

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

GEÇİTLİ (HAKKARİ) VE ÇEVRESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: İdris KAVAL
DANIŞMAN: Prof. Dr. Lütfi BEHÇET

VAN – 2011

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

GEÇİTLİ (HAKKARİ) VE ÇEVRESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: İdris KAVAL

VAN – 2011

KABUL VE ONAY SAYFASI

Biyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Lütfi BEHÇET danışmanlığında, İdris KAVAL tarafından hazırlanan “**GEÇİTLİ (HAKKARİ) VE ÇEVRESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ**” isimli bu çalışma “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği” ve “Fen Bilimleri Enstitüsü Yönergesi” nin ilgili hükümleri gereğince .../.../2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Lütfi BEHÇET

İmza:

Üye: Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE

İmza:

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat ÜNAL

İmza:

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../2011 tarih ve .../... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. M. Fatih ÇELEN

Enstitü Müdürü

ÖZET

GEÇİTLİ (HAKKARİ) VE ÇEVRESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

KAVAL İdris

Yüksek Lisans Tezi, Biyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Lütfi Behçet

Şubat 2011, 279 sayfa

Bu çalışmada; Geçitli (Hakkari) ve çevresindeki köylerde halkın değişik amaçlarla (gıda, ilaç, yem, yakacak, boyar madde, el sanatları ve ekonomik değeri olduğundan toplanıp faydalanılan) yararlandıkları bitkilere ait bilgiler ortaya konmuştur. Ayrıca bitkilerin kullanım amaçları, kullanılan kısımları, kullanım şekilleri ve yöresel adları verilmiştir.

Çalışma; 2008-2010 yılları arasında Geçitli ve çevresindeki Üzümcü, Olgunlar, Kaval, Elmacık, Cevizdibi, Kamışlı ve Işık köylerinde 51 kullanıcı ile yüz yüze yapılan görüşmeler ve anket çalışmaları şeklinde yürütülmüştür. Bilgi veren kullanıcıların 15 (% 29.41)'i bayan, 36 (% 70.58)'sı ise erkektir. Bayan kullanıcıların 1'i ilkokul mezunu, 14'u ise okuryazar değildir. Erkeklerin ise 6'sı ortaokul, 9'u ilkokul mezunu iken 21'i okur-yazar değildir. Bayan kullanıcıların hepsi ev hanımı, erkek kullanıcıların ise 21 (% 41.17)'i çiftçi, 9 (% 17.64)'u işsiz, 2 (% 3.9)'si bakkal ve 2 (% 3.9)'si şofördür. Kullanıcılardan 21'i 31-49 arasında değişen yaşlarda; 30'u ise 50 yaş üstünde olup, yaş ortalaması 52'dir.

Araştırma sonucunda değişik amaçlarla kullanılan 46 familyaya (bir mantar familyası) ait toplam 157 bitki taksonu ve bunlara ait yerel bilgiler belirlenmiştir. Toplanan bitkilerin 84'ü gıda, 71'i tedavi, 13'u yem, 11'i yakacak, 10'u el sanatları, 10'u ekonomik ve 6'sının boyar madde olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 10 bitkinin de farklı alanlarda (süs, yapıstırıcı, sakız vb.) yararlı oldukları belirlenmiştir.

Taranan literatürler de 47 taksonun faydalı kullanımı ile ilgili herhangi bir kullanıma rastlanmadı. 40 taksonun da bugüne kadar bilinen kullanımlarından tamamen veya kısmen farklı amaç veya şekilde araştırma bölgemizde kullanıldıkları

belirlenmiştir. Bunun yanında bazen aynı amaç için birden çok farklı takson da kullanılmaktadır. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 5 familya sırasıyla; *Asteraceae* 29 (% 18.1), *Apiaceae* 22 (% 14.2), *Rosaceae* 12 (% 7.7), *Lamiaceae* 11 (% 7.1) ve *Liliaceae* 9 (% 5.8) olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Etnobotanik, Geçitli, Hakkari, Türkiye.

ABSTRACT

ETNOBOTANICAL FEATURES OF GEÇİTLİ (HAKKARİ) AND SURROUNDINGS

İdris KAVAL

Msc Thesis, Biological Science

Supervisor: Prof. Dr. Lütfi Behçet

February 2011, 279 pages

In the present study, the information on the plants used by local people for different purpose (food, drug, fodder, fuel, coloring agent, crafts and economic purpose) in Geçitli (Hakkari) and surrounding villages were investigated. The purpose of using, the parts used, the way of use and the local names of the plants were also given.

The study was carried out between 2008 and 2010 in Geçitli town and Üzümcü, Olgunlar, Kaval, Elmacık, Cevizdibi, Kamışlı and Işık villages. Survey, questionnaire and conversation with 51 plant user were done. 15 (29.41%) of users are female and 36 (70.58%) are male. One of the females graduated from primary school and 14 are illiterate. 6 of the males graduated from secondary school, 9 graduated from primary school and 21 are illiterate. All of the female plant users are housewife. 21 male plant users are farmer, 9 are unemployed, 2 are grocer, 2 are driver. 21 of the users are between the ages of 31 and 49, 30 are over the age of 50. The mean age of the users is 52.

At the end of the investigations, 157 plant taxa belonging to 46 plant families (one family is fungus) and local informations on taxa were determined. 84 of collected plants were determined to be used for food, 71 for cure, 13 for fodder, 11 for fuel, 10 for handcrafts, 6 for coloring agent and 10 for economical purpose. In addition 10 plant taxa are used for different fields (for example; ornament, adhesive, gum etc.).

According to the literature survey, up to date information for useful purpose on the 47 taxa were not found. 40 taxa were determined to be used for different purpose from reported informations. In addition, more than one taxa were determined to be used for one purpose. The 5 families containing the most plant taxa were determined as;

Asteraceae 29 (18.1 %), *Apiaceae* 22 (14.2 %), *Rosaceae* 12 (7.7 %), *Lamiaceae* 11 (7.1 %), *Liliaceae* 9 (5.8 %).

Key Words: Ethnobotany, Geçitli, Hakkari, Turkey.

ÖNSÖZ

Yeryüzünde canlılığın devamı açısından büyük önem taşıyan bitkiler ile insanlığın geçmiş tarihi arasında sürekli bir etkileşim olmuştur. Yeryüzündeki canlılar beslenme, tabii güzellik ve barınma kaynağı olarak çok çeşitli alanda bitkilerden yararlanmıştır. İnsanlık tarihinin geçmiş dönemlerinde, özellikle bugünkü manada eczacılık çalışmalarının yapılmadığı devirlerde eczane tabiatı ve ilaçlar da ekseriya bitkiler idi. Ancak zamanla teknolojik ilerleme ve değişen hayat şartları sebebiyle bu ilişki çok azalmıştır. Bu azalış tüm dünya da etkisini gösterdiği gibi, zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahip olan ve pek çok medeniyete beşiklik yapmış olan ülkemizde de etkisini göstermiştir. Bu anlamda Geçitli ve çevresindeki köylerde yaptığımız bu etnobotanik çalışma ile bitki kullanım kültürünü kayıt altına almaya ve gelecek nesillere aktarılması için arşivlemeye çalıştık.

Bana bu araştırmayı yüksek lisans tez konusu olarak veren, bitki örneklerini teşhis eden ve diğer tüm konularda değerli yardım ve teşviklerini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Lütfi BEHÇET'e; çalışmalarım esnasında birçok konuda yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE (YYÜ, Fen Fak.) ve Yrd. Doç. Dr. Murat ÜNAL'a (YYÜ, Eğitim Fak.), laboratuvar ve diğer çalışmalarda yardım eden Arş. Gör. Süleyman Mesut Pınar'a (YYÜ) ve arazi çalışmaları esnasında ve bitki presleme işlemlerinde yardımcı olan Cemil SADULLAHOĞLU' na (Yüksek Lisans Öğrencisi); ve Herbarium çalışmalarım esnasında yardımcı olan Mehmet FİDAN, İbrahim DEMİR, Ali Murat KESER (Yüksek Lisans Öğrencileri) ve Öğr. Gör. Mustafa RÜSTEMOĞLU'na (Hakkari Üniv.), çalışmayı maddi yönden destekleyen (2010 FBE-YL034) **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na**, yardımlarını gördüğüm bütün hocalarım ve arkadaşlarıma, ayrıca tez çalışmam esnasında gerekli yardım ve desteğini esirgemeyen ailemin tüm değerli bireyleri ve araştırma bölgesindeki yöre halkına teşekkür ederim.

İdris KAVAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
EKLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER ve KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR BİLDİRİŞLERİ	5
3. MATERYAL ve YÖNTEM	8
3.1 Materyal	8
3.2 Yöntem	23
4. BULGULAR	26
4.1. Genel Vejetasyon Yapısı	26
4.2. Araştırma Alanında Kullanımı Tespit Edilen Bitkiler ve Kullanımları	28
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	176
5.1. Gıda Amaçlı Kullanılan Bitkiler	179
5.2. Tedavi Amaçlı Kullanılan Bitkiler	188
5.3. Yem Bitkisi Olarak Kullanılanlar	196
5.4. Yakacak Olarak Kullanılan Bitkiler	198
5.5. El Sanatlarında Kullanılan Bitkiler	199
5.6. Boya Maddesi Olarak Kullanılan Bitkiler	200
5.7. Ekonomik Değeri Olup Piyasada Satılan Bitkiler	201
5.8. Diğer Kullanımlar	201
5.9. Araştırma Alanının Floristik Yapısını Tehdit Eden Faktörler	204
5.10. Sonuç	205

KAYNAKLAR	207
EKLER	221
ÖZGEÇMİŞ	279

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3. 1. Araştırma alanının coğrafi haritası	9
Şekil 3. 2. Hakkari iline ait iklim diyagramı	20
Şekil 3. 3. Şırnak iline ait iklim diyagramı	21
Şekil 3. 4. Yüksekova (Hakkari) ilçesine ait iklim diyagramı.	21
Şekil 3. 5 Gürpınar (Van) ilçesine ait iklim diyagramı	22
Şekil 3. 6. Başkale (Van) ilçesine ait iklim diyagramı	22
Şekil 5. 1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 5 familya	177
Şekil 5. 2. Kullanılan bitki kısımlarının karşılaştırılması	178
Şekil 5. 3. Kullanım amaçlarına göre bitki türleri	178

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 3. 1. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale istasyonlarına ait sıcaklık değerleri (°C)	14
Çizelge 3. 2. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale istasyonlarının ortalama yağış miktarı değerleri (mm)	16
Çizelge 3. 3. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale istasyonlarının ortalama nisbi nem değerleri (%)	16
Çizelge 3. 4. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale'nin en kuvvetli rüzgar yönü ve hızı (Bofor)	17
Çizelge 3. 5. Yağışın mevsimlere dağılımı ve yağış rejimi	18
Çizelge 3. 6. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale'nin Biyoiklim tipleri ve ilgili verileri	19
Çizelge 5. 1. Bilgi alınan kullanıcıların demografik özellikleri	203

EKLER DİZİNİ

	Sayfa
Ek 1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkiler	221
Ek 2. TÜBA-TÜKSEK veri tabanı bitki kodları	231
Ek 3. Araştırma alanında görüşülen kaynak listesi	234
Ek 4. Öğrencilere verilen şifalı bitkiler anket formu	236
Ek 5. Öğrencilere verilen yenen bitkiler anket formu	237
Ek 6. Araştırma alanında çekilmiş bazı fotoğraflar	238

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

km	Kilometre
m	Metre
mm	Milimetre
°C	Santigrat derece

Kısaltmalar

cf.	Yakın, benzer, şüpheli
DD	Veri yetersiz
E	Doğu
EN	Tehlikede
END.	Endemik
Eu.-Sib. Elm.	Avrupa-Sibirya elementi
İK	İdris KAVAL
Ir.-Tur. elm.	İran-Turan elementi
LR	Az tehdit altında
Med. elm.	Akdeniz elementi
N	Kuzey
NE	Kuzeydoğu
NNE	Kuzey-Kuzeydoğu
NNW	Kuzey-Kuzeybatı
NW	Kuzeybatı
S	Güney
subsp.	Alttür
SE	Güneydoğu
SSE	Güney-Güneydoğu
SSW	Güney-Güneybatı
SW	Güneybatı
Syn.	Sinonim

Kısaltmalar (Devam)

TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
VANF	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Herbariumu
var.	Varyete
VU	Zarar görebilir
W	Batı
WNW	Batı-Kuzeybatı
WSW	Batı-Güneybatı
YYÜ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi

1. GİRİŞ

Etnobotanik terimi, ilk kez 1896 yılında, bir biyoloji profesörü olan John W. Harshberger tarafından, lokal halkın doğa tarihinin araştırılmasını belirtmek için kullanılmaya başlanmış olup, basitçe “bitkilerin yerel halk tarafından kullanımı” olarak tanımlanmıştır. Ancak günümüzde sadece bitkilerin kullanımı değil, aynı zamanda niçin kullanıldığını ve yetişmesini anlamak, bitkilerin yetiştiği ortam şartlarının belirlenmesi konularına da odaklanmıştır (Cotton, 1996). Kısaca insan-bitki ilişkilerinin incelemesi olarak tanımlanan etnobotanik, aynı zamanda insan-bitki arasındaki ilişki sonucunda doğan karşılıklı etkileşimi, kullanımı, üretimi ve tüketimi de açıklar (Ertuğ, 2004a)

Etnobotanik çalışmalar, halk arasında bitkilerin geleneksel olarak sınıflandırılması, yönetimi ve kullanımı konusunda yapılan çalışmalardır. Etnobotanik çalışmalar; yalnızca insanlarla bitkilerin yüzyıllardan beri devam eden karşılıklı etkileşimlerini kaydetmekle kalmaz; aynı zamanda bu etkileşimden doğan sonuçların, biyolojik çeşitliliğin korunması ve kırsal kesimde yaşayan halkın gelişiminde kullanılmasına da olanak verir (Özhatay ve ark., 1997). İnsanlar bitkilerle sürekli etkileşim halindedir. Bitkiler en çok gıda ve ilaç olarak kullanılmakla beraber, yakıt, yapı malzemesi, süs eşyası, boya, büyü vb. amaçlar için de kullanılmaktadır.

İlk insanlar kullandıkları bitkilerin resimlerini mağara duvarlarına, boynuzlara, tabletlere, daha sonraları papirüslere işlemişlerdir. Bu bulgular yeryüzünde insanların bitki kullanım geleneği hakkında önemli fikirler vermektedir. Tabiatın toplanan çeşitli faydalı taksonlar insanlar tarafından kültüre alınarak tarım faaliyetlerine başlanmıştır. Dünyada tarımın ilk yapıldığı Güney Doğu Anadolu’da bugün halk arasında ilaç yapımında kullanılan anason, nane, arpa, meyan kökü gibi bitkisel drogların tedavide kullanıldığı bilinmektedir (Asil ve Şar, 1984).

Anadolu halkının yabani bitkileri ilaç olarak kullanışı çok eski devirlere kadar uzanmaktadır. Hititler dönemi tıbbi tabletlerinde bulunan reçete formüllerinde kayıtlı bitki adları bunun bir kanıtıdır. Bu dönemlerde yabani bitkilerden yararlanıldığı gibi, bazı önemli tıbbi bitkiler, drog elde etmek için yetiştirilmekteydi. Ayrıca Hititler ve Bizans döneminde Anadolu’dan elde edilen bazı drogların dış ülkelere satıldığı da

bilinmektedir. Kırsal bölgelerde, ilaç hazırlamak için genellikle çevrede yetişen veya yetiştirilen bitkiler kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Ülkemiz; coğrafi konumu, jeomorfolojik yapısı ve değişik iklim tiplerinin etkisi altında bulunması nedeniyle son derece zengin bir floraya sahiptir. Türkiye Florası, 11. Cilde (Güner ve ark., 2000) göre 8988 doğal tohumlu bitki türünden oluşur. Türkiye Florasında toplam tür sayısı, yabancı kaynaklı (alien) ve kültür bitkileri dahil 9.221' dir. Endemizm bakımından, Floradaki endemik tür sayısı 2.891' dir. Bu sayıya endemik olan 497 alttürü ve 390 varyeteyi dahil ettiğimizde toplam endemik takson sayısı 3778'e çıkmaktadır (Güner ve ark., 2000). Türkiye'deki bitki türü sayısı, yapılan çalışmalar sonucunda tanımlanan yeni türlerle her geçen gün artmaktadır. Yurdumuz endemik tür oranı ve çeşitliliği açısından Orta Doğu'nun en zengin florasına sahiptir. Endemik bitki bakımından en zengin ülke olan Yunanistan'da bile bu değer 800–1000 arasındadır. Bu farklılıklar göz önüne alındığında ülkemizin bitki türleri açısından ne kadar zengin ve ilginç bir ülke olduğu anlaşılmaktadır (Ekim ve ark., 2000).

Türkiye'de ilk etnobotanik konulu araştırmalar, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tıbbi bitkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye'de halk ilaçlarıyla ilgili bilgilerin bulunduğu yayınlar incelendiğinde, bu bilgilerin; folklorik araştırmalarda, aktarlarla ilgili yayınlarda, botanik çalışmalar içinde, kimyasal çalışmalarda, halk ilaçları araştırmalarında bulunduğu görülmektedir. Türkiye'de halk ilacı araştırması, eczacılık çalışması açısından son derece önemlidir. Türkiye Florası'nın zenginliğinin yanında, son derece zengin ve farklı medeniyetlerden etkilenmiş bir halk ilacı kültürüne de sahiptir (Sezik, 1991). İlaç sanayinin vazgeçilmez materyali olan ve yiyecek olarak kullanılan yabancı bitkilerin, yöresel olarak hangi isimle anıldığının ve hangi hastalıklara iyi geldiğinin veya hangi amaçlarla kullanıldığının bilinmesi, ileride bilim dünyasına iyi bir kaynak teşkil edecektir (Vural ve ark., 1997).

Folklorik araştırmalarla ilgili yayınlarda, genellikle halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin sadece mahalli adı verilmiş bitkinin bilimsel isimlendirilmesi yapılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmalarda ilaca yönelik sonuçlar çıkarılması ve daha ileri çalışmalara esas teşkil etmeleri mümkün değildir. Halk ilaçları ile ilgili kimyasal çalışmalarda genellikle bitkinin hangi bölgede, hangi ilaç formunda, ne amaçla kullanıldığı kayıtlıdır. Bazılarında ise bitkinin sadece kullanışı belirtilmiş, herhangi başka bir bilgi verilmemiştir. Son yıllarda botanikçiler yaptıkları arazi çalışmaları sırasında topladıkları

bitkilerin kullanışlarını da tespit edip yayınlamışlardır. Bu yayınlarda bitkinin bilimsel şekli, süresi gibi önemli noktalar belirtilmektedir (Özçelik, 1987; Özgökçe ve Yılmaz, 2003; Özgökçe ve Özçelik, 2004). Aktarlarda bulunan drogları ve bunların kullanışlarını veren yayınlarda aktarların buldukları şehirler esas alınmış olmasına rağmen birçok aktarlar sattığı bitkileri başka illerde hatta başka ülkelerde getirdiğinden, halk ilacı olabilecek bitkilerin orijini hakkında fikir yürütmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca bitki kullanımlarının halka mı ait olduğu, yoksa aktar tarafından yeni bir kullanım şekli mi verildiği belirsizdir. Bu yüzden bu yayınlardaki bilgilerin halk ilacı araştırmalarına esas teşkil etmesi mümkün değildir (Sezik, 1991). Bazı çalışmalarda sunulan halk ilaçlarında kullanılan bitki örneklerinin bilimsel adları verilmediğinden veya doğru verilen isimlerin ait olduğu bitki, araziden doğru toplanmadığından bu bitkilerin kullanımı halinde, fayda yerine zarar veya istenmeyen sonuçlara sebep olmaktadır.

Bu nedenlerden dolayıdır ki Türkiye'nin halk ilaçları envanteri yetersizdir. Türkiye gibi hızla şehirleşen, köyden kente göçün büyük boyutlara vardığı ülkeler için halk ilacı araştırmalarında gecikme son derece önemlidir. Çünkü şehre göç sebebi ile köyler boşalmakta, dolayısıyla folklorik bilgiler kaybolmaktadır. Bitkilerin ilaç olarak kullanılması da folklorik bir bilgi olduğu için, bu bilgiler de yok olmaktadır. Şehre göçenler ise çevrelerinde daha önce kullandıkları bitkileri bulamadıkları, hekim ve eczacıya ulaşabilmeleri kolaylaştığı için, çok kısa bir süre sonra bu konudaki bilgileri unutmaktadırlar. Köylerde ise, ulaşımın kolaylaşması, halk ilacı kullanıcısı olarak isimlendirebileceğimiz kişilerin modern tıp sisteminden yararlanılmasını kolaylaştırmakta ve dolayısıyla sahip olduğu bilgiler kullanılmamaktan dolayı unutulmuş olarak kaybolmaktadır. Dolayısıyla gerek bölgemizin ve gerekse ülkemizin halk ilaçları araştırmalarının bir an önce yapılması gerekir (Sezik, 1991).

Araştırma alanından toplanacak tıbbi veya değişik maksatla kullanılan bitki örnekleri, doğru toplanıp, doğru teşhis edildikten sonra, kullanılan kısımlar, kullanım amacı ve kullanıcıların belirlenmesi, sahayla ilgilenlere önemli veri sağlayacağı gibi, doğru bir tedavi için de sağlam bilgilere ulaşılacaktır.

Bazen de yöre halkı tarafından tedavi amaçlı kullanılan veya sebze olarak tüketilen bazı bitkilerin tedavi etmedikleri gibi çok zararlı oldukları çeşitli çalışmalarla (Metin ve ark., 2001; Metin ve ark., 2005; Çalka ve ark., 2005; Karadaş ve ark., 2010;

Çalka ve ark., 2011) ortaya konmuştur. Bu tip yanlış kullanımları belirleyip yöre halkının yanlış uygulamalarının önüne geçmek için de yöre etnobotaniğinin iyi bilinmesi gerekir.

Bu çalışmamızdaki temel amacımız faydalı bitkilerle ilgili bilgilerin yok olmasını önlemek veya hiç olmazsa kaybolmaya yüz tutan bu bilgileri gelecek nesillere aktarabilmek, bu bilgileri farklı bölgelerde yaşayan insanların ve yöre halkının ilgisine ve bilgisine sunmak, daha sonra sahayla ilgili çalışmak isteyenlere veya bu konuda çalışanlara kaynak teşkil etmek, bilgilerini toplamış olduğumuz bitkilerle ilgili yapılacak olan farmakolojik çalışmalara yön vermektir. Yapılan bu çalışma Geçitli ve çevresinde ki köylerde yapılan ilk etnobotanik araştırmadır. Araştırma alanının seçilmesinde, yörede daha önce yapılmış herhangi bir etnobotanik çalışmanın olmayışı, yakın zamana kadar yeterli olmayan ulaşım problemlerinden dolayı eczane ve ilaca ulaşım zorluğu temini yaşandığı bir saha olması, alanın önemli biyolojik bir çeşitliliğe sahip olması ve halkın ekonomik durumunun kötü olmasından dolayı yabani bitkileri tedavide ve yiyecek olarak yoğun bir şekilde kullanmasıdır. Ayrıca Geçitli köyü çevresindeki köylere oranla daha fazla bir nüfusa sahip olması ve bölge yatılı ilköğretim okulunun yer alması nedeniyle ön plana çıkmıştır.

2. LİTERATÜR BİLDİRİŞLERİ

Çubukçu ve Özhatay (1987) "Anadolu Halk İlaçları Hakkında Bir Araştırma" adlı çalışmalarında bitkinin Anadolu'da halk ilacı olarak kullanılışı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tonbul ve Altan (1989)'nın "Elazığ Yöresinde Halkın Çeşitli Amaçlar İçin Yararlandığı Bazı Bitkiler" adlı çalışmada literatürde kullanımına rastlanmayan 17 bitki taksonun yerel adları ile birlikte kullanım biçimleri araştırılmıştır.

Öztürk ve Özçelik (1991)'in, "Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri" adlı çalışmasında, Doğu Anadolu'nun bazı illerinde halk tarafından değişik amaçlarla kullanılan 60 familyaya ait 215 bitkinin botanik özellikleri, yayılış alanları ve hangi kısımlarının ne amaçla kullanıldıkları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Evren (1991), Elazığ yöresi ile ilgili çalışmasında Fabaceae ve Asteraceae familyalarına ait 17 taksondan 16'sının tedavi amaçlı ve bir bitkinin boyamada kullanıldığı belirlenmiştir.

Yıldırım (1991)'nin "Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri" ile ilgili çalışmasında 197 bitki türünün yerel adları, tıbbi ve endüstriyel kullanılışları verilmiştir.

Tabata ve arkadaşlarının (1994) Doğu Anadolu Halk İlaçları Araştırmalarında Van ve Bitlis ile ilgili yapmış oldukları çalışmalarında 19 familyaya ait 40 tür ve 3 alttüre ait bitkilerin yerel adları, bitkilerin ilaç olarak kullanılan kısımları ve hangi rahatsızlıklar için kullanıldıklarına dair bilgiler verilmektedir.

Sezik ve arkadaşlarının (1997) Doğu Anadolu Halk İlaçları ile ilgili çalışmalarında; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinin sınırları arasında bulunan köylerde kullanılan halk ilaçları incelenmiştir. Bu çalışmada tespit edilen 38 familyaya ait 87 bitki ve 10 hayvan türünden elde edilen 169 halk ilacı hakkında bilgi verilmektedir.

Türkiye'de halk ilaçları ve genel olarak bitkilerin ilaç olarak kullanılışı ile ilgili kapsamlı yayınlardan bir tanesi Baytop'un (1999) "Türkiye 'de Bitkilerle Tedavi" adlı ansiklopedik eseridir. Baytop, eserinde halk ilacı olarak kullanılan pek çok bitki hakkında literatüre ve kendi tespitlerine dayanarak bilgiler vermektedir.

Ertuğ (2000)'un "An Ethnobotanical study in Central Anatolia (Turkey)" adlı çalışmasında 300'e yakın bitkinin kullanımını belirlenmiştir.

Öztürk ve arkadaşlarının (2000) "Van Otlu Peynirlerine Katılan Bitkilerin Özellikleri ve Kullanışları" ile ilgili yapılan çalışmada 9 familyaya ait 61 bitki türünün teşhisleri ve tanıtları yapılmıştır.

Metin ve arkadaşlarının (2001) yapmış oldukları çalışmada *Ranunculus damascenus* Boiss. & Gaill. bitkisinin deri ile temas etmesi sonucu temas ettiği bölgede irritanlara ve derin tahrişlere neden olduğu ortaya konmuştur.

Sezik ve arkadaşlarının (2001) "Traditional medicine in Turkey X. Folk medicine in Central Anatolia" adlı çalışmalarında 40 familyaya ait 103 bitkinin halk ilacı hakkında bilgi verilmektedir.

Ertuğ (2002)'un "Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler" çalışmasında 350'yi aşkın bitkinin kullanımını belirlenmiştir.

Arık (2003)'in "Korkut (Muş) İlçesi ve Köylerinin Faydalı Bitkileri" ile ilgili çalışmasında halkın değişik amaçlar için kullandığı faydalı bitkiler araştırılmıştır. Araştırma sonucunda değişik amaçlarla kullanılan 37 familya ve 93 cinse ait 123 takson tespit edilmiştir. 31 taksonun faydalı kullanımı bu bölgede ilk defa belirlenmiştir.

Özgökçe ve Yılmaz (2003)'in 1994–2000 yılları arasında gerçekleştirilen araştırma sonunda bölgede boya eldesin de kullanılan 26 familyaya ait 38 cins ve bu cinslere ait 50 takson tespit edilmiştir. Bu taksonların farklı mordanlar kullanılması ile 15 ayrı renk ile tonlarının eldesi kaydedilmektedir.

Ertuğ ve arkadaşlarının (2004) "Buldan (Denizli) Etnobotanik Alan Araştırması" çalışmasında 258 bitkinin kullanımını belirlenmiştir.

Ertuğ (2004b)'un "Wild Edible Plants of Bodrum Area (Muğla, Turkey)" çalışmasında 179 bitkinin kullanımını belirlenmiştir.

Ertuğ ve Tümen (2004)'nin "Buldan (Denizli) Etnobotanik Envarter Çalışması" çalışmasında 271 bitkinin kullanımını belirlenmiştir.

Özgökçe ve Özçelik (2004)'in 1995–2002 yılları arası Doğu Anadolu Bölgesinde gerçekleştirilen etnobotanik taramalar sonucu, bölgede yayılış gösteren bazı tıbbi bitkiler bu çalışmada liste halinde verilmiştir. Bu çalışmada bölgede yetişen değişik amaçlarla kullanılan 71 faydalı bitki hakkında bilgi verilmektedir. Kaydedilen verilerden 20'si ilk kez sunulmaktadır.

Metin ve arkadaşlarının (2005) yapmış oldukları çalışmada Ranunculaceae familyasının üyesi olan *Ceratocephalus falcatus* (L.) Pers.'in Van, Hakkari ve Ağrı illerinde romatizma ağrılarını dindirmek amacıyla kullanıldığı, ancak bitkinin temas ettiği bölgede iritan ve derin tahrişlere neden olduğu ortaya konmuştur.

Çalka ve arkadaşlarının (2005) "*Chenopodium album*'a Karşı Fototoksik Dermatit Gelişen İki Olgu" adlı çalışmalarında selemez (*Chenopodium album* L. subsp. *album*) adı verilen bitkinin yendikten sonra güneş ışınlarına maruz kalındığında ışığa maruz kalan bölgelerde şiddetli güneş yanıklarına benzer tarzda eritem, ödem, vezikül ve bül formasyonu ile sonrasında hiperpigmentasyona neden olduğu ortaya konmuştur.

Gencay (2007)'in "Cizre (Şırnak)'nin Etnobotanik Özellikleri" ile ilgili yapılan araştırmada bu bölgede yetişen değişik amaçlarla kullanılan 53 familyaya ait toplam 171 bitki taksonu ve bunlara ait yerel bilgiler verilmektedir. Kaydedilen verilerden 20'si ilk kez sunulmaktadır.

Yıldırım ve arkadaşlarının (2008) "Karpuzalan ve Adıgüzel (Van-Türkiye) Bölgelerinde Bazı Bitkilerin Etnobotanik ve Farmakolojik Kullanımı" adlı çalışmalarında 27 familyaya ait toplam 79 bitki taksonu ve bunlara ait yerel bilgiler verilmektedir.

Karadaş ve arkadaşlarının (2010) "32 Haftalık Gebede Deli Banotu Zehirlenmesi" adlı çalışmalarında Banotu olarak adlandırılan *Hyoscyamus niger* L. bitkisinin genç halinin veya tohumlarının yenmesi sonucu baş dönmesi, sarhoşluk hali ve göz bebeklerinin büyümesi gibi hastalıklara neden olduğu belirtilmiştir.

Çalka ve arkadaşlarının (2011) "Irritant contact dermatitis caused by *Ranunculus kotschy* Boiss. in 6 cases" adlı çalışmalarında Ranunculaceae familyasının üyesi olan *Ranunculus kotschy* Boiss.'in çeşitli bölgelerde romatizma ağrılarını dindirmek için kullanıldığı, ancak bitkinin ranunculin denilen bir glikozit içerdiği ve bu sebeple bitkinin deri ile temas ettiği bölgelerde iritanlara ve derin tahrişlere neden olduğu ortaya konmuştur.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

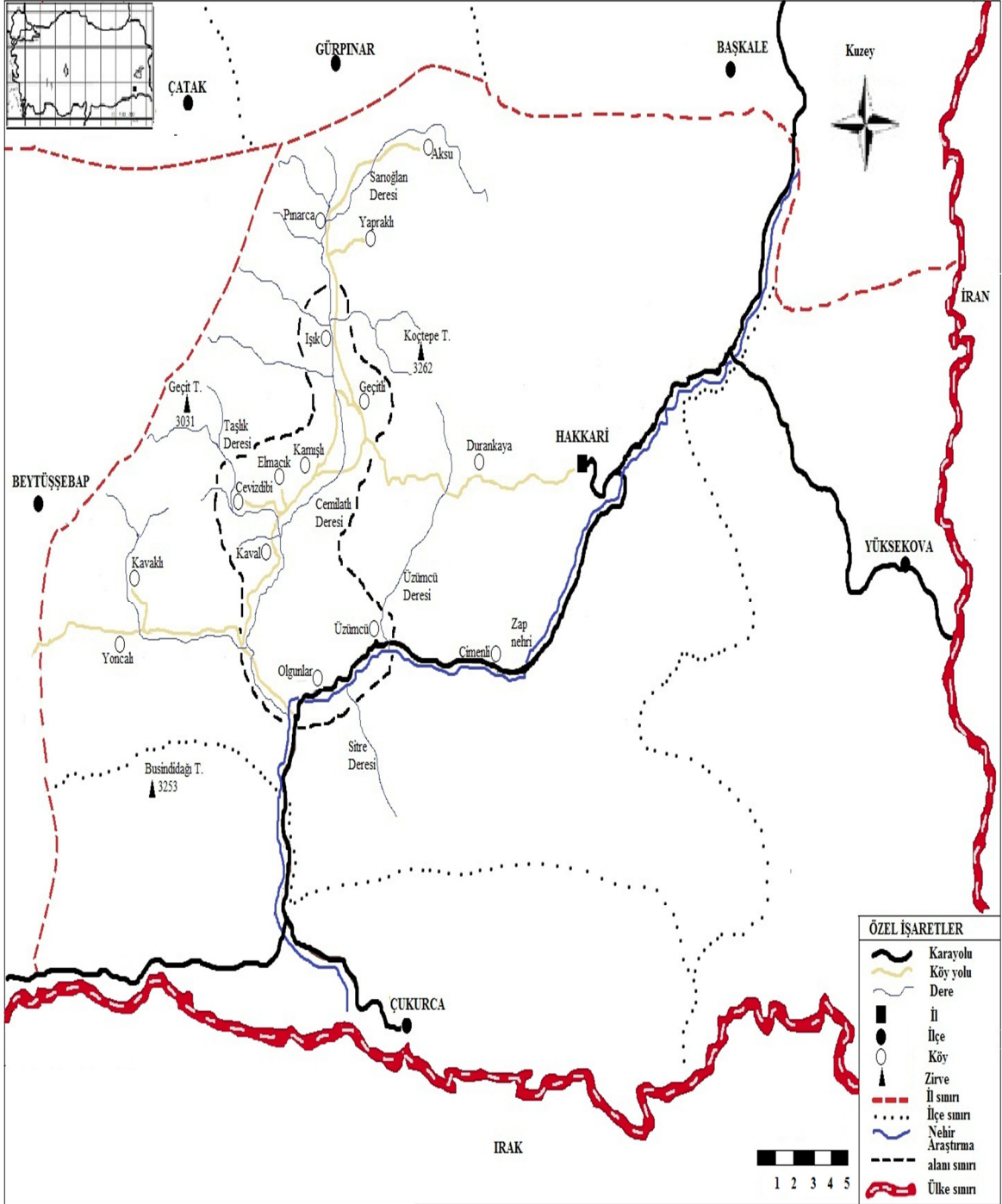
Araştırmanın materyalini, Geçitli ve çevresindeki köylerde halkın değişik maksatlarla kullandıkları ve 2008–2010 yılları arasında toplanan bitki örnekleri ve etnobotanik özellikleri, anket çalışma formları ve yazılı yüz yüze görüşme notları oluşturmaktadır.

3.1.1. Araştırma alanının coğrafi yapısı

Araştırma alanımız Doğu Anadolu Bölgesinde Hakkari İl sınırları içerisinde yer almaktadır. Genel olarak araştırma alanının doğusunda Hakkari İl merkezi, güneyinde Çukurca ilçesi (Hakkari), batısında Beytüşşebab ilçesi (Şırnak), kuzeybatısında Çatak ilçesi (Van), kuzeyinde Gürpınar ilçesi (Van) ve kuzeydoğusunda Başkale (Van) ilçesi yer almaktadır. Araştırma sahamızın Hakkari merkeze uzaklığı Durankaya üzerinden 35 km iken, Hakkari-Şırnak transit karayolu üzerinde yer alan Üzümcü ve Olgunlar köyleri üzerinden ise 70 km'dir. Araştırma sahamızın deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 1700 m'dir. Araştırma alanının kuzeydoğusunda 3262 m yüksekliğindeki Koç Tepe ve batısında ise 3031 m yüksekliğinde Geçit Tepe yer almaktadır. Araştırma sahamız içinde kalan Üzümcü ve Olgunlar köyleri Hakkari-Şırnak transit karayolu üzerinde yer almaktadır. Hakim bitki örtüsü step'dir. Arazinin jeomorfolojisindeki farklılıklar, doğal bitki örtüsüne zenginlik katmaktadır. Bu durum alanın zengin florasına zemin hazırlamıştır. Yöredeki hakim ağaçların başlıcaları; Meşe (*Quercus brantii* Lindley, *Q. infectoria* Olivier subsp. *boissierii* (Reut.) O. Schwarz), Söğüt (*Salix aegyptiaca* L., *S. alba* L.) ve Ceviz (*Juglans regia* L.) ağaçlarıdır.

Araştırma sahasında yer alan ve Zap suyu nehrini besleyen önemli su kaynakları; Cemilatlı deresi, Taşlık deresi, Üzümcü deresi ve Sitre dereleridir. Bu derelerin ilkbaharda debisi yüksek olmakla beraber Temmuz-Ağustos aylarında ciddi azalma meydana gelmektedir. Ayrıca bu dereler az sayıdaki tarım alanlarının ve otlakların sulanmasında önemli yer almaktadırlar.

Araştırma alanı fitocoğrafik bölge olarak İran-Turan fitocoğrafik bölgesinde bulunur. Türkiye florasındaki kareleme sistemine göre C9 karesi içinde yer alır. Alanın tamamı Hakkari İl sınırları içerisinde yer almaktadır.

Şekil 3. 1. Araştırma alanının coğrafi haritası.

3.1.2. Geçitli (Hakkari) ve çevresinde halkın geçim kaynağı

Araştırma alanındaki yerleşim sahaları ve çevrelerinde tarıma elverişli alanların az olmasından dolayı bu alanlardaki köylerde geçim kaynağının önemli kısmını küçükbaş hayvancılığı oluşturmaktadır. Bu alanlarda tarım, çok sınırlı ölçüde yapılmaktadır. Tarımı yapılan bitkiler ise genelde salatalık, domates, mısır, buğday, nohut ve arpa'dır. Hakkari-Şırnak karayolu üzerinde bulunan Üzümcü köyü çevrelerindeki sahalarda üzüm bağları yaygındır. Başta üzüm olmak üzere domates, salatalık, biber, patlıcan, kabak ve kavun gibi tarımı yapılan diğer ürünler de Hakkari-Şırnak transit karayolu üzerine getirilerek bir kazanç elde etmek amacıyla ticareti yapılmaktadır.

3.1.3. Araştırma alanının jeolojisi

Hakkari kütlelerinin temelini, kuzeyde ve merkezde I. zaman kristalen şistleri, güneyde ve doğuda ise daha çok kretase eosen kalkerleri oluşturur. Kütlelerin güney batısı, oldukça kalın, çimentolaşmış konglomeralar ve kırmızı kumtaşları ile kaplıdır. İl sınırları içindeki gelişmiş araziler; detritik malzemeli kumtaşı, kuarzit ve fillitlerden oluşmuş kalın bir seri ile temsil edilmiştir. Bu oluşuklar genelde karasal ve ritmik sübsdanslıdır ve pembe ile gri renkli polijenik, konglomera, silisli kumtaşı, arkozik kumtaşı, kuarzitik taşlar, kaba kumtaşı ve yeşilimsi fillit bandlarının ritmik olarak üst üste sıralanmasından oluşmuştur (Anonim, 2010).

Hakkari dağları, Alp kıvrım sisteminin balık pulu yapılarıdır. Genel bir yaklaşımla Hakkari dağlarının temelini paleozoik kıvrımlı-kıvrıklı tabakalarla, yer yer kristalen şistlerin oluşturduğu söylenebilir. Araya, kretase-tersiyer oluşumları girmiş ve mezozoik-tersiyer tabakaları tortulaşmıştır. Bütün bu tabaka ve kültürlerin durumları, kıvrım aşamaları sırasında değişikliğe uğramış ve bugünkü halini almıştır (Anonim, 2010).

Araştırma alanımız olan, Geçitli ve Işık köylerinin merkezi üst paleozik yaştaki formasyonda olup şist, fillit ve mermer ile kaplı ritmik bir seriden meydana gelirken çevresi ise üst kretase yaşta olup bazalt ve spilit serisinden oluşmuştur. Kaval, Elmacık, Cevzidibi ve Kamışlı köyleri ise Alt-Orta eosen yaştaki formasyona sahip volkanik ve sedimanter kayaların yer aldığı bir seriden oluşmaktadır. Eosen ve üst senoniyen

yaşlardaki formasyonlardan oluşan Üzümcü ve Olgunlar köylerinde ise neritik kireç taşı ve pelajik kireçtaşından oluşmuş seriler görülmektedir (Türkunal, 1980).

3.1.4. İklim

Bir bölgenin iklimi, coğrafik ve biyolojik bir çevre içinde yapılmış olan meteorolojik rasatlar yorumlanarak belirlenir. Araştırma alanımızın iklimi Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale istasyonlarından alınan meteorolojik verilere göre değerlendirilmiştir. En son ve daha kapsamlı bilgiler ışığında iklimi değerlendirebilmek için mevcut meteorolojik veriler Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden (DMİ, 2009) temin edilmiştir.

3.1.4.1 Sıcaklık

Araştırma alanına yakın meteoroloji istasyonlarının sıcaklık kayıtları Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Yıllık ortalama sıcaklık; Hakkari'de 10,3 °C, Yüksekova'da 6,6 °C, Şırnak ta 14,0 °C, Başkale'de 6, 2 °C ve Gürpınar'da 8,1°C' dir.

Ortalama yüksek sıcaklıklar bütün istasyonlarda Temmuz ve Ağustos aylarında kaydedilmiştir. Bu sıcaklıkların yıllık ortalamaları; Hakkari'de 30,9 °C, Yüksekova'da 29,2 °C, Şırnak'ta 33,3 °C, Başkale'de 26,1 °C ve Gürpınar'da 28,6° C' dir.

Ortalama düşük sıcaklıklar bütün istasyonlarda Ocak aylarında rapor edilmiştir. Bu sıcaklıklar Hakkari'de -8,2 °C, Yüksekova'da -15,6 °C, Şırnak ta -0,9 °C, Başkale'de -10,4 °C ve Gürpınar'da -10,2°C' dir.

Bütün istasyonlarda en yüksek sıcaklıklar Temmuz ve Ağustos aylarında görülmüş olup bu değerler; Hakkari'de 38,0 °C, Yüksekova'da 42,8 °C, Şırnak'ta 40,3 °C, Başkale'de 33,3 °C ve Gürpınar'da 35,2°C' dir. En düşük sıcaklıklar ise Hakkari'de -23,4 °C Ocak ayında, Yüksekova'da -44,5 °C Aralık ayında, Şırnak'ta -13,2 °C Şubat ayında, Başkale'de -23,2 °C Ocak ayında ve Gürpınar'da -28,6°C Şubat ayında ölçülmüştür.

3.1.4.2. Yağış ve nisbi nem:

Bitki örtüsü oluşumunda yıllık yağış miktarı ile beraber yağışın mevsimlere dağılışı, kurak periyodun bulunup bulunmadığı ve kuraklık şiddetinin önemi de büyüktür.

Yıllık yağış miktarı Hakkari'de 741,1 mm, Yüksekova'da 757,8 mm, Şırnak'ta 656,1 mm, Başkale'de 438,1 mm, Gürpınar'da 233,1 mm'dir (Çizelge 3. 2.). En fazla yağış alan aylar Hakkari (115,3 mm), Gürpınar (40,9 mm) ve Başkale'de (67,6 mm) Nisan, Yüksekova'da (115,7 mm) Şubat ve Şırnak'ta (106,7 mm) Mart ayıdır (Çizelge 3. 2.).

Çalışma alanı çevresindeki istasyonların yıllık ortalama nisbi nem değerleri şu şekildedir; Hakkari'de % 55,4 Yüksekova'da % 57,8 Şırnak'ta % 42,0 Gürpınar'da % 61,0 ve Başkale'de % 56,0'dir. En yüksek nisbi nem değerleri ocak ayında ölçülmüştür. Hakkari (% 71,4), Şırnak (% 64,0), Gürpınar (% 71,5) ve Başkale'de (% 68,2) Ocak ayında, Yüksekova'da (% 70,1) Ocak ve Aralık aylarında ölçülmüştür. En düşük nisbi nem değerleri ise yaz aylarında ölçülmüştür. En düşük nisbi nem değerleri; Hakkari (% 35,9), Yüksekova (% 42,3), Şırnak (% 23,0) ve Başkale'de (% 41,3) Ağustos ayında, Gürpınar'da ise (% 47,3) Temmuz ayında kaydedilmiştir (Çizelge 3. 3.).

3.1.4.3. Rüzgar

Rüzgarın yönü ve hızı, sıcaklık, nem, yağış, kuraklık ve evaporasyon gibi iklim elemanlarını etkilediği gibi bitki diasporlarının yayılması ve dağılmasını, bitkinin form alması gibi bir çok özelliğini de etkiler. Hakkari'de en hızlı esen rüzgâr yönü ve hızı Nisan ayında batı- güneybatı (WSW) yönünde ve 26.0 bofor, en yavaş esen rüzgarın yönü ve hızı Kasım ayında güney-güneybatı (SSW) yönünde ve 19.9 bofor kuvvetinde, Yüksekova'da en hızlı esen rüzgârın yönü ve hızı Aralık ayında doğu-kuzeydoğu (ENE) yönünde ve 34.1 bofor kuvvetinde eserken en yavaş esen rüzgarın yönü ve hızı Temmuz ayında güney-güneybatı (SSW) yönünde 18.8 bofor kuvvetinde esmektedir. Şırnak'ta en hızlı esen rüzgârın yönü ve hızı Aralık, Ocak, Mart ve Mayıs aylarında kuzey (N) ve kuzeydoğu (NE) yönlerinde 8.0 bofor kuvvetinde eserken en yavaş esen rüzgarın yönü ve hızı diğer aylarda değişik yönlerde 7.0 bofor kuvvetinde esmektedir. Gürpınar'da en

hızlı esen rüzgârın yönü ve hızı Temmuz ve Ağustos aylarında değişik yönlerde 12.3 bofor kuvvetinde eserken en yavaş esen rüzgârın yönü ve hızı diğer aylarda değişik yönlerde 9.4 bofor kuvvetinde esmektedir. Başkale'de en hızlı esen rüzgârın yönü ve hızı Mart ayında batı- güneybatı (WSW) yönünde 30 bofor kuvvetinde eserken en yavaş esen rüzgârın yönü ve hızı Temmuz ayında batı-güneybatı (WSW) yönünden 17.7 bofor kuvvetinde esmektedir (Çizelge 3. 4).

Çizelge 3. 1. Hakkari, Yüksekova, Şirnak, Gürpınar ve Başkale istasyonlarına ait sıcaklık değerleri (°C)

	İSTASYON	Süre (yıl)													Yıllık
			1	2	3	A 4	Y 5	L 6	A 7	8	R 9	10	11	12	
Ortalama sıcaklık	HAKKARİ	35	-4.6	-3.2	1.8	8.3	14.2	20.3	24.9	24.8	20.3	13.0	4.9	-1.4	10.3
	YÜKSEKOVA	34	-9.9	-8.3	-1.9	6.2	11.7	17.0	21.3	20.9	16.7	10.0	1.9	-6.2	6.6
	ŞIRNAK	19	2.1	3.1	6.6	11.4	16.7	22.4	27.0	27.4	22.8	16.1	9.0	3.9	14.0
	GÜRPINAR	22	-4.3	-3.4	1.0	7.7	12.5	17.2	20.7	19.9	15.5	9.9	3.2	-2.6	8.1
	BAŞKALE	35	-6.9	-6.0	-1.8	4.7	9.7	15.2	19.6	19.5	15.2	8.3	1.1	-4.5	6.2
Ort. Yüksek sıcaklık	HAKKARİ	35	-0.7	0.8	6.1	12.9	19.1	25.6	30.7	30.9	26.4	18.4	9.5	2.3	15.1
	YÜKSEKOVA	34	-3.6	-2.0	3.3	11.1	17.4	23.9	28.7	29.2	25.3	17.6	8.2	-0.6	13.2
	ŞIRNAK	19	6.3	7.2	11.0	16.0	16.4	21.8	33.2	33.3	24.2	28.7	13.5	8.0	19.0
	GÜRPINAR	22	2.0	2.7	7.2	14.1	18.9	24.5	28.5	28.6	25.0	18.4	10.4	3.5	15.3
	BAŞKALE	35	-1.2	2.6	9.6	15.0	21.1	25.8	26.1	22.0	14.3	6.1	0.0	-2.2	11.6
Ort. Düşük sıcaklık	HAKKARİ	35	-8.2	-7.0	-2.2	4.0	9.1	14.1	18.3	18.1	14.0	7.8	0.8	-4.9	5.3
	YÜKSEKOVA	34	-15.6	-14.3	-7.2	1.3	5.5	8.7	12.6	12.0	8.0	3.5	-3.2	-11.1	0.01
	ŞIRNAK	19	-0.9	-0.1	2.9	7.3	12.4	17.7	21.8	22.5	18.2	11.8	5.5	0.9	10.0
	GÜRPINAR	22	-10.2	-9.3	-4.4	1.5	5.3	8.4	11.6	11.0	7.3	3.3	-2.2	-7.8	1.2
	BAŞKALE	35	-10.4	-9.7	-5.6	0.4	4.7	9.0	13.1	12.9	8.8	3.4	-2.6	-7.8	1.3

Çizelge 3. 1. Hakkari, Yüksekova, Şirnak, Gürpınar ve Başkale istasyonlarına ait sıcaklık değerleri (°C) (devamı)

İSTASYON	Süre (yıl)	A Y L A R												En Yüksek Sıcaklık ve Yılı	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
En Yüksek Sıcaklık	HAKKARİ	35	11.8	11.7	19.7	25.0	28.7	33.0	36.8	38.0	34.6	29.3	20.8	15.8	38.0 11/08/2006
	YÜKSEKOVA	34	14.1	16.0	17.6	28.0	27.1	33.1	38.5	42.8	39.2	29.8	20.6	18.2	42.8 13/08/1978
	ŞIRNAK	19	16.2	17.0	21.0	28.6	29.8	35.3	39.7	40.3	36.8	30.2	22.6	19.0	40.3 07/08/1999
	GÜRPINAR	22	11.8	13.0	21.7	25.0	28.2	31.3	35.2	34.2	32.0	26.6	19.1	16.4	35.2 09/07/1986
	BAŞKALE	35	10.2	9.2	18.0	22.0	24.0	29.3	31.9	33.3	29.3	24.4	18.1	14.0	33.3 12/08/1987
En Düşük Sıcaklık	HAKKARİ	35	-23.4	-22.7	-19.0	-8.1	-0.4	5.4	10.0	2.1	4.3	-3.1	-15.0	-21.3	-23.4 03/01/2009
	YÜKSEKOVA	34	-34.9	-37.4	-32.8	-15.1	-8.4	0.4	0.6	2.4	-3.6	-6.5	-26.4	-44.5	-37.4 08/02/1982
	ŞIRNAK	19	-12.2	-13.2	-11.2	-4.7	0.8	5.4	10.0	10.0	8.9	-0.5	-4.8	-10.8	-13.2 06/01/2004
	GÜRPINAR	22	-24.0	-28.6	-26.4	-14.6	-1.5	1.3	5.4	5.4	-0.5	-4.5	-20.0	-25.4	-28.6 03/02/1985
	BAŞKALE	35	-23.2	-22.3	-21.7	-15.0	-6.2	0.0	6.0	5.3	-1.0	-5.3	-15.6	-22.0	-23.2 07/01/1983

Çizelge 3. 2. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale İstasyonlarının ortalama yağış miktarı değerleri (mm)

İSTASYON	Süre (yıl)	A Y L A R												Yıllık
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
HAKKARİ	35	83.1	107.7	110.2	115.3	63.7	14.7	4.4	2.3	5.7	55.9	86.1	92.0	741.1
YÜKSEKOVA	34	84.3	115.7	112.8	110.6	60.6	15.3	6.1	5.9	6.3	48.3	87.6	104.3	757.8
ŞIRNAK	19	82.6	104.5	106.7	87.0	54.4	3.4	1.8	0.2	1.5	33.9	85.7	94.4	656.1
GÜRPINAR	22	13.9	18.8	29.9	40.9	32.1	12.5	3.2	1.6	6.4	23.5	27.6	22.7	233.1
BAŞKALE	35	32.6	47.7	60.9	67.6	51.0	24.8	14.9	10.5	6.4	33.0	47.1	41.6	438.1

Çizelge 3. 3. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale İstasyonlarının ortalama nisbi nem değerleri (%)

İSTASYON	Süre (yıl)	A Y L A R												Yıllık
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
HAKKARİ	35	71.4	71.1	65.5	60.0	53.6	43.3	37.7	35.9	38.1	54.1	63.8	70.6	55.4
YÜKSEKOVA	34	70.1	70.0	67.5	60.1	54.7	48.3	43.9	42.3	44.6	56.7	65.3	70.1	57.8
ŞIRNAK	19	64.0	63.0	54.0	44.0	38.0	29.0	28.0	23.0	28.0	36.0	47.0	58.0	42.0
GÜRPINAR	22	71.5	70.0	70.0	63.2	58.0	50.2	47.3	49.3	52.2	60.5	68.1	71.1	61.0
BAŞKALE	35	68.2	68.1	65.0	58.0	54.1	46.8	42.8	41.3	42.1	55.0	62.5	68.1	56.0

Çizelge 3. 4. Hakkari, Şirnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale en kuvvetli rüzgar yönü ve hızı (Bofor)

İSTASYON	Süre (yıl)	A		Y		L		A		R		Yıllık		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11	12
HAKKARİ	35	SSW	SSW	S	WSW	WNW	ESE	NNW	NNW	SW	SSW	SSW	SSW	WSW
		25.2	20.0	21.0	26.0	24.2	21.7	23.0	23.8	24.3	21.1	19.9	25.6	26.0
YÜKSEKOVA	34	SW	SSW	S	ENE	SSW	ESE	SSW	WSW	WSW	SSW	SSW	ENE	ENE
		19.8	21.0	26.1	26.4	24.8	23.5	18.8	23.2	21.0	22.5	22.6	34.1	34.1
ŞIRNAK	19	NE	NE	E	E	NE	NE	NE	SE	SE	E	NE	NE	NE
		8	7	8	7	8	7	7	7	7	7	7	8	7.0
GÜRPINAR	22	SE	S	SE	9S	SW	SW	SW	SW	S	SE	S	SE	SW
		9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	12.3	12.3	9.4	9.4	9.4	12.3	12.3
BAŞKALE	35	SSW	S	WS	SSE	ESE	WNW	WSW	SSE	ESE	WSW	WSW	WNW	WSW
		26.7	24.3	30.0	28.4	23.2	27.3	17.7	21.6	24.0	25.1	27.0	21.9	30.0

3.1.4.4. Biyoiklimsel yorum

Araştırma alanımıza en yakın meteoroloji istasyonlarının verilerine göre Hakkari ve Başkale’de yağış rejimi İ.K.S.Y. şeklindedir ve Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 2. tipi görülmektedir. Yüksekova ve Şırnak'ta yağış rejimi K.İ.S.Y. şeklinde ve Doğu Akdeniz Yağış Rejiminin 1. tipi görülmektedir. Gürpınar da ise yağış rejimi İ.S.K.Y. şeklinde ve subakdeniz yağış rejimi tipi görülmektedir (Çizelge 3. 5).

Çizelge 3. 5. Yağışın mevsimlere dağılımı ve yağış rejimi

İSTASYON	İLKBAHAR		KIŞ		SONBAHAR		YAZ		YAĞIŞ REJİMİ	YAĞIŞ REJİMİ TİPİ
	mm	%	mm	%	mm	%	mm	%		
HAKKARİ	289.2	39.02	282.8	38.15	147.7	19.9	21.4	2.8	İKSY	Doğu Akdeniz Yağış rejimi 2. Tipi
YÜKSEKOVA	284	37.47	304.3	40.15	142.2	18.76	27.3	3.6	KİSY	Doğu Akdeniz Yağış rejimi 1. Tipi
ŞIRNAK	248.1	37.8	281.5	42.9	121.1	18.45	5.4	0.8	KİSY	Doğu Akdeniz Yağış rejimi 1. Tipi
GÜRPINAR	102.9	44.14	55.4	23.76	57.5	24.66	17.3	7.4	İSKY	Subakdeniz yağış rejimi
BAŞKALE	179.5	40.9	121.9	27.82	86.5	19.7	50.2	11.4	İKSY	Doğu Akdeniz Yağış rejimi 2. Tipi

EMBERGER kurak devreyi belirlemek için $S = PE/M$ formülünü önermiştir (Formülde S: Emberger’in yaz kuraklığı indisi, PE: yaz yağışı ortalaması, M: en sıcak ayın maksimum sıcaklık ortalamasıdır). Kuraklık indisi de denin S değerinin 5’ten küçük olması o istasyonun Akdeniz ikliminin etkisi altında olduğunu gösterir. Bu iklimin en belirgin özelliği en az yağışların yaz mevsiminde kaydedilmesi ve kurak bir devrenin bulunmasıdır. Araştırma alanı çevresindeki istasyonların S değerleri Hakkari’de 0.69, Yüksekova’da 0.93, Şırnak’ta 0.16, Gürpınar’da 0.6, Başkale’de ise 1.92’dir. Her beş istasyonun S değerleri 5’ten küçük ($S < 5$) olduğu için çalışma alanı Akdeniz ikliminin etkisi altındadır (Akman 1990).

EMBERGER Akdeniz ikliminin katlarını ve genel kuraklık derecesini belirlemek için $Q = 2000 \cdot P / M^2 - m^2$ formülünü geliştirmiştir (Formülde Q: Emberger’in yağış sıcaklık indisi, P: yıllık yağış miktarı, M: en sıcak ayın en yüksek

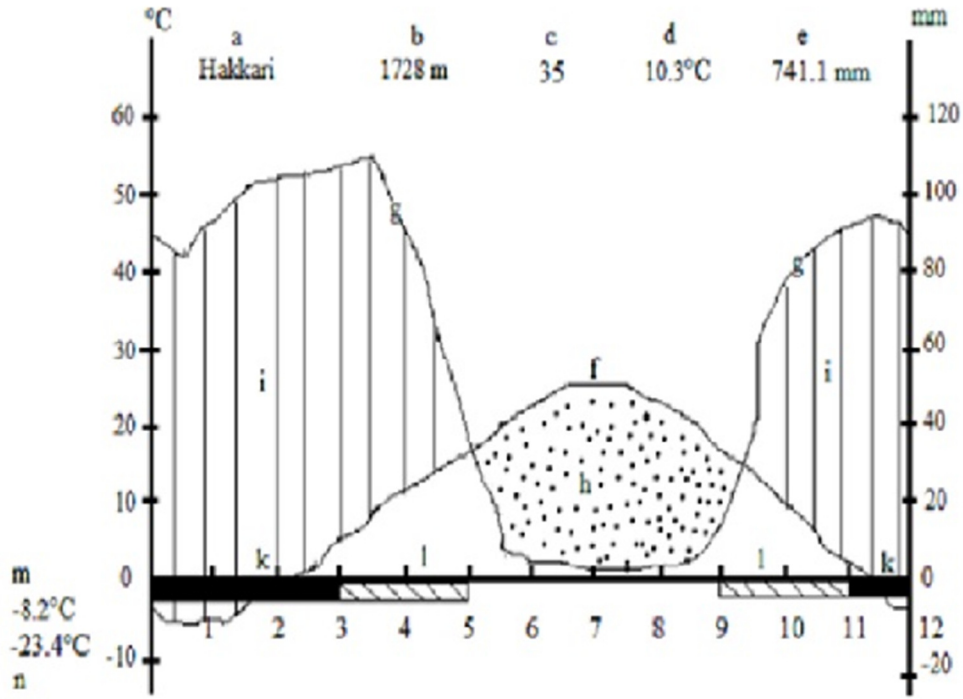
sıcaklık ortalaması, m: en soğuk ayın en düşük sıcaklık ortalamasıdır). Q değerleri ile m değerlerini kullanarak iklimi yorumlamıştır. Bu formüle göre Q değerleri Hakkari’de 63.65, Yüksekova’da 60.45, Şırnak’ta 66. 3, Gürpınar’da 21. 28 ve Başkale’de ise 42.73 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, Hakkari *Az yağışlı, kışı son derece soğuk Akdeniz iklimi*, Şırnak *Az yağışlı kışı soğuk Akdeniz iklimi*, Yüksekova *Yarı kurak üst, kışı buzlu Akdeniz iklimi*, Gürpınar *Kurak alt, kışı buzlu Akdeniz iklimi*, Başkale *Yarı kurak alt, kışı buzlu Akdeniz Biyoiklim tipine girmektedir* (Çizelge 3. 6).

Çizelge 3. 6. Hakkari, Şırnak, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale’nin Biyoiklim tipleri ve ilgili verileri.

İSTASYON	Yükseklik (m)	P (mm)	M	m	Q	PE	S	BIYOİKLİM TİPİ
HAKKARİ	1728	741.1	30.9	-8.2	63.65	21.4	0.69	Az yağışlı, kışı son derece soğuk Akdeniz iklimi
YÜKSEKOVA	1900	757.8	29.2	-15.6	60.45	27.3	0.93	Yarı kurak üst, kışı buzlu Akdeniz iklimi
ŞIRNAK	1380	656.1	33.3	-0.9	66.30	5.4	0.16	Az yağışlı kışı soğuk Akdeniz iklimi
GÜRPINAR	2175	233.1	28.6	-10.2	21.28	17.3	0.6	Kurak alt, kışı buzlu Akdeniz iklimi
BAŞKALE	2400	438.1	26.1	-10.4	42.73	50.2	1.92	Yarı kurak alt, kışı buzlu Akdeniz iklimi

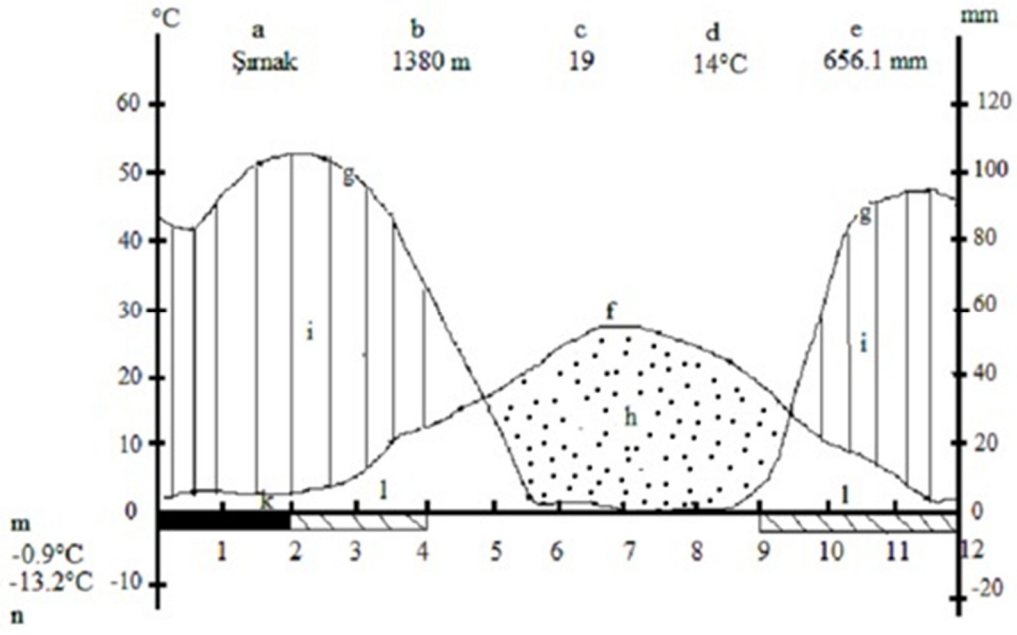
Araştırma alanı çevresindeki meteoroloji istasyonlarının GAUSSEN metoduna göre çizilen *ombrotermik* iklim diyagramlarında kurak devreyi grafikler üzerinde görmek mümkündür (Şekil 3.2; 3.3; 3.4; 3.5; 3.6).

Mutlak donlu aylar; Hakkari’de dört ay, Şırnak’ta iki ay, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale’de ise beş aydır. Don ihtimali olan aylar; Hakkari’de sekiz ay, Şırnak’ta yedi ay, Yüksekova, Gürpınar ve Başkale’de ise dokuz aydır.

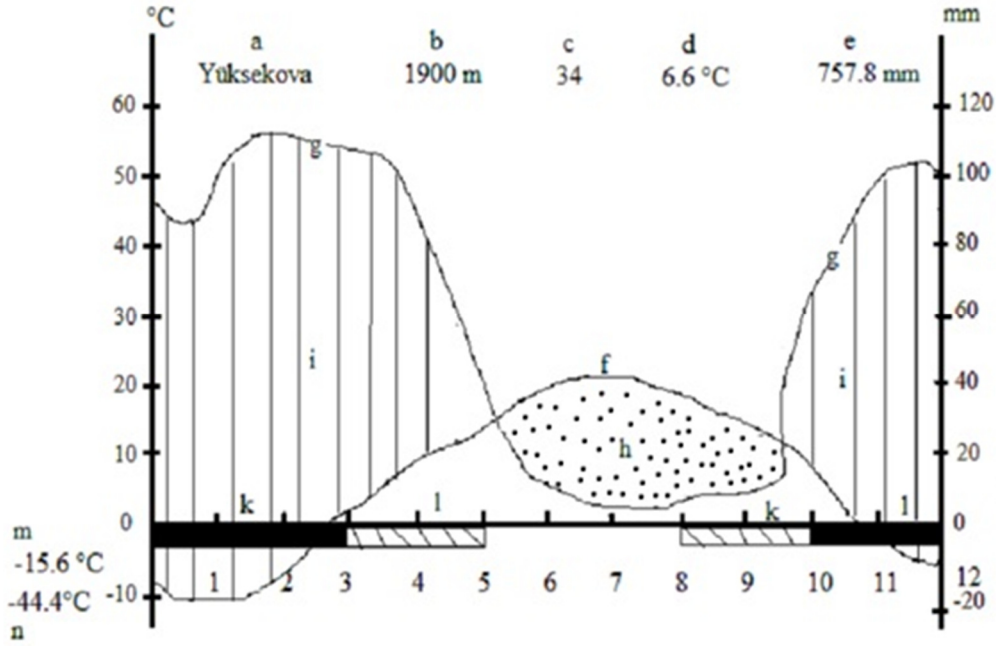

Şekil 3. 2. Hakkari iline ait iklim diyagramı.

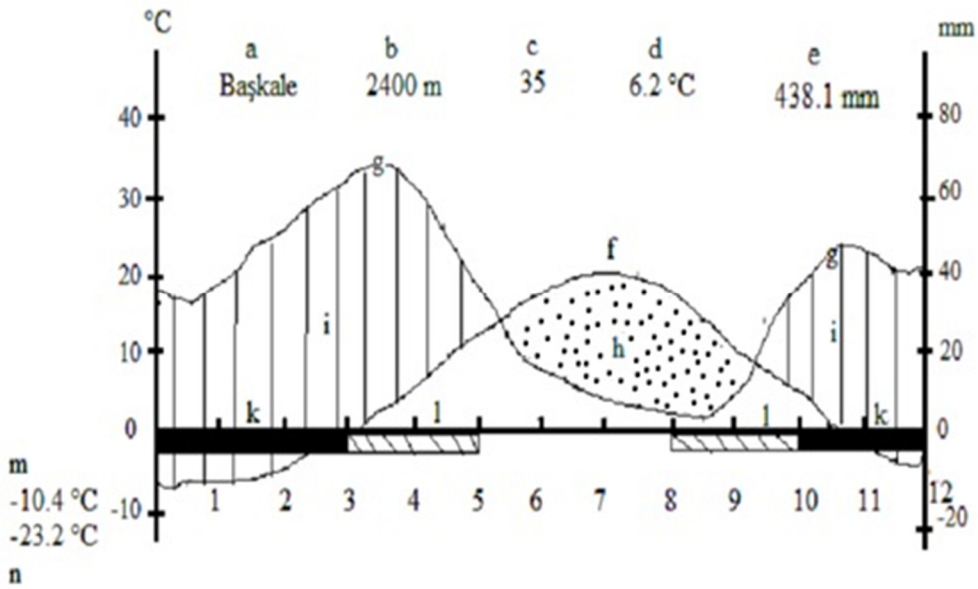
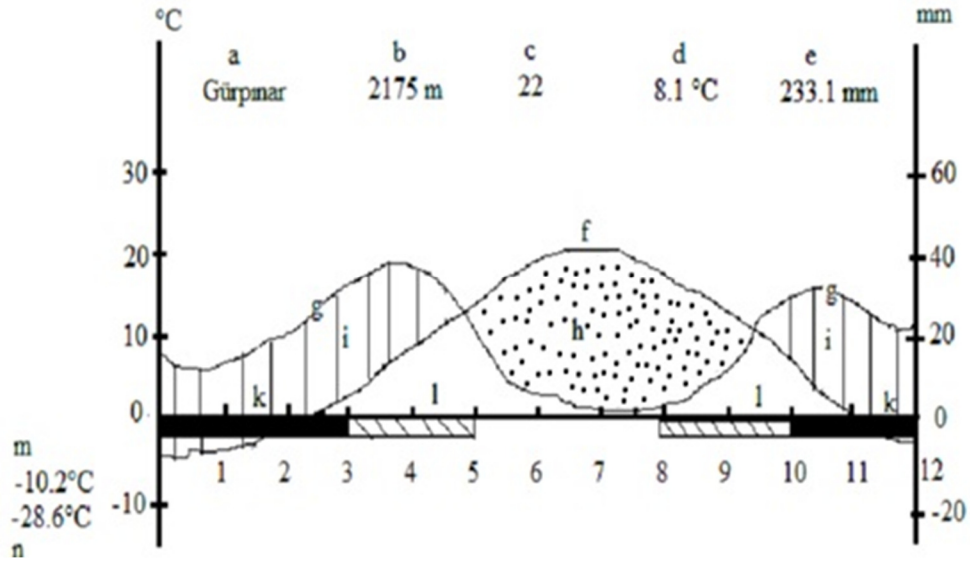
- a: İstasyonun bulunduğu ilin adı
- b: İstasyonun deniz seviyesinden yüksekliği
- c: Sıcaklık ve yağış değerlerinin kaç yıllık gözlemlerin ortalaması olduğu
- d: Yıllık ortalama sıcaklık (°C)
- e: Yıllık toplam yağış (mm)
- f: Aylık ortalama sıcaklık eğrisi
- g: Aylık ortalama yağış eğrisi
- h: Kurak periyot
- i: Yağışlı periyot
- k: Mutlak donlu aylar
- l: Muhtemel donlu aylar
- m: En soğuk ayın ortalama minimum sıcaklığı
- n: Mutlak minimum (en düşük) sıcaklık

Şekil 3. 3. Şırnak iline ait iklim diyagramı.

Şekil 3. 4. Yüksekova (Hakkari) ilçesine ait iklim diyagramı.

3.2. Yöntem

Çalışma 2008-2010 yılları arasında; Geçitli ve çevresindeki Işık, Kamışlı, Kaval, Cevizdibi, Elmacık, Olgunlar ve Üzümcü köyü olmak üzere toplam 8 yerleşim biriminde gerçekleştirilmiştir. Etnobotanik envanteri kapsamında yaptığımız çalışmada, hem halkbilim hem de botanik yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmalar bölgede yaşayan insanların bitkilerle olan ilişkilerinin genel durumunu belirlemek için araştırma sahası içinde yer alan köylere ziyaretler düzenlenerek başlatıldı. Öncelikle yöre halkına çalışmanın içeriği ve amacı anlatıldı. Daha sonraki aşamalarda tanışılan kişilerle birçok arazi çalışmaları faaliyetinde bulunuldu. Çalışma süresince kaynak kişilerle kendilerinin isteği ile bitki kullanımı hakkında bilgi alınmış olup yine kendi izin dahilinde kendilerine ait bilgileri ve iletişim adresleri kayıt edilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Kaynak kişilerden elde edilen tüm veriler düzenli bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Ayrıca araziden yöre halkının kullanmış olup gösterdiği bitkiye ait kullanım bilgileri alınmış, kaynak kişinin söylediği yöresel isim kayıt altına alınmıştır. Eksik materyal durumunda GPS kaydı alındığından aynı alan birkaç kez ziyaret edilmiştir. Ayrıca çalışma alanı güvenlik sorunu nedeniyle hassas bir bölge olduğundan arazi çalışmaları gerçekleştirilirken ilgili birimlerden izin alınmasına dikkat edildi.

Çalışma alanında yer alan ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilere dağıtılan formların aileleri ile birlikte doldurması şartıyla etnobotanik konulu bir anket çalışması yapılmıştır. TÜBA'nın geliştirdiği "Şifalı Bitkiler" ve "Yenen Bitkiler" anket formlarından 400'er adet çoğaltılmış olup okullarda dağıtılarak bu formların evlerde bitki kullanımı konusunda bilgisi olan ve ilgili kişiler tarafından doldurulması istenmiştir. Dağıtılan anketlerden 375 adedi doldurulmuş halde teslim alınmıştır. Anket çalışması Cevizdibi ve Kamışlı köylerinde okul olmadığından gerçekleştirilememiştir. Anket çalışması yapılan okullar ise; Geçitli Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Işık İlköğretim Okulu, Elmacık İlköğretim Okulu, Kaval İlköğretim Okulu, Olgunlar İlköğretim Okulu ve Üzümcü İlköğretim Okulu'dur. Anketlerden elde edilen veriler analiz edilerek kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmış ve bilgilerin doğruluk derecesi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca anketlerde yer alan bilgiler bitki kullanımı ile ilgili sağlıklı verilere ulaşmamızı kolaylaştırdığı gibi, araştırmanın erken evresinde uygulanması bize

yerel isimleri ile birlikte bitkilerin kullanım amacı hakkında önemli fikirler vermiştir. Bunun yanı sıra yöre halkı haftanın belirli günlerinde yaylalara çıkarak hayvanlarını sağmaktadırlar. Bu belirli günler takip edilerek yöre halkı ile birlikte yaylalara çıkmıştır. Burada arazi ortamında yöre halkından bitki kullanımı ile ilgili bilgiler alınmış olup kullanımı belirtilmiş olan bitkiler konuşulan kişiler ile birlikte arazi ortamında toplanmıştır.

3.2.1. Arazi çalışmaları ve herbaryum materyalinin hazırlanışı

Araştırma çalışmalarımız 2008 Mart ayı içinde başlayarak iki yıl boyunca periyodik olarak devam etmiştir. Arazi çalışmaların kaynak kişilerden elde edilen bilgilerin ışığında ve kaynak kişilerin katılımıyla birlikte gerçekleştirilmiştir. Arazide toplanan bitkilerin sağlıklı teşhisi ve tam örnekler için değişik evrelerde aynı alanlara gidilerek bir bitki için birden fazla örnek toplanmıştır. Ayrıca arazi çalışması sırasında materyallerin dijital fotoğrafları çekilmeye çalışılmıştır. Toplanan bu bitki örnekleri lokaliteleriyle birlikte gerekli diğer arazi kayıtları yazılarak numaralandırıldıktan sonra herbaryum tekniğine uygun olarak preslenip kurutuldu. Bu örneklerin teşhisinde temel kaynak olarak “Flora of Turkey and the East Aegean Islands” (Davis, 1965-1985; Davis ve ark., 1988; Güner ve ark., 2000) adlı eserden yararlanılmıştır. Türkiye Florasının yetersiz kaldığı durumlarda Flora of USSR (Komarov 1933-1964), Flora Europaea (Tutin ve ark. 1964-1980), Flora Iranica (Rechinger, 1965-1977), Flora of Iraq (Towsend ve Guest, 1966-1985), Flora Palaestina (Zohary, 1966-1986), Flora of Iran (Ghahreman, 1985-2005) gibi Flora kitaplarından da yararlanılmıştır. Bununla birlikte VAND’da bulunan materyallerden de yararlanılmıştır.

Bulgular bölümünde bitkiler araştırma alanında kullanımı tespit edilen bitkiler ve kullanımları başlığı adı altında verilmiştir. Bitkilerin dahil olduğu familya isimleri alfabetik olarak sıralanır iken; familyadaki cins ve türler de kendi içinde alfabetik düzende verilmiştir. Cins, tür ve varsa alt tür taksonları otörleriyle birlikte verilmiştir. Her bir taksonun otörü “Authors of Plant Names” adlı eserden kontrol edilerek yazılmıştır (Brummit ve Powell, 1992).

Lokalite yazılırken çalışma alanının tamamı C9 karesi ve Hakkari il sınırları içerisinde bulunduğu için tekrardan sakınmak maksadı ile C9, Hakkari ifadesi tekrar

yazılmamıştır. Bitki örneklerinin toplandığı lokalite bilgilerinde şu sıra izlenmiştir; Köy ve mevki adı, habitatı, GPS değerleri, toplandığı yerin yüksekliği, toplama tarihi, toplayıcı rumuzu ve numarası. Daha sonra endemik olup olmadığı, endemik ve nadir bitkilerin tehlike kategorisi (Ekim ve ark., 2000; IUCN, 2001) ve son olarak biliniyorsa hangi fitocoğrafik bölge elementi olduğu yazılmıştır.

Bazı bitkiler kullandıkları dönemde teşhis için önemli olan çiçek, tohum ve meyve gibi kısımları gelişmediğinden bu bitkilerin bu dönemde teşhisleri mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu tür bitkiler kullandıkları dönemden olgunlaştıkları döneme kadar takip edilerek teşhis için gerekli nitelikteki örnekler toplanmıştır.

Her bitkinin varsa sinonim adı, mahalli ismi, literatürdeki diğer adları, toplanma dönemleri, kullanılan kısmı verilmiş, daha sonra bitkinin kullanım amaçları, kullanım kodları ve kullanım şekilleri belirtilmiştir. Bitkinin kullanım şekli kullanıcılarla yüz yüze yapılan mülakat sonucu alınan bilgiler doğrultusunda yazılmıştır.

Kullanıcılarla ilgili bilgiler; adı-soyadı, yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, mesleği sırasına göre verilmiştir. Bitkilerin literatürlerde daha önce verilmiş kullanımları yazılmış; literatürde kullanım ile ilgili bilgi bulunmayan bitkiler için literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı ibaresi yazılmıştır.

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünden alınan meteorolojik verilere göre (DMİ, 2009) araştırma alanının iklimi yorumlanmıştır. İstasyonların iklim diyagramları Gaussen metoduna göre çizilmiştir (Gaussen, 1955; Akman, 1990).

Çalışma alanının iklim tipi ve biyoiklim katı Emberger metoduna göre hesaplanarak yorumlanmıştır (Emberger, 1955).

Alanın jeolojisi Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün web sitesinden alınmıştır (Anonim, 2010). Ayrıca Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ferit Melen Kütüphanesinden temin edilen kitaptan yararlanılmıştır (Türkunal, 1980).

Toplanan bitki örnekleri herbaryum materyali haline getirilerek Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü (VANF) Herbaryumu'nda saklanmaktadır.

4. BULGULAR

4.1. Genel Vejetasyon Yapısı

Araştırma alanımızın bitki örtüsü bozuk orman, step, sucul-bataklık ve çayır formasyonlarından oluşmaktadır. Kışları uzun sürmesi sonucu olarak gerek yakacak ve gerekse hayvanların yem ihtiyaçlarını temin etmek için bilhassa köylere yakın olan yerlerde meşe ormanları tamamen ortadan kaldırılmış veya geniş ölçüde tahrip edilmiştir. Araştırma alanında meşe türleri olarak, *Quercus brantii* Lindley, *Q. infectoria* Olivier subsp. *boissierii* (Reut.) O. Schwarz tespit edilmiştir. Ayrıca yerleşim yeri çevrelerinde *Populus nigra* L. subsp. *nigra*, *Salix aegyptiaca* L. ve *S. alba* L. gibi ağaçların plantasyonu görülmektedir. Araştırma alanında doğal ve kültür olarak yetişen diğer ağaç ve çalı formu taksonlar olarak; *Acer monspessulanum* L. subsp. *cinerascens* (Boiss.) Yalt, *Amygdalus communis* L., *Cerasus mahaleb* (L.) R. Mill. var. *mahaleb*, *C. microcarpa* (C.A. Mey.) Boiss. subsp. *tortuosa* (Boiss. & Hausskn.) Browicz, *Crataegus pontica*, C. Koch, *Celtis glabrata* Steven ex Planchon, *Daphne mucronata* Royle, *Juglans regia* L., *Malus slyvestris* R. Mill. subsp. *orientalis* (Uglitzk) Browicz var. *orientalis*, *Morus alba* L., *Paliurus spina-christi* R. Mill., *Pistacia khinjuk* Stocks, *Pyrus syriaca* Boiss. var. *syriaca*, *Rosa canina* L., *R. heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crépin) Ö. Nilsson, *Rubus caesius* L., *R. sanctus* Schreber, *Vitis vinifera* L. taksonları görülmektedir.

Araştırma alanımızın en yaygın vejetasyon tipini step formasyonu oluşturmaktadır. Aşırı derecede hayvan otlatması sonucu araştırma alanında hayvanlar tarafından yenilmeyen dikenli ve kokusu hoş olmayan bitkiler hakim duruma geçmiştir. Step alanında bulunan önemli türler arasında; *Alcea flavovirens* (Boiss. & Buhse.) Iljin, *A. hohenackeri* (Boiss. & Huet.) Boiss., *Allium akaka* S.G.Gmelin, *Alyssum pateri* Nyár. subsp. *pateri*, *Anthemis austriaca* Jacq., *Aristolochia bottae* Jaub. & Spach., *Astragalus karabaghensis* Bunge, *A. pycnocephalus* Fisch. var. *pycnocephalus*, *Centaurea iberica* Trev ex. Spreng., *Centaurea pterocaula* Trautv., *Cephalaria hakkarica* Matthews, *Centranthus longiflorus* Stev. subsp. *longiflorus*, *Chaerophyllum*

macropodium Boiss., *C. macrospermum* (Spreng.) Fisch. & C.A.Mey., *Convulvulus betonicifolius* R. Mill.subsp. *peduncularis* (Boiss.), *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss., *Echinops heterophyllus* P.H. Davis, *E. orientalis* Trautv., *Eremurus spectabilis* M.Bieb., *Eryngium billardieri* Delar, *Euphorbia denticulata* Lam., *E. macrocarpa* Boiss & Buhse., *E. virgata* Waldst. & Kit.Tan, *Ferula orientalis* L., *F. hussknechtii* Wolff ex Rech f., *Fritillaria imperialis* L., *Galium consanguineum* Boiss., *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii*, *Helichrysum plicatum* DC. subsp. *plicatum*, *Hypericum scabrum* L., *Johrenia dichotoma* DC. subsp. *sintenisii* Bornm, *Medicago sativa* L. subsp. *sativa*, *Michauxia laevigata* Vent. Parris, *Nonea pulla* (L.) DC., *Onobrychis cornuta* (L.) Desv., *Prangos pabularia* Lindl., *Ranunculus kochii* Ladeb., *Rheum ribes* L., *Rumex tuberosus* L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech., *Salvia verticillata* L. subsp. *verticillata*, *S. virgata* Jacq., *Scorzonera latifolia* (Fisch & C.A. Mey.) DC., *Smyrniium olusatrum* L., *Smyrniopsis aucheri* Boiss., *Tanacetum argyrophyllum* (C.Koch) Tvetz. var. *argyrophyllum*, *T. chilliophyllum* (Fisch. & C.A.Mey.) Schultz Bip. var. *chilliophyllum*, *Taraxacum montanum* (C.A. Mey.) DC., *Tragopogon bupthalmoides* (DC.) Boiss. var. *latifolius* Boiss., *Tribulus terrestris* L., *Vicia cracca* L. subsp. *tenuifolia* (Roth.) Gaudin, *Xeranthemum annuum* L. yer almaktadır.

Araştırma sahamızda sucul-bataklık, su kenarı ve nemli alanlarda yetişen başlıca bitki türleri; *Anethum graveolens* L., *Caltha polypetala* Hochst ex Lorent, *Cardamine uliginosa* M. Bieb, *Campanula sclerotracha* Boiss., *Coriandrum sativum* L., *Cirsium pubigerum* (Desf.) DC. var. *spinosum* Pet., *Cyperus longus* L., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim, *Heracleum persicum* Desf, *Inula helenium* L. subsp. *vanensis* Grierson, *Juncus inflexus* L., *Mentha longifolia* (L.) Hud. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley var. *calliantha* (Stapf) Briq., *M. longifolia* (L.) Huds. subsp. *longifolia*, *Orchis palustris* Jacq., *Pimpinella anthriscoides* Boiss. var. *anthriscoides*, *P. kotschyana* Boiss., *Prunella vulgaris* L., *Ranunculus kotschy* Boiss., *Rubus caesius* L., *R. sanctus* Schreber, *Rumex alpinus* L., *Scilla persica* Hausskn., *Sium sisarum* L. var. *lancifolium* (M.Bieb) Thell, *Sorghum halepense* (L.) Pers var. *halepense*, *Typha angustifolia* L., olarak tespit edilmiştir.

Tarım ve çayır alanlarında yetişen başlıca doğal ve kültür bitkileri olarak; *Artemisia absinthium* L., *Alkanna froedinii* Rech f., *Allium ampeloprasum* L., *A. longicuspis* Regel, *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea*, *Centaurea glastifolia* L.,

Convolvulus arvensis L., *Falcaria vulgaris* Bernh, *Grammosciadium platycarpum* Boiss. & Hausskn., *Helianthus tuberosus* L., *Malva neglecta* Wallr., *Ononis spinosa* L., *Plantago lanceolata* L., *Rubia tinctorum* L., *Salvia pocolata* Náb, *Symphytum kurdicum* Boiss. & Hausskn., *Tanacetum balsamita* L. subsp. *balsamitoides* (Schultz Bip.) Grierson, *Trifolium repens* L. var. *giganteum* Lag-Foss., *Viola odorata* L.'nin yayılışları tespit edilmiştir.

4.2. Araştırma Alanında Kullanımı Tespit Edilen Bitkiler ve Kullanımları

1. ACERACEAE

1. *Acer monspessulanum* L. subsp. *cinerascens* (Boiss.) Yalt.

Bitkinin yöresel adı: Kevut

Literatürdeki diğer adları: Akça ağaç

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, kaya çatlakları, 37° 31' 129" N, 43° 34' 685" E, 1185 m, 07.08.2010, İK243, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Dal

Kullanım amacı: El sanatı

Kullanım kodu: VA

Kullanım şekli: Bitkinin dallarından baston yapılmakta ancak günümüzde bu kullanım yaygın değildir (Aydın ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

2. ANACARDIACEAE

2. *Pistacia khinjuk* Stocks

Bitkinin yöresel adı: Gezan

Literatürdeki diğer adları: Buttum

Lokalitesi: Kaval köyü doğusu, kaya çatlakları, 37° 32' 662" N, 43° 29' 793" E, 1590 m, 12.07.2009, İK052, İK094, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Eylül

Kullanılan kısım: Meyve-Ağaçtaki reçine

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA4, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Meyve taze iken çiğ olarak yenir. Meyve olgunlaştıktan sonra havanda dövülüp kahve olarak kullanılır (Emin KAVVAL).
- b) Ağacın gövdesinden elde edilen reçine midede sancı ve yanma olduğu zaman yenmektedir (Mehmet Sıddık AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Meyve kabuğu ve küçük meyveleri öğütüldükten sonra sıkılmasıyla bir sabit yağ elde edilir. Bu yağ derilerin parlatılmasında ve sabun yapımında kullanılır (Baytop, 1999).

3. *Rhus coriaria* L.

Bitkinin yöresel adı: Sımak

Literatürdeki diğer adları: Tetir, Tetra, Tetre, Mavru, Debbağ sumacı, Derici sumacı, Tatari, Boyaotu, Tirimli, Terki ağacı, Sumak, Somak, Menengiç, Sakızlak, Tutuba

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, bahçe içleri, 37° 29' 729" N, 43° 34' 552" E, 1161 m, 23.07.2010, İK 176.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4, IA8

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin olgun haldeki meyveleri kurutulup, öğütülerek toz haline getirildikten sonra yemeklerde baharat olarak kullanılır (Hamit ER).
- b) Bitkinin daha yeni vermiş olduğu olgunlaşmamış meyveleri taze halde iken çiğ olarak yenmektedir (Kendi gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Yün boyamada kullanılır (Eyüpoğlu ve ark., 1983). Ağız ve cilt yaralarında iltihap kurutucu, dericilikte kalınlaştırıcı olarak kullanılır (Özçelik, 1987). Meyveleri baharat olarak kullanılır. Yaprakları deri dabaklanmasında ve

boyanmasında kullanılır. Meyvesinden elde edilen su bağırsak hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Sumak ile kişniş karıştırılarak kanlı basurun tedavisi için yenilir (Tonbul ve Altan, 1989; Baytop, 1994; Abay ve Kılıç, 2001; Duran ve ark., 2001). Anadolu köylerinde hayvanların ağız yaralarında ve ishal olmaları halinde kullanılır (Koyuncu ve Köroğlu, 1991). Bitki ezilerek dahilen yaraların iyileşmesinde kullanılır (Sezik ve ark., 1991). Meyveler dövülerek sumak ekşisi adı altında tat verici olarak kullanıldığı gibi tıbbi olarak kabız etkisi ile infüzyon veya toz halinde kullanılır (Yıldırım, 1994). Meyve ve tohum yumurta sarısı ile yanık tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Yapraklar dekoksasyon halinde gastrit, ülser ve karın ağrısı tedavilerinde kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Ülser tedavisi için ağaçtaki reçine çam ağacının reçinesi ile birlikte alınır. Reçine hap haline getirilerek her sabah kahvaltıdan önce ülser tedavisi için kullanılır. Yaprak ve kabuk hayvan bitlerine karşı haricen kullanılır. Yaprak ezilerek, süt ile kaynatılır ve daha sonra çıban olan bölgeye sürülür. Yaprak böbrek taşlarını düşürmek için dekoksasyon halinde kullanılır. Kızartı, ödem ve morarma durumlarında yaprak kaynatılır, daha sonra arpa unu ile lapası hazırlanıp haricen kullanılır. Meyve dizanteri ve şeker hastalığı rahatsızlıkları için kaynatılarak haricen kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Ekşi olan meyveleri baharat olarak kullanılır. Yaprakları derilerin dabalınmasında ve kumaşların boyanmasında kullanılır. Yaprakları toplanıp, kurutulup satılır. Yöre halkı için ekonomik değeri vardır (Duran, 1998). Meyveler toz edilerek baharat olarak yemeklerde kullanılır. Meyvelerin dekoksasyonu hazımsızlıkta ve mide ülserinde kaynatılarak içilir. Yaprakların sıcak lapası hayvan yaralarına, bıçak ile oluşan kesikler ve bu tür derin yaralanmalarda kullanılır. Dalların kaynamış, daha sonra soğumaya bırakılmış olan suyunun gargarası diş eti iltihaplarında, diş etini güçlendirmek amacıyla ve nefes darlığında kullanılır. Şiddetli ishali kesmek için kurutulup toz haline getirilen meyvesi yenir. Yapraklarının ılık lapası diş eti hastalıklarında kullanılır (Koçak, 1999). Genç gövde ve yapraklar kaynatılarak hemoroid tedavisinde kullanılır (Dönmez, 2000). Yemeklere ekşi tat vermede ve salatalarda kullanılır (Bağcı, 2000; Doğan ve ark., 2004; Satıl ve ark., 2006; Kazan, 2007; Akgül, 2008; Bulut, 2008; Yıldız ve ark., 2010). Şeker hastalığı için meyve toz haline getirilerek kullanılır. Ayrıca yumurta ve yemek üzerine serpilerek tat verici olarak kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Yapraklar soğuk suda haşlanır şeker hastalığına karşı yenir. Meyveler suda haşlanır buharı göze tutularak göz kurtlarını

giderir (Şimşek ve ark., 2002; Şimşek ve ark., 2004). Dövülmüş tohumları baharat; yaprakları kabız, kan kesici ve antiseptik olarak kullanılır. İnfüzyon (% 5-10) halinde boğaz hastalıkları tedavisinde, diş etleri hastalıklarında ise gargara halinde kullanılır (Türkoğlu ve ark., 2006). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004c; Ertuğ ve Tümen, 2004). Kum sancısında somak tohumu kaynatılarak içilir (Ertuğ, 2004b). Bitkinin yaprakları kurutulup öğütüldükten sonra baharat olarak kullanılmaktadır (Koyuncu, 2005). Meyveleri baharat olarak kullanılır. Yaprakları ve daları kumaş boyamada, siyah renk elde etmek için kullanılır (Koçyiğit, 2005). Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, bir gece dışarıda bekletildikten sonra, dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen ishale karşı kullanılır. Meyvelerin kurusu, ezilip dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, soğutulduktan sonra dahilen aç karnına böbrek taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Taze yapraklar, ayakkabı içine serilerek incelmış ve çatlamış ayak tabanı derisinin güçlendirilmesinde ve iyileştirilmesinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen mide rahatsızlıklarının giderilmesinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen böbrek taşı ve kumunu düşürmek için kullanılır. Yapraklar kaynatılıp ilk suyu dökülür, ikinci kez kaynatılan bitkinin suyu dahilen, mide hastalıkları tedavisinde kullanılır. Çiçeklerinden hazırlanan infüzyon dahilen astım tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Baharat olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, yeşilbiberle birlikte yemeği yapılarak ta kullanılıyor. Bu türün yaygın olarak ticareti yapılıyor (Mart, 2006). Tohumları öğütülerek yemeklere katılır; ekşi ve baharat olarak kullanılır. Hayıt (*Vitex agnus-castus* L.) ve sünemit ile birlikte yakı yapılır. Yaprakları ihraç edilir, dericilikte kullanılır (Bulut, 2006). Meyveler baharat olarak kullanılır. Kök ve gövde kabukları boya amaçlı kullanılır. Kökler ve gövdenin kabukları alınarak kazana atılır. Kadınların üzerlerine giydikleri feraceler kazana atılır. Su ilave edilip kaynatılır. Siyaha boyanmış olur (Onar, 2006). Bitkinin kurutulmuş öğütülmüş yaprakları ile mordanlı ve direk boyama yöntemleriyle boyama işlemi yapılır (Karadağ, 2007). Yeşil zeytine ve salatalara baharat olarak katılır. Meyveleri sıcak suda iyice bekletildikten sonra suyu süzülür. Eksimsi tadı olan bu su (sumak ekşisi) süzülüp, yemeklere limon yerine dökülür. Tıbbi amaçlı olarak da; antiseptik, ishal kesici, ateş düşürücü, kanamayı durdurucu, boğaz ve diş hastalıklarında

kullanılır (Balos, 2007). Bitkinin ticareti yapılmaktadır (Satıl ve ark., 2008). Tohumların dekoksasyonu yapıp karın ağrısı oldukça günde 1-2 bardak kaynatılıp içilmektedir. Dal ve yaprakları mide rahatsızlıkları ve mide ülseri tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). İshale iyi geldiği için acı sumağın tohum ve yaprakları kaynatılıp içilmektedir. Baharat gibi kullanılan sumak su ile karıştırılıp elde edilen madde yanık tedavisi için ihtiyaç duyulan bölgeye sürülmektedir. Toz sumak, toz kükürt ve motor yağı karıştırılıp egzama tedavisi için ihtiyaç duyulan egzamalı bölgelere sürülmektedir. Tuzun içine sumak karıştırılıp keçilerin sütü kesildiği zaman sütü artırması için yedirilmektedir. Suya katılıp bir süre bekletilmekte daha sonra posası süzülüp ağız yaralarının tedavisi için gargara olarak kullanılmaktadır. Yeşil yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı ağızda oluşan pamukçuk gibi yaralarda kullanılır. Aynı zamanda diş eti hastalıklarının tedavisi için gargara şeklinde kullanılmaktadır. Yapraklar suda kaynatılıp elde edilen sıvı mide ağrılarını dindirmesi için içilmektedir. Hayvanların ayaklarında ve ağızlarında meydana gelen rahatsızlıkların tedavisi için kaynatılmış sumak yapraklarından elde edilen sıvı kullanılmaktadır. Şap hastalığının tedavisinde de bu sıvı kullanılmaktadır. Yeşil yaprakları şap ile dövülüp keçilerin ayaklarındaki yaralara sürülmektedir. Dövülüp baharat haline getirilmiş tohumlar iştah açması ve ekşilik vermesi için soğan söğüşü, paça çorbası gibi gıdaların üzerine atılmaktadır. Mor renk elde etmek için ip boyamada kullanılmaktadır. Gövdesindeki sakız adı verilen salgı, ağrıyı dindirmesi için ağrıyan diş üzerine konmaktadır (Metin, 2009). Tohum, kök ve gövde çeliği boya amaçlı olarak kullanılır (Demir ve ark., 2010). Hayvan hastalıklarında meyve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010).

3. *APIACEAE (UMBELLIFERAE)*

4. *Anethum graveolens* L.

Bitkinin yöresel adı: Sıbit

Literatürdeki diğer adları: Mazı, Dereotu, Irazdane, Durakotu, Tereotu, Turakotu

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, su kenarı, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK 012.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA2, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin toprak üstü kısmı doğrandıktan sonra yoğurda katılarak yenmektedir (Zeynep ÇİFTÇİ).
- b) Bitkinin toprak üstü kısmı kolesterol tedavisi için ya çiğ olarak yenir ya da suda kaynatıldıktan sonra suyu içilir (Aydın ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Meyvelerinden hazırlanan infüzyon (% 2-5) yatıştırıcı, gaz söktürücü ve hazmettirici olarak kullanılmaktadır. Taze yaprakları salata ve yemeklere koku ve tat vermek için kullanılır (Baytop, 1999). Sonbahar ve İlkbahar aylarında toplanıp kurutularak otlu peynir yapımında kullanılır (Öztürk ve ark., 2000). Toprak üstü kısmı salataya konur veya çiğ olarak yenir (Doğan ve ark., 2004). Meyvesinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı öksürük, yatıştırıcı, gaz söktürücü, hazmettirici olarak kullanılır, taze yaprakları salataya katılarak ve yemeklerde kullanılır (Öztürk ve Dinç 2005). Toprak üstü kısımları salatalara ve yemeklere doğranır (Onar, 2006; Satıl ve ark., 2008). Yaprakları gıda olarak kullanılır (Satıl ve ark., 2006; Cansaran ve Kaya, 2010). Guatr hastalığına iyi gelir. Bakla yemeğine, dolmalara, zeytinyağlı yemeklere ve salatalara katılır (Deniz, 2008). Taze dal ve yaprakları ezilip sancılı çocukların ağzına suyu sıkılmaktadır. Suda kaynatılıp elde edilen sıvı soğuk algınlığını gidermesi ve karın şişliğini alması amacı ile içilmektedir. Su kaynatılmakta, yapraklar içine atılıp çay gibi demlenerek karın ağrısını geçirmesi için içilmektedir. Suda kaynatılıp elde edilen sıvı gaz sancısını gidermesi için çocuklara içirilmektedir. Genellikle bulgur pilavı içerisine yaprakları katılarak vitamin ve lezzet vermesi amaçlanmaktadır. Tat ve koku vermesi için yaprak sarmasının içine katılmaktadır. Doğranıp yağ, tuz ve kırmızı toz biber ilave edilip börek içi olarak kullanılmaktadır. Yoğurt içine doğranıp çökelek, biber ve yağ ilave edilip yenmektedir (Metin, 2009).

5. *Chaerophyllum macropodum* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Zırbendok

Literatürdeki diğer adları: Mendo, Mendi

Lokalitesi: Elmacık mezrası, yol kenarı, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2010, İK059, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç haldeki gövde kısmı soyulduktan sonra çiğ olarak yenir (İsmail YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları otlı peynire katılır. Gövde kabuklu olarak veya soyulduktan sonra yenir (Öztürk ve ark., 2000). Bitkinin kökleri peynir yapımında kullanılır (Yıldırım ve ark., 2008).

6. *C. macrospermum* (Sprengel) Fisch. & C.A.Mey.

Syn: *Scandix macrospermum* Wild. ex Spreng.

Bitkinin yöresel adı: Mendi

Literatürdeki diğer adları: Tarakotu

Lokalitesi: Işık köyü mezrası (Kani Mehan), step, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK197, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda,

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: İlkbahar aylarında bitkinin toprak üstü kısımları toplanıp doğrandıktan sonra haşlanır ve daha sonra peynire katılır. Aynı zamanda yumurta ile kızartılarak yemeği yapılmaktadır (Mehmet Emin ENGİN).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin toprak üstü kısmı peynire katılır (Özçelik, 1992).

7. *Coriandrum sativum* L.

Bitkinin yöresel adı: Gişniş

Literatürdeki diğer adları: Kihniç, Kiğniç, Kişniş, Aş otu, Kişnişotu

Lokalitesi: Kaval köyü camii yanı, sulanan çayırılık alan, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK024.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak-Tohum

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IB1, IB4

Kullanım şekli: Tohum dövülerek toz haline getirildikten sonra yörede “Sevık” olarak adlandırılan çöreğin üzerine serpilir. Ayrıca bitkinin yaprakları ayran ve pilav yemeklerine katılır (Fedile KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Aromatik bir bitki olup peynire katılır (Özçelik, 1992). Çiçekler dekoksasyon halinde karın ağrıları tedavisinde kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Kurutulmuş olgun meyveleri iştah açıcı, gaz söktürücü ve hazmettirici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Bitki baharat olarak kullanılır (Özgen ve ark., 2004). Çiğ olarak yemeklerin yanında ya da yufka arasına sarılarak tüketilmektedir. Görüntüsü maydanoza benzer ama “Kiğniç (*Coriandrum sativum* L.)” yaprakları daha açık renkli ve parlaktır. Ayrıca farklı bir kokusu ve ağızda bıraktığı tuhaf bir tadı vardır. Tadına alışanların çok severek tercih ettikleri bir bitkidir. Dal ve yaprak iştah açıcı, sindirimi kolaylaştırıcı ve süt artırıcı olarak çiğ tüketilmektedir (Metin, 2009). İnce ince doğranan bitki soğan ile yağda kavrulur ve yenir. İnce ince doğranan bitki, yağda soğan ve salça ile kavrulup bulgur ve su ilave edilerek yenir (Yüzbaşıoğlu, 2010).

8. *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Siyabu

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Işık köyü mezrası (Kani Mehan), kaya çatlakları, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK196, (VU), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi-Ekonomik

Kullanım kodu: IA2, IIA1, VIA18

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin toprak üstü kısmı ilkbaharın ilk ayında toplanıp doğrandıktan sonra haşlanıp (acı tadının giderilmesi için) peynire katılır ve yumurta ile pişirilerek yemeği yapılır. Ayrıca bitkinin yeni sürgünlerinin salamurası yapılır (Besime HÜSEYİN).

- b) Romatizma ağrılarını dindirmek için kök kısmı suda kaynatılarak suyu içilmektedir. Akrep ve yılan ısırılmaları durumunda taze olan sürgünleri yenir (Mehmet Sıddık AKDAĞ).
- c) Bitkinin kök kısmı kurutulup öğütülerek toz haline getirildikten sonra şeker hastalığı tedavisi için suda kaynatılıp suyu içilir (Ömer KARA).
- d) Bitkinin ekonomik değeri olup İlkbaharda genç sürgünleri Hakkari'de kurulan pazarda satıldığı gibi çevre illere gönderilerek de satılmaktadır (Kendi gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

9. *Eryngium billardieri* Delar.

Syn: *E. nigromontanum* Boiss. & Buhse

Bitkinin yöresel adı: Tüsü

Literatürdeki diğer adları: Hıyarok, Kerbeş, Boğa diken, Eşek diken, Tusi, Turi Gerengikeri, Ekrok, Karance karan, Gelenkusi

Lokalesi: Işık köyü mezrası (Kani Mehan), step, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK187.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Kök-Dal

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA2, IIA1, VIA12

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin taze olan kök kısmı soyulup yenir. Bitkinin kök kısmı temizlik maddesi olarak sabun gibi kullanılmaktadır (Kadir YAMAÇ).
- b) Bitkinin kök kısmından akan bitki özsuğu vücutta mantar görülen yere sürülür (Mustafa KANAT).
- c) Bitkinin genç ve taze kök ve dal kısımları bronşit hastalığı için çiğ olarak tüketilir (Halit TUNÇ).
- d) Mide ağrıları durumunda bitkinin kök kısmı suda kaynatılıp suyu içilir (Naif DİNÇER).

Literatürdeki kullanımı: Taze gövdeleri kabukları soyulduktan sonra yenir. Bitki kurutularak öğütülür ve toz halde yara iyi edici olarak kullanılır. Besicilikte önemli bir yer tutar (Özçelik ve ark., 1990; Öztürk ve Özçelik, 1991; Yıldırım, 1991; Gümüş, 1994; Baytop, 1999; Arık, 2003; Ertuğ ve Tümen, 2004). İdrar yolları enfeksiyonları için bitki kullanılır (Tümen ve Sekendiz, 1993). Taze dövülmüş bitkinin suyu buruna çekerek sinüzit ve nezle tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Çiçekli dalları ve kökü iştah açıcı olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Kök kısmı dahilen yılan ısırılmaları durumunda kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Kökleri iltihaplı yaralar için kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Yakacak olarak toplanmaktadır (Özgökçe, 1999). Kökleri taze olarak sinüzit ve nezle tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısımları yara iyileştirici olarak kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Gövde kısmı soyulduktan sonra yenir (Özgen ve ark., 2004; Gencay, 2007). Taze gövdesi soyulup yenir. Hayvan yemi olarak *Astragalus compactus*, *Astragalus kurdicus* var. *kurdicus*, *Astragalus lamarckii*, *Astragalus pennatulus*, *Astragalus xylobasis* var. *xylobasis*, *Echinops viscosus* subsp. *bithynicus*, *Echinops orientalis*, *Chondrilla juncea* var. *juncea* ile birlikte düvende saman haline getirilip kullanılır (Yeşil, 2007). Bitki Van'da iltihaplı hastalıklarda kullanılan bir halk ilacıdır. Kök kaynatılır ve içilir (Yıldırım ve ark., 2008).

10. *Falcaria vulgaris* Bernh.

Syn: *Sium falcaria* L.

Bitkinin yöresel adı: Bagelaşk, Kazayağı

Literatürdeki diğer adları: Kazyağı, Kazbudu, Kazbacağı, Tızık, Pekaz

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, çayırılık, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK013.

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1,IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç sürgün halindeki toprak üstü kısmı yemeklere atılır. Aynı zamanda taze yaprak tuzlanıp salata olarak tüketilmektedir (Zeynep ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Sebze olarak tüketilmektedir (Öztürk ve Özçelik, 1991; Gümüş, 1994). Gemç sürgünleri pişirilerek yendiği gibi turşu ve peynir yapımında da kullanılmaktadır (Öztürk ve ark., 2000). Bıçak kesikleri ve benzeri yaralarda bitkinin taze yeşil yaprağı yaranın üzerine bırakılır ve bir bezle bağlanır. Yeşil ve taze yaprakları toplanır. Haşlanarak yumurta ile birlikte kavrulur (Arık, 2003). Bitkinin genç sürgünleri suda haşlanarak sarımsaklı yoğurt ile yemeği yapılmaktadır. Bitkinin genç sürgünlerinden turşu yapılmaktadır (Koyuncu, 2005). Bitki yıkayıp kurutularak çayı yapılır ve içilir. Çiğ olarak yenir ve salatası yapılır (Bulut, 2006). Bitkinin yaprakları salata olarak kullanılır. Kaynatılarak suyu mide ağrıları için içilir. Ayrıca çiğ olarak tüketilir (Yıldırım, ve ark., 2008).

11. *Ferula orientalis* L.

Syn: *Polycyrtus cachroides* Schlecht.

Bitkinin yöresel adı: Heliz-Kevk

Literatürdeki diğer adları: Çağşır, Kırkor, Kırkıro raş, Helizan, Kasni, Kingor, Çakşır

Lokalitesi: Elmacık köyünden mezraya giderken yol kenarı, step, 37° 33' 386" N, 43° 28' 531" E, 2100 m, 14.07.2009, İK067,İK204, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IA2, IIA2, IVA

Kullanım şekli:

- a) İlkbahar aylarında genç olan sürgünlerinin toprak üstü kısımları toplanıp doğrandıktan sonra haşlanır (acı tadının giderilmesi için) ve kurutulur. Daha sonra peynir ve yemeklere atılır. Ayrıca yörede "Soğetan (genç haldeki bitki haşlanır ve daha sonra soğan ve yoğurda katılır)" olarak adlandırılan bir tür cacık yapılır. Bitkinin genç sürgünlerinin salamurası yapılmaktadır. (Fedile KAVAL).
- b) Bitkinin kök kısmından akan özsuyu hayvanlarda oluşan kurtlu yara bölgelerine sürülür. Bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Naif DİNÇER).

Literatürdeki kullanımı: Uyarıcı olarak kullanılır. Taze gövdeleri ve yapraklarından otlu peynirin hazırlanmasında kullanılır. Sebze ve baharat olarak yemeklerin ve turşunun hazırlanmasında değerlendirilir. Köklerinden hayvanların deri hastalıklarında

antiseptik görevi yapan bir ilaç hazırlanmakta ve besicilikte önemli yer tutmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Toprak üstü kısmı peynire atılır (Özçelik, 1992; Özçelik, 1994; Öztürk ve ark., 2000). Yaprakları suda haşlanarak acılıkları giderildikten sonra bilhassa Doğu Anadolu da gıda olarak tüketilmektedir. Yumurta ile pişirilerek yenir veya turşusu yapılır. Yaprakları kurutulduktan sonra hayvan yemi olarak ta kullanılmaktadır (Baytop, 1999; Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Kökler topraktan çıkarıldıktan sonra kaynatılır ve mide ağrıları, hemoroid tedavisi için içilir. Aynı zamanda kök kurutulup öğütülür ve yaraların üzerine konulur. Kökün etrafındaki toprak biraz kazılır. Açıkta kalan kök kısmı bıçak ile kesilir. Akan özsu katılaşmadan bağırsak parazitlerine karşı aç karnına içilir. Yılan veya benzeri hayvan ısırmasında yine bu özsu içilir. İnek ve benzeri evcil hayvanların memelerini yılan soktuğu zaman bu özsu toprak ile karıştırılıp yılanın soktuğu bölgeye sürülür. Bu sıvı aynı zamanda hayvandaki yaralara da olduğu gibi sürülür. Genç gövde ve dallar, yapraklar ayrıldıktan sonra suda haşlanır, yumurta ve hamurla birlikte yağda kavrulur. Toprak üstü kısımları toplanır. Sıcak suda biraz bekletilir. Daha sonra ayranın içinde bekletilir (acı tadının gitmesi için). Ayrandan çıkarıldıktan sonra kurutulur. Kışın pilav yemeğine katılır. Aynı zamanda doğranıp turşusu da yapılır (Arık, 2003). Toplanıp kurutulur ve kışın hafif ıslatılıp hayvan yemi olarak kullanılır. Fakat taze halde hayvanları zehirlediği için kullanılmaz (Yeşil, 2007). Sütü egzama ve mantar enfeksiyonlarında, çiçek durumu infüzyon halinde karın ağrılarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

12. F. *haussknechtii* Wolff. ex. Rech f.

Bitkinin yöresel adı: Kermeğ

Literatürdeki diğer adları: Heliz

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, step, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2009, İK054, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Bütün bitki

Kullanım amacı: Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IIA1, VIA

Kullanım şekli: Bitkinin kökünden akan özsu vücutta yara olan yere sürülür. Ayrıca bitki toplanıp kurutulduktan sonra hayvan yemi olarak değerlendirilir (Çuli TUNÇ).

Literatürdeki kullanımı: Bitki yakacak olarak kullanılır (Özgökçe, 1999). Taze kök kısmı peynire katılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004).

13. *Ferulago angulata* (Schlecht.) Boiss. subsp. *angulata*

Bitkinin yöresel adı: Cevri

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Geçitli köyü mezrasına giderken yol kenarı, kaya çatlakları, 37° 39' 927" N, 43° 31' 129" E, 2239 m, 08.08.2010, İK235,İK237, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç olan sürgünlerinin toprak üstü kısmı doğranıp haşlandıktan (acı tadının giderilmesi için) sonra peynire atılır (Ali KURT).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

14. *F. angulata* (Schlecht.) Boiss. subsp. *carduchorum* (Boiss. & Hausskn.) Chamberlain.

Bitkinin yöresel adı: Cevri

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Işık köyü mezrasına giderken yol kenarı, kaya çatlakları, 37° 39' 997" N, 43° 33' 500" E, 2300 m, 22.07.2009, İK198, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç olan sürgünlerinin toprak üstü kısmı doğranıp haşlandıktan (acı tadının giderilmesi için) sonra peynire atılır (Halime KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

15. *F. stellata* Boiss.**Bitkinin yöresel adı:** Büğ**Literatürdeki diğer adları:****Lokalitesi:** Şine vadisi Kaval köyüne 7 km kala güney yamaçlar, kaya çatlakları, 37° 33' 518" N, 43° 31' 047" E, 1349 m, 23.07.2010, İK205, Ir.-Tur. Elm.**Toplanma dönemleri:** Nisan-Mayıs**Kullanılan kısım:** Toprak üstü**Kullanım amacı:** Gıda-Ekonomik**Kullanım kodu:** IA2, VIA18**Kullanım şekli:**

- a) İlbaharda aylarında toplanan genç taze toprak üstü kısımları doğranıp haşlandıktan sonra kurutulularak peynire katılır. Ayrıca yumurta ile kızartılarak yemeği yapılmaktadır. Genç taze haldeki toprak üstü kısmının salamurası yapılır (Hemail TEMEL).
- b) Bitkinin genç dönemdeki taze sürgünleri ilkbaharda toplanıp pazarda satılmaktadır (Kendi Gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.**16. *Foeniculum vulgare* R. Mill.****Syn:** *F. officinale* All.**Bitkinin yöresel adı:** Rizyane**Literatürdeki diğer adları:** Rezene, Rızıyank, Arapsaçı, Sırta, Erezene, Tarhana otu, Meletüre, Kirazdane, Isıra, Tere, Çaşır, Anason, Kömbe otu, Rezene meyvesi, Rezen**Lokalitesi:** Kaval köyü camii yanı, çayırılık alan, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.07.2009, İK096.**Toplanma dönemleri:** Mayıs-Temmuz**Kullanılan kısım:** Toprak üstü-Tohum**Kullanım amacı:** Tedavi-Gıda**Kullanım kodu:** IIB1, IB2**Kullanım şekli:** Bitkinin tohumu toz haline getirilip bir miktar şeker ile karıştırılarak bir beze konur. Bu bez emzik başı gibi topuz haline getirildikten sonra yeni doğan

çocuğa karın ağrılarını dindirmek için verilir. Aynı zamanda bitkinin genç toprak üstü kısımları yemeklerde baharat gibi kullanılır (Yasin KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Meyvesi mideyi, gaz söktürücü ve süt artırıcı etkilere sahiptir. Yaprağı yara iyi edici, kök ise idrar artırıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Bitkinin yaprakları yemeklere koku ve tat vermek için kullanılmaktadır (Ertuğ, 2003b; Koyuncu, 2005; Satıl ve ark., 2006; Satıl ve ark., 2008). Toprak üstü kısmı kavrulmuş halde yemek ve pilava eklenir (Doğan ve ark., 2004; Onar, 2006). Taze yapraklarından köfte yapılır. Sapları dekoksasyon halinde dahilen bebeklerde gaz giderici olarak kullanılır (Koçyiğit, 2005). Yaprakları kurutulduktan sonra toz haline getirilip yemeklerin üzerine ekilerek, hazımsızlığa karşı ve mide bağırsak gazlarının giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon (1 bardak suya ½ kahve kaşığı kurutulup toz haline getirilmiş yaprak tozu), günde 1-2 bardak içilerek, karın ağrısını giderici olarak, grip ve göz hastalıkları tedavisinde, ishale karşı, bağırsak solucanlarına karşı ve göğüs yumuşatıcı olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon, dahilen, yeni doğum yapan kadınlarda süt arttırıcı olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon, dahilen (tok karnına 1-2 kahve kaşığı), küçük çocukların gaz sancısının giderilmesinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Bitki yıkanıp kurutularak çayı yapılır ve içilir. Çiğ olarak yenir ve salatası yapılır. Meyveleri spazm çözücü, gaz ve idrar söktürücüdür. Mide rahatsızlıklarında kullanılır. Önemli bir baharattır (Bulut, 2006). Yapraklar dekoksasyon halinde karın ağrısında kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Baharat olarak özellikle bölgede “Kömbe” diye tabir edilen bir çeşit kurabiyede yoğun olarak kullanılmaktadır (Mart, 2006). Karın ağrısına karşı kullanır. Meyvelerin dekoksasyonu hazırlanılır (Oral, 2007). Yaz aylarında tohumları toplanıp, kaynatılarak sancıyı gidermek amacıyla suyu çocuklara içiriliyor. Toprak üstü kısımları kurutulup mercimek çorbasına katılır (Gencay, 2007). Yaprak yemek ve böreklerde pişirilerek tüketilmektedir. Tohum mide rahatsızlıkları tedavi etme, aynı zamanda şeker ve kolesterolü düşürmek amacıyla kullanılmaktadır. (Kazan, 2007). Yapraklı genç sürgünleri yağda soğanla birlikte kavrulup (yumurta da katılabilir) yemek yapılır (Bulut, 2008). Taze toprak üstü organları doğranarak salatalara katılır. 1 bardak suya 1–2 kaşık eklenerek dekoksasyon şeklinde hazırlanan çayı, uykusuzluğu gidermek için içilir. Öğütülerek hazırlanan içerik günde 1–3 tatlı kaşığı, balla karıştırılarak anne sütünü arttırmak amacıyla yenir. Kadınlara, kocasına karşı ilgiyi

arttırması için taze olarak yedirilir. Bitkinin toprak üstü organlarını hayvanlar yer (Vural, 2008). Meyve dekoksasyon halinde sakinleştirici ve karın ağrısı giderici olarak kullanılır (Çömlekçiöğlü ve Karaman, 2008; Gönüz ve ark., 2008). Tohum gaz söktürücü olarak kullanılmaktadır. Tohumlar dekoksasyon yöntemi ile hazırlanıp günde 1-2 bardak içilmektedir (Uysal, 2008). Bitkinin yaprakları kaynatılarak, gaz giderici olarak, olgunlaşmış tohumları hamura karıştırılarak ekmeğe tat vermek için kullanılır (Eşen, 2008; Saday, 2009). Tohumu suda kaynatılıp elde edilen sıvı tatlandırılarak süt artırıcı olarak emzikli kadınlar tarafından içilmektedir. Tohumu suda kaynatılarak elde edilen sıvı bayanlar tarafından adet sancılarını gidermesi için kullanılmaktadır. Çiçeği çay gibi demlenip çocukların gaz sancılarını geçirmesi için ve sakinleştirici olarak içirilmektedir (Metin, 2009).

17. *Grammosciadium platycarpum* Boiss. & Hausskn.

Syn: *Stenodiptera platycarpum* (Boiss. & Hausskn.) Koso-Pol.

Bitkinin yöresel adı: Rizyane

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Geçitli köyü kuzeyi, çayırılık alan, 37° 31' 913" N, 43° 31' 057" E, 1650 m, 12.07.2009, İK019, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı mide ağrılarını dindirmek için suda kaynatılıp suyu içildiği gibi; hoşta giden tadından dolayı genç haldeki toprak üstü kısmı çiğ olarak yenir (Sait DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

18. *Heracleum persicum* Desf.

Syn: *H. glabrescens* Boiss. & Hohen.

Bitkinin yöresel adı: So

Literatürdeki diğer adları: Kaşım, Sov

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, su kenarı, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK140, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mart-Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: İlkbaharda toplanan genç taze gövde ve yaprak sapları doğranıp taze veya kurutulduktan sonra peynire katılır (Fatma KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprak sapları ve taze gövdelerinden gıda ve baharat yapılır. Otlu peynire katılır ve özellikle kahvaltıda yenilen bir gıda hazırlanmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Toprak üstü kısımları peynire katılır (Özçelik, 1994). Yaprak ve genç dalları toplanır. Taze sürgünleri haşlandıktan sonra yumurta ile birlikte kızartılıp yemeği yapılır. Ayrıca bitki toplandıktan sonra küçük küçük kıyılır. Salamurası yapılır ve daha sonra peynire atılır (Arık, 2003). Meyve ve yapraklarından hazırlanan çay gastrit hastalığında kullanılır. Ayrıca epilepsi ve sakinleştirici olarak kullanılır (Yıldırım ve ark., 2008).

19. *Johrenia dichotoma* DC. subsp. *sintensis* Bornm

Bitkinin yöresel adı: Serzer

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, step, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2009, İK234, (EN).

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IIA1, IVA

Kullanım şekli:

- a) Bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Şakir Düşkün).
- b) Taze haldeki toprak üstü kısmı kurutulup toz haline getirildikten sonra vücutta yara görülen bölgelere serpilir (Yakup GÖÇEK).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

20. *Pimpinella anthriscoides* Boiss. var. *anthriscoides*

Bitkinin yöresel adı: Alo

Literatürdeki diğer adları: Anason meyvası

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey doğusu yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1610 m, 12.07.2009, İK 102, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mart-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin taze sürgünleri doğrandıktan sonra yağda yumurta ile pişirilerek yenmektedir. Ayrıca ayran yemeklerine de katılır (Şefika DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

21. *P. kotschyana* Boiss.

Syn: *P. apiifolium* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Giyahevin

Literatürdeki diğer adları: Anason meyvası

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, step, 37° 31' 129" N, 43° 34' 685" E, 1185 m, 07.08.2010, İK238, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda-Zehir

Kullanım kodu: IA9, VIIA4

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin toprak üstü kısmı kırmızı biber, kurutulmuş koyun midesi ve karabiber ile birlikte içi su dolu bir kaba konur. Bu karışım turşu gibi belli bir süre bekletilir ve daha sonra peynirin mayalanmasında kullanılır (Hamit ER).
- b) Bitki hayvanlar tarafından yenildiğinde hayvanlarda şişkinlik meydana getirerek zehirlenmelerine neden olmaktadır (Enter DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

22. *Prangos pabularia* Lindl.

Syn: *P. lophoptera* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Kerkule

Literatürdeki diğer adları: Beyik, Heliz, Çaçır, Çakşır, Kerkür, Çakşur

Lokalitesi: Cevizdibi köyü mezrası yol kenarı, step, 37° 36' 133" N, 43° 25' 191" E, 2666 m, 22.07.2010, İK185, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IIA1, IVA

Kullanım şekli:

- Bitki kökünden akan özsu vücutta yara oluşan yere sürülür (Mehmet TEKİN).
- Bitki kurutulur daha sonra kışın tuzlanarak (iştah açıcı olması için) hayvanlara verilir (Cahit EROL).

Literatürdeki kullanımı: Çiçek açmadan önce bitkinin toprak üstü kısmı peynire katılır (Özçelik, 1992). Yaprak özsu hayvanlarda parazit düşürücü olarak kullanılır. Kökleri hayvan derilerinde antiseptik amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 1999). Peynir yapımında kullanılır. Maraz giderici olarak besicilikte kullanılır. Sebze olarak tüketilir. Uyarıcı olarak kullanılır. Köklerinden hayvanların deri hastalıklarından antiseptik görevi yapan bir ilaç hazırlanmakta ve besicilikte önemli bir yer tutmaktadır (Öztürk ve ark., 2000). Genç toprak üstü kısımları peynire katılır. Salamurası Cizre pazarında satılmaktadır. Toprak üstü kısımları yağda kızartılarak yenir. İlbaharda çıkan genç sürgünleri halk arasında "Bezer", sonbaharda yeni çıkan sürgünleri de "Beyik" olarak adlandırılmaktadır (Gencay, 2007).

23. *Sium sisarum* L. var. *lancifolium* (M.Bieb.) Thell.

Bitkinin yöresel adı: Bentkaavi, Serbendık

Literatürdeki diğer adları: Kazayağı, Gazyağı

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, su içi, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK015, İK271.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Toprak üstü genç sürgünleri doğranıp haşlandıktan sonra peynire katılır (Şeker GÜLLÜ).

Literatürdeki kullanımı: Bitki 5. ve 6. aylarda taze olarak sebze gibi yenir (Mart, 2006). Kök ve gövdeleri yenilmektedir (Satıl ve ark., 2006; Satıl ve ark., 2008).

24. *Smyrniium olusatrum* L.

Syn: *S. vulgare* S.F. Gray

Bitkinin yöresel adı: Ğelendor

Literatürdeki diğer adları: Yabani kereviz

Lokalitesi: Şine vadisi Kaval köyüne 7 km kala, step, 37° 32' 674" N, 43° 29' 786" E, 1268 m, 14.07.2009, İK060, İK100, Med. elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin taze olan genç gövde kısımları soyularak yenmektedir (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Meyve midevi ve nefes darlığına karşı; yaprak ve kök idrar artırıcı; rozet yaprakları İstanbul'un gezici çiçekleri tarafından çiçek demetlerini süslemek için kullanılır (Baytop, 1999).

25. *Smyrniopsis aucheri* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Tehlidoz

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK043, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Hayvan yemi

Kullanım kodu: IVA

Kullanım şekli: Bitki hayvan yemi olarak değerlendirilir (İsmail YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

4. ARACEAE

26. *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides*

Bitkinin yöresel adı: Kahri

Literatürdeki diğer adları: Yılan boncuğu, Yılanpancarı, Yılan ekmeği

Lokalitesi: Olgunlar köyü güney yamaçları, hareketli kayalar, 37° 27' 614" N, 43° 35' 129" E, 1144 m, 26.05.2010, İK125.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: İlkbahar aylarında bitkininin genç sürgünlerinin toprak üstü kısımları toplanarak, haşlanıp acı olan tadı giderildikten sonra kurutularak ayran ve pilav yemeklerine atılır (Saime ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

5. ARISTOLOCHIACEAE

27. *Aristolochia bottae* Jaub. & Spach.

Syn: *A. maurorum* L. var. *latifolia* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Guhkıtık

Literatürdeki diğer adları: Rezene, Zelındar, Sıçankulağı, Goye deve, Kunnogira, Loğusa otu, Loğusa otu

Lokalitesi: Kaval köyü kuzeyi, step, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.07.2009, İK085, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: II1, IIA2

Kullanım şekli:

- a) Kök taze iken ezilip lapa haline getirilir ve yara olan yere uygulanır. Ayrıca bu lapa bal ile karıştırılıp vücutta kızarıklıklar görülen bölgeye sürülür (Kadir YAMAÇ).
- b) Toprak üstü kısmı kurutulup öğütülerek toz haline getirildikten sonra hayvanların ayaklarında görülen yara bölgelerine serpilir (Halime KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Meyveleri toplanıp kurutulduktan sonra dövülerek toz haline getirilir ve özellikle hayvanların iltihaplı yaralarını tedavi etmede kullanılır (Tonbul ve Altan, 1989). Bitki daha ziyade hayvan beslemede ve bazı hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Kökü kurutulup öğütülür, suda kaynatılır, mide rahatsızlıkları ve bağırsak parazitlerine karşı içilir. Kökü kurutulup öğütülür ve toz haline getirilir. Özellikle hayvanlardaki kurtlanmış ve iltihaplı yaraların üzerine bırakılır. Kökü kurutulup toz haline getirildikten sonra insanlarda yaranın üzerine bırakılır (Arık, 2003). Meyveleri dövülür, suda iyice kaynatılır, ayaklar bu suyun içine 20 dakika batırılır ve dinlendirilir. Daha çok ayak yaralarında, şişkinliklerinde ve su toplamalarında kullanılır (Akan ve ark., 2008). Bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılıp basur tedavisinde kullanılır (Akgül, 2008). Şeker hastalığından kaynaklanan ayak yaralarında, şişkinliklerinde tedavi amaçlı kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009).

6. ASTERACEAE (COMPOSITAE)

28. *Anthemis austriaca* Jacq.

Syn: *A. hircana* Sosn. Ex Grossh.

Bitkinin yöresel adı: Papatya

Literatürdeki diğer adları: Akçabaş, Yavşan, Papatya, Akbabatça, Kelemlı, Akbaşotu

Lokalitesi: Geçitli köyü, yol kenarı, 37° 31' 913" N, 43° 31' 057" E, 1650 m, 27.05.2010, İK114.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Soğuk algınlığına karşı çiçekli haldeki bitkinin çayı yapılıp içilir (Pure TEMEL).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekler dekoksasyon halinde karın ağrılarına karşı kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Çiçekler karın ağrısı ve diarre için infüzyon halinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Çiçek dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Çiçeklerinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı karın ağrılarının giderilmesinde, antiseptik, idrar arttırıcı ve iltihap sökücü olarak kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Yumurtalık, romatizma ve öksürük hastalıkları için çiçekler çay gibi demlenerek içilir (Onar, 2006).

29. *A. cotula* L.

Syn: *A. antiochia* Eig

Bitkinin yöresel adı: Papatya

Literatürdeki diğer adları: Giyakıça, Papatya, Kahven, Gayekakahve, Koyungözü

Lokalitesi: Elmacık köyü, çayırılık alan, 37° 32' 781" N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2010, İK223.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Saç dökülmesini önlemek için bitkinin toprak üstü kısmının suyu ile banyo yapılır. Ayrıca toprak üstü kısmının soğuk algınlığına karşı çayı yapılıp içilir (Mustafa KANAT).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekleri uyarıcı, adet getirici ve gaz söktürücü olarak kullanılmaktadır (Evren, 1991). Sarılık tedavisinde bitkiden yararlanılır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Çiçekler dekoksasyon halinde zatüre ve göğüs ağrılarına karşı kullanılır. Tüm bitki dekoksasyon halinde bronşit ve karın ağrılarına karşı kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Çiçekleri dahilen infüzyon halinde (%2) uyarıcı, adet getirici ve gaz söktürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Çiçekleri toplanır kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılır ve mide rahatsızlıkları için içilir. Pire ve benzeri parazitlerin olduğu yerlere çiçekleri taze ve kışın kurutulmuş hali ile serpiştirilir. Parazitlerin uzaklaşması sağlanır (Arık, 2003). Bitkinin çayı yapılarak tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Tugay ve ark.,

2004). Bu bitki çay olarak kullanılıyor (Mart, 2006). Toprak üstü kısmı soğuk algınlığı için çayı yapılarak içilir (Akgül, 2008).

30. *Arctium minus* (Hill.) Bernh. subsp. *pubens* (Bab.) Arenes

Bitkinin yöresel adı: Nuserk

Literatürdeki diğer adları: Deve pıtaracağı, Kaba döşeği, Kriz, Top telli, Düve tabanı, Kalağan, Ziroluk, Domuzpıtrağı, Ayı pıtrağı, Kabalak, Bozpıtrak, Pıtrak

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, su kenarı, 37° 29' 729" N, 43° 34' 552" E, 1161 m, 23.07.2010, İK174.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Yaprak taze iken vücutta basur ve iltihap görülen yere konur (Şaban TUNÇ).

Literatürdeki kullanımı: Dövülmüş kırmızı kısımlar göz hastalıkları için bitkisel çay olarak kullanılır. Yapraklar süt ile kaynatılarak karın ağrısı tedavilerinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994; Özgökçe ve Özçelik, 2004). Yaprak hayvan ayaklarındaki iltihaplanmalarda kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Özel kokusu ve tadı olan bitkinin gövde ve kökleri soyularak çiğ yenir. Yörede bitkinin kökleri alıcılara bol miktarda satılmaktadır. Bu nedenle bitki yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır (Altan ve ark., 1999). Bitkinin taze yaprakları ateş üzerine bırakılır daha sonra tereyağı ile karıştırılıp olgunlaşmış çıban yaralarının üzerine uygulanır (Yeşilada ve ark., 1999). Bütün bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Yapraklar pişirilerek yenir (Özgen ve ark., 2004). Çiçek durumları evlerdeki fare deliklerini ve buğday çuvallarında açılan fare deliklerini kapatmak için kullanılır (Koçyiğit, 2005). Bütün bitki tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010).

31. *Artemisia absinthium* L.

Bitkinin yöresel adı: Bevüjana kuvi

Literatürdeki diğer adları: Acı pelin, Ak pelin, Büyük pelin, Pelin otu, Yavşan, Acı yavşan, Vermut

Lokalesi: Işık köyü içi, çayırılık, 37° 37' 096" N, 43° 32' 500" E, 1688 m, 04.06.2010, İK157.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı nefes darlığı ve şeker hastalığı tedavileri için kaynatılarak suyu içilir (Ömer KARA).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli ve yapraklı dalları özellikle kuvvet verici, iştah açıcı, ateş düşürücü, idrar artırıcı olarak kullanılır. Ayrıca toprak evlerde pireden korunmak için yer sergilerinin altına serilir (Gümüş, 1994). Yaprak ve çiçekler ateş düşürücü ve kurt düşürücü olarak kullanılır. Yaprak ve çiçek mide rahatsızlıklarını giderici olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Çiçekler soğuk algınlığı ve karın ağrıları için dekoksasyon halinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Kurutulmuş çiçekleri doğrudan veya kaynatılarak mide ağrılarının giderilmesinde dahilen kullanılır (Duran, 1998). Kurutulmuş çiçekli ve yapraklı dalları midevi, kuvvet verici, iştah açıcı, ateş düşürücü ve idrar artırıcı olarak kullanılır. Kurt düşürücü ve adet getirici etkileri de vardır (Baytop, 1999). Yaprak, çiçek ve gövde kısımları süt ile kaynatılarak, vücudun kireçlenen kısımlarına sürülür. Ayrıca iştah açıcı olarak çayı yapıp içilir (Altan ve ark., 1999). Çiçekli ve yapraklı dalları soğuk algınlığına, basur, bağırsak kurtlarını ve tenya düşürmek, bağırsak tembelliği, böbrek ve mesaneden kum dökmek, kalbin iyi çalışmasını sağlamak, saç dökülmesini önlemek, safra sökücü olarak, sistit ve şeker hastalığına karşı tavsiye edilmektedir (Malyer ve ark., 2004). Yaprak kavruarak tüketilir (Doğan ve ark., 2004). Toprak üstü kısmı üşütme ve soğuk algınlığı için su tutulup bir müddet sonra içilir. Çok alınması zehir etkisi yapar. İştahsızlık, sindirim zorlukları ve safra kesesi rahatsızlıklarına karşı etkisiyle bilinir (Bulut, 2006). Şeker hastalığının tedavisinde kullanılır. Bitkinin yaprakları kaynatılarak suyu içilir (Onar, 2006). Bitki tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Satıl ve ark., 2006). Toprak üstü kısımları alkol ile maserasyon yapılır, kök kabuğu soyularak suyu emilir, dekoksasyon ve infüzyonu hazırlanır. Şeker hastalığı, basur ve karın ağrısına karşı kullanılır (Oral, 2007). Yaprak ve çiçekler infüzyon halinde diabet, kanser, idrar yolu ve iltihaplı

hastalıklarda kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008). Bitkinin yaprakları diabet hastalığı için kaynatılarak, suyu içilir (Uysal ve ark., 2008).

32. *A. spicigera* C.Koch.

Syn: *A. macra* Boiss. & Hausskn.

Bitkinin yöresel adı: Giyabend

Literatürdeki diğer adları: Pelinotu

Lokalitesi: Şine vadisi kaval köyüne 7 km kala güney yamaçlar, kaya çatlakları, 37° 33' 518" N, 43° 31' 047" E, 1349 m, 23.07.2010, İK168, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak romatizmal ağrıları dindirmek için suyu içilir (Mahmut TEMEL).
- b) Bitki kurutulduktan sonra kaynatılıp suyu mide ve karın sancılarını kesmek için içilir (Hüseyin KAVVAL).
- c) Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak baş ağrısı ve öksürük tedavileri için suyu içilir (Tahir ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

33. *Centaurea glastifolia* L.

Syn: *Chartolepis glastifolia* (L.) Cass.

Bitkinin yöresel adı: Tahlişk

Literatürdeki diğer adları: Peygamber çiçeği

Lokalitesi: Kamışlı köyü, bahçe içleri, 37° 33' 518" N, 43° 31' 047" E, 1765 m, 23.07.2010, İK159, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı prostat tedavisi için kurutulup kaynatıldıktan sonra suyu içilir (Aydın ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

34. *C. iberica* Trev. ex Spreng.

Syn: *Calcitrapa iberica* (Spreng.) Schur.

Bitkinin yöresel adı: Kelemebeşk

Literatürdeki diğer adları: Stirzerk, Sitirbelok, Çakıldiken, Pamukdiken, Yabanidiken, Kangal, Peygamber çiçeği, Çakırdiken, Cevbelot

Lokalitesi: Kaval köyü batısı, çayırılık, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 27.05.2010, İK101.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Taze olan yaprak yılan ısırılmalarından hemen sonra çiğ olarak yenir (Muhammed YORGU).

Literatürdeki kullanımı: Taze yaprakları sebze olarak tüketilmektedir (Özçelik ve ark., 1990). Yaprakları yara iyi edici olarak kullanılır (Öztürk ve Özçelik, 1991; Sezik ve ark., 1997; Ertuğ, 2004b; Ertuğ ve Tümen, 2004). Toprak üstü kısımları yakacak olarak kullanılır (Ertuğ, 1998). Ateş düşürücü, adet getirici, kabız ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Çiçekler altını ıslatan çocuklara verilir (Tütenocaklı, 2002). İlbaharda çıkan ilk yapraklar, iyotlu tuz ile birlikte çiğ olarak guatr hastalığına karşı yenir. Genç yapraklar toplanır bu haline halk arasında "mamidok" ismi verilir. Bunlar haşlanır, suyu sıkılır, yağda yumurta ile pişirilerek yenir (Arık, 2003). İnfüzyon halinde dahilen ateş düşürücü olarak kullanılır (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Bitki hayvanda zehirlenmelere neden olmaktadır (Töngel ve Ayan, 2005; Balabanlı ve ark., 2006). Kapitulumlarından hazırlanan infüzyon dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar ezildikten sonra haricen yılan ve akrep ısırılmalarına karşı kullanılır. Çiçeklerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen nefes darlığı tedavisinde kullanılır. Yaprakları ezilerek çıkartılan özsuyu da dahilen (sabah ve akşam) sıtma

hastalığı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Kozan yöresinde yapılan görüşmede çakırdikeninin şeker düşürücü olarak kullanıldığı ifade edilmiştir (Kıran, 2006). Taze iken gövdesi yenir (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). İlkbaharda toprak üstü genç sürgünleri kadınlar tarafından toplanarak yumurtalı yemeği yapılır. Şeker hastalığına iyi geldiğine inanılarak, toprak üstü kısımları yenir. Genç sürgünleri hayvan yemi olarak kullanılır. Acı bir bitkidir, ilkbahar aylarında genç sürgünleri kaynatılarak şeker hastalığına karşı içilir (Gencay, 2007). Baharın ilk aylarında, bitki tazeiken, yöre halkı tarafından toplanarak yemeği (pancar) yapılmak suretiyle tüketilir. Bitki toplandıktan sonra yıkanır, salata gibi doğranır, suda haşlanarak suyu elde sıkılmak suretiyle süzülür. Önceden hazırlanmış yumurta (omlet) ile birlikte kavularak yenir. Hayvan yemi olarak da kullanılır (Balos, 2007). Toprak üstü kısımları böbrek taşı düşürmek için çay gibi demlenir ve içilir (Uysal, 2008). Genç gövde kısmı soyulduktan sonra yenir (Sarper ve ark., 2009).

35. *C. pterocaula* Trautv.

Syn: *Chartolepis biebersteinii* Jaub. & Spach.

Bitkinin yöresel adı: Şermnik

Literatürdeki diğer adları: Çoruşbozan

Lokalesi: Geçitli mezarına giderken yol kenarı, step, 37° 39' 877" N, 43° 31' 129" E, 2239 m, 08.08.2010, İK251, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprak kısmı suda kaynatılarak ishal durumunda suyu içilir (Ali Demir).

Literatürdeki kullanımı: Yapraklar yara iyi edici olarak kullanılır (Sezik ve ark., 1997).

36. *Cichorium intybus* L.

Syn: *C. glabratum* C. Persl.

Bitkinin yöresel adı: Kaniş

Literatürdeki diğer adları: Çekçekon, Hindiba, Karakavuk, Gıcıcı, Çini çiçeği, Acıgıcı, Talişk, Çatlangaç süpürgesi, Güneyik, Acı marul, Badik otu, Çitlek otu, Çatlak otu, Çıtlık, Sakızlık otu, Eşek sakızı, Yabani hindiba, Yer sakızı, Ayakçak otu, Acı hindibağ, Sakızotu, Mavihindiba, Ham sütlüvan, Çukur otu, Eşek karakavuşu

Lokalitesi: Kaval köyü, yol kenarı, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.07.2009, İK097.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin dalından akan süt suya damlatılır ve karın da oluşan sancıyı kesmek için tüketilir (Kadir YAMAÇ).
- b) Toprak üstü kısımları kurutulup suda kaynatıldıktan sonra suyu prostat hastalığı için içilir (Aydın ÇİFTÇİ).
- c) Bitkinin toprak üstü kısmı suda kaynatılıp tansiyonu düşürmek için suyu içilir (Şehmus AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Köklerin kaynatılmasıyla elde edilen hülasa astım ve ülser tedavisinde kullanılır. Bitkinin öz suyundan “Dağsakızı” adı verilen bir çiklet hazırlanmaktadır (Özçelik ve ark., 1990). Yaralanmalar durumunda bitki kullanılır (Sezik ve ark., 1991). İdrar artırıcı, müshil, terletici, midevi, iştah açıcı, kuvvet verici ve safra söktürücü etkileri nedeniyle infüzyon halinde %1-5 olarak dahilen kullanılır. Kavrulmuş köklerin toz edilmesiyle elde edilen ürün, Avrupa’da kahve yerine kullanılır (Baytop, 1994; Türkoğlu ve ark., 2006). Kökler kaynatılarak dahilen epilepside kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Bitkinin taze gövdesi soyularak yenir. Kök ve gövdelerindeki süt yaraların iyileşmesi için yaralar üzerine serilir. Rahim hastalıkları ve rahim enfeksiyonları için bütün bitki olarak kaynatılıp suyu içilir (Gümüş, 1994). Hayvan yemi olarak kullanılır (Duran, 1998; Vural, 2008). Gıda amaçlı yararlanılmaktadır (Ertuğ 1998; Koçak, 1999; Ertuğ, 2003a; Ertuğ 2004c; Ertuğ ve Tümen 2004; Satıl ve ark., 2008; Akgül, 2008). Bitki deoksijen halinde hemoroid ve egzama tedavilerinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1999). Kökleri insan ve hayvan rahatsızlıklarına karşı ilaç olarak kullanılır. Yaprakları hayvan yemi olarak kullanılır

(Ertuğ, 2000). Kök dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır. Kök ve bitki kısmı kanser için yenilir. Yapraklar kesik ve yaralar için *Anchusa sp.*'nin kökleri tereyağı ve çam reçeli ile pişirilir ve merhem haline getirilip sürülür (Sezik ve ark., 2001). Yaprakları haşlandıktan sonra yağda kavrulur, üzerine limon sıkılarak yenir (Tütenocaklı, 2002). Kökler epilepsi hastalığı tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Çiçek ve kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Toprak üstü kısmı yemek ve salatalara konur (Doğan ve ark., 2004). Bitkinin kökü çizgiler halinde yaralanır, akan beyaz sıvı güneşte bir süre bekletilir ve sertleşir. Bu şekilde sakız olarak, yemeklerden sonra sindirime yardımcı olması amacıyla çiğnenir (Koçyiğit, 2005). Yaprak dekoksasyonu kalp rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Ezer ve Arısan, 2006). Bitkinin kapitulularından hazırlanan infüzyon dahilen, iltihaplı idrar yolu hastalıkları tedavisinde kullanılır. Bitkinin kapitulularından hazırlanan infüzyon, 1 hafta boyunca sabahları aç karnına, 1 bardak dolusu içilerek, mide rahatsızlıklarının giderilmesinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon sabahları aç karnına içilerek mide rahatsızlıklarının giderilmesinde kullanılır. Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon, günde 3 defa içilerek mide ülseri ve gastrit tedavisinde kullanılır. Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon aç karnına 3 defa içilerek, sarılık, dalak ve karaciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon, aç karnına günde 3 defa içilerek, kalp kuvvetlendirici olarak içilir (Tuzlacı, 2006). Sütü ülser, üretra, rahim iltihabı, hemoroid ve egzama için kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Bitkinin yaprakları yenmektedir (Satıl ve ark., 2006). Taze alt yaprakları salataya katılarak yenir. Bu gıda sarılığa karşı faydalıdır. Annelerde süt salgısını artırır. Bitki özsuyu dişleri temizlemede kullanılır. Çayı idrar ve balgam söktürür (Bulut, 2006). Genç yapraklar doğranır. Üzerine limon sıkılarak yenir (Onar, 2006; Tugay ve Koçer, 2009). Rozet yaprakları ve kök kısımları hemoroit tedavisinde, idrar arttırıcı, iştah açıcı ve kuvvet verici olarak kullanılır. Salatası yapılarak besin olarak kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). İlkbahar aylarında toprak üstü genç sürgünleri toplanarak yemeği ve salatası yapılır. Şeker hastalığına karşı genç toprak üstü kısımları pişirilerek yenilir. Hayvan yemi olarak kullanılır (Gencay, 2007). Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu dahilen veya yapılan yemeği yenerek hemoroit, egzama, sedef hastalığı tedavisinde ve şekeri düşürmek için kullanılır. Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu cinsel bölgedeki

kaşınıtıda dahilen kullanılır. Çizilen kökünden akan lâteksiz kurutulup yemeklerden sonra sindirime yardımcı olması için çiğnenir. Taze bitkinin gövdesi ve yaprakları haşlanıp börek içi olarak ve salatalarda kullanılır (Kızıllar, 2008). Arılar bal yapımı için bitkinin nektar ve poleninden yararlanır (Karaca, 2008). Bitkideki süt tıbbi amaçlı olarak kullanılır. Ayrıca tüm bitki gölgelik olarak faydalanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Sütü siğil tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

37. *Cirsium pubigerum* (Desf.) DC. var. *spinosum* Pet.

Bitkinin yöresel adı: Kivari avi

Literatürdeki diğer adları: Köygöçerten

Lokalitesi: Işık köyü mezrası (Kani Mehan), nemli alan, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK191, İK139.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Kök-Gövde

Kullanım amacı: Gıda- Tedavi

Kullanım kodu: IA2, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Kök kısmı ezilerek lapa halinde vücutta şişkinlik görülen yere konur (Çuli TUNÇ).
- b) Bitkinin genç ve taze olan gövde kısmı soyularak yenmektedir (Mehmet TEKİN).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

38. *Echinops heterophyllus* P.H. Davis

Bitkinin yöresel adı: Bağığe

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Işık köyü mezrası (Kani Mehan), step, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK188, (VU), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran- Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü-Çiçek tablası

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2, IA6

Kullanım şekli:

- a) Genç gövdesi soyulduktan sonra çiğ olarak tüketilir (Mehmet TEKİN).
- b) Çiçek tablası üzerindeki çiçekler temizlendikten sonra çiçek tablası daha genç iken kırılır ve içi çiğ olarak yenir (Besime HÜSEYİN).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

39. *E. orientalis* Trautv.

Syn: *E. horridus* Desf.

Bitkinin yöresel adı: Givar

Literatürdeki diğer adları: Topuz, Serteş, Topık ıstri, Gökbaş

Lokalitesi: Kaval köyü, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1590 m, 12.07.2009, İK044, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Çiçek tablası

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Çiçek tablası üzerindeki çiçekler temizlendikten sonra çiçek tablası daha genç iken kırılır ve içi çiğ olarak yenir (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kapitulum kırılır ve içi yenir (Dönmez, 2000). Kapitulumları temizlenip, geriye kalan yuvarlak reseptakulum yenir. Tamamı hayvan yemi olarak *Astragalus compactus*, *A. kurdicus*. var. *kurdicus*, *A. lamarckii*, *A. pennatulus*, *A. xylobasis* var. *xylobasis*, *E. viscosus* subsp. *bithynicus*, *Chondrilla juncea* var. *juncea*, *Eryngium bilardierii* ile birlikte düvende saman haline getirilip kullanılır (Yeşil, 2007).

40. *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii*

Bitkinin yöresel adı: Kenger zer

Literatürdeki diğer adları: Kerenk, Keven, Kenger, Enger, Kengel, Kengir, Çakırdikeni, Datlı kenger, Sakızotu, Kandikeni, Kalagan, Kanatma, Kengi otu, Kepre, Kinger, Karang, Kereng, Kenger tikeneni, Gağnak

Lokalitesi: Geçitli köyü, step, 37° 31' 913" N, 43° 31' 057" E, 1650 m, 12.07.2009, İK040, İK150.

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda-Ekonomik-Sakız

Kullanım kodu: IA2, IA9, VI18

Kullanım şekli:

- a) Bitki toprak seviyesinde kesildikten sonra üzerine un serpilerek bir gün boyunca toprakta kalması sağlanır. Böylece kökten akan sütün un ile birleşmesi sağlanır. Bir günlük süre geçtikten sonra kök sütüne bulanmış süt-un bileşimi alınıp temizlendikten sonra sakız olarak çiğnenir. Aynı zamanda tohumları dövülerek toz haline getirildikten sonra kahve olarak kullanılır (Kadir YAMAÇ).
- b) İlbahar aylarında toprak üstü genç sürgünleri toplanarak haşlandıktan sonra peynir veya yoğurda katılarak tüketilmektedir (Behçet KAYA).
- c) İlbaharda bitkinin genç sürgünleri toplanarak pazar ve manavlarda satılmaktadır (Kendi gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Meyveler kavrulup dövülerek elenir ve kenger kahvesi olarak kullanılır (Tanker, 1967). Kök ve gövde soyularak yenir. Tohumları gıda olarak tüketilmektedir. Kışlık yiyecek olarak saklanmakta ve tohumlarından kahve elde edilmektedir. Bitki öz suyundan diş sağlığına faydalı olduğu düşünülen bir sakız elde edilmektedir (Özçelik ve ark., 1990; Gümüş, 1994; Yeşil, 2007). Sebze olarak tüketilir. Genç sürgünlerinden “Kenger Meftunesi” ve “Kenger kavurması” olarak bilinen yemekleri yapılır (Tonbul ve Altan, 1989). Tohumları kurutulur öğütülür ve kenger kahvesi adıyla kullanılır. Öz suyundan sakız elde edilir. Bu sakız diş sağlığına iyi gelir. Taze sürgünleri sebze olarak tüketilir. Kök ve gövdeleri çiğ olarak soyulduktan sonra yenir. Tohumlarından vücuttaki şişkinliklerin tedavisinde yararlanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Tohumlarının dekoksasyonu soğuk algınlığı ve nezlede kullanılır (Tabata ve ark, 1994). Tohumları toplanıp dövülür, kaynatılıp karaciğer rahatsızlıkları için içilir (Vural ve ark., 1997). Toprak üstü kısımları hayvan yemi, kökünden elde edilen sakız kenger adıyla dişeti kuvvetlendirici ve iştah açıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999). Tamamı hayvanlara yedirilir. Kökünden sakız, tohumlarından kahve hazırlanır (Koçak, 1999). Yakacak olarak kullanılır (Özgökçe, 1999). Kökü gıda olarak tüketilir (Ertuğ, 2000). Bitki süs ve kışlık yiyecek olarak kullanılır. İlbaharda tam yapraklanmadan kökü çıkartılıp salamurası yapılarak peynire katılır ve turşu olarak kullanılır. Tohumları kurutulup öğütülür ve Van yöresinde “Kenger Kahvesi” adıyla anılır. Kenger

sürgünlerini çıkarmakta kullanılan demire “Kengerhan” denir. Özsuyundan sakız yapılır, bu sakız diş sağlığına iyi gelir. Taze sürgünleri sebze olarak kullanılır. Kök ve gövdeleri genç iken çiğ olarak, kabukları soyulduktan sonra yenir. İştahı açar, yemeği hazmettirir, mideyi kuvvetlendirir. Tohumlarından vücuttaki şişkinliklerin tedavisinde yararlanılır. Zehirlerin zararını yok eder. Sıtmaya iyi gelir. Şehveti artırır. Sarılığa, safra kesesi taşlarının düşmesine faydalı olur (Öztürk ve ark., 2000). Süt kesik yaralarına sürülür. Halsizlik ve susuzluk durumlarında kökten akan süt çiğnenir (Sezik ve ark., 2001). Bitki yaprak vermeye başladığında kökler topraktan çıkarılır ve haşlandıktan veya doğrudan una bulandıktan sonra kızartılarak yenir (Keskin ve Alpınar, 2002). İlkbaharda genç toprak üstü kısımları soyularak yenir. Gövde kısmı iyice olgunlaştıktan sonra üstten bıçakla kesilerek süte benzer bir sıvının akması sağlanır. Bu sıvı ayrı bir kaba alınarak güneşte katılaştırılır ve sakız elde edilir. İlkbaharda toprak içindeki genç sürgünler toplanarak yumurta ile birlikte yağda kavularak yemeği yapılır. Turşusu tutularak kışa saklanır. Çorbası yapılır. Pilav yemeklerine katılır. Olgunlaşmış meyveleri kurutulduktan sonra iyice dövülür ve elenir. Geriye kalan kısmı havanda iyice dövüldükten sonra kahve yerine kullanılır. Toprak üstü kısımları iyi kurutulduktan sonra saman haline getirilip hayvanlara yem olarak verilir (Arık, 2003). Yaprakları gıda amaçlı kullanılmaktadır (Ertuğ, 2004b). Gövdenin kesilmesi ile çıkan süttten sakız elde edilir. Kahve olarak “ vitiligo” hastalığının tedavisi için kullanılır. Yakacak olarak kullanılmaktadır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Bitkiden hazırlanan dekoksiyon, haricen egzama tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Kökü takip eden on santimetrelilik gövde kısmı soyularak yemek yapılır. Ayrıca sakızı yapılır. Kökü güneşte bekletilir saatte bir budama yapılır. Kökünden çıkan süt sakıza dönüşür. Kuruduktan sonra yakacak olarak kullanılır (Korkut, 2006). Genç gövdeleri soyularak yenir. Genç gövdeleri soyularak temizlendikten sonra yağda yumurta ile kızartılarak sabah, öğle ve akşam öğünlerinde yenir. Kökünden akan süt güneşte bekletilerek sakız elde edilir. İlkbahar aylarında Cizre'nin çevre köylerinde köylüler tarafından genç sürgünleri toplanıp, Cizre pazarına getirilerek sattıklarını gözlemledik. Ayrıca Cizre pazarında kadınlar tarafından satılan peynir lorunda bitkinin doğranarak katıldığını gözlemledik. Gövde kısmı temizlendikten sonra turşuya katılarak yenir. Genç toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Gencay, 2007). Kenger sakızı diş etlerini kuvvetlendirici ve iştah açıcı olarak çiğnenmektedir. Bitkinin genç gövdeleri toplanarak pazarlarda satılır. Çiğ veya

pişirilerek tüketilir. Kengerin köklerinden elde edilen sakızın çiğnendikçe acı suyu ile mide sancılarının kesildiği söylenmektedir. Ayrıca kenger sakızından bir miktar yenilmesi ishali kesmektedir (Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Yüz felci ve bağırsak yaralarında bitkiden elde edilen sakız çiğnenir (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008). Taze bitkinin gövde ve dikenli kısmı dövülür ve elde edilen özsuyu boyun şişkinliği görülen yere uygulanır (Sarper ve ark., 2009). Diş etlerini kuvvetlendirici, iştah açıcı olarak kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Kökleri taze iken toplanıp dışı soyularak çiğ tüketildiği gibi yağda pişirilerek veya bulgur ilave edilip pilavı yapılarak yenmektedir. Kuruyunca toplanan meyveler dövülüp kavrulduktan sonra kahve gibi pişirilerek içilmekte ve "Tiken gavesi, Kengergavesi" olarak adlandırılmaktadır. Gövdesi kırılınca akan beyaz madde toplanıp sıcak su içinde yumuşatılıp sakız gibi çiğnenmektedir (Metin, 2009).

41. *Helianthus annuus* L.

Bitkinin yöresel adı: Gülberoj

Literatürdeki diğer adları: Gülbağan, Günebakan, Ayçiçeği, Gündoğdu, Gündöndü, Gün aşık

Lokalitesi: Cevzidibi köyü, bostan, 37° 31' 860" N, 43° 27' 382" E, 1602 m, 29.08.2010, İK288.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü-Tohum

Kullanım amacı: Gıda- Yem

Kullanım kodu: IB4, IVB

Kullanım şekli: Bitkinin olgunlaşmış olan tohumları çerez olarak tüketilir. Ayrıca toprak üstü kısmı hayvan yemi olarak değerlendirilir (Mehmet Emin ENGİN).

Literatürdeki kullanımı: Ticari amaçla ekilir. Ayrıca meyveleri kaynatılarak ateş düşürücü olarak içilir (Vural ve ark., 1997). Yapraklar kapitulum ve küçük meyveler hayvan yemi olarak kullanılır. Büyük meyvelerde kuruyemiş olarak kullanılır (Duran, 1998; Tugay ve ark., 2004). Tohumları gıda olarak tüketilir (Ertuğ, 2000). Tohum çiğ veya pişirilerek yenir. Yapraklarından yapılan çay doku veya damar büzücü, idrar arttırıcı, balgam söktürücü olarak kullanılır. Yaprak lapası böcek sokmalarına karşı kullanılır (Türkoğlu, 2000). Tohumları yağ elde etmek için kullanılır. Gövdesinden oyuncak araba yapılır (Koçyiğit, 2005). Tohumları yenir. Yaprakları hayvan yemi

olarak kullanılır. Hasat sonrası tarlada kalan bitki çıkarılır, kurutulduktan sonra yakacak olarak kullanılır (Gencay, 2007; Cansaran ve Kaya, 2010). Tohumuna halk arasında çiğdem denir. Çitlenme şeklinde çerez olarak tüketilir. Yağ elde edilir (Deniz, 2008). Tohum prostat tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Arılar bal yapımı için bitkinin nektarından faydalanır (Karaca, 2008).

42. *H. tuberosus* L.

Bitkinin yöresel adı: Sevka ağı

Literatürdeki diğer adları: Yer elması

Lokalitesi: Kaval köyü bahçe içleri, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 27.05.2010, İK110.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Yumru

Kullanım amacı: Tedavi-Gıda

Kullanım kodu: IB3, IIB

Kullanım şekli:

- a) Şeker hastalığı için yumru çiğ olarak tüketilir (Naif DİNÇER).
- b) Yumru kısmı çıkarılıp temizlendikten sonra soyularak yenmektedir (Hüseyin YORGUN).

Literatürdeki kullanımı: Yer altı yumruları yenir (Gümüş, 1994; Ertuğ, 2000; Cansaran ve Kaya, 2010). Karbonhidrat miktarının düşük olması nedeniyle şeker hastaları için faydalı bir yiyecektir. Süt artırıcı, safra söktürücü, idrar artırıcı ve kuvvetli afrodisyak etkilere sahiptir. Haşlanarak sebze olarak yenilir (Baytop, 1999). Şeker ve hemoroid rahatsızlıklarında tuber çiğ olarak yenir (Sezik ve ark., 2001). Yumru dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Yumrusu yenir. Yem olarak kullanılır (Tugay ve ark., 2004). Yumrularının çiğ olarak yenmesi şeker hastalarına faydalıdır. Bol idrar söktürür (Bulut, 2006). Toprak altı yumruları şeker hastalığının tedavisinde, süt arttırıcı ve safra söktürücü olarak çiğ halde kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Kök pişirilerek yemeği yapılmaktadır (Uysal, 2008). Bulb şeker hastalığı tedavisi için çiğ yenir (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

43. *Helichrysum plicatum* DC. subsp. *plicatum*

Bitkinin yöresel adı: Gülülga zer

Literatürdeki diğer adları: Yayla çiçeği, Arı çiçeği, Yılan çiçeği, Ölmez çiçek, Pire çiçeği, Mantuvar otu, Altın otu, Gula zar, Sarıçiçek, Ölmez otu, Süs bitkisi, Herdem güzeli, Herdem taze, Solmaz çiçek

Lokalitesi: Geçitli köyü, step, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK264.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılıp suyu böbrek taşlarını düşürücü olarak içilir (Ali KURT).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli dalları idrar, safra söktürücü ve kum düşürücü olarak kullanılır (Evren, 1991; Baytop, 1999; Türkoğlu ve ark., 2006). Bitkinin toprak üstü kısımları özellikle böbrek ağrılarını dindirmek için kullanılır. Kuru dalları süs olarak muhafaza edilir (Öztürk ve Özçelik, 1991; Bağcı, 2000; Mart, 2006). Çiçekler el ve ayaklarda oluşan basur tedavilerinde kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Bitki kaynatılarak böbrek rahatsızlıkları için içilir (Vural ve ark., 1997; Özgökçe ve Özçelik, 2004; Cansaran ve Kaya, 2010). Çiçekleri infüzyon olarak ishal ve iç ağrılarına karşı alınır (Sezik ve ark., 1997). Çiçekler yaralar için dekoksasyon halinde arpa tanesi ile karıştırılır ve yaraya serpilir (Sezik ve ark., 2001). Kurutulduktan sonra bile uzun bir süre şekli ve renkleri bozulmadığı için boş bir vazoya konulur ve vitrine veya cam önüne bırakılır (Arık, 2003). Böbrek taşlarını düşürmek için, kolesterol ve şeker hastalığına karşı kullanılır. Çiçeklerinin dekoksasyon ve infüzyonu hazırlanarak kullanılır (Oral, 2007). Hazırlanan infüzyon dâhilen sancuları geçirmek için kullanılır. Hazırlanan dekoksasyon dâhilen böbreklerdeki taşları düşürmek için kullanılır. Hazırlanan dekoksasyon şekeri düşürmek için çay gibi içilir (Yeşil, 2007).

44. *Inula helenium* L. subsp. *vanensis* Grierson

Bitkinin yöresel adı: İngüz-Peniruk

Literatürdeki diğer adları: Andızotu

Lokalitesi: Geçitli köyü kuzeyi, nemli alan, 37 °35' 343" N, 43° 33' 977" E, 1881 m, 08.08.2010, İK203, İK275, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Genç haldeki toprak üstü kısmı kurutulup toz haline getirildikten sonra vazelin ile birlikte basur memelerine sürülür (Mehmet DEMİR).
- b) Taze yaprak doğrudan doğruya basur olan yere sürülür (M. Sıddık AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

45. *Lactuca saligna* L.

Bitkinin yöresel adı: Tehlişka geva

Literatürdeki diğer adları: Eşek marulu

Lokalitesi: Geçitli köyü yol kenarı, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK265.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Tomurcuk

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin çiçek tomurcukları tansiyonu düşürmek için çiğ olarak yenir (Behçet KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

46. *Scorzonera latifolia* (Fisch. & C.A. Mey.) DC.

Syn: *Lasiospora latifolia* Fisch. & Mey.

Bitkinin yöresel adı: Gurutik

Literatürdeki diğer adları: Beniştikok, Yakı sakızı, Kanok

Lokalitesi: Işık köyü mezarına giderken yol kenarı, step, 37° 39' 997" N, 43° 33' 500" E, 2300 m, 22.07.2010, İK199, İK058, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin kökünden yörede “Beniştereş” olarak adlandırılan bir sakız elde edilir. Bu sakız yakı gibi vücutta ağrıyan veya sancı olan bölgeye konur (Şehmus AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Ağrı dindirici, kısırlığa karşı ve dahilen kurt düşürücü olarak kullanılır (Evren, 1991). Yaprakları tütün yerine kullanılır, çiçeklenmeden önce köklerinden elde edilen sakızı kısırlığa karşı kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Yakı sakızı, köklerinden elde edilen sakızın kurumması ile oluşan bir sakızdır. Bu sakız haricen yakı halinde ağrı dindirici ve kısırlığa karşı, dahilen ise kurt düşürücü olarak kullanılır (Yıldırım, 1991; Baytop, 1999). Köklerinden elde edilen sütün kurutulması sonucu meydana gelen sakız bağırsak parazitlerine karşı sabah aç karnına çiğnenilir ve aynı zaman da şehir merkezlerinde pazarlanır. Bitkinin kökü kesildikten sonra elde edilen süt tereyağı ile karıştırılır, yanıklara vurulur (Arık, 2003). Kısırlığa ve hayvanlarda ki sarılığa karşı kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004).

47. *S. mollis* M. Bieb. subsp. *mollis*

Bitkinin yöresel adı: Palumink

Literatürdeki diğer adları: Kencelizk, Kurzi, Gılekoçık, Gızer

Lokalitesi: Elmacık köyü, çayırılık alan, 37° 32' 781" N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2010, İK219.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Kök-Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1, IA2

Kullanım şekli: Bitkinin taze olan kök kısmı soyulduktan sonra çiğ olarak yenmektedir. Yaprak kısmı taze halde iken yağda kızartılarak yendiği gibi kurutulmuş yemeklere de atılır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Çiğ olarak yenilmektedir (Öztürk ve Özçelik, 1991). Kökleri yenir (Yıldırım, 1991; Vural ve ark., 1997; Duran, 1998; Dönmez, 2000; Çakılcıoğlu ve ark., 2007; Türkoğlu ve ark., 2006). Baş ağrısını gidermek için genç dal ve yaprakları

çiğ olarak yenir veya kaynatılıp içilir. Genç dal ve yapraklar çiçeklenme periyodundan önce toplanır. Yağ ve yumurta ile birlikte yemeği yapılır. Ayrıca çiğ olarak ta yenir. Yumruya benzeyen kökleri soyularak yenir (Arık, 2003).

48. *Tanacetum argyrophyllum* (C.Koch) Tvetz. var. *argyrophyllum*

Bitkinin yöresel adı: Bevüjan

Literatürdeki diğer adları: Yavşan

Lokalitesi: Elmacık mezrasına giderken yol kenarı, step, 37 ° 33' 386" N, 43° 28' 531" E, 2100 m, 14.07.2009, İK073, İK183, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin toprak üstü kısmı suda kaynatılarak şeker hastalığı tedavisi için suyu içilir (Zeynep ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Bütün bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Bitki uyuz tedavisinde kullanılır (Sezik ve ark., 1997).

49. *T. balsamita* L. subsp. *balsamitoides* (Schultz Bip.) Grierson.

Bitkinin yöresel adı: Gıyakeçk

Literatürdeki diğer adları: Marsuvanotu

Lokalitesi: Işık köyü, çayırılık alan, 37° 37' 096" N, 43° 32' 500" E, 1688 m, 04.06.2010, İK 156.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprak kısmının lapası vücutta görülen yara ve iltihaplı yerlere konur (Ömer KARA).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli dalları idrar artırıcı, gaz söktürücü, midevi ve safra kesesi taşlarını düşürücü olarak, infüzyon (%2) halinde kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

50. *T. chilliophyllum* (Fisch. & C.A.Mey) Schultz Bip. var. *chilliophyllum*

Bitkinin yöresel adı: Bevüjan

Literatürdeki diğer adları: Pireotu

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, step, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK 149.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı şeker hastalığı tedavisi için suda kaynatılarak suyu içilir (Fatma KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

51. *Taraxacum montanum* (C.A. Mey.) DC.

Syn: *Leontodon montanum* C.A. Mey.

Bitkinin yöresel adı: Pıtot

Literatürdeki diğer adları: Kara hindiba

Lokalitesi: Elmacık mezarına giderken yol kenarı, step, 37° 34' 136" N, 43° 28' 531" E, 2170 m, 14.07.2009, İK 069, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Bitki sütü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin gövdesinden akan süt göz kızarıklarını gidermek amacıyla göze damlatılır (İsmail YAMAÇ).
- b) Bitkiden akan süt vücutta oluşan kesikli yara bölgelerine sürülür (Ömer KARA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

52. *Tragopogon buphthalmoides* (DC.) Boiss. var. *buphthalmoides*

Bitkinin yöresel adı: Sıpınk

Literatürdeki diğer adları: Ağu, Sıping, Yemlik

Lokalitesi: Kaval köyü kuzeyi bahçe içleri, kaya çatlağı, 37° 32' 670" N, 043° 29' 792" E, 1574 m, 27.05.2010, İK112.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin taze olan yaprakları tuzlanarak veya salataya katılarak yenmektedir (Şaban TUNÇ).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin tümü sebze olarak kullanılır. Yufka ekmeği arasına çökelek ile konarak yenir (Vural ve ark., 1997). Dahilen genç yapraklar midevi yaraların tedavisinde kullanılır. Haricen süt siğil tedavisinde kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Yapraklar yiyecek olarak ve hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Genç gövdeleri taze hali ile yapraklardan ayrıldıktan sonra yenir (Arık, 2003). Yapraklar taze iken yenir (Özgen ve ark., 2004). Çiçek vermeden tazeyken kaynatılıp yenir (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008).

53. *T. buphthalmoides* (DC.) Boiss. var. *latifolius* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Şironuk

Literatürdeki diğer adları: Yemlik, Sipink

Lokalitesi: Kamışlı köyü, step, 37° 37' 096" N, 43° 31' 047" E, 1765 m, 23.07.2010, İK163, İK082, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Toprak üstü genç sürgünleri taze iken çiğ olarak yenir (M. Sıddık AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Taze iken bitkinin yaprak ve çiçekleri mide ve bağırsağa kaçan kılların eritilmesi için yenir (Gümüş, 1994).

54. *Tagetes erecta* L.**Bitkinin yöresel adı:** Süs**Literatürdeki diğer adı:** Kadife çiçeği**Lokalitesi:** Cevizdibi köyü, bahçe içi, 37° 31' 860" N, 43° 27' 382" E, 1602 m, 29.08.2010, İK276.**Toplanma dönemleri:** Haziran-Kasım**Kullanılan kısım:** Tüm bitki**Kullanım amacı:** Süs**Kullanım kodu:** VIB8**Kullanım şekli:** Bitki evlerin önünde süs bitkisi olarak yetiştirilir (Kendi gözlemimiz).**Literatürdeki kullanımı:** Bitkinin kurutulmuş çiçekleri ve yaprakları mordanlı boyama yöntemiyle boyamada kullanılır (Karadağ, 2007).**55. *Xeranthemum annuum* L.****Syn:** X. radiatum Lam.**Bitkinin yöresel adı:** Gezi**Literatürdeki diğer adları:** Sıvnik, Tarak çiçeği, Dağ karanfili, Sirtık, Maknese zarke, Mor çiçek, Kağıt çiçeği, Avlek, Süpürge otu, Güvercin gözü**Lokalitesi:** Işık köyü mezrasına giderken yol kenarı, step, 37° 39' 911" N, 43° 33' 266" E, 2102 m, 22.07.2010, İK202.**Toplanma dönemleri:** Temmuz-Ağustos**Kullanılan kısım:** Toprak üstü**Kullanım amacı:** El sanatları**Kullanım kodu:** VA4**Kullanım şekli:** Bitkinin toprak üstü kısmı demet haline getirildikten sonra süpürge olarak kullanılır (Ömer KARA).**Literatürdeki kullanımı:** Toprak üstü kısımlarından süpürge yapılmaktadır (Öztürk ve Özgökçe, 1991; Tugay ve ark., 2004). Uyuza karşı kullanılan bir bitki türüdür. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçekleri suda 3-5 gün bekletildikten sonra süzülür. Elde edilen sıvı limon kolonyası ile karıştırılarak vücudun kaşınan yerlerine sürülür (Altan ve ark., 1999). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Ertuğ, 2000). Bitki belirli bir uzunluğa ulaşınca kökleriyle birlikte sökülür. Kök uçları ve dal uçları aynı

hizada olacak şekilde kesilip bağlanır. Süpürge olarak kullanılır (Arık, 2003; Akgül, 2008; Yapıcı ve ark., 2009). Çocuklar kafalarına takıp oyun oynarlar (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008; Yeşil, 2007). Çiçekleri dekoratif olarak kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Yapraklar tütün çubuğuna karıştırılır ve diş ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

7. BORAGINACEAE

56. *Alkanna froedinii* Rech. F.

Bitkinin yöresel adı: Güzrik

Literatürdeki diğer adları: Mıjmişok

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, çayırılık alan, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK142, END., LR(lc), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1, IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç haldeki toprak üstü kısmı taze veya kurutulduktan sonra ayran ve pilav yemeklerine konmaktadır (Canan KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kökü çıkarılıp temizlendikten sonra kaynatılır. Mide ağrıları ve sancıları için sabah ve akşam birer bardak içilir (Arık, 2003).

57. *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea*

Bitkinin yöresel adı: Mijmejok

Literatürdeki diğer adları: Sığırdili, Tort, Gurız, Dağ darısı, Dindingana, Hımhım, Ivveyne, Ballık, Pancar, Çoban çedenesi, Mıjmişoka şin, Engel, Kızmemesi

Lokalitesi: Geçitli köyü, çayırılık alan, 37° 31' 913" N, 43° 31' 057" E, 1650 m, 12.07.2009, İK041.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA10, VIA13

Kullanım şekli: Çiçekte bulunan bal özü emilir. Ayrıca arılar bal yapımında bitkinin polen ve nektarından faydalanmaktadır (Fikret KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin yaprakları yağda kavrulup soğan, acı biber ve salça eklenip üzerine yumurta kırılması ile güzel bir yemek hazırlanmaktadır. Ayrıca bitkinin gövde soyunun kaynatılıp içilmesiyle şeker hastalığı ve böbrek taşı düşürmeye iyi geldiği bilinmektedir (Tonbul ve Altan, 1989). Haricen yara iyileştirici olarak bilinir ve bazı yemeklere baharat olarak katılır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Çiçeklerin nektarları emilir. Böbrek hastalıklarına, dudak çatlamasına iyi geldiği için fazlaca kullanılır (Gümü, 1994). Nitrat tuzları ve alkaloidler taşır. Yaprak ve çiçekli dallar idrar artırıcı etkilere sahiptir (Işık ve ark., 1995). Yapraklar yarayı kurutmak için haricen kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Bitkinin kök kısmı balmumu ve yumurta sarısı ile birlikte yanık tedavilerinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Bitkinin tohumları yenir (Ertuğ, 1998). Çiçeklerinden arılar bal yapımından faydalanır (Ertuğ, 2000; Karaca, 2008). Taze kısımları sebze olarak kullanılır. (Şimşek ve ark., 2001). Kökün kabuğu buğday ile birlikte öğütülür, iltihaplı yaralara sürülür. Aynı şekilde hazırlanarak sünnet olmuş çocuklarda yaraya bırakılır. Yılan ısırması, yabancı bir hayvanın neden olduğu zehirlenme veya yiyilen yabancı bir bitkiden dolayı zehirlenme olursa yapraklar yaş iken yenir veya kaynatılıp suyu içilir veya kurutulduktan sonra kaynatılıp suyu içilir. İlkbaharda açılan çiçekleri sökülerek içindeki tatlı sıvı emilerek yenir. Yeşil yaprakları yumurta ile birlikte veya sarımsaklı yoğurt ile birlikte pişirilerek yemeği yapılır. Geniş ve yeşil yapraklarına *Asteraceae* familyasından *Chardiana orientalis*'in kuru haldeki meyvesi takılarak saç için toka yapılır (Arık, 2003). Bitki suda kaynatılarak ipliklerin maviye boyanması sağlanır (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Yaprak ve çiçekli dalları terletici, idrar artırıcı ve ülser tedavi edici olarak dekoksasyon veya infuzyon halinde kullanılmaktadır (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Hayvanlar tarafından yenmektedir. Çiçekleri tatlı olur. Çocuklar tarafından çiçekleri emilmektedir (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). Yaprak ve çiçekli dallarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar artırıcı olarak kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Bu bitkinin kökleri ezilip lapa yapılarak yaralara sarılıyor ve yara iyileştirici olarak kullanılıyor (Mart, 2006). Tedavi amacıyla mide ve romatizmal hastalıklara karşı kullanılır. Mide hastalıklarına karşı bitkinin taze yaprakları doğranır ve hafifçe pişirilerek bir miktar yenir. Romatizmal hastalıklara karşı ise bir miktar taze yaprak ezilerek merhem (lapa)

kıvamına getirilir ve rahatsızlık veren bölgeye sürülür. Gıda olarak da, bitki ince ince doğranır, kaynatıldıktan sonra el ile sıkılmak suretiyle suyu süzülür. Tavada içerisinde bir miktar salça, soğan veya yumurta ile kavularak yemeği yapılır (Balos, 2007). Bitki kökten sökülerek tahta ile dövülür, topraktan (mendel adındaki) kalıbın içine dökülür üstüne bir ağır yük konularak 3 gün beklenir, daha sonra da bir süre güneşte bırakılır ve hazır hale gelir. Bunun ile üzüm, yaprak, vb küçük malzemeler taşınırdı. Bu günlerde yapılmamaktadır, yerini plastik malzemeler almıştır. Kök ezilerek çıbanların içindeki iltihabı temizlemek için kullanılır. Toprak üstü kısımları kaynatılarak içilir, kanser tedavisinde kullanılır (Akgül, 2008). Tüm bitki terletici, idrar artırıcı ve temizleyicidir. Köklerinden kırmızı boya elde edilir. Yaprak ve çiçeklerinin kaynatılmasından elde edilen su egzama tedavisinde kullanılır (Deniz, 2008). Bitkinin toprak üstü organları böreklere katılır. Bitkinin toprak üstü organları hayvanlara yedirilir (Vural, 2008).

58. *Nonea pulla* (L.) DC.

Syn: *Lycopsis pulla* L.

Bitkinin yöresel adı: Güzrik

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Elmacık köy içleri, step, 37° 32' 781" N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2009, İK160.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak-Kök

Kullanım amacı: Gıda- Tedavi

Kullanım kodu: IA1, IA2, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin genç haldeki yaprakları taze veya kurutulduktan sonra ayran ve pilav yemeklerine konur (Şefika DUMAN).
- b) Bitkinin genç olan kök kısmı bahar aylarında soyulup yenmektedir. Ayrıca taze yaprak yılan ısırılmaları durumunda yenir (Sait DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Kökleri haricen iltihap kurutucu olarak kullanılır (Öztürk ve Özçelik, 1991).

59. *Symphytum kurdicum* Boiis. & Hausskn.

Bitkinin yöresel adı: Ezmangag

Literatürdeki diğer adları: Karakafesotu

Lokalitesi: Kaval köyü güneydoğusu, çayırılık alan, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612m, 27.05.2010, İK135, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yapraklarından sarma yapılır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

8. BRASSICACEAE (CRUCIFERAE)

60. *Alyssum pateri* Nyár. subsp. *pateri*

Bitkinin yöresel adı: Keselmehmut

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Işık köyü kuzeyi, step, 37° 37' 093" N, 43° 32' 495" E, 1717 m, 04.06.2010, İK 152, END., LR (lc), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin toprak üstü kısmı kalp, böbrek, mide ve ishal hastalıkları tedavisi için kaynatılarak suyu içilir (Halime KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

61. *Cardamine uliginosa* M. Bieb.

Bitkinin yöresel adı: Püz

Literatürdeki diğer adları: Su kerdimesi

Lokalitesi: Işık köyü mezarası (Kani Mehan), su içi, 37° 39' 994" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK189.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç ve taze haldeki toprak üstü kısmı yemeklerin yanında salata olarak yenir (Mehmet TEKİN).

Literatürdeki kullanımı: Yapraklar sebze olarak tüketilir (Ertuğ, 2003b).

9. CAMPANULACEAE

62. *Campanula sclerotricha* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Nermedenk

Literatürdeki diğer adları: Büyük köklü çançiçeği

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, su kenarı, 37° 29' 729" N, 43° 34' 552" E, 1161 m, 23.07.2010, İK170, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yapraklarından sarma yapılır (Zeynep ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

63. *Michauxia laevigata* Vent.

Syn: *M. laevigata* Vent. var. *setosa* Wettst.

Bitkinin yöresel adı: Şilgivir

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Olgunlar köyü güneydoğusu yamaçları, step, 37° 28' 261" N, 43° 33' 560" E, 1439 m, 26.05.2010, İK121, (VU) Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç olan gövde kısmı soyulup çiğ olarak yenmektedir (Saime ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Özgökçe, 1999).

10. CONVULVULACEAE

64. *Convolvulus arvensis* L.

Syn: *C. arvensis* L. var. *linearifolius*

Bitkinin yöresel adı: Lavlavk

Literatürdeki diğer adları: Sarmaşık, Yeşil sarmaşık, Tarla sarmaşığı, Kuzu sarmaşığı, Yayılğan, Beyaz sarmaşık, Kedibağırsağı

Lokalitesi: Kaval köyü, çayırılık alan, 37° 32' 660" N, 43° 29' 791" E, 1590 m, 12.07.2009, İK047.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprakları taze veya kurutulduktan sonra ayran ve pilav yemeklerine konur (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Duran, 1998; Ertuğ, 2000; Tugay ve ark., 2004; Vural, 2008). Yaprakları yiyecek olarak kullanılır (Özçelik, 1992). Bitki sindirimi kolaylaştırmak için genç iken çiğ olarak yenir. Bitki iç hastalıkların tedavisi için dekoksasyon halinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Bitkinin taze sütü müshil, safra söktürücü ve kurt düşürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999 Türkoğlu ve ark., 2006). Bitki hayvanlarda zehirlenmelere neden olmaktadır (Töngel ve Ayan, 2005). Toprak üstü kısımları yemek yapılan ot karışımına katılır (Koçyiğit, 2005). Toprak üstü kısımları müshil, safra artırıcı ve kurt düşürücü olarak kullanılır (Kırbağ ve ark., 2005).

65. *Convolvulus betonicifolius* Mill. subsp. *peduncularis* (Boiss.) Parris

Syn: *C. peduncularis* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Lavlavk

Literatürdeki diğer adları: Mahmude kökü

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1610 m, 12.07.2009, İK034, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprakları taze veya kurutulduktan sonra ayran ve pilav yemeklerine konur (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

66. *Ipomoea purpurea* (L.) Roth

Syn: *Convolvulus purpureus* L.

Bitkinin yöresel adı: Sarmaşık

Literatürdeki diğer adları: Boru çiçeği, Sarmaşık

Lokalitesi: Elmacık köyü yol kenarı, 37° 39' 981" N, 43° 30' 829" E, 1754 m, 29.08.2010, İK293.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ekim

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Süs

Kullanım kodu: VIB8

Kullanım şekli: Bitki evlerin önünde süs bitkisi ve gölgelik olarak kullanılmaktadır (Kendi gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Süs bitkisi olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999; Duran, 1998).

11. CUCURBITACEAE

67. *Bryonia multiflora* Boiss. & Heldr.

Syn: *B. macrophylla* Kotschy ex Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Abdulselam-Daraling

Literatürdeki diğer adları: Akasma kökü

Lokalitesi: Kamışlı köyü bahçe içleri, 37° 33' 518" N, 43° 31' 047" E, 1765 m, 23.07.2010, İK162, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin kök kısmı suda kaynatılarak mide sancılarını kesmek için suyu içilir (İsmail YAMAÇ).
- b) Kök dövülerek hap haline getirildikten sonra kabız giderici olarak kullanılır (M. Sıddık AKDAĞ).
- c) Basur tedavisi için bitkinin kök kısmı kaynatılarak suyu içilir (Enter DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

12. *CYPERACEAE*

68. *Cyperus longus* L.

Syn: *C. badius* Desf.

Bitkinin yöresel adı: Şanfır

Literatürdeki diğer adları: Şembellik, Topalak, Karatopalak

Lokalitesi: Geçitli köyü, su kenarı, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK273.

Toplanma dönemleri: Ağustos

Kullanılan kısım: Bütün bitki

Kullanım amacı: El sanatı

Kullanım kodu: VA8

Kullanım şekli: Bitki tarlada biçilmiş olan otları bağlamada ip niyetine kullanılır (Mehmet DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Yumruları kaynatılıp içilir, karın ve mide ağrularına iyi gelir (Abay ve Kılıç, 2001). Hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ ve ark., 2004). Kökleri idrar yolu tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Hasır yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). Cizre'de kullanımı çok yaygın, yöre halkı tarafından çok sevilen ve

tanınan bir bitkidir. Toprak altı yumrularını birçok Cizre'linin cebinde çerez olarak yenildiği gözlenmiştir. Toprak altı yumrular çiftçiler tarafından toplanarak Cizre pazarlarında satılıyor. Ağız kokusunu gidermek ve ağza hoş bir tat vermek için yenilir. Karaciğer yağlanması karşı yumruları sabah, öğle ve akşam yemeklerinden önce 3'er öğün çiğ olarak yenilir. Şeker hastalığına karşı da yumruları yenilir. Yumruları öğütülüp şekerli suya karıştırılarak sancılara karşı çocuklara içirilir. Mide ekşimesine karşı aç karına yaklaşık 1 ay boyunca toprak altı yumruları yenilir (Gencay, 2007).

13. *DIPSACACEAE*

69. *Cephalaria hakkarica* Matthcews

Bitkinin yöresel adı: Zivane

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Cevizdibi mezrası yol kenarı, step, 37° 36' 133" N, 43° 25' 191" E, 2666 m, 22.07.2010, İK184.

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Yem

Kullanım kodu: IVA

Kullanım şekli: Bitki kurutulduktan sonra kışın tuzlanıp (iştah açıcı olması için) hayvanlara yedirilir (Cahit EROL).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

14. *EUPHORBIACEAE*

70. *Euphorbia denticulata* Lam.

Syn: *E. Rotundata* Hochst.

Bitkinin yöresel adı: Hekletis

Literatürdeki diğer adları: Sütleğenotu

Lokalitesi: Işık köyü mezrası (Kani mehan), step, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK186, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Bitki sütü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

a) Bitkiden akan süt karın sancılarını dindirmek için suya katılarak tüketilir (M.Sıddık AKDAĞ).

b) Bitkiden akan süt şeker üstüne veya suya katılarak ishal tevdisinde kullanılır (Süleyman ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

71. *E. macrocarpa* Boiss. & Buhse

Bitkinin yöresel adı: Huşil

Literatürdeki diğer adları: Sütleğenotu

Lokalitesi: Elmacık mezrasına giderken yol kenarı, step, 37° 33' 386" N, 43° 28' 531" E, 2100 m, 14.07.2009, İK063, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Bitki sütü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkiden akan süt vücutta yara oluşmuş bölgeye sürülür (Salih ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

72. *E. virgata* Waldst. & Kit Tan

Syn: *E. uralensis* Fisch. ex Link

Bitkinin yöresel adı: Şilomali

Literatürdeki diğer adları: Sütlücan, Sütcan

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, step, 37° 33' 678" N, 43° 28' 404" E, 2035 m, 13.05.2009, İK209.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Bitki sütü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkiden akan süttten birkaç damla şekere damlatılarak yenir. Kabızlığa iyi gelir (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekler egzama tedavisinde kullanılır (Sezik ve ark., 1997).

73. *Ricinus communis* L.

Bitkinin yöresel adı: Kahve

Literatürdeki diğer adları: Bostan kenesi, Domuz kenesi, Hintçiçeği, Hintbaklası

Lokalitesi: Elmacık köyü bahçe içleri, 37° 33' 981" N, 43° 30' 829" E, 1754 m, 29.08.2010, İK294.

Toplanma dönemleri: Eylül

Kullanılan kısım: Tohum

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Tohum dövüldükten sonra kaynatılarak kahve gibi içilir (Çuli TUNÇ).

Literatürdeki kullanımı: Dahilen bazen müshil olarak kullanılır (Baytop, 1999). Tohumundan uçucu olamayan sabit yağlar elde edilir (Gönüz ve ark., 2008). Tohumlar yiyecek içine katılır hayvanlarda bağırsak boşaltıcı olarak kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

15. *EQUISETACEAE*

74. *Equisetum arvense* L.

Bitkinin yöresel adı: Giyagezık

Literatürdeki diğer adları: Kırk kilit otu, Kındırğa, Atkuyruğu, Kırkboğumlu, Kırkboğum

Lokalitesi: Geçitli köyü, çayırılık alan, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK270.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı suda kaynatılır ve suyu idrar yolu rahatsızlıkları için içilir (Mehmet DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Manda ve atların güçlenmesi için yemlerin içine katılır (Gümüş, 1994). Böbrek taşları için kurutulduktan sonra kaynatılıp içilir (Vural ve ark., 1997; Akdoğan ve Akgün, 2006). Bütün bitki infüzyon halinde idrar yolları tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Bitki tıbbi amaçlı kullanılır (Satıl ve ark., 2006). Kökü topraktan çıkarılarak çiğ olarak yenir (Balos, 2007). Yaprak ve gövde infüzyon halinde böbrek tedavilerinde kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008).

75. *E. fluviatile* L.

Syn: *E. limosum* L.

Bitkinin yöresel adı: Getgedok

Literatürdeki diğer adları: Atkuyruğu otu

Lokalitesi: Kaval köyü, çayırılık alan, 37° 32' 670" N, 43° 29' 792" E, 1574 m, 27.05.2010, İK103.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak suyu tansiyon ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılır (Hüseyin yorgun).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

16. *FABACEAE*

76. *Astragalus karabaghensis* Bunge

Syn: *A. sivasicus* Bunge.

Bitkinin yöresel adı: Güni

Literatürdeki diğer adları: Kitre zamkı

Lokalitesi: Geçitli mezarası (Ğendek), step, 37° 39' 874" N, 43° 31' 043" E, 2346 m, 14.07.2009, İK076, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Eylül

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Yakacak

Kullanım kodu: IIIA

Kullanım şekli: Bitki yakacak olarak kullanılmaktadır (Behçet KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

77. *A. pycnocephalus* Fisch. var. *pycnocephalus*

Syn: *A. eriacmus* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Güni

Literatürdeki diğer adları: Kitre zamkı

Lokalitesi: Geçitli mezrası (Ğendek), step, 37° 39' 874" N, 43° 31' 043" E, 2346 m, 14.07.2009, İK075, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Eylül

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Yakacak

Kullanım kodu: IIIA

Kullanım şekli: Bitki yakacak olarak kullanılır (Behçet KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

78. *Glycyrrhiza glabra* L. var. *glandulifera* (Waldst. & Kit.) Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Mekik kökü

Literatürdeki diğer adları: Meyan, Piyan, Payam, Meyan kökü, Bıyan

Lokalitesi: Işık köyü camii yanı, su kenarı, 37° 37' 096" N, 43° 32' 500" E, 1688m, 04.06.2010, İK154.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Şeker ve kalp hastalığı rahatsızlığı için kök kısmı kaynatılarak suyu içilir (Ömer KARA).

Literatürdeki kullanımı: Öksürük ve nefes darlığı tedavisinde bitkinin kökleri kaynatılarak içilir (Vural ve ark., 1997). Kökler hemoroid tedavisi için dekoksasyon

halinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001; Gürhan ve Ezer, 2004; Gönüz ve ark., 2008). Kök astım, bronşit ve akciğer rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Öksürüğü geçirmek ve kolesterolü düşürmek amacıyla kullanılmaktadır (Kazan, 2007). Kökleri yıkanıp parçalanarak ağızda emilir. Yaprakları karın ağrısına karşı sarılır. Kökleri ağız kokusunu gidermek ve nefes açıcı olarak çiğnenir (Vural, 2008).

79. *Medicago sativa* L. subsp. *sativa*

Syn: *M. sativa* L. var. *parviflora* Grossh.

Bitkinin yöresel adı: :Hespıst

Literatürdeki diğer adları: Efek, Kara yonca, Dilpir, Yonca, Once

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrasına giderken yol kenarı, step, 37° 34' 136" N, 43° 28' 531"E, 14.07.2009. 2170 m, İK072.

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda -Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IA9, IIA1, IVA

Kullanım şekli:

a) Bitki ezilerek lapa halinde kesilen bölge üzerine kanamayı durdurmak için konmaktadır (Şaban TUNÇ).

b) Bitki hayvan yemi ve yara iyileştirici olarak kullanılır (Naif DİNÇER).

c) Bitkinin kök kısmı peynir mayası yapımında kullanılır (Pure TEMEL).

Literatürdeki kullanımı: Bitki yem olarak kullanılır (Gümüş, 1994; Dönmez, 2000; Tugay ve ark., 2004; Balos, 2007; Deniz, 2008; Eşen, 2008; Vural, 2008; Saday, 2009). Bütün bitki yapıstırıcı olarak kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010).

80. *Onobrychis cornuta* (L.) Desv.

Syn: *Hedysarum cornutum* L.

Bitkinin yöresel adı: Künk

Literatürdeki diğer adları: Çöven kökü

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, step, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2009, İK061, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran-Eylül

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Yem-Yakacak

Kullanım kodu: IIIA, IVA

Kullanım şekli: Yazın toplanıp kurutulan bitki kışın ezilerek tuzlandıktan (iştah açıcı olması için) sonra hayvanlara kuvvetlenmesi için verilir. Aynı zamanda bitki yakacak olarak değerlendirilir (Çuli TUNÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kökleri çöven yapımında kullanılır (Baytop, 1999).

81. *Ononis spinosa* L.

Bitkinin yöresel adı: Semisk

Literatürdeki diğer adları: Kayışkıran kökü

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, çayırlık alan, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK035.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin genç olan yaprak kısımları taze veya kurutulduktan sonra ayran yemeklerine katılır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kurutulmuş kökleri idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılır. Haricen antiseptik ve yara iyi edici etkilerden ötürü, egzama ve buna benzer deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Baytop, 1999).

82. *Trifolium repens* L. var. *giganteum* Lag-Foss.

Bitkinin yöresel adı: Sebelk, Nefel

Literatürdeki diğer adları: Beyaz yonca

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, çayırlık, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1610 m, 12.07.2009, İK026.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Zehir

Kullanım kodu: IIA1, VIIA4

Kullanım şekli:

- a) Bitki hayvan tarafından yenildiğinde hayvanın baygınlık geçirmesine neden olur (Enter DEMİR).
- b) Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak mide sancıları için suyu içilir. (Puré TEMEL).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

83. *Vicia alpestris* Stev. subsp. *alpestris*

Syn: *V. purpurea* Stev.

Bitkinin yöresel adı: Gelgires

Literatürdeki diğer adları: Bakla çiçeği

Lokalitesi: Geçitli mezarına giderken yol kenarı, step, 37° 39' 874" N, 43° 31' 043" E, 2346 m, 08.08.2010, İK256.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Gelişme dönemindeki meyvenin taze tohumları çiğ olarak yenir (Ali DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

84. *V. cracca* L. subsp. *tenuifolia* (Roth.) Gaudin

Syn: *V. tenuifolia* Roth.

Bitkinin yöresel adı: Ğıyarok

Literatürdeki diğer adları: Bakla çiçeği

Lokalitesi: Cevizdibi mezarısı yol kenarı, step, 37° 36' 133" N, 43° 25' 191" E, 2666 m, 22.07.2010, İK095.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü- Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Yem

Kullanım kodu: IA4, IVA

Kullanım şekli: Bitkinin gelişme dönemindeki meyvesinin taze tohumları çiğ olarak yenmektedir. Ayrıca bitki hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Salih KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

17. FAGACEAE

85. *Quercus brantii* Lindley

Syn: *Q. persica* Jaub. & Spach.

Bitkinin yöresel adı: Berü

Literatürdeki diğer adları: Meşe, Palamut, Çılo, Ballot

Lokalitesi: Üzümcü köyü kuzeyi, ağaçlık alan, 37° 31' 129" N, 43° 34' 685" E, 1185 m, 07.08.2010, İK242.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Tüm bitki-Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Yakacak

Kullanım kodu: IA4, IIIA

Kullanım şekli: Meyve çiğ olarak yenir. Ayrıca bitki yakacak olarak değerlendirilir (Hamit Er).

Literatürdeki kullanımı: Mazısı sünnet yaralarında kullanılır. Meyvesi dişleri beyazlatmak için kullanılır. Meyvesi şekerle birlikte kaynatılarak öksürüğe karşı içilir. Bitki boyacılıkta da kullanılır (Tonbul ve Altan, 1989). Kabuğu soyulduktan sonra kavrulmuş olan palamudun toz edilmesiyle palamut kahvesi elde edilir. 15 gr palamut kahvesinin 1 lt suda kaynatılıp süzülmesi ile elde edilen hulasa bal ve şeker ile tatlandırıldıktan sonra, midevi ve kabız olarak kullanılır (Baytop, 1999). Bütün bitki ve meyveleri yakacak ve yiyecek olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). 1,5-2 m boyundaki hali halk arasında çeper olarak isimlendirilir. Bu haliyle toplanır. Hem yakacak hem de ev yapılırken çatı kapatmada kullanılır (Arık 2003). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). Meyveleri şeker ve tansiyon hastalığına karşı kabuğu soyularak yenir. Gövde ve dalları yakacak olarak kullanılır. Yaprakları ve meyveleri hayvan yemi olarak değerlendirilir. Yaprakları suda kaynatılarak siyah renkte boya elde edilir (Gencay, 2007). Şeker hastalığı için meyve çiğ olarak aç karnına bir iki tane yenir (Akgül, 2008).

86. *Q. infectoria* Olivier subsp. *boissieri* (Reut.) O. Schwarz

Syn: *Q. boissieri* Reuter

Bitkinin yöresel adı: Dara mazi

Literatürdeki diğer adları: Zindiyen, Mazı meşesi, Palıt, Pelit, Dağ meşesi, Palamut çalısı

Lokalitesi: Olgunlar köyü güney yamaçları, çayırılık alan, 37° 33' 518" N, 43° 31' 047" E, 1349 m, 23.07.2010, İK167, İK245.

Toplanma dönemleri: Ağustos

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Yem-Yakacak

Kullanım kodu: IIIA, IVA

Kullanım şekli: Bitki taze yeşil yapraklı iken dal ile beraber kesilir ve kurumaya bırakılır. Daha sonra kışın hayvanlara verilir. Aynı zamanda bitki kışın yakacak olarak kullanılır (Cevahir BERK).

Literatürdeki kullanımı: Mazısı sünnet yaralarında kullanılır. Meyvesi dişleri beyazlatmak için kullanılır. Meyvesi şekerle birlikte kaynatılarak öksürüğe karşı içilir. Bitki boyacılıkta da kullanılır (Tonbul ve Altan, 1989). Bitkinin meyvesi yenir (Ertuğ, 1998; Ertuğ, 2000). Mazıları sepicilikte ve boya sanayinde kullanılır. Taze meyveleri hayvanlar için besin olarak kullanılır. Antiseptik olarak kullanılır (Duran ve ark., 2001). Kupulalarından ve kabuklarından kurtarılmış meyveler şeker hastalığının tedavisinde kullanılır (Keskin ve Alpınar, 2002). Mazı dahilen kabız olarak kullanılmaktadır (Türkoğlu ve ark., 2006). Cilt iltihaplanmalarında yaprak lapası sarılır (Bulut, 2006). Kabuğundan elde edilen merhem egzema türü deri rahatsızlıklarına ve doğumdan sonra loğusalıktaki iç kanama ve ağrılara karşı kullanılır. İlaç yapımında genellikle meşe kabuğunun ekstresi kullanılır. İshal ve dizanteriyi keser. Bağırsak bozukluklarını giderir. Boğaz ve bademcik iltihaplarını tedavi eder. Kanamaları durdurur. Basur memelerinden doğan şikâyetleri giderir. İshal kesici, damar ve doku büzücü, antimikrobiyal özellikler göstermektedir. Deri sanayinde derilerin dabaklanması ve sepicilikte ve tekstilde kumaşların boyanması işlemlerinde kullanılır. Travers, kaplama, yapı malzemesi, mobilya, doğrama, ev ve süs eşyaları, odun kömürü deri sanayi ve tekstilde kumaş boyama gibi kullanımları mevcuttur (Gönüz ve ark., 2008). Bitkinin yaprakları hayvanlara yedirilir. Bitkinin odunu yakacak olarak kullanılır. Bitkinin

dalları çit ve çardak yapımında kullanılır. Bitkinin olgun meyvesi un haline getirilir ve tabakhane de deri işlemeciliğinde kullanılır (Vural, 2008).

18. GERANIACEAE

87. *Pelargonium quercetorum* Agnew

Bitkinin yöresel adı: Tolk

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyüne 5 km kala yol kenarı, çayırılık alan, 37° 32' 674" N, 43° 29' 786" E, 1268 m, 27.05.2010, İK151, (VU).

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak-Kök

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA1, IIA1

Kullanım şekli:

- Bitkinin yaprak kısmı sarma ve yemek yapımında kullanılır (Zeynep ÇİFTÇİ).
- Bitkinin kök kısmı suda kaynatılarak çocuklarda oluşan bağırsak kurtlarını düşürmek için suyu içirilir. Ayrıca yaprak hoş olan tadından dolayı çiğ olarak tüketilmektedir (Hüseyin KAVALL).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

19. HYPERICACEAE (GUTTIFERAE)

88. *Hypericum scabrum* L.

Syn: *H. cymosum* Hochst.

Bitkinin yöresel adı: Giyazer

Literatürdeki diğer adları: Kantaron, Karahasan çayı, Kulilka zar, Sancı otu, Kan otu, Kılıç otu, Koyunkıran, Kuzukıran, Kepir otu, Püre, Sarı kantaron, Yara otu, Kızılıcık otu, Mayasılotu, Mide otu

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, step, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK148, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Bütün bitki

Kullanım amacı: Ekonomik

Kullanım kodu: VIA18

Kullanım şekli: Bitki toplanarak aktarlara para karşılığı satılır (Canan KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli haldeki bitki zeytinyağı ile karıştırılarak ülser tedavisinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon (%1), dahilen basura karşı ve kabız olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Kaynatılmış suyu çay olarak içilirse mayasıyla iyi gelir (Bağcı, 2000). Bitki hemoroid tedavisinde dekoksasyon halinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon (%1) dahilen kabızlığa ve basura karşı kullanılır (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakırcıoğlu ve ark., 2007). Bitki dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon kabızlığa ve basura karşı kullanılır (Kırbağ ve ark., 2005). Hemoroid ve karın ağrıları tedavisi için dekoksasyon halinde bitki kullanılır (Özkan ve Koyuncu, 2005). Çiçekli dallarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı hemoroit tedavisinde ve kabızlığı gidermek için kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Çiçeklerin dekoksasyonu hazırlanır veya çiçekler zeytinyağı ile karıştırılıp güneşte bekletildikten sonra, mide hastalıklarına ve strese karşı, antiseptik olarak pansuman yaparken kullanılır (Oral, 2007). Hazırlanan infüzyonu dahilen adet ağrılarında kullanılır. Hazırlanan infüzyonu dahilen karın ağrılarında kullanılır. Hazırlanan infüzyonu dahilen ağrı kesici olarak kullanılır. Hazırlanan infüzyonu dahilen mide ağrılarında bir çay bardağı kadar kullanılır. Hazırlanan infüzyonu dahilen rahatlatıcı olarak kullanılır (Yeşil, 2007).

20. *JUNCACEAE*

89. *Juncus inflexus* L.

Bitkinin yöresel adı: Pizak

Literatürdeki diğer adları: Kamır, Kofalık, Sazak, Su otu, Su süpürgesi, Kova otu, Palağ, Saz, Sazotu, Azmak otu, Kava, Caraş

Lokalitesi: Geçitli köyü mezrası, su içi, 37° 39' 827" N, 43° 31' 129" E, 2239 m, 08.08.2010, İK252.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi-El sanatı

Kullanım kodu: IIA1, VA8

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin gövde kısmından fötör yapılır. Aynı zamanda otların bağlamasında kullanılır (Mehmet DEMİR).
- b) Bitkinin kök kısmı kaynatılarak suyu böbrek taşlarını düşürmek için içilir (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yakacak olarak kullanılır (Ertuğ, 1998). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ, 1999; Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ, 2006). Yaprakları yakacak, gövdeleri el sanatları yapımında kullanılır (Ertuğ, 2000). Kesilip kurutulduktan sonra bağ yapılacak yere getirilir. Islatıldıktan sonra üzerine büyük bir bez atılır ve 1-2 saat bekletilir. Daha sonra leydan denilen bir alet ile yavaş çevrilip birbirine eklenerek bağ yapılır ve o bağ ile de hayvanlar için biçilen otlar bağ haline getirilir. Aynı zamanda hayvanlara yem olarak ta verilir (Arık, 2003). Bitkinin toprak üstünden hazırlanan dekoksasyon dahilen böbrek taşlarını düşürmek için kullanılır (Tuzlacı, 2006). Toprak üstü kısımları insan ve hayvan barınaklarının yapımında kullanılır ve evlerin ve hayvan barınaklarının damlarının kapatılmasında kullanılır. Toprak üstü kısımları çocuklar tarafından şapka yapımında kullanılır. Yaprakları at ve eşek semerlerinin yapımında kullanılır (Gencay, 2007). Üstüne tarhana serilir ve çocuklar şapka yapar (Yeşil, 2007). Çiçek kurulu saplari ile soğan-sarımsak demetleri bağlanır. Çiçek kurulu saplari örülerek takke yapılır (Bulut, 2008). Gövdeleriyle sepet örülür. Gövdeleriyle soğan ve maydanoz demetleri bağlanır (Kızıllarslan, 2008).

21. JUNGLADACEAE

90. *Juglans regia* L.

Syn: *J. fallax* Dode

Bitkinin yöresel adı: Güz

Literatürdeki diğer adları: Ceviz ağacı, Kuz, Yondak, Guz

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, bahçe içleri, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK143.

Toplanma dönemleri: Nisan-Eylül

Kullanılan kısım: Kök-Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Boyar madde

Kullanım kodu: IB4, IIA1, VB1

Kullanım şekli:

- a) Yeşil olan meyve kabuğu suda kaynatılarak ip içine atılıp yeşile boyanması sağlanır (Salih KOÇ).
- b) Bitki kökü suda kaynatılıp ip içine atılarak siyaha boyanması sağlanır. Olgunlaşan meyvenin tohumu yenir (Fikret KOÇ).
- c) Tohum ezilerek bal ile karıştırılıp ateşte eritilerek melhem halini alması sağlanır. Daha sonra basur görülen yere sürülür (Şehmus AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Ceviz ağacının kökünden, gövde kabuklarından, yapraklarından ve meyvesinin yeşil kabuklarından boya yapılır (Eyüpoğlu ve ark., 1983). Kökleri zeytinyağı içinde bir müddet bekletildikten sonra, bu zeytinyağı romatizma ve adale ağrılarını giderici olarak ve cilde sürülerek kullanılır (Tuzlacı, 1985). Taze dövülmüş yaprak kanamayı durdurmak için kullanılır. Taze meyve olgunlaşmış çıban tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Çiçekler kaynatılarak romatizmal ağrılara karşı kullanılır. Yapraklar romatizmal ağrılara karşı ya çiğ yenir ya da kaynatılarak suyu içilir (Fujita ve ark., 1995). Olgunlaşmış meyveler dahilen guatr tedavisinde 1 adet yenir (Erol, 1995). Yaprak kısmı antiseptik olarak kullanılır. Yaprak deri, saç ve göz hastalıklarına karşı kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Gövde kabuğu dekoksasyon halinde kabızlık için kullanılır. Yapraklar ve ince dal dekoksasyon halinde egzama tedavisinde kullanılır. Yaprak öz suyu kesikli yaralara konur. Yaprak ve meyve dekoksasyon halinde saç bakımı için kullanılır (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Yaprak egzama tedavisi için dekoksasyon halinde kullanılır. Yaprak romatizma ağrıları için dahilen kullanılır (Honda ve ark., 1996). Tohumlar kısırlık tedavisinde kullanılır. Yapraklar güneş çarpması ve hemoroid tedavisinde kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Besin olarak kullanılmasının yanında meyve kabukları yünleri boyamak için kullanılır (Vural ve ark., 1997; Tugay ve ark., 2004; Satıl ve ark., 2006). Tohumları yağ bakımından zengindir, sabun ve kozmetik sanayinde, boyacılıkta kurutucu ajan olarak kullanılır. Yeşil renkli perikarptan yün boyamada yararlanır, ayrıca yaprak ve perikarp ekstresi kozmetikte saç preparatlarına girmektedir. Ceviz ağacının odunu da kıymetlidir,

güzel desenli, sert ve dayanıklı olması nedeniyle mobilyacılıkta çok makbuldür (Tanker, 1998). Yeşil meyve kabukları yün boyamada, kerestesi mobilyacılıkta kullanılır. Yaprakları ciltteki sivilcelerin giderilmesinde haricen etkilidir. Tohumları da kuruyemiş olarak tüketilir (Duran, 1998). Soğuk algınlığı durumunda vücut bitkinin taze yaprakları ile örtülür. Egzama tedavisi için taze meyvenin perikarpı ezilerek vücudun kaşıntılı bölgelerine sürülür. Yaprak romatizma tedavisi için dekoksasyon halinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1999). Meyveler, iştah açıcı, kabız, kan şekerini düşürücü ve kuvvet verici olarak kullanılır (Baytop, 1999). Meyvelerinden kahvemsî renkte bir boya elde eldir. Yeşil haldeki meyveler akrep sokmalarına karşı kullanılır (Ertuğ, 1999). Meyvelerin yeşil kabuğu suda kaynatılır, süzölen suyu ile kına yoğrulularak boyamada kullanılır. Meyvelerin yeşil kabuğu dövölüp romatizma hastalığında dizlere sarılır. Olgunlaşmamış meyveleri mayasıl için yenir. Yaprığın lapası ayak parmakları aralarında oluşarı mantara sarılır (Koçak, 1999). Meyveleri gıda, yaprakları ilaç yapımında kullanılır (Ertuğ, 2000; Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tömen, 2004; Keskin ve Alpınar, 2002). Meyve kabuğu ve ceviz kökünün kabuğu halı boyamada kullanılır (Bağcı, 2000). Meyve karın ağrıları için tüketilir. Yaprak güneş yanıkları durumunda kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Meyveleri boya elde etme amaçlı olarak kullanılır. Genellikle yünleri kahverengine boyamak için kullanılır. Tuz kullanılırsa elde edilen renk siyaha dönüşür (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Meyvenin yeşil kabuğu kaynatılarak suyu baş ağrılarına karşı içilir (Koca, 2003). Kanamaları durdurmak için taze yaprakları kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Kurutulmuş yapraklar saç dökölmesine karşı ve saçları boyamada kullanılmaktadır. Sivilcelere karşı etkilidir (Malyer ve ark., 2004). Gıda ve boya elde etme amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004c). Yaprakların dekoksasyonu güneş çarpmasına karşı haricen ve kan dindirici olarak kullanılır (Ezer ve Avcı, 2004). Meyve nohut büyüklüğünde iken toplanıp, zeytinyağında oda sıcaklığında 1 saat bekletilir. Bronşite karşı sabahları aç karnına bir tane yutulur. Yaprakları ve meyve kabuğu infüzyon halinde haricen saçları kuvvetlendirmek için kullanılır. Yaprakları ve meyve kabuğu dekoksasyon halinde keten liflerini siyaha boyamada kullanılır. Ceviz kabuğunun ezilmesiyle elde edilen sıvı siğillere sürölür (Koçyiğit, 2005). Meyvesinin içi ile kayısı meyvesi sıcak suda haşlanıp süzöldükten sonra süzöntü günde 1 su bardağı içildiğinde kabızlığa iyi gelmektedir (Koyuncu, 2005). Meyve dekoksasyonu damar sertliklerine karşı kullanılır ve kolesterolü düzenler (Ezer ve Arısan,

2006). Gövde kabuklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen, kan şekerini düşürücü olarak kullanılır. Gövde kabuklarıyla yapraklarından hazırlanan dekoksasyonun buharı, üstüne oturtularak, kadınların adet sancılarını gidermek amacıyla kullanılır. Bitkinin yaprağı dövülüp haricen eldeki çatlakların tedavisinde kullanılır. Tohumları iyice dövülüp balla karıştırılarak dahilen bronşit tedavisinde kullanılır. Tohumları iyice dövülüp balla karıştırılarak dahilen laksatif (çocuklar için) olarak kullanılır. Genç sürgünlerinden hazırlanan dekoksasyon, bir beze emdirildikten sonra, bu bez ağırlı bölgeye sarılıp, romatizma ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Kökleri zeytinyağı içinde bir müddet bekletildikten sonra, bu zeytinyağı, haricen, romatizma ve adale ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Meyveler henüz olgunlaşmadan, yaklaşık leblebi-fındık büyüklüğüne eriştiğinde ezilir ve günde 1 adet yenilerek, guatr tedavisinde kullanılır. Dal ve yapraklarının, *Quercus coccifera* yaprakları, *Rubus sanctus* yaprak ve meyveleri ve *Sorghum halepense* var. *halepense* rizomları ile birlikte hazırlanan infüzyonu, soğutulduktan sonra, dahilen, kanser tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon (1 bardak suya 1 tatlı kaşığı yaprak tozu), aç karnına, günde 2 bardak dolusu içilerek, iltihaplı bademcik hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yapraklar, taze olarak bacaklara sarılıp, romatizma ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Henüz olgunlaşmamış küçük meyveleri, dahilen, guatr tedavisinde kullanılır. Meyvenin içinde, tohumların bağlı olduğu kısımlardan hazırlanan dekoksasyon, dahilen, kemik erimesi tedavisinde kullanılır. Yapraklar, kaynatılıp bir bezle sarılarak, romatizma tedavisinde kullanılır. Yapraklar kaynatılıp bir bezle sarılarak, arı sokmasına karşı kullanılır. Genç dallarının, *Malva sylvestris*, *Urtica dioica*, bitkileri, *Rubus sanctus* kökü ve *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, egzama tedavisinde kullanılır. Tohumları 2-3 gün boyunca günde 3 adet yenilerek, tansiyon düzenleyici olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyonun buharı, üzerine oturularak, bayanların adet kramplarının giderilmesinde kullanılır. Taze yaprakları, ayakkabıların içine yerleştirilerek, ayak terlemesinin önlenmesinde kullanılır. Taze yaprakları, dövülüp ağırlı yere bir bezle sarılarak, romatizma tedavisinde kullanılır. Her uygulama için birkaç yaprak yeterlidir ve uygulama uzun süreli olmamalıdır. Yapraklar uzun süre bırakılırsa ciltte yaralar oluşur. Gövde kabuklarının kurutulduktan sonra hazırlanan dekoksasyonu, dahilen ishale karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, 3 gün dinlendirildikten sonra,

dahilen, mayasıl tedavisinde kullanılır. Yaprakların ezilmesiyle elde edilen özsuğu, haricen, kesik ve yara tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Yapraklar boğaz ve eklem ağrıları için ılık suda ıslatılıp 5-10 dakika ağrıyan yere sarılır (Elçi ve Erik, 2006). Yaprakları cilt yaralanmalarında lapası yapılıp sarılır. Yaprakları iştah açmak için çayı içilir. Yaprak lapası romatizma görülen yere sürülür. Yaprak safra artırıcı ve şeker hastalığı tedavisinde çayı hazırlanıp içilir. Yaprak kaynatılarak suyu ile saç yıkanır. Meyvenin yeşil kabuğu kaynatılıp boya elde edilir (Bulut, 2006). Meyvesi iştah açıcı, kolesterolü düşürücü, hafızayı güçlendirici, kuvvet verici olarak yenir. Yeşil kabukları ve yaprakları kaynatılarak kök boya elde edilir. Yaprakları kaynatılarak egzama tedavisi için kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Bitkinin meyveleri kurutulur, kabukları soyularak yenir. Ham olgunlaşmamış meyvenin kabuğu ezilip suyu ele ve ayaklara sürülür. Mantar kabuk oluşturarak dökülür. Bitkinin yaprakları suda kaynatılır. Boyanacak eşya da konularak kaynatılır. Uygun olan gövde ve dallardan işlenerek mobilya yapılır. Ağacın kabuğunun dövülüp toz haline getirilerek elde edilen kına suyla karıştırılarak ellere sürülür. Yaprığı da kaynatılarak suyu saçlara sürülür (Onar, 2006). Meyveleri iştah açıcı ve kuvvet verici olarak tüketilir. Meyve kabukları yünle birlikte suda kaynatılarak yünün renk almasında kullanılır. Meyve kabuğundan yeşil renkte boya elde edilir (Gencay, 2007). Meyvelerinin perikarplarından hazırlanan dekoksiyonuna üşütmeden dolayı çocuğu olmayan kadınlar oturtulur. Yaprakları ayak kokularını giderici olarak kullanılır. Meyvelerinin perikarpları yünü kahverengine boyamada kullanılır. Kuru yaprakları ekmek pişirmek için toplanır (Yeşil, 2007). Gıda olarak kullanılır (Balos, 2007; Yüzbaşıoğlu, 2010). Defne yapraklarıyla ya da sadece ceviz yaprakları kullanılarak hazırlanan dekoksiyon ile saçlar durulanmaktadır ya da bu dekoksiyon kına ile karıştırılarak saça uygulanmaktadır. Ceviz ve sulfata yaprakları zeytinyağı ile birlikte bir şişeye konulur ve güneşte 40 gün bekletilmektedir. Elde edilen yağ ağrıyan bölgeye günde bir ya da iki defa sürülmektedir. Bir ceviz içi suyun içine ıslatılarak bir gece bekletilir, bu şekilde elde edilen mazerasyon aç karnına içilir ve ıslatılmış ceviz de yenilir. Yakacak olarak kullanılmaktadır. Eşya yapımında kullanılmaktadır (Kazan, 2007). Bitkinin kurutulmuş yaprakları ve meyvesinin dış kabuğu direk boyama yöntemiyle boyamada kullanılır (Karadağ, 2007). Bitkinin meyveleri aç karnına kolesterol düşürmek için kullanılır. Ağacın yaprakları saça kına yakılırken daha koyu bir renk tutmasını sağlamak için kullanılır (Eşen, 2008).

Ham meyvenin kabuğu ezilip suyu ele ve ayaklara sürülür. Mantar dökülür (Uysal ve ark., 2008). Kolesterolü düşürmek amacıyla bir ceviz içi suyun içine ıslatılarak bir gece bekletilir, bu şekilde elde edilen mazerasyon aç karnına içilir ve ıslatılmış ceviz de yenilmektedir. Bronşit tedavisinde Ceviz içi rahatsızlık süresince günde 3-4 tane yenilmektedir. Şeker ve tansiyon dengeleyici olarak meyve veya yaprakları kaynatılıp günde 1-2 bardak içilmelidir. Antioksidan olarak tüketilmelidir. Her gün düzenli olarak kabukların yerken kırılmasına özen göstererek günde 2-3 tane yenilmelidir. Mayasıl tedavisinde ceviz içi zeytinyağı ile karıştırılıp bölgeye doğrudan sürülmelidir. Guatr hastalığının tedavisinde ceviz henüz olgunlaşmamış iken yeşil dış kabuğu ile birlikte sabahları aç karın ile 40 gün süreyle yedirilmektedir. Egzama hastalığının tedavisinde ceviz henüz olgunlaşmamış iken yeşil dış kabuğunun suyu çıkarılıp bölgeye doğrudan geçene kadar günde 1-2 defa sürülmelidir. Ateşi düşürmek için yapraklar soğuk su ile ıslatılıp ateşli bölgeye ateş düşene kadar basılır. Baş ağrısı tedavisinde yapraklar başa bir bez yardımı ile sarılır. Tansiyon tedavisinde kuru veya yaş yaprakların kaynatılarak hazırlanan dekoksionu rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak içilmelidir. Eşya boyamada kullanılır. Ceviz yaprakları kullanılarak hazırlanan dekoksion ile kına karıştırılarak saça uygulanmaktadır (Uysal, 2008). Kurutulmuş yapraklarından elde edilen ekstrat mikrop öldürücü ve saç kaybını önleyici olarak kullanılır (Yıldırım ve ark., 2008). Olgunlaşmamış meyvelerinden hazırlanan infüzyon (40 adet meyve 1 litre su), sabahları aç karnına 1 çay kaşığı içilerek, guatr tedavisinde kullanılır. Olgunlaşmamış meyvelerinin ezilerek çıkartılan suyu, haricen, egzama tedavisinde kullanılır. Olgunlaşmamış meyveleri balla birlikte, sabah-akşam 1 çorba kaşığı yenerek, hemoroitlere karşı kullanılır. Tohumları yenir. Gövdesi silah kabzası yapımında kullanılır. Meyve kabukları, yaprakları ve kökünden halı, kilim ipliklerinin ve yünl giysilerin boyanmasında (açık kahverengi renk verir) kullanılır. Meyvenin endokarp kısmı külde yakılıp kaşa ve göze sürme çekilmesinde kullanılır. Meyve kabukları yakacak olarak kullanılır (Bulut, 2008). Yapraklarının dekoksionu içine limon sıkılarak şekeri ve kolesterolü düşürmek için 1 hafta arayla içilir. Yapraklarının dekoksionu romatizma ağrısı olan yere sürülüp sarılır. Olgun meyvelerinin sert endokarpı havanda iyice dövülüp un haline getirilerek balla karıştırılıp hemoroid tedavisinde yenir. Meyvenin içinde tohumların bağlı olduğu kısımların dekoksionu hazırlanıp şifa niyetine içilir. Tohumu gıda olarak kullanılır. Özellikle şeker ve

kolesterol düşürücü olarak yenir (Kızıllarsalan, 2008). Ceviz, hamur işi ve tatlılarda tüketilmesi yanında kuruyemiş olarak ta tüketilmektedir. Zihni açığına ve sinirlere iyi geldiğine inanılmaktadır (Saday, 2009). Ceviz içi kuruyemiş olarak tüketildiği gibi çörek, pasta, kek ve tatlı içine tat ve renk versin diye konur. Ceviz kabuğu kaynatılıp saç boyamada kullanılmaktadır. Kabuğu suda kaynatılıp elde edilen sıvı direk saçta sürüldüğü gibi kına içine de karıştırılarak saçta tatbik edilmektedir. Yeşilken ve kuruyunca meyvesinin kabuğu kaynatılıp kahve yeşil arası boya elde edilmektedir. Yaprığı suda kaynatılıp elde edilen sıvı kına içine konup ve saç dökülmesini önlemesi için bu sıvı ile karıştırılan kına saçta sürülmektedir. Yaprığı suda kaynatılıp elde edilen sıvı tansiyon ve şekeri düşürmesi için içilmektedir. Yaprığı dövülüp akrebin canlıların vücudunda açtığı yaraya sarılmaktadır. Çeyiz sandıkları ceviz ağacından yapılmaktadır. Ceviz içi dövülür yağı çıkarılıp tahta cilalamada ve silah yağlamada kullanılmaktadır (Metin, 2009). Yaprak romatizmal ağrılarda kullanılır. Perikarp boya yapımında kullanılır (Sarper ve ark., 2009). Yapraklar baş ağrısı tedavisinde kullanılır. Meyve dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010). Yapraklar bir beze sarılarak fungal enfeksiyon, egzama ve eklem ağrılarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010). Meyve yenir. Yaprak, kök ve meyve boya yapımında kullanılır. Gövde el sanatlarında kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Meyvenin yeşil olma kabuğu baş ağrısı için kaynatılarak suyu içilir (Koca ve Yıldırım, 2010).

22. *LABIATEA (LAMIACEAE)*

91. *Mentha longifolia* (L.) Hud. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley var. *calliantha* (Stapf) Briq.

Bitkinin yöresel adı: Pungasor

Literatürdeki diğer adları: Yarpuz

Lokalitesi: Geçitli köyü, su içi, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK 268.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitki taze halde veya kurutulduktan sonra baharat olarak yemeklerde kullanılır (Sabriye KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

92. *M. longifolia* (L.) Hud. subsp. *longifolia*

Syn: *M. spicata* L. var. *longifolia* L.

Bitkinin yöresel adı: Püng

Literatürdeki diğer adları: Su tanesi, Narpuz, Yarpuz, Punk, Pink, Pünk, Dere nanesi, Nane, Tüylü nane, İt nanesi, Yarpız, Yabani nane

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, su kenarı, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK138.

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA8

Kullanım şekli: Bitki kurutulmuş veya taze halde yemeklerde ve salatalarda baharat olarak kullanılır. Aynı zamanda taze veya kurutulmuş haldeki bitkinin toprak üstü kısmı limon ile çayı yapılarak soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (Fatma KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yarpuzdan gri renk elde etmek için kullanılan geleneksel yöntem şöyledir: Yarpuz kaynatıldıktan sonra içine paslı çiviler atılıp 15 gün bekletilir. Bu süre içinde suyun rengi kararır. Bu sıvıyla boyanan yünler gri olur (Eyüpoğlu ve ark., 1983). Bitki hemoroid tedavisinde kullanılır (Tümen, 1989; Gürhan ve Ezer, 2004). Toprak üstü kısımları mide bulantısını giderici, gaz söktürücü ve koku verici olarak kullanılır (Yıldırım, 1991). Soğuk algınlığı ve nezleye karşı yapraklar dekoksasyon olarak, çarpıntıya karşı bitkisel çay olarak kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Toprak üstü kısımları peynire katılır (Özçelik, 1994). İlkbarda yaprak ve gövde toplanır, kurutulur ve ayran çorbalarına katılır. Mide yatıştırıcı, bulantı kesici ve ishale karşı kullanılır. Yaprakları basur memelerinin üzerine kapatılır (Gümüş, 1994). Yapraklar taze veya kurutulmuş halde yemeklere koku ve lezzet vermek için kullanılır (Baytop, 1994; Ertuğ, 1998; Özgen ve ark., 2004; Mart, 2006; Cansaran ve Kaya, 2010; Altundağ ve Özhatay, 2010). Bütün bitki iç hastalıklar, karın ağrılarına, adet ağrılarına, öksürüğe, bronşite, baş ağrısına, mide ağrılarına ve hemoroide karşı kullanılır (Sezik ve

ark., 1997). Yaprakları açık mavi renkte boya elde etmek için kullanılır (Ertuğ, 1999). Mideyi rahatlatmak için, kurutularak baharat olarak yemeklere katılır (Koçak, 1999; Keskin ve Alpınar, 2002). Taze yaprak kanamayı durdurucu olarak kullanılır. Böbrek taşlarını düşürmek için yaprak dekoksasyon halinde çayı yapılarak içilir (Yeşilada ve ark., 1999). Baharat olarak kullanılır. İp boyamada kullanılır. Boyamada gri bir renk verir. Taze olarak ve salataların içine doğranır (Bağcı, 2000). Tüm Anadolu'da yaygın olarak kullanılabilir. Akdeniz ülkelerinde de rastlanır. Yarpuz, bir çeşit su nanesi türü olduğundan bu da nane gibi yaprakları kurutulup daha sonra suda kaynatılarak kullanılır. Peynire katılır. Baharat olarak kullanılır. Kalp ilacıdır, kalp ve mideyi kuvvetlendirir. İdrar tutukluluğuna, yakısı akrep sokmasına iyi gelir. Usaresi göze çekilse görme kuvveti artar. İç ağrılara iyi gelir. İdrarı çoğaltır, diş ağrılarını geçirir. Kulağa damlatıldığında ağrısını giderir. Mide ağrısını keser, kusma ve bulantıyı önler. İktidarsızlığı giderir. Vücudun dinç kalmasını sağlar. Bitki peynir ve cacık yapımında kullanıldığı gibi baharat ve sebze olarak da kullanılır. Ayrıca naneli şeker, likör, lavanta yapımında ve eczacılıkta kullanılır (Öztürk ve ark., 2000). Yaprakları ilaç, hayvan yemi ve değişik amaçlar için kullanılır (Ertuğ, 2000; Ertuğ ve Tümen, 2004). Çiğ olarak yapraklar kurutulup, çorbalara konur. Yaprak dekoksyonu nezle ve solunum yolları enfeksiyonlarına karşı dahilen kullanılır (Şimşek ve ark., 2002). Boya yapımında kullanılır ve soğuk algınlığına karşı kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2003). Özellikle yaprakları koku ve tat vermesi için ayran aşı çorbasına ve diğer yemeklere katılır. Eski saman, *Malva neglecta*, *Plantago major*, *Rumex patientia* ile birlikte kaynatılır ve yeni doğum yapmış doğum sancısı olan kadınlara sancının geçmesi için bu karışım içirilir. Karın, ayak veya baş bölgelerinin şişkinliklerinin tedavisinde kullanılır. Karın şişkinliğinde yapraklar taze veya kurutulduktan sonra kaynatılır ve içilir. Taze halde yaprak ve çiçekleri toplanır. Yaklaşık 10–15 dakika kaynatılır, karın ağrıları, sancılar böbrek ve barsak rahatsızlıklarının tedavisi için içilir. Yaprakları taze iken *Aristolochia bottae* (Zelindar) kökü ile birlikte kaynatılır, karın ağrıları, siroz, kanser, verem, böbrek rahatsızlıklarının tedavisi için içilir (Arık, 2003). Yaprakların infüzyonu mide rahatsızlıklarına karşı dahilen kullanılır (Ezer ve Avcı, 2004).). Kurutulmuş toprak üstü kısımları suda ısıtılır yünle birlikte suda 2 saat kaynatılarak gri renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz, 2004). Yapraklarından hazırlanan dekoksiyonun buharı, inhalasyon yoluyla, astım tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon,

dahilen mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır. Bitkiden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, karın ağrısının ve sancısının giderilmesinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Kökü öğütülüp kına ile karıştırıldıktan sonra baş ağrısını gidermek amacıyla saça sürülür. Toprak üstü kısımları suda kaynatılır, romatizma hastaları rahatsızlıklarını gidermek amacıyla, elde edilen bitki suyu ile banyo yapılır. Genç yaprakları ayran aşısı çorbası ve cacığa katılır. Yaprakları baharat olarak kullanılır. Yapraklar suda kaynatılır, suyu bir leğene boşaltılır, vücuttaki alerjiyi gidermek amacıyla leğendeki suyun içine girilerek banyo yapılır, ayrıca cildi güzelleştirir. Soğuk algınlığına karşı yaprakları kurtulduktan sonra suda kaynatılarak içilir (Gencay, 2007). Bitkinin yaprakları limon ile kaynatıldıktan sonra soğuk algınlığına karşı içilir. Bitkinin yaprakları tuzlandıktan sonra boğaz ağrısı, kanser ve baş ağrıları tedavisi için tüketilir (Yıldırım ve ark., 2008). Kaynatılıp biraz dinlendikten sonra aç karnına günde 1 bardak içilen suyu mide rahatsızlıklarına iyi gelir (Yüzbaşıoğlu ve ark., 2010).

93. *Ocimum basilicum* L.

Syn: *O. minimum* L.

Bitkinin yöresel adı: Rıhan

Literatürdeki diğer adları: Fesleğen, Peslan, Reyhan otu, Feslikan,

Lokalitesi: Kaval köyü, bahçe içleri, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 23.07.2010, İK179.

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IB8

Kullanım şekli: Toprak üstü kısımları baharat gibi yemeklere ve salatalara tat vermek amacıyla kullanılır (Şefika DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Bitki egzama tedavisinde kullanılır (Tümen, 1989). Bitki peynire katılır (Özçelik, 1992). Çiçekli ve yapraklı dallar mide rahatsızlıklarını giderici ve yatıştırıcı olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Taze veya kurutulmuş yemeklerde lezzet verici olarak kullanılır. Ayrıca üzüm pekmezinin yapılmasından hemen sonra içine konularak güzel kokulu olması sağlanır (Duran, 1998). Yapraklı ve çiçekli dalları yatıştırıcı, mideyi, idrar artırıcı ve gaz söktürücü etkilere sahiptir. Tohumları da aynı

etkilere sahiptir (Baytop, 1999). Baharat olarak kullanılır. Bağırsak sancısına, baş dönmesine, safraya, burun kanamasına iyi gelir. Tohumlarından yapılan çay böbrek üşütmesi ve sancıyı dindirir. Ağız yaralarını iyileştirir. Süs bitkisi olarak yetiştirilir. Tohumlarından yapılan çay aynı zamanda sakinleştirici etkiye sahiptir. Öksürüğü keser, hazımsızlığı giderir. Arı sokmasında faydalıdır. Fesleğen kokusu sivrisinek ve tahta korusu gibi haşaratları kaçıtır (Öztürk ve ark., 2000; Satıl ve ark., 2006). Bitki baharat ve tat verici olarak kullanılmaktadır (Kazan, 2007; Eşen, 2008; Saday, 2009). Hoş kokulu süs bitkisidir. Bazı et yemeklerine ve salatalara katılır. Yapraklarından çay yapıp içilir (Deniz, 2008). Yaprak, dal ve tohum baharat ve tat verici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çiçekli yaprakları ve dalları kaynatılıp çay olarak kolesterol rahatsızlığı süresince içilmektedir (Uysal, 2008). Dal ve yaprak çökelek içine doğranıp bök içi olarak kullanılmaktadır. Dal ve yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı, öksürük tedavisi için içilmektedir. Yaprığı sıkılıp isilik kaşıntılarını gidermesi ve sinek yememesi için çocukların kollarına sürülmektedir. Kokusuna sinek gelmediği söylenmektedir (Metin, 2009). Toprak üstü kısmı infüzyon halinde mide ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

94. *Prunella vulgaris* L.

Bitkinin yöresel adı: Sosın, Belgsesing

Literatürdeki diğer adları: Acı fesleğen, Yara otu

Lokalitesi: Geçitli köyü kuzeyi, nemli alan, 37° 35' 343" N, 43° 33' 977" E, 1881 m, 08.08.2010, İK192, İK274, Euro-Sib. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Gıda

Kullanım kodu: IIA 1

Kullanım şekli:

- a) Toprak üstü kısmı karın sancılarını dindirmek için kaynatılır ve suyu içilir (Mehmet DEMİR).
- b) İlbahar aylarında toplanan bitkinin genç sürgünleri peynire ve yemeklere katılır (Mehmet TEKİN).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli dallar balgam söktürücü olarak kullanılır (Baytop, 1999). Yapraklar dolma içine koku ve lezzet verici olarak katılır (Bulut, 2008). Yaprak yara iyileştirici olarak kullanılır (Koyuncu ve ark., 2010).

95. *Salvia poculata* Náb.

Syn: *S. brevidens* Hedge & Hub.

Bitkinin yöresel adı: Ezmangag

Literatürdeki diğer adları: Öküzpörçüğü

Lokalitesi: Kaval köyü, bahçe içleri, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 23.07.2010, İK 177, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin taze olan yapraklarından sarma yapılır (Fedile KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Genç bitkinin kabukları soyularak yenir (Gümüş, 1994).

96. *S. verticillata* L. subsp. *verticillata*

Syn: *S. uberrima* Rech.

Bitkinin yöresel adı: Bareş

Literatürdeki diğer adları: Adaçayı, Dadirek, Yağlıkara

Lokalitesi: Elmacık mezarası yol kenarı, step, 37° 33' 386" N, 43° 28' 531" E, 2100 m, 14.07.2009, İK066.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boya maddesi

Kullanım kodu: VA1

Kullanım şekli: Bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılır. Böylece ipin siyah renge boyanması sağlanır (Fethi KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Yaprak dekoksasyon halinde nezle ve soğuk algınlığında kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Gövde kısmı soyulduktan sonra yenir (Özgen ve

ark., 2004). Yaprak kısmının çayı yapılarak soğuk algınlığına ve mide ağrılarına karşı kullanılır (Koyuncu ve ark., 2010).

97. *S. verticillata* L. subsp. *amasiaca* (Freyn. & Bornm.) Bornm.

Bitkinin yöresel adı: Giyareşk

Literatürdeki diğer adları: Ellik otu, Yağlıkara

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, çayırılık alan, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK003, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boya maddesi

Kullanım kodu: VA1

Kullanım şekli: Bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılır. Böylece ipin siyah renge boyanması sağlanır (Süleyman ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Yapraklar infüzyon halinde karın ve baş ağrıları için kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Yaprakları haricen yara iyi edici ve çayı içecek olarak kullanılır (Kırbağ ve Zengin, 2006). Yaprak dekoksasyon halinde mide bulantısı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

98. *S. virgata* Jacq.

Syn: *S. sbithorpii* Sibth. & Sm.

Bitkinin yöresel adı: Bareş

Literatürdeki diğer adları: Dağ çayı, İnce uzun adaçayı, Yılcık, Ellik otu, Dolil otu, Yağlısomara, Palağı mor, Ballıbaba, Katırtırnağı

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK027, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boya maddesi

Kullanım kodu: VA1

Kullanım şekli: Bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılır. Böylece ipin siyah renge boyanması sağlanır (Fethi KAVAL).

Literatürdeki kullanımı: Yaprak solunum yolu rahatsızlıklarında kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Yaprakları yara iyi edici olarak kullanılır (Işık ve ark., 1995; Baytop, 1999; Öztürk ve Dinç, 2005). Bitkinin çayı yapılır (Ertuğ, 2004c; Bulut, 2006). Bitki dekoksion halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004; Ezer ve Arısan, 2006). Taze yaprakları yemeğe katılır (Koçyiğit, 2005). Taze gövdesi soyulup yenir (Yeşil, 2007). Arılar bitkinin nektar ve polenlerinden yararlanır (Karaca, 2008). Yaprakları yaranın çıbanı üzerine sarılır. Tüm bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Kızılarıslan, 2008). Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksion yöntemiyle çıkarılan çay içilir (Vural, 2008). Toprak üstü kısmının çayı yapılarak soğuk algınlığı ve hemoroid tedavilerinde kullanılır (Koyuncu, 2010).

99. *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Cèlak) Rech. F.

Bitkinin yöresel adı: Keselmehmut

Literatürdeki diğer adları: Kısa mahmut, Dalak otu, Derman, Dağ kekiği

Lokalitesi: Olgunlar köyü güney yamaçları, kaya çatlakları, 37° 27' 614" N, 43° 35' 129" E, 1144 m, 26.05.2010, İK130, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Romatizma ağrılarını dindirmek için bitkinin toprak üstü kısımları (özellikle yaprakları) çiğ olarak yenir (Naif DİNÇER).
- b) Midede oluşan ağrılarını dindirmek için bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılıp suyu içilir (Yakup GÖÇEK).
- c) Bitkinin toprak üstü kısımları (özellikle yaprakları) kaynatılarak suyu zehirlenmelere karşı içilir. Yöre de kanser tedavisinde sıklıkla tavsiye edilen ve kullanılan bir bitkidir. Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu içilir (Şükriye ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Bitki dekoksion halinde mide ağrılarında kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). İştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici, şeker hastalığında infüzyon (%1) günde 2-3 bardak içilir (Çakılcıoğlu ve ark., 2007;

Türkoğlu ve ark., 2006). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde baş ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

100. *T. polium* L.

Bitkinin yöresel adı: Keselmehmut

Literatürdeki diğer adları: Acı yavşan Beyaz ot, Biber yavşanı, Bijdo, Cade, Catri, Caye mabasire, Cığde, Çöl ilacı, Davar otu, Dağ kekiği, Fatmacık otu, Giya teşenek, Giya mervend, Gürpüntü, Harman otu, Hamesi, Helpig, Karın ağrısı otu, Mayasıl otu, Meyremhort, Merven, Oğlan otu, Oğul otu, Par yavşanı, Parihavşan, Pire yavşağı, Pir yavşanı, Ülper yaprağı, Tehlik, Ververik, Vijdo, Yağmur otu,

Lokalitesi: Kaval köyü, çayırılık alan, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.07.2009, İK087.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Mide, böbrek ağrıları ve kanser tedavisi için bitkinin toprak üstü kısmı suda kaynatılarak suyu içilir (Yasin KAVAL).

Literatürdeki kullanımı: Baş ağrısını gidermek için kaynatılmış bitkinin suyu ile kına karıştırılarak başa yakılmaktadır. Kulak ağrılarınin tedaisinde ise, bitkinin kurutulmuş yaprakları sigara şeklinde sarılıp içilmektedir. Şeker hastalığı tedavisinde bitkinin yaprak ve çiçek kısımları kekik (*Thymus kotschyanus* var. *glabrescens*) aynı oranlarda karıştırılıp kaynatılarak çay gibi içilmektedir (Tonbul ve Altan, 1989). Bitki kanser ve egzama tedavisinde kullanılır (Tümen, 1989). Çiçekli dalları mide ağrılarına iyi gelir (Yıldırım 1991; Dönmez, 2000; Onar, 2006; Akgül, 2008; Cansaran ve Kaya, 2010). Pek çok tıbbi amaçlarla kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991; Satıl ve ark., 2006). Yapraklar taze olarak mide ağrılarına karşı yenir (Tabata ve ark, 1994). Bitki kaynatılıp suyu sancı giderici olarak kullanılır (Gümüş, 1994). Bitki karın ağrısı, diarre ve romatizmal ağrıları tedavisinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Bitki dekoksasyon halinde soğuk algınlığı, bronşit ve karın ağrısı tedavilerinde kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Bitki karın ağrıları ve egzama için dekoksasyon halinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Çiçekli dallar uyarıcı etkiye sahiptir (Sayar ve ark., 1995). İshal, hemoroid, iç

ağrılara karşı ve kan durdurucu olarak kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Kaynar suda biraz demlendirilerek elde edilen çay nefes ve iştah açıcı olarak kullanılır (Vural ve ark., 1997). İnfüzyon (%5) halinde kuvvet verici ve uyarıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999). Bitki hemoroid tedavisinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1999; Gürhan ve Ezer, 2004; Tuzlacı ve ark., 2010; Koyuncu ve ark., 2010). Çay olarak içilirse nefes ve iştahı açar (Bağcı, 2000). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Bitki soğuk algınlığı ve ateş düşürmek için dekoksasyon halinde kullanılır. Bitki karın ağrıları için infüzyon halinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Bitkinin toplanmasının ardından yağmur yağılacağına inanılır (Keskin ve Alpınar, 2002). Bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılır. Buğday ununun hamuru ile karıştırılıp iltihaplı yaralara sürülür. Ayrıntı birlikte kaynatılıp soğutulduktan sonra yaralara ağrılı bölgelere sürülür. Mide ağrıları ve yeni doğum yapmış bayanlara doğum sonrası sancularına çiçekler kaynatılıp içilir. Aynı zaman da bu sıvı hayvanlardaki yaralar için de kullanılır (Arık, 2003). Çiçekli dalları mide ağrılarına, iştah açıcı ve şeker hastalığına karşı infüzyon (%1) günde 2-3 bardak içilir. Barsak iltihabı ve tembelliğine karşı suda kaynatılıp suyu sabah, akşam bir çay bardağı içilir (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Gövdesi mide ağrıları için taze olarak yenir (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Yapraklı dalları karın ağrılarında çay olarak azar azar çayı içilir. Kıl kurduna da çayı iyi gelir. Mideye çok yararlı (Ertuğ, 2004b). Tüm bitki bulantı ve iştahsızlık için dekoksasyon halinde kullanılır (Şimşek ve ark., 2004). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde hemoroid tedavisi için dahilen veya haricen alınır. Karın ağrısı için dekoksasyon halinde kullanılır. Güneş çarpması için genç bitki sarımsak ve yoğurt ile karıştırılarak kullanılır (Özkan ve Koyuncu, 2005). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde mayasıl tedavisinde kullanılır (Koçyiğit, 2005). Şeker hastalığında ve küçük çocukların altını ıslatması durumlarında kaynatılarak içilmesi şeklinde kullanılıyor. Bu tür pazarlarda yerel toplayıcılar tarafından satılmaktadır (Mart, 2006). Dekoksasyon halinde egzama için kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Yaprak, çiçek ve taze sürgünleri mide rahatsızlıkları, sindirim ve boşaltım sistemi rahatsızlıklarına karşı çayı içilir. Bu çay, iştahsızlık, şeker hastalığı, ishale, sıtma ve basur hastalığına karşı da faydalıdır. Tadının acı oluşu nedeni ile tercih edilmemekle beraber pek çok hastalığa karşı kullanılır (Bulut, 2006; Öztürk ve Dinç, 2005). Koyunlarda ve insanlarda sindirim rahatsızlıklarına karşı kullanılır. Çiğ olarak ya da çiçekli dalları kaynatılarak kullanılır. Çiçekli dalları kaynatıldıktan sonra dinlendirilir.

Şeker hastası tarafından günde bir bardak yemekten sonra içilir. Bu şekilde şekeri düşürdüğüne inanılır. Çok acı olduğu için içilmesi zordur. Buna rağmen bölgede kullanımı oldukça yoğundur. İnsanlarda kurt düşürücü olarak kullanılır. Üç gün boyunca sabah aç karna bitkinin çiçekli dalları yenilir. Doğum yapmış anneye yemek dokunmuşsa sütü çocuğa dokunmasın diye kaynatılıp içirilir. Süt bebeğe dokunursa yine anneye bu bitki verilir. Sütü temizlediğine inanılır. Koyunlarda karın ağrısı olduğu zaman bitki iyice kaynatılıp, suyu şişeye konularak hayvana zorla içirilir (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). Karın ağrılarına karşı, mide ve bağırsak çalıştırıcı olarak, mide hastalıklarına karşı kullanılır. Herbası ağızda çiğnenip tükürülerek ve dekoksasyon veya infüzyonu hazırlanarak kullanılır (Oral, 2007). Tamamından hazırlanan infüzyon dâhilen doğum sancılarında kullanılır. Tamamında hazırlanan infüzyon dâhilen karın ağrısı için kullanılır. Toprak üstü kısmı kaynatılıp suyu ile başına güneş geçen çocuklar yıkanır. Toprak üstü kısmı kurutulup toz haline getirilir ve az bir miktar 1,5–2 kilo bal ve inek sütünden elde edilen tereyağı ile karıştırılıp dâhilen tüberküloz hastalığı tedavisinde sabah bir yemek kaşığı kadar alınır. Toprak üstü kısmından hazırlanan infüzyon dâhilen mayasıl tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısmından hazırlanan dekoksasyon dâhilen şeker hastalığı için aç karnına kullanılır (Yeşil, 2007). İlkbahar ve sonbaharda, yöre halkı tarafından toplanmaktadır. İnsan ve hayvanlar için kullanımı vardır. Bitkinin toprak üstü kısımları, çay gibi kaynatılıp içilebildiği gibi avuç içerisinde öğütülerek da yutulmaktadır. Gaz giderici, idrar söktürücü, böbrek taşı ve kumunu düşürücü, sindirimi kolaylaştırıcı, bağırsak kurtlarını düşürücü ve kabızlığı önleyici olarak kullanılır. Özellikle şeker hastalığında etkili olduğu söylenmektedir. Ayrıca, çocuklarda karın ağrılarına karşı ağrı kesici olarak kullanılmaktadır (Balos, 2007). Yapraklar mide ağrısı ve mide üşütmelerinin tedavisinde suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon ile hamur yoğrularak bir bez yardımıyla ağrılı karın bölgesine sarılmaktadır. Çocuğu olmayan kadınların sorununa çözüm getirmek amacıyla suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon banyo suyu olarak haricen kullanılmaktadır (Kazan, 2007). Bitkinin toprak üstü kısımlarının kaynatılmasıyla elde edilen çay kadın hastalıklarına bağlı olarak ağrıları gidermede ve şekeri düşürmede kullanılır (Eşen, 2008). Yaprak karın ağrısı, kansızlık tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksasyon veya infüzyon yöntemleriyle hazırlanan çayı, karın ağrısına karşı 1–2 fincan içilir. Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksasyon yöntemiyle

hazırlanan çay kasılma ve kramplar için, 2–3 fincan içilir (Vural, 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlardan hazırlanan infüzyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, egzama tedavisinde kullanılır (Bulut, 2008). Arılar bitkinin çiçek nektarından yararlanır (Karaca, 2008). Güneş çarpması durumunda toprak üstü suda kaynatılarak banyo yapılır. Kabızlık için çocuklara banyosu yaptırılır (Sarper ve ark., 2009). İştah açıcı, mide ağrılarını dindirici tansiyon düzenleyici olarak kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Yaprakları kuru ve tazeyken kaynatılıp suyu içilir (Tugay ve Koçer, 2009). Kök hariç diğer kısımlar suda kaynatılıp elde edilen sıvı dökülmekte ikinci kez kaynatılmaktadır. Bu sıvı karın ağrısı, barsak hastalıkları, öksürük, grip, adet sancıları ve göbek düşmesi denilen rahatsızlıkların tedavisinde ve şekeri düşürmek için kullanılmaktadır. Andız kozalağı pekmezle kaynatılıp ishal rahatsızlığında karna sarılmaktadır. Yaprığı kaynatılıp şekeri düşürmesi için içilmektedir. Kurutulup ezilerek pekmezle bulamaç edilip soğuk algınlığında sırt üzerine sarılmaktadır. Göçebe olanlar ya da tarlada çalışanlar karın ağrısını gidermesi için acı yavşanı çiğneyip tülbentten süzüp sıkarak çocukların ağızlarına damlatmaktadırlar. Dalları kaynatılıp mide sancısı olanlara içirilmektedir. Ayrıca bu sıvı kas ve mide spazmlarında, baş ve migren ağrılarında da içilmektedir. Düşüklere neden olabileceği için hamile bayanların içmemesi söylenmektedir. Bitki suda kaynatılıp elde edilen suya basur ve cilt hastaları oturtulmaktadır. Sıtma tedavisinde kinin yerine kullanıldığı belirtilmektedir (Metin, 2009). Toprak üstü kısmı dekoksiyon halinde soğuk algınlığı ve karın ağrılarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

101. *Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen var. *kotschyanus*

Syn: *T. kotschyanus* Boiss. & Hohen. var. *hirtus* Boiss. & Hohen

Bitkinin yöresel adı: Çatıra kuvi

Literatürdeki diğer adları: Catri, Kakuk, Kek otu, Catır, Zater, Kekik

Lokalitesi: Olgunlar köyü çıkışı güneydoğusu yamaçları, kaya çatlakları, 37° 27' 614" N, 43° 35' 129' E, 1144 m, 26.05.2010, İK129, İK182, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda- Tedavi

Kullanım kodu: IA2, IA8, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak nefes darlığı için çayı yapılır ve içilir (Yakup GÖÇEK).
- b) Bitkinin toprak üstü kısmı mide iltihabı için kaynatılarak suyu içilir (Hemal TEMEL).
- c) Bitkinin genç haldeki toprak üstü kısmı taze veya kurutulmuş halde yemeklerde baharat olarak kullanılır (Çuli TUNÇ).
- d) Genç haldeki bitkinin toprak üstü kısmı temizlendikten sonra tat vermek amacıyla peynire katılır (Zeynep ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin yaprakları daha ziyade baharat olarak kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Yapraklar ve çiçekler nefes açıcıdır. Boğazı temizlemek için taze veya kurutulmuş halde bir hafta boyunca çiğnenilir. Yemeklerde baharat olarak kullanılır. Ayran aşına katılır (Arık, 2003). Toprak üstü kısımları boya yapımında kullanılmaktadır (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). İnfüzyonu dahilen soğuk algınlığında kullanılır. İnfüzyonu dahilen şeker hastalığında kullanılır. Dekoksyonu dahilen karın ağrılarında kullanılır. Taze olarak veya kurutulup baharat olarak kullanılır (Yeşil, 2007).

23. LILIACEAE

102. A. akaka S.G. Gmelin

Syn: *A. latifolium* Jaub. & Spach.

Bitkinin yöresel adı: Guhbızın

Literatürdeki diğer adları: Kuzukulağı

Lokalitesi: Elmacık köyü mezarası, step, 37° 35' 359" N, 43° 35' 139° E, 2256 m, 13.05.2009, İK212, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprak kısmı taze veya kurutulduktan sonra pilav ve ayran yemeklerine atılır (Zeynep ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Tüm bitki peynire katılır (Özçelik, 1992).Yaprakları ve yumrusu Erzurum ve Van bölgelerinde soğan yerine kullanılır (Baytop, 1999). Kışlık yiyecek olarak saklanmakta ve taze olarak soğan yerine kullanılmakta ve peynire katılmaktadır (Öztürk ve ark., 2000).

103. *Allium ampeloprasum* L.

Syn: *A. halleri* G. Don.

Bitkinin yöresel adı: Sir

Literatürdeki diğer adları: Devekörmeni, Karaköremen, Keçiköremen, Köremen, Körmen, Kurab, Yabani sarımsak, Yabani prasa

Lokalitesi: Elmacık köyü, çayırılık alan, 37° 32' 781' N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2009, İK227, Med. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin genç sürgünleri yemeklerde tatlandırıcı olarak kullanılır (Salih ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Kök kaynatılarak suyu içilir (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Genç yaprakları sarımsak gibi kullanılır (Baytop, 1999). Yaprakları taze olarak yenir (Keskin ve Alpınar, 2002; Ertuğ, 2003b; Ertuğ, 2004b). Soğanı ile birlikte bütün bitki çıkarılır. İyiye temizlendikten sonra yeşil soğan gibi sebze olarak salatalara katılır (Arık, 2003; Mart, 2006). Bitkinin soğan ve yaprakları sarımsak yerine kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları taze halde iken sıcak suda haşlanarak yoğurtlu yemeği yapılmaktadır (Koyuncu, 2005). Arılar bitkinin nektar ve polenlerinden yararlanır (Karaca, 2008).

104. *A.giganteum* Regel

Bitkinin yöresel adı: Lüş

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Olgunlar köyü çıkışı güney doğusu yamaçları, kaya çatlakları, 37° 28' 261" N, 43° 31' 560" E, 1439 m, 26.05.2010, İK127, İK134.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1, IA2

Kullanım şekli:

- a) İlkbaharda genç halde olan yapraklar pilav yemeklerine katılır (Cahit EROL).
- b) İlkbahar aylarında toplanan genç bitki (çiçeklenmeden önce) doğranıp haşlandıktan sonra peynire katılır (Şükriye ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

105. *A. longicuspis* Regel

Bitkinin yöresel adı: Sirik

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyü kuzey yamaçları, çayırılık alan, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1590 m, 12.07.2009, İK036, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mart-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitki genç sürgünleri toplanır ve taze iken yemeklere tat vermek için katılır (Gurcé YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

106. *A. scorodoprasum* L. subsp. *rotundum* (L.) Stearn

Syn: *A. rotundum* L.

Bitkinin yöresel adı: Kurat

Literatürdeki diğer adları: Sirmo, Sirim, Sirik, Karga soğanı, Yabani soğan, Koronopraso, Körmen, Gavursoğanı, Köpek soğanı, Çatlangoş, Deli pırasa, Silimsoğanı

Lokalitesi: Kaval köyü bahçe içleri, 37° 32' 670" N, 43° 29' 792" E, 1574 m, 27.05.2010, İK117, Med. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: Bitkinin toprak üstü genç sürgünleri ufalanıp haşlandıktan sonra veya doğrudan peynire atılır (Fedile KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Bütün bitki peynire katılır (Özçelik, 1992). Yumruları yoğurda, peynire, lora ve ekmek içine konularak iştah açıcı, tansiyon düşürücü, idrar artırıcı ve antiseptik olarak yenir (Gümüş, 1994). Bulb ve yapraklar kızartılarak besleyici ve kuvvet verici olarak kullanılır (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Otlu peynirin yapımında kullanılmakta, sebze ve baharat olarak tüketilmektedir (Öztürk ve ark., 2000). Yaprakları taze olarak yenir (Keskin ve Alpınar, 2002). Hayvanlar tarafından yenilmeyen bir bitkidir (Ertuğ ve ark., 2003). Taze yaprakları yemeklere katılır. Çiçek durumları dekoratif olarak kullanılır (Koçyiğit, 2005).

107. *A. trachycoleum* Wendelbo

Bitkinin yöresel adı: Sirpehn

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyü güney doğusu, bahçe içleri, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 27.05.2010, İK137, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Bütün bitki

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: İlkbaharda genç halde olan bitki ufalanıp haşlandıktan sonra peynire atılır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

108. *Eremurus spectabilis* M.Bieb.

Bitkinin yöresel adı: Sıtırk

Literatürdeki diğer adları: Gulilk, Çiriş, Güllük, Dağ pırasası, Kiriş, Sarı çiriş, Sarızambak, Yabani pırasa, Gulık

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, step, 37° 33' 678" N, 43° 28' 202" E, 2035 m, 13.05.2009, İK213, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak-Kök

Kullanım amacı: Gıda-Yapıştırıcı-Ekonomik

Kullanım kodu: IA1, VIA4, VIA18

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin genç olan sürgünleri ayran ve pilav yemeklerine katılır (Zeynep ÇAKIR).
- b) Kök kısmı kaynatıldıktan sonra yapıştırıcı olan bir madde elde edilir. Ayrıca ilkbahar aylarında bitkinin genç olan sürgünleri toplanıp ticari amaçla satılmaktadır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları sebze olarak kullanılır (Tuzlacı, 1985). Kökünden elde edilen merhem uyuz ve frengi tedavisinde kullanılır. Çirişin suyla karıştırılması sonucu elde edilen hamur, yapıştırıcı madde ve tekstilde apse olarak kullanılır. Genç yaprakları sebze olarak kullanılır (Yıldırım, 1991). Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Rizomlarından yapıştırıcı bir madde elde edilmektedir. Otlu peynire katılır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Yaprakları çiçeklenmeden önce peynire katılır (Özçelik, 1994). Su ile karıştırılarak elde edilen hamur yapıştırıcı madde ve ihram üretiminde kullanılan yün ipliğine apre vermek için kullanılmaktadır. Genç yaprakları pişirildikten sonra sebze olarak yenir, boğaz ve karın ağrılarına karşı kullanılır (Türkoğlu, 2000). Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Bitki ilkbaharda semt pazarında satılır. Otlu peynire katılır ve kışlık yiyecek olarak kullanılır. Ayrıca toprak altı kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra Çiriş ve Çirişine adı altında yapıştırıcı madde olarak ciltçilik ve ayakkabıcılıkta kullanılan önemli bir madde elde edilir. Halen Erzurum bölgesinde Ehram kumaşına sertlik ve parlaklık vermek için kullanılmaktadır (Öztürk ve ark., 2000). Yaprakları yemek yapılarak yenir (Bağcı, 2000). Kökü çıkartılıp yıkandıktan sonra kaynatılır ve romatizma tedavisi için içilir. İlkbaharda erken vakitte çıkan toprak üstü kısımları toplanır haşlanır suyu süzöldükten sonra yumurta ile birlikte kavrulur veya çorbası yapılır (Arık, 2003). Bitkiden hazırlanan dekoksiyon haricen egzama tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Yumrularından ve gövdesinden yemek yapılır (Bulut, 2006).

Toprak üstü kısımları yumurta ile yağda pişirilerek yenir. Toprak üstü kısımlarından yapılan salamura peynire katılır (Gencay, 2007). Bitki yumurta veya et ile pişirilerek tüketilir (Yıldırım ve ark., 2008). Kök dekoksasyon halinde şeker hastalığında, ezilmiş haldeki yaprak özsuğu egzama ve mantar enfeksiyonlarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

109. *Fritillaria imperialis* L.

Bitkinin yöresel adı: Alal

Literatürdeki diğer adları: Ters lale

Lokalitesi: Olgunlar köyü güneydoğusu yamaçları, step, 37° 28' 261" N, 43° 31' 560" E, 1439 m, 26.05.2010, İK123, (VU), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Süs-Ekonomik

Kullanım kodu: VIA8, VIA18

Kullanım şekli: Bitki evlerin önünde süs olarak kullanılır. Ayrıca satıcılar tarafından pazara getirilerek satılmaktadır (Kendi gözlemimiz).

Literatürdeki kullanımı: Süs bitkisi olarak yetiştirilir (Baytop, 1999; Yeşil, 2007). Van kenti ve çevresinde geleneksel konut bahçelerinde süs olarak kullanılır (Alp, 2007).

110. *Scilla persica* Hausskn.

Bitkinin yöresel adı: Cavşink

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyü, nemli alan, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.05.2009, İK222, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprak kısmı taze veya kurutulmuş halde yemeklere atılır (Gurcé YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

24. MALVACEAE

111. *Alcea flavovirens* (Boiss. & Buhse.) Iljin

Syn: *Althaea flavovirens* Boiss. & Buhse.

Bitkinin yöresel adı: Hero

Literatürdeki diğer adları: Heru

Lokalitesi: Kaval köyü kuzeydoğusu yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK022, (DD), Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi-Gıda

Kullanım kodu: IA1, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Böbrek sancısı ve idrar yolları rahatsızlıkları için bitkinin yaprak kısmı suda kaynatılarak suyu içilir (Emin KAVAL).
- b) Bitkinin taze olan yapraklarından dolma yapılır (Gurcé YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kök dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürmede ayrıca çıiban ve kabuk bağlamış yaralarda kullanılır (Tabata ve ark., 1994)

112. *A. hohenackeri* (Boiss. & Huet) Boiss.

Syn: *Althaea hohenackeri* Boiss. & Huet.

Bitkinin yöresel adı: Hero

Literatürdeki diğer adları: Hiro, Gül hatmi, Fatma gülü

Lokalitesi: Geçitli köyü, step, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK266.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak-Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Yaprak suda kaynatılarak böbrek sancıları ve idrar yolları hastalıkları için suyu içilir (Behçet KAYA).

- b) Bitkinin yaprak kısmı yumurta ve limon ile tüketilerek, böbrek taşı düşürmede kullanılır (M.Sıddık AKDAĞ).
- c) Mide ağrıları durumunda bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve suyu içilir (Naif DİNÇER).

Literatürdeki kullanımı: Kökleri cilt yaralarını iyileştirmede kapanmış yaprakları deşmede kullanılır ve iltihap kurutucu olarak bilinir. Köklerinin kaynatılmış suyu idrar yolu rahatsızlıklarında ağrı dindirici olarak ve böbrek taşlarını düşürmek amacıyla içilir. Toprak üstü kısmından mide rahatsızlıklarının tedavisinde ve ağrıların dindirilmesinde kullanılır (Özçelik ve ark., 1990). Gıda amaçlı yararlanılmaktadır (Ertuğ 1998). Çiçekler ilaç yapımında ve hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Kök idrar söktürücü, yara iyi edici, yumuşatıcı ve koruyucu, mide barsak hastalıklarına ve öksürüğe karşı kullanılır (Türkoğlu, 2000; Türkoğlu ve ark., 2006). Yaprakları kurutulduktan sonra toz haline getirilip yaralara sürülür. Yapraklar ve çiçekler birlikte suda kaynatılıp hazımsızlığa karşı içilir. Yapraklar ve çiçekler birlikte suda kaynatılır, hayvanlarda doğumdan sonra plasentanın dışarı atılması ve bağırsakların temizlenmesi için hayvanlara içilir. Kökleri yıkanır, kaynatılır hemoroide karşı içilir. İnsan ve hayvanlarda karın şişkinliğine karşı yaprakları yaş iken kurutulduktan sonra kaynatılır içilir. İlkbaharda yapraklar taze iken toplanıp kısa bir süre haşlanır ve sarması yapılır (Arık, 2003). Tedavi amaçlı kullanımı var (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Bitkinin kök kısmı un haline getirildikten sonra ıslak olan saça sürülür. Böylece saçın yumuşamasını ve kolay taranmasını sağlar. Kadınlar eskide bunu genellikle banyodan önce kullanırlardı. Çiçekleri Haziran ve Temmuz aylarında toplanıp kurutulduktan sonra, kış mevsiminde gribal enfeksiyonlara ve soğuk algınlığına karşı çayı yapılarak içilir. Bahçelerde süs bitkisi olarak kullanılır (Gencay, 2007).

113. *Malva neglecta* Wallr.

Syn: *M. rotundifolia* L.

Bitkinin yöresel adı: Tolga küvi, Tolga badinga

Literatürdeki diğer adları: Ebegümeçi, Yastıman, Develik, Ebemekmeği, Kömeç, Ebemgümeç, Tolik, Toluk, Katırtırnağı, Devetabanı, Ebekömeçi, Çoban yatağı, Ebemövmeci, Adaygüttü

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, çayırılık alan, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK141.

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkininin taze yaprakları ezilerek elde edilen lapa vücutta yara olan bölge üzerine konur (Zeynep ÇİFTÇİ).
- b) Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu mide ağrıları durumunda tüketilir (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprak ve çiçekleri cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Özçelik, 1987; Sezik ve ark., 1991; Fujita ve ark., 1995; Özgökçe ve Özçelik, 2004). Tohumlarından kan pıhtılaştırıcı olarak yararlanılmaktadır. Taze yaprakları sebze olarak tüketilir. Kökleri toz edildikten sonra ağız yaralarını iyileştirici olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda sütle kaynatılır ve daha sonra da vücuttaki şişkinliklerinin tedavisinde kullanılır. Yapraklar ve tohumlar yiyecek olarak ve tedavide kullanılır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Haricen çıban iyi edici olarak kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Karın ağrıları için bitki dahilen kullanılır. Bitki kök kısmı ile kavrulur ve olgun çıbanların üzerine bırakılır. Bitki ezilerek abse olan bölgeye sürülür. Hemoroid için bitki dekoksiyon halinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Bitki sebze olarak tüketilir (Işık ve ark., 1995; Ertuğ 2004c). Yapraklar karın ağrısı için dekoksiyon halinde çayı yapılarak kullanılır. Yapraklar lapa halinde morarmış bölgeye uygulanır (Honda ve ark., 1996). Karın ağrıları için bitki dekoksiyon olarak; iltihaplı yaralara yapraklar haricen; ülser içinde toprak üstü kısımları dahilen kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Solunum ve sindirim sistemleri tahrişleri ve iltihaplarında koruyucu olarak kullanılır. Taze yapraklarından hazırlanan lapa cilt üzerindeki çıban ve yaraların ağrılarını dindirmek için tülbent arasında deri üzerine bırakılır (Baytop, 1999; Öztürk ve Dinç, 2005). Toprak üstü kısımlarının lapası romatizma da ağrıyan yerlere sürülür. Bitki kaynatılarak göğüs yumuşatıcı olarak içilir. Bitki kaynatılıp nefes darlığında tedavi edici olarak kullanılır. Kökü mide ağrısını dindirmek için dövülüp çiğnenir. Toprak üstü kısımları dövülüp iltihaplı yaralara veya arpa unu ve inek sütü ile pişirildikten sonra ılık

iken sarılır. Toprak üstü kısmının dekoksasyonu mide- bağırsak gazının dindirilmesi amacıyla kullanılır. Yapraklar pişirilerek yenir (Koçak 1999). Meyveler çiğ olarak yenir. Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak öksürük için kullanılır (Bağcı 2000). Yaprakları gıda ve hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Tohumlar tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır (Ertuğ 2000). Gövde ve yapraklar yiyecek olarak kullanılır. Ayrıca karın ağrısında kullanılır (Dönmez, 2000). Genç yaprakları yaralar için kullanılır. Bitki abse tedavilerinde kullanılır. Karaciğerde safra salgılaması için bitki dekoksasyon halinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Tüm bitki suda haşlanır süzülür, soğanla kavrulur üzerine yumurta kırılarak yenir. Yaprak dekoksasyonu adet sancularına, vereme, kansere, hemoroide, soğuk algınlıklarına, idrar yolu enfeksiyonlarına, romatizmaya, kalp rahatsızlıklarına, vajinal akıntılara, kısırlığa, karın ağrılarına, böbrek rahatsızlıklarına, egzamaya, yaralara, tansiyona, boğaz ağrılarına ve öksürüğe karşı kullanılır (Şimşek ve ark., 2002). Yaprakları solunum ve sindirim sistemi tahrişleri ve iltihaplarında koruyucu olarak kullanılır. Çocuğu olmayan bayanları meyvelerinden yapılan çay içirilir. Yapraklardan hazırlanan lapa yara ve çibanların üzerine konur. Bitkinin yaprakları su ile kaynatılıp içilmek suretiyle romatizma tedavisinde kullanılır. Mide ağrılarında tedavi amacıyla kullanılır (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakırcıoğlu ve ark., 2007). Çiçek açmamış genç dal ve yapraklar haşlanıp yumurta ile birlikte yemeği yapılır, meyveleri çiğ olarak yenir. Toprak üstü kısımları kaynatılır, kaynatılmış bitki ve suyu mide rahatsızlıklarını tedavi etmek, karın şişkinliklerini gidermek için kullanılır (Arık 2003). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var ayrıca hayvan yemi olarak kullanılır. Karın şişkinliklerinde haşlanıp suyu içilir. Karın ağrısında yakılara ebeğümeci yaprağı da katılır. Tarhana ve kül ile karıştırılarak da yakı yapılır (Ertuğ ve ark.,2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Yaprakların lapası haricen kas ağrılarına karşı kullanılır. Yapraklar şişkinliğe, karın ağrılarına, öksürüğe, adet dönemi sancılara, hemoroide, doğum sonrası iltihaplanmalara, bebeklerde göbek düşürmelere karşı haşlanarak yenilir (Ezer ve Avcı, 2004). Tüm bitki soğanla kavrularak sulu yemeği yapılır (Şimşek ve ark., 2004). Bitki çiğ veya pişirildikten sonra yenir (Özgen ve ark., 2004; Mart, 2006; Korkut, 2006, Akan ve ark., 2008; Satıl ve ark., 2008; Yapıcı ve ark., 2009; Cansaran ve Kaya, 2010). Bitkinin yapraklı dalları suda haşlanarak sarımsaklı yoğurt ile yemeği yapılmaktadır. Bitkinin haşlanan yapraklı dallarından pirinç ile yemeği yapılmaktadır. Bitkinin haşlanan yapraklı dallarından börek yapılmaktadır (Koyuncu, 2005). Bitkinin toprak üstü kısmı

romatizma ağrıları, karın ağrısı, şişkinlikler ve abse tedavilerinde dekoksasyon halinde kullanılır (Özkan ve Koyuncu, 2005). Yaprak dekoksasyonu karın ağrılarına karşı kullanılır ve adet düzenleyici görevi görür (Ezer ve Arısan, 2006). Yaprak kaynatılarak suyu idrar söktürücü olarak içilir (Elçi ve Erik, 2006). Her türlü maraza karşı tercihen soğanla kavrulmuş yemeği yapılır ve yenir. Lapası çıiban deşmede ve yara iyileştirmede kullanılır. Çayı yara iyileştirici, tansiyon düşürücü ve adet sancılarını dindirici olarak bilinir (Bulut, 2006). Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüzyon günde 2-3 bardak dolusu içilerek soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüzyon günde 3-4 bardak dolusu içilerek, iltihaplı bademcik hastalıkları tedavisinde kullanılır. Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüzyon sabah akşam birer bardak dolusu içilerek kabızlığa karşı kullanılır. Yapraklar su ve un ile karıştırılarak lapa haline getirilir. İçine bir miktar kırmızı pul biber katılarak haricen karın ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar doğrudan yenilerek, karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar haricen çıiban tedavisinde kullanılır. Yaprakları suda kaynatıldıktan sonra haricen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Yapraklarının *Malva slyvestris*, yaprakları, *Platanus orientalis*, *Quercus cerris* var. *cerris* ve *Salix babylonica* kök kabukları, *Verbascum cheiranthifolium* ve *V. Chrysochaete* çiçek ve yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyon, biraz soğutulduktan sonra içinde 1-2 saat oturularak, ileri derecedeki hemoroidlere karşı kullanılır (Tuzlacı, 2006). İlkbahar aylarında özellikle Nisan ve Mayıs aylarında genç toprak üstü kısımları kadınlar tarafından toplanarak yağda yumurta ile pişirilip günün üç öğününde yenilmektedir. Meyveleri çocuklar tarafından soyularak yenir. Yaprakları iltihaplanmaları gidermek amacıyla kaynatılarak suyu içilir. İyi bir antibiyotik olup solunum yollarına iltihaplanmalarına karşı toprak üstü kısımları kaynatılarak içilir (Gencay, 2007). Tüm bitkiden hazırlanan dekoksasyonunun buharına çocuğu olmayan kadınlar kısırlık tedavisi için oturtulur. Tüm bitkinin, *Plumbago europaea* ve *Alcea apterocarpa*'nın topraküstü kısımları ile *Betula litwinowii*'nin yapraklı dallarından hazırlanan dekoksasyonunun buharına, çocuğu olmayan kadınlar kısırlık tedavisi için oturtulur. Tüm bitkiden hazırlanan dekoksasyon, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde yaralara doğrudan sarılır. Tüm bitkiden hazırlanan dekoksasyon, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde haricen mayasıyla uygulanır. Toprak üstü kısmından hazırlanan dekoksasyon, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde haricen mayasıyla

uygulanır. Toprak üstü kısmı ezilip yaralara doğrudan konur. Toprak üstü kısmı haşlanıp mayasıyla doğrudan konur. Toprakaltı kısmı çocuk düşürmek için fitil gibi yapıp kadınlar tarafından kullanılır. Taze yapraklarından yemek yapılır (Yeşil, 2007). İlbaharda kadınlar ve çocuklar tarafından toplanır. Evde gıda amaçlı olarak kullanıldığı gibi, çerçi ve komisyoncular tarafından satın alınarak, Birecik'teki pazarlarda da satılmaktadır. Gıda olarak tüketimi su şekildedir; bitkinin ince ince doğranan toprak üstü kısımları, suyla haşlandıktan sonra, el ile sıkılarak suyundan arındırılır. Yağda ince doğranmış soğan iyice kızartılır, baharat, tuz eklenir, haşlanmış olan bitki ilave edilir ve ateşte iyice kızartılır. Üstüne taze yumurta veya salça eklenir, biraz karıştırılıp pişirilir ve sıcak olarak servis yapılır. Bazen de piştikten sonra üzerine yoğurt dökülerek de yenmektedir. Bitkinin haşlanan kısımları, börek malzemesi olarak da kullanılır. Ayrıca, kurutulmuş toprak üstü kısımları, yöre halkı tarafından, idrar söktürücü, iltihap kurutucu ve çıban açıcı olarak kullanılır (Balos, 2007). Toprak üstü kısımları dekoksasyon, infüzyon veya yapraklar lapa halinde yaraya sarılır. İltihap sökücü olarak kullanılır. Göğüs yumuşatır. Bademcik iltihaplarına karşı kullanılır (Oral, 2007). Yaprakları sebze olarak kullanılır. Yemeği yapılır. Böreklere ve bükmenin içine katılır. Yaprakları ve yeni açan çiçekleri kaynatılıp gargara yapılarak boğaz ağrılarında kullanılır. Mide ve bağırsakların düzenli çalışmasını sağlar. Kökü kaynatılarak boğaz ve bademcik iltihaplarını gidermede kullanılır (Deniz, 2008). Meyve kabuğu soyularak taze iken yenir. Yaprakları toplanarak taze ya da kuru olarak çayı yapılır (Tugay ve Koçer, 2009). Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı suda kaynatılıp elde edilen sıvı iltihabı sökmesi için içilmektedir. Suda gövde, yaprak ve çiçek kısmı kaynatılıp elde edilen sıvı böcek ısırıklarında pansuman için kullanılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı pişirilerek ya da dövülerek yaraya sarılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı ısırganla birlikte su da kaynatılıp elde edilen sıvı adet sancılarını gidermek için içilmektedir. Yaprakları haşlanıp üzerine nar ekşisi dökülerek yenilmektedir. Yaprak ve gövde kısmı kullanılarak yemeği yapılmaktadır. Bitkinin taze gövde ve yaprakları alınıp temizlenmekte, yağ içerisinde soğan kavrulduktan sonra üzerine bu kısımlar doğranıp domates ile birlikte ilave edilmektedir. Bir avuç pirinç, bir baş sarımsak ve kırmızı pul biber yemeğe eklendikten sonra yemek kendi suyu ile pişirilmekte ve ocaktan indirilmeden önce tuz ilave edilmektedir. İsteğe göre soğanların kavrulma aşamasında kıyma ilave edilebilmekte ayrıca yemek piştikten sonra sarımsaklı yoğurt ile

tüketilebilmektedir. Yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı bağırsakları çalıştırması için içilmektedir. Kökü sütle pişirilmektedir. İltihaplı yaranın üzeri yakılıp iltihabı çıkınca pişirilen ebegümece yara üzerine konulmaktadır. Büyük yaprakları haşlanıp sarma yapımında kullanılmaktadır. Yaprakları haşlanıp doğrandıktan sonra üzerine domates, soğan doğranıp nar ekşisi ve tuz ilave edilerek salata olarak tüketilmektedir. Taze olursa sapı ile yaprağı doğranmaktadır. Soğan doğranıp tuz ile ovulduktan sonra üzerine doğranan ebegümece karıştırılmakta ve kırmızıbiber, domates kurusu ve sıvı yağ ilave edilip börek içi olarak kullanılmaktadır. Çocuklar tohumlarını taze iken yemektedirler (Metin, 2009). İnce ince doğranan bitki soğan ile yağda kavrulup yenir. İnce ince doğranan bitki, yağda soğan ve salça ile kavrulup bulgur ve su ilave edilip pişirilerek yenir. Dolma yapmak için sarılır. Bağırsak rahatsızlıkları için kaynatıldıktan sonra suyu içilir. Yapraklar yaranın üstüne sarılır ve yarayı hızla iyileştirir. (Yüzbaşıoğlu, 2010).

25. MORACEAE

114. *Morus alba* L.

Syn: *M. sylvestris* Forsskal

Bitkinin yöresel adı: Düreş

Literatürdeki diğer adları: Tu, Dut, Akdut, Beyaz dut, Karadut

Lokalitesi: Kaval köyü bahçe içleri, çayırılık alan, 37° 32' 660' N, 43° 29' 791" E, 1590 m, 12.07.2009, İK048, İK 090.

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda-Yakacak

Kullanım kodu: IB4, IIIB

Kullanım şekli: Meyva yenir. Aynı zamanda kuruyan bitki yakacak olarak değerlendirilmektedir (İsmail KAVAL).

Literatürdeki kullanımı: Göz kızarıklarını gidermek için meyvenin özsuynunun konsentrasyonu günde 2-3 defa kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Yaprak ateş düşürücü olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Meyve olgunlaşmış çıbanlarda, mide rahatsızlıkları, gastrik ve ülser tedavisinde kullanılır. (Sezik ve ark., 1997).

Yapraklarından hazırlanan infüzyon (%5) ateş düşürücü ve idrar artırıcı etkilere sahiptir. Bu ağacın yaprakları ipekböceği yetiştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir (Baytop, 1999). Meyve suda kaynatılarak şurubu elde edilir. Bu şurub astım, soğuk algınlığı, öksürük, bronşit ve halsizlik durumlarında içilir (Yeşilada ve ark., 1999; Yüzbaşıoğlu, 2010). Meyveler gıda amaçlı kullanılır (Ertuğ 2000; Ertuğ, 2004c; Tugay ve ark., 2004; Koyuncu, 2005; Satıl ve ark., 2006; Balos, 2007). Yapraklarından hazırlanan infüzyon ateş düşürücü ve idrar artırıcı etkilere sahiptir (Türkoğlu, 2000). Yaprakları kaynatılarak suyu şeker hastalığına karşı kullanılır (Koca, 2003; Ertuğ ve ark., 2003; Koca ve Yıldırım, 2010). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var. Dut yaprağı ve alıç çiçeği kaynatılıp içilince kalbe iyi gelir (Ertuğ ve ark. 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Yaprakları bronşite ve boğaz iltihaplanmalarına karşı kullanılır (Pieroni ve ark., 2005). Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen şeker hastalığı tedavisinde kan şekerini düşürücü olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon sabah akşam aç karnına birer bardak dolusu içilerek, öksürüğe karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon aç karnına günde 3 bardak dolusu içilerek, karaciğer hastalıkları tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon haricen, egzama tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon günde 1-2 bardak dolusu içilerek, vücut direncinin artırılması için içilir. Meyvelerinden hazırlanan pekmez dahilen, karaciğer hastalıkları tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan pekmez, dahilen karın ağrısını gidermek için kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon (1lt suya 15-20 gr kuru yaprak tozu) gargara halinde, diş ağrısının giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen şeker hastalığı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Yapraklarının çayı içilir ve meyveleri yenilir (Bulut, 2006). Yapraklar ipek böceğine yem olarak verilir (Onar, 2006). Meyveleri ateş düşürücü olarak kullanılır ve gıda amaçlı yaş ve kuru halde yenilir. Dalları çocuklar tarafından sapan yapımında kullanılır. Kuru dalları dayanıklı olduğundan hayvan barınaklarının yapımında dalları kullanılır (Gencay, 2007). Dutun yaprakları idrar söktürücü etkiye sahiptir. Beyaz dut mide ağrıları ve kurt düşürücüdür (Yıldırım ve ark., 2008). Taze meyveler gıda olarak pekmezi ise kan yapıcı olarak kullanılır (Eşen, 2008; Saday, 2009). Meyvelerinin suyu, haricen bebeklerdeki pamukçuğa karşı kullanılır. Meyveler doğrudan yenir. Meyvelerinden reçel yapılır. Odunu özellikle evlerde ekmek pişirilirken kullanılır (Bulut, 2008). Yapraklarının dekoksasyonu şekeri düşürmek için içilir. Yapraklarının

dekoksasyonu bağırsakları rahatlatmak amacıyla içilir. Meyveleri yenir ve reçeli yapılır (Kızıllarslan, 2008). Meyveleri ishal tedavinde kullanılır. Aktarlarda dut kurusu olarak satılır. Göğsü yumuşatır (Deniz, 2008). Taze sürgünleri ve yaprakları yem olarak hayvanlara yedirilir. Bitkinin odunu yakacak olarak kullanılır. Bitkinin odunundan kaşık, kepçe gibi mutfak araçları yapılır. Bitkinin odunundan çatal, sürgü gibi tarım aletleri, kürek, bel, çapa gibi aletler için sap yapılır (Vural, 2008; Uysal, 2008). Meyve yenir ve kökten boya elde edilir (Cansaran ve Kaya, 2010). Tırnak iltihaplarında yaprak bir bez ile iltihaplı yere sarılır. Ayrıca yaprak infüzyon halinde öksürük tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

26. ORCHIDACEAE

115. *Orchis palustris* Jacq.

Syn: *O. elegans* Hueffel

Bitkinin yöresel adı: Şepirzek

Literatürdeki diğer adları: Yazı susamı, Salep otu, Nergiz

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, su içi, 37° 30' 840" N, 43° 28' 370" E, 1588 m, 27.05.2010, İK 146.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Rizom

Kullanım amacı: Ekonomik

Kullanım kodu: VIA18

Kullanım şekli: Bitkinin rizom kısmı dondurma mayası yapımı için para karşılığı aktarlara satılır (Salih KOÇ).

Literatürdeki kullanımı: Kök yumruları salep tozu imalı için satılmaktadır (Gümüş, 1994). Bütün bitki hayvan yemi ve süs olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Toprak altı kısmı tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010).

27. PLANTAGINACEAE

116. *Plantago lanceolata* L.

Syn: *P. eriophora* Hoffmanns. & Link.

Bitkinin yöresel adı: Giyamambel, Giyabironug

Literatürdeki diğer adları: İlandılan, Boduk kulağı, Pağa yaprağı, Sinir otu, Kırk sinir, Uzun damar otu, Kesik otu, Yılandili, Dar yapraklı sinirotu, Demra otu, Sinirli ot, Gelinparmağı, Damar otu, Bağcı yaprağı, Bağa, İtdili, Beşparmak otu, Bağayaprağı

Lokalesi: Kaval köyü bahçe içleri, çayırılık, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 14.05.2009, İK225.

Toplanma dönemleri: Nisan-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: İIA1, İIA2

Kullanım şekli:

a) Bitkinin yaprak kısmı midede ağrı olduğu zaman sabahları aç karna taze olarak yenmekte veya kurutulularak çayı yapıp içilmektedir (Şaban TUNÇ).

b) Yaprak suda kaynatılarak şeker hastalığı tedavisi için suyu içilir (Emin KAVAL).

c) Yaprak kısmından hazırlanan lapa hayvanlarda ve insanlarda görülen yara bölgelerine konur (Yakup ECER).

d) Basur tedavisi için bitkinin yaprak kısmı kaynatılarak suyu içilir (Şehmus AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları solunum yollarını yumuşatıcı ve öksürük kesici olarak ayrıca yaraları iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılır (Yıldırım, 1991). Taze yaprakları yeni olgunlaşmış iltihaplı yaralar için kullanılır (Tabata ve ark., 1994; Gümüş, 1994; Yeşilada ve ark., 1995; Fujita ve ark., 1995; Vural ve ark., 1997; Bağcı, 2000; Ertuğ, 2000; Sezik ve ark., 2001; Özgökçe ve Özçelik, 2004; Türkoğlu ve ark., 2006; Onar, 2006; Koçyiğit ve Özhatay 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007; Eşen, 2008; Yapıcıve ark., 2009). Yaprak idrar söktürücü olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Yaprakların kaynatılması ile elde edilen sıvının şeker hastalığına karşı etkili olduğu söylenmesine karşın kullanımı yaygın değildir (Duran, 1998). Dahilen kabız, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı olarak etkilidir. Haricen bilhassa taze yaprak yara iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).. Kökler astım hastalığı için yarım saat kaynatıldıktan sonra günde üç kez suyu içilir (Saçlı ve Akalın, 2001). Yaprak salataya ve etli yemeğe konur (Doğan ve ark., 2004). Dekoksasyon hazırlandıktan sonra bir gece bekletilmelidir. Tazesi dövülüp yaranın üzerine konur. Böbrek ve idrar yolları iltihabını alır (Şimşekve ark., 2004). Bitkinin yaprakları eldeki siğillerin üzerine

12-24 saat sarılmak suretiyle siğil tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları suda kaynatılıp süzöldükten sonra elde edilen süzöntü soğutulup günde 1 su bardağı içilerek iltihaplı romatizma tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları iltihaplı bölgelere sarılmak suretiyle iltihabın akıtılmasında kullanılmaktadır. Bitkin yaprakları kaynatıldıktan sonra 24 saat bekletildikten sonra günde 1 su bardağı içilmek suretiyle hemeroid tedavisinde kullanılmaktadır (Koyuncu, 2005). Yaprakları hafif ateşe tutulur, sıcak olarak yara üzerine bastırılır, taze derinin gelmesini sağlar. Meyveleri zeytinyağında bekletilir, macun kıvamına geldiğinde haricen yara iyi edici olarak kullanılır (Koçyiğit, 2005). Hemoroid, karın ağrısı, nefes darlığı tedavileri için bitkinin yaprak kısmı ezildikten sonra bal ile karıştırılarak yenir. Ayrıca yaprak dekoksiyon halinde diabet tedavisinde kullanılır (Özkan ve Koyuncu, 2005). Yaprakları maraz giderici olarak, meyveleri dövölür ve evcil hayvanlara yedirilir. Yara üzerine yaprakları dövölüp sarılır veya kaynatılıp suyu içilirse iltihaplanmalara iyi gelir. Strese ve yorgunluğa iyi gelir (Bulut, 2006). Apse ve çıban dağıtıcı olarak, astım hastalığına ve sinir hastalıklarına karşı kullanılır. Çıbanlara karşı yaprakları sarılarak kullanılır, astım ve sinir hastalıklarına karşı dekoksiyon ve infüzyonu hazırlanır (Oral, 2007). Ayaklardaki mantar ve kasıntıları geçirmek amacıyla kullanılmaktadır. Yapraklar ezilerek bir bez yardımıyla sorunlu olan bölgeye sarılır (Kazan, 2007). Arılar bal yapımında bitkinin polen ve nekatrından yararlanır (Karaca, 2008). Kökleri astım tedavisinde kullanılır (Bulut, 2008). Yapraklarının özsuyu antibakteriyel etkiye sahiptir. Ağız, üst solunum yolu enfeksiyonunda gargara şeklinde, göz iltihabında damla şeklinde kullanılır. Çayı altını ıslatan çocuk ve yaşlılara içirilir. Yapraklarından lapa yapılarak, yara iyileştirmede ve çıban açmada kullanılır. Çiğ olarak tüketilebilir. Tohumları iyi bir müshildir (Deniz, 2008). Patlamayan yaraya, çıbana ve dolama için. Dolamada yapraklar doğrudan sarılırken, diğerlerinde yapraklar ısıtılarak yaraya sarılır. Mide ağrıları için 3-5 adet çiçek kaynatılır, çay gibi içilir (Uysal ve ark., 2008). Yapraklar dövölüp bölgeye doğrudan sarılarak uygulanmaktadır. Diş ağrısı tedavisinde Yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksiyon rahatsızlık süresince günde 2-3 defa içilerek tüketilmektedir (Uysal, 2008). Yaprakları kanayan yere turnike uygulanarak kanamayı önlemek için kullanılır. Yaprakları ezilerek çıbana, diken batmasına karşı (iltihap toplayıcı) sarılır. Akciğerinde hastalık olanlarda nefes darlığını gidermek, iltihapları gidermek, yaraları iyileştirmek için dekoksiyon şeklinde hazırlanan çayından

günde 3 fincan içilir (Vural, 2008). Yeşil yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı mide ağrılarını tedavi amacı ile aç karna içilmektedir. Yeşil yaprakları ezilerek lapa haline getirilip yaraların kapanması için ihtiyaç duyulan bölge üzerine konmaktadır. Taze yaprağı parmaklar arasında sıkıştırılıp ezilerek; kuru yapraklar ise aynı şekilde toz haline getirilerek kesik veya yara olan bölgenin üzerine sürülmektedir. Çay gibi demlenerek solunum yolları rahatsızlıklarının tedavisi amacı ile kullanılmaktadır (Metin, 2009). Yaprak ve kökler tıbbi ve gıda amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Toprak üstü kısmı dekoksiyon halinde çocukların ishal tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010). Bitki doğal çay olarak kullanılır (Yaldız ve ark., 2010).

117. *P. major* L. subsp. *major*

Bitkinin yöresel adı: Belghevizar

Literatürdeki diğer adları: Belgheviz, Belgbirin, Yara otu, Damar otu, Sinirotu, Kesik otu, Katırtırnağı, Siğilli yaprak, Çıban otu, Bahar otu, Siğil otu, Balzaağva, Damarlı ot, Kırk sinir otu, Cahevez, Sinirli yaprak, Bağa yaprağı, Yara yaprağı, Damar yaprağı, Marotu, Siyilyaprağı, Belhavis

Lokalitesi: Geçitli köyü, su kenarı, 37° 29' 911"N, 43° 35' 364"E, 1647 m, 07.08.2010, İK277.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin taze olan yaprak kısmı ezilerek lapa halinde veya kurutulmuş toz haline getirildikten sonra yara oluşmuş bölgeye uygulanır (Ali KURT).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları doğrudan cilde yapıştırılarak veya ezilerek çıkarılan suyu cilde sürülerek yara iyi edici olarak kullanılır. Ayrıca aynı yöntemle iltihaplı çıbanların iltihabının akıtılarak iyileştirilmesinde kullanılır (Tuzlacı, 1985). Bitkinin yaprakları sebze ve salata olarak kullanılmaktadır. Tıbbi bir bitkidir. (Öztürk ve Özçelik, 1991; Tugay ve ark., 2004). Yapraklar taze veya kurutulmuş olarak yeni olgunlaşmış iltihaplı yaralar için ve yara iyileştirici olarak kullanılır (Tabata ve ark., 1994; Gümüş, 1994; Fujita ve ark., 1995; Yeşilada ve ark., 1995; Vural ve ark., 1997; Sezik ve ark., 1997; Ertuğ, 2000; Özgökçe ve Özçelik, 2004; Sarper ve ark., 2009;

Cansaran ve Kaya, 2010; Tuzlacı ve Doğan, 2010). Genç yapraklar dahilen çıban tedavisinde kullanılır. Yapraklar dekoksasyon halinde karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Yapraklar dekoksasyon halinde böbrek hastalıkları, boğaz ve tuberkolöz hastalığında kullanılır (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Dahilen kabız, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı olarak etkilidir. Haricen bilhassa taze yaprak, yara iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Büyük oval yaprakları iltihaplı çıbanların ağzını açmak için çıban üzerine bağlanır. Ayrıca mide ülseri için bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısımları kaynar suda 1-2 dakika bekletildikten sonra suyu süzülür ve içilir (Altan ve ark., 1999). Yaprakları yaş iken bütün olarak veya ezilerek yahut kurutulduktan sonra lapa haline getirilip yara üzerine bırakılır. Mide rahatsızlıkları için çiğ olarak yenir veya taze hali ile kaynatılıp içilir veya kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılıp içilir. Eski saman, *Malva neglecta* (Torık), *Rumex patientia* (Avilok), ve *Mentha longifolia* (Punk) ile birlikte kaynatılır. Özellikle doğum sonrası sancıları olan kadınlara bu karışım ile banyo yaptırılır (Arık, 2003). Kanser tedavisi için yaprağın kaynatılmış suyu her akşam içilir. Kemoterapi yan etki önleyicidir (Elçi ve Erik, 2006). Tüm bitki taze iken midevi olarak kullanılır. Yaprakları tereyağında ısıtılıp yara veya yanık tedavisi için direkt uygulanır. Yaprığı ezilip iltihaplı yaralara konur, iltihabı çeker (Yeşil, 2007). Köküyle beraber tüm bitkinin dekoksasyonu gırtlak kanserinde içilir. Yapraklarının, *Mentha* sp. ve *Urtica* sp. yaprakları ile beraber hazırlanan dekoksasyonu damar açıcı olarak içilir. Yapraklarının dekoksasyonu mide ağrısında içilir. Yapraklarının dekoksasyonu vücut kaşıntısında ve parmak arasında oluşan mantar tedavisinde içilir. Yapraklarının infüzyonu böbrek ve bağırsak rahatsızlıklarında içilir. Yapraklarının dekoksasyonu iltihap söktürücü olarak ve sabahları aç karnına tansiyonu düşürmek için içilir. Yaprakları doğrudan veya ısıtılıp yara çıbanın üzerine sürülür. Yaprakları *Thymus* sp. yaprakları, *Tilia* sp. çiçek durumları ve bir adet *Allium cepa* soğanı ile beraber kaynatılır, içine limon sıkılır, bu su süzülür ve günde 2-3 defa bağırsakları yumuşatmak amacıyla içilir. Yaprakları *Urtica* sp. yaprakları ile beraber kurutulup hazırlanan dekoksasyonu bağırsak yumuşatmak amacıyla içilir. Tohumlarının *Urtica* sp. tohumları ile beraber hazırlanan infüzyonu *Malus sylvestris* ve *Cydonia oblonga* meyveleri katılarak astım, bronşit ve öksürük için içilir. Tohumları dövülüp balla karıştırılarak öksürük ve soğuk algınlığı tedavisinde yenir. Tohumları yoğurda katılıp ishal kesici olarak yenir. Yaprakları haşlanıp yemeği ve sarma dolması

yapılır (Kızıllarlan, 2008). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde mide ağrılarında kullanılır. Ayrıca yaprak dekoksasyon halinde şeker hastalığı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

28. PLEUROTACEAE

118. *Pleurotus eryngii* (DC.) Quèl. var. *ferulae* (Lanzi) Sacc.

Bitkinin yöresel adı: Kivark

Literatürdeki diğer adları: Çaçır, Mendik

Lokalitesi: Elmacık mezarası, *Ferula orientalis* bitkisinin tabanı, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2009, İK055.

Toplanma dönemleri: Nisan-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA5, IIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı tuzlandıktan sonra ateşte kızartılarak veya ufalanıp yağda kızartılarak yenmektedir. Mantar beze konur ve ezilerek özsuyu çıkarılır. Daha sonra bu özsu göz kaşıntısını gidermek için göze damlatılır (Şehmus AKDAĞ).

Literatürdeki kullanımı: Doğu Anadolu bölgesinde (Van, Ağrı, Muş, Bitlis, Erzurum ve Kars) çok iyi tanınan ve ilkbahar aylarında toplanarak yol kenarında ve yöre pazarlarında satılmaktadır. Bu bölgelerde yenen bir mantardır (Uzun ve ark., 2004).

29. PORTULACEAE

119. *Portulaca oleracea* L.

Bitkinin yöresel adı: Porpine

Literatürdeki diğer adları: Parpar, Semizotu, Pırpor, Madımak, Kazan kulpu, Töhmekan, Pirpirim, Cibile, Çibirotu, Elmelik, Erekleme, Perpertikan, Semizlik, Semizebe, Tokmakan, Soğukluk, Pırpere, Tömeken, Ebemeç, Pırpar

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı yol kenarı, bahçe içi, 37° 32' 768" N, 43° 29' 982" E, 1590 m, 23.07.2010, İK173.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda-Ekonomik

Kullanım kodu: IA2, VIA18

Kullanım şekli:

- a) Toprak üstü kısmı doğrandıktan sonra yemeklere ve peynire atılır (Yasin KAVAL).
- b) Taze olan bitkinin toprak üstü kısmı salataya katılır (Halit TUNÇ).
- c) Bitkinin Hakkari'deki pazar ve manavda satışı yapılmaktadır (Kendi gözlemlerimiz).

Literatürdeki kullanımı: Sebze olarak tüketilir. Mide hastalıkları tedavisinde ve zayıflatıcı olarak kullanılmaktadır (Özçelik, 1987). Bağırsakları yumuşak tutmak ve hazmı kolaylaştırmak amacıyla toprak üstü kısımlarının yemeği yapılır (Özçelik ve ark., 1990; Öztürk ve Özçelik, 1991). Yaprakları lapa halinde hemoroide iyi gelir. Tohumları solucan düşürücüdür. Pazarlarda sebze olarak satılır (Yıldırım 1991). Bitki idrar söktürücü ve kurt düşürücü olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995; Işık ve ark., 1995). Bitki soğuk algınlığı, güneş yanıkları ve yüksek ateş tedavilerinde dahilen kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Bağırsak solucanların düşürülmesinde ve kabızlığın önlenmesinde dahilen kullanılır (Duran,1998). Bitki sebze olarak tüketilir (Ertuğ, 1998; Bağcı, 2000; Dönmez 2000; Ertuğ, 2000; Onar, 2006; Öztürk ve Dinç, 2005; Balos, 2007; Akgül, 2008). Bitki idrar söktürücü, tohum kurt düşürücü, yaprak lapa halinde hemoroide karşı kullanılır (Baytop, 1999). Sebze olarak kullanılmaktadır. Barsak kurtlarını düşürmek için çiğ olarak yenir. Rahim hastalıklarında su ile kaynatılarak içilir (Koçak, 1999). Aşırı aybaşı kanamalarında kaynatılarak suyu içilir (Ertuğ, 2002). Özellikle kümes hayvanlarına vermek üzere toplanır (Keskin ve Alpınar 2002). Bitkinin toprak üstü kısımları taze halde iken toplanır, kaynatılıp pişirildikten sonra suyu süzülür. Sarımsaklı yoğurt yemeği yapılır. Ayrıca salatalara katılıp çiğ olarak yenir (Arık,2003; Doğan ve ark., 2004; Şimşek ve ark., 2004; Koyuncu, 2005; Sarper ve ark., 2008). Yaprakları lapa halinde basura, yaralara iyi gelir. Tohumları solucan düşürücüdür. Pazarlarda sebze olarak satılmaktadır. Eşini düşürmesi için yeni doğum yapmış sığırlara haşlama suyu içirilir (Türkoğlu ve ark., 2006). Yaprakları gıda ve yem olarak kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003). Toprak üstü kısımlarının çiğ olarak salatası yapılır, sulu yemeği yapılır, soğanla kavrulup bulgur eklenerek yemeği yapılır. Toprak

üstü kısımları kaynatılarak suyu, bağırsak bozukluklarına, kansızlığa karşı kullanılır (Ertuğ, 2004b). Yem bitkisi olarak toplanır, otluğa yığılır (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Toprak üstü kısmı soğanla kavrulup sulu yemeği yapılır. Yaprakları aroma amacıyla yemeklere katılır. Lapası yara iyileştirici olarak bilinir. Mide hastalıklarına iyi gelir (Bulut, 2006). Genç toprak üstü kısımları salatası yapılır. Genç gövde dallar ve yaprakları yağda yumurta ile birlikte kızartılarak yenir. Genç toprak üstü kısımları şeker hastalığına karşı yenir. Demir eksikliğini gidermek ve kemikleri güçlendirmek amacıyla özellikle çocuklara yemeği yapılır (Gencay 2007). Kabızlık durumlarında ya da gıda amaçlı olarak tüketilmektedir. Pişirilerek ya da çiğ olarak tüketilmektedir (Kazan, 2007). Bitkinin toprak üstü kısımları çiğ olarak yoğurtla karıştırılıp tüketildiğinde sindirim sistemini düzenleme ve tansiyon düşürmede kullanılır (Eşen, 2008). Taze yapraklar yıkanır çiğ veya pişirilerek yenir. Yemeği ve yoğurtlu salatası yapılır. Fazla yenildiğinde diyare yapabilir (Deniz, 2008). Yaprakları salatalara katılır. Taze toprak üstü organları parçalanarak yoğurtla karıştırılır. Su ilave edilerek cacık yapılır. Yağda kızartılan yağ ve salçanın üzerine bitkinin parçalanmış taze toprak üstü organları, su ve tuz ilave edilerek pişirilip yemek yapılır (Vural, 2008; Saday, 2009). Toprak üstü kısımları pişirilip yemek yapılır. Toprak üstü kısımları çiğ olarak doğranıp zeytinyağı ve limon suyu katılarak salata yapılır (Bulut, 2008). Toprak üstü organları menopoz dönemine girişte rahatlatıcı olarak tüketilmektedir. Pişirilerek veya salata olarak ta tüketilmektedir. Şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Kabızlık tedavisinde kullanılmaktadır. Çocuk olmaması durumunda tohum tüketilmektedir (Uysal, 2008). İdrar söktürücü olarak yendiği gibi böbrek taşlarını düşürmesi için de çiğ olarak tüketilmektedir. Bitki üzerine üzerine soğan, domates, zeytinyağı, tuz ve kırmızı toz dalları ile yapılmış iç ile hazırlanan börekler biber ilave edilip börek içi olarak kullanılmaktadır. Yıkanıp doğranan bitkinin dal ve yapraklarının üzerine doğranmış domates ve soğan ilave edildikten sonra tuz, kırmızıbiber, zeytinyağı ve nar ekşisi katılarak salata hazırlanmaktadır. Doğranan bitki içine doğranmış yeşilbiber, soğan, domates, fesleğen ve tuz ilave edilmekte bu karışım saçta pişirilmiş yöresel bir çeşit ekmek içine sarılıp (çomaç etmek) yenmektedir. Bu yiyeceğe HAC YEMEĞİ adı verilmektedir (Metin, 2009). Toprak üstü kısmı dekokiyon halinde idrar yolu enfeksiyonlarında kullanılır. Ayrıca iltihaplı yaralara ezilerek konur (Tuzlacı ve Doğan, 2010). İnce ince doğranan bitki, soğan ile yağda kavrularak yenir. İnce ince doğranan

bitki, yağda soğan ve salça ile kavrulup bulgur ve su ilave edilerek pişirilip yenir (Yüzbaşıoğlu, 2010).

30. *POLYGONACEAE*

120. *Rheum ribes* L.

Bitkinin yöresel adı: Revas

Literatürdeki diğer adları: Işgın, Uşkun, Ribes, Işkın, Eşgin, Ohçur, Ribis

Lokalitesi: Elmacık mezrası, step, 37° 35' 359" N, 43° 45' 139" E, 2256 m, 13.05.2009, İK214, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Kök-Gövde

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi-Ekonomik

Kullanım kodu: IA2, IIA1, VIA18

Kullanım şekli: Genç haldeki bitkinin gövde kısmı ve yaprak sapı soyulduktan sonra çiğ olarak yenir. Kök kurutulduktan sonra toz haline getirilip suda kaynatılarak şeker hastalığı tedavisi için içilir. Bitkinin gövde kısmı toplanarak pazarlarda satıldığı gibi çevre illere de satışı yapılmaktadır (Cevahir BERK).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin gövdesi ve yaprak sapları mide hazımsızlığını giderici ve iştah artırıcı olup taze halde yenilerek kullanılır. Ayrıca gövdesi soyularak besin olarak kullanır. Kaynatılan kökünün suyu dahilen şeker hastalığının tedavisinde kullanır (Tuzlacı, 1985). Taze sürgünler çiğ olarak yenir veya yemeklerde kullanılır. Yaprak ve kökler kaynatılarak ilk suyu dökülür. İkinci defa kaynatıldıktan sonra suyunun içilmesi veya kaynatılmış kısımlarının yenilmesi, astım ve nefes darlığına iyi geldiği gibi, ülserli mideler ile böbrek hastalıklarını tedavi etmek ve idrar yolu rahatsızlıklarını gidermek için uygulanan bir tedavi metodudur (Tonbul ve Altan, 1989). Kökleri kabızlığa karşı iyidir (Yıldırım, 1991). Yaprak sapları veya gövdeleri çiğ veya pişirilerek yenir. Köklerinden Hakkari'de mavi renk bir yün boyası elde edilir. Rizomlarından ilaç elde edilir (Öztürk ve Özçelik 1991). Kökleri dekoksiyon olarak ülser, ishal, parazit, akciğer hastalıkları ve hemoroide karşı kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Genç gövdeleri ilkbaharda toplanır ve kabuğu soyularak yenir. Mide kuvvetlendirmek, kusmayı önlemek ve kabızlık için yenir. Ayrıca basura ve kızamık

hastalığına iyi geldiği, kan ve safrayı temizlediği ve görme gücünü artırdığı söylenir. Bazı ailelerin geçim kaynağını oluşturur (Gümüş, 1994). Genç gövdeleri ve yaprak sapları ilkbaharda toplanır ve kabuğu soyulduktan sonra taze olarak yenir (Baytop 1999; Özgen ve ark., 2004). Kökleri hayvanlarda parazit düşürücü olarak kullanılır (Ertuğ 1999). Genç sürgünleri çiğ veya pişirilerek yenir. Genç gövdeler mide kuvvetlendirici, kusmayı önleyici ve kabız etkisine sahiptir. Ayrıca odunumsu köklerini şeker hastaları kullanmaktadır. Kök ve yaprakları bir defa kaynatılıp su atıldıktan sonra ikinci kaynatma suyu içilir. İçilen suyun özellikle astım, nefes darlığı, ülser ve böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülmektedir (Türkoğlu 2000). Rizomlar suyun içinde tutulur. Daha sonra yünler suda ki materyale eklenerek üç saat kaynatılarak koyu bir bej rengi elde edilir. (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Kök çıkarıldıktan sonra kurutulur ve toz haline getirilir. Daha sonra kaynatılır, eldeki karışım şeker hastalığı için uzun süre içilir. Aynı karışım mide ve sarılık ağrıları için sabah aç karınla içilir (Arık, 2003). Diabet, ishal ve hemoroid için dekoksasyon olarak, hazmettirici olarak ve mide rahatsızlıkları için taze olarak yenir (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Sürgün ve kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Hypoglisemik etkenleri tespit edilmiştir (Özbek ve ark., 2004). Köklerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen şeker hastalığı tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen hemoroidlere karşı kullanılır. Gövdeleri mide hazımsızlığına karşı doğrudan yenir. Kökleri toz haline getirildikten sonra, bu toz kaşıkla yedirilerek veya suya karıştırılıp içilerek, hayvanların akciğer tedavisinde kullanılır. Köklerinin toz haline getirilip elendikten sonra hazırlanan dekoksasyonu dahilen hemoroidlere karşı veya mayasıl tedavisinde kullanılır. Tedavi 15-20 gün sürer, günde bir bardak dolusu içilir (Tuzlacı, 2006). Bitki kusmayı önleyici, kabız, sindirimi kolaylaştırıcı, şeker hastalığına, nefes darlığına ülser ve böbrek hastalıklarına karşı kullanılmaktadır (Kırbağ ve Zengin, 2006). Bitkinin gövde kısmı satıcılar tarafından toplanarak satılmaktadır. Gövde kısmı soyularak yenir. Şeker hastalığına karşı kökü kaynatılarak içilir. Gövdesi yüksek tansiyonu düşürmek ve mide rahatsızlıklarını gidermek için yenir (Gencay, 2007). Kök kaynatılarak hemoroid tedavisinde kullanılır. Gövde şeker ve mide ağrısı için çiğ olarak yenir (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

121. *Rumex alpinus* L.**Bitkinin yöresel adı:** Tırşoktırş**Literatürdeki diğer adları:** Tırşo, Evelik, Efelek**Lokalitesi:** Geçitli köyü, nemli alan, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK277.**Toplanma dönemleri:** Mayıs-Haziran**Kullanılan kısım:** Yaprak**Kullanım amacı:** Gıda**Kullanım kodu:** IA1**Kullanım şekli:** Bitkinin taze olan yaprak kısmı çiğ olarak tüketilir. Yaprak yemeklere ekşi tadı vermek amacıyla da kullanılır (Behçet KAYA).**Literatürdeki kullanımı:** Salataya konur aynı zamanda ıspanak gibi pişirilir. Yapraklar ve kökler suda kaynatılarak boğaz ağrıları tedavisinde kullanılır. Bütün bitki tuzlanarak tansiyon ve karın ağrıları için yenir. Bitkinin gövdesi ve yaprakları iştah açmak için tuzlanarak yenir. Bitki yoğurt çorbalarına konur. Bitkinin köklerinden siyah boya elde edilir (Yıldırım ve ark., 2008).**122. *R. tuberosus* L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech.****Syn:** *R. horizontalis* Koch.**Bitkinin yöresel adı:** Tırşoka kera**Literatürdeki diğer adları:** Tırşok, Kuzukulağı, Tırşoka marıyan, Trişoğ, Evelik**Lokalitesi:** Olgunlar köyü güneydoğusu yamaçları, step, 37° 27' 614" N, 43° 35' 129" E, 1144 m, 26.05.2010, İK128.**Toplanma dönemleri:** Nisan-Haziran**Kullanılan kısım:** Yaprak-Kök**Kullanım amacı:** Gıda- Tedavi –Boya**Kullanım kodu:** IA1, IIA1, VA1**Kullanım şekli:**

- a) Bitkinin yaprak kısmından sarma yapılıır (Feyruz DUMAN).
- b) Yaprak doğrudan veya lapa halinde vücutta yara oluşmuş yere konur (Enter DEMİR).

c) Kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılarak kahve rengine boyanması sağlanır (Hemail TEMEL).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle salata halinde sebze olarak yenir. Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için çıban üzerine sarılır (Baytop, 1999). Yaprakları çiğ olarak yenir veya pişirilerek yemeği yapılır (Abay ve Kılıç, 2001). Tohumları suda kaynatılır. Elde edilen karışım mide, romatizma ve kalp rahatsızlıklarına karşı içilir. Taze ve yeşil yaprakları sarma olarak kullanılır. Ayrıca tadının ekşi olması nedeniyle taze yapraklar çiğ olarak yenir (Arık, 2003). Boya yapımında kullanılır (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Çiğ olarak yenir veya ekşi tat vermek için kısırlara konur (Yeşil, 2007). Yaprakları sebze olarak yenir. Kökler infüzyon (%5) halinde idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılır (Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Bitkinin kökleri çiğ olarak yenir (Yıldırım ve ark., 2008).

31. POACEAE

123. *Arundo donax* L.

Syn: *Donax arundinaceus* P. Beauv.

Bitkinin yöresel adı: Kerem

Literatürdeki diğer adları: Kamış, Saz, Ocak süpürgesi otu, Çittik, Kor, Berdi, Kargı, Gargı

Lokalitesi: Kamışlı köyü, nemli alan, 37° 37' 096"N, 43° 31' 047"E, 1765 m, 23.07.2010, İK164, Med. Elm.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: El sanatları

Kullanım kodu: VA5

Kullanım şekli: Tüm bitki barınak ve çit yapımında kullanılır (İbrahim Halil TEKİN).

Literatürdeki kullanımı: Rizom romatizma hastalıklarına karşı kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Bitkinin gövdeleri sepet örülmesinde ve tezgah dokumacılığında gerekli olan masır yapımında kullanılır (Duran, 1998). Gövde sepet ve nefesli sazlar yapımında kullanılır (Baytop, 1999). Bitki süpürge olarak kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003). Süpürge yapımında, sepet yapımında ve bazı ev araç gereçlerin yapımında kullanılır.

Dokumacılıkta nazar çıtlığı yapılır, Üzüm toplamada ve üzüm bandırma'da kullanılan seleler (sepet), fincan ve masura seleleri kargı ve hayıt dalları birlikte örülür (Ertuğ ve Tümen, 2004). Sazları evlerin çatılarını kapatmada, sepet yapımında ve süpürge yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). Çiçekli durumları süs bitkisi olarak kullanılır (Onar, 2006). Gövdeleri çit, sepet ve çalgı aletleri yapımında kullanılır (Gencay, 2007; Vural, 2008). Taze iken Fırat Nehrinden toplanarak, sepet yapımında, ahırların çatısında, yazın güneşten korunmak amacıyla, tarla kenarlarında kurulan çardakların üstlerinde ve yan taraflarında kullanılır. Mersin ve Adana'dan gelen sepet ustaları, kamış toplayarak götürmektedirler. Eskiden ney yapımında kullanıldığı söylenmektedir (Balos, 2007).

124. *Hordeum bulbosum* L.

Syn: *H. strictum* Desf.

Bitkinin yöresel adı: Pivok

Literatürdeki diğer adları: Sivsivok, Yabani arpa, Çavdarçık, Çimardık, Kılçık, Sahte arpa, Kedi bıyığı, Ceyi keran

Lokalesi: Kaval köyü kuzey yamaçlar, bahçe içleri, 37° 32' 310"N, 43° 29' 566"E, 1612 m, 27.05.2010, İK105, Med. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Bulb

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA3

Kullanım şekli: Bitkinin bulb kısmı genç iken çiğ olarak yenir (İsmail YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Hayvan yemi olarak kullanılır (Duran, 1998; Ertuğ, 2000; Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). Bitki yaprak vermeye başladığında kökler topraktan çıkarılır ve haşlandıktan veya doğrudan una bulandırıldıktan sonra yenir (Keskin ve Alpınar, 2002; Arık, 2003). Toprak üstü organları kaynatılır, su ısıtıldıktan sonra bacak ağrıların ve tutulmalarının geçmesi için suyun içinde bekletilir (Koca, 2003). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). İlkbahar aylarında toprak altında çıkarılan bulbları çiğ olarak yenir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak değerlendirilir (Gencay, 2007; Balos, 2007).

125. *Sorghum halepense* (L.) Pers var. *halepense***Syn:** *Holcus halepensis* L.**Bitkinin yöresel adı:** Gariş**Literatürdeki diğer adları:** Kelem ayrığı, Mısırotu, Ekinotu**Lokalitesi:** Kaval köyü kuzey yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1590 m, 12.07.2009, İK039.**Toplanma dönemleri:** Mayıs**Kullanılan kısım:** Toprak üstü**Kullanım amacı:** Zehir**Kullanım kodu:** VIIA4**Kullanım şekli:** Bitkinin genç halinin hayvan tarafından yenilmesi durumunda hayvanın ayaklarında kan toplanmasına ve hayvanın hastalanmasına neden olmaktadır. (İsmail YAMAÇ).**Literatürdeki kullanımı:** Taze toprak üstü kısımları kurutulup hayvan yemi olarak kullanılır. Toprak üstü kısımları kopartılıp süpürge yapımında kullanılır (Kızıllarslan, 2008). Bütün bitki zehirli olarak bilinir (Cansaran ve Kaya, 2010).**126. *Zea mays* L.****Bitkinin yöresel adı:** Germuk**Literatürdeki diğer adları:** Mısır, Lazut, Darı, Cala püskülü, Laus, Lazuk, Mısır pürçüğü, Mısır püskülü, Mekke püskülü**Lokalitesi:** Cevzdibi köyü, bahçe içleri, 37° 31' 860" N, 43° 27' 382" E, 1602 m, 29.08.2010, İK289.**Toplanma dönemleri:** Ağustos**Kullanılan kısım:** Toprak üstü-Meyve**Kullanım amacı:** Gıda –Yem**Kullanım kodu:** IB4, VIB**Kullanım şekli:** Meyvesi yenir. Ayrıca kuruyan toprak üstü kısmı hayvan yemi olarak kullanılır (Şaban TUNÇ).**Literatürdeki kullanımı:** Stiller böbrek taşı düşürmek için dekoksasyon halinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995; Sezik ve ark., 1997; Öztürk ve Dinç, 2005; Saday, 2009). Çiçekler dekoksasyon halinde soğuk algınlığına karşı kullanılır. Stiller dekoksasyon

halinde böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Stiller dekoksasyon halinde idrar yolu, üriner hastalıklar ve prostat tedavilerinde kullanılır. Stiller suda kaynatılarak böbrek taşı ve böbrek kumu düşürücü olarak kullanılır. Meyve toz haline getirilerek çatlamış yaralara konur (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Tanelerinden nişasta elde edilir (Baytop, 1999). Bağırsak solucanları için mısır tohumu ve fasulye pişirilerek haricen alınır (Yeşilada ve ark., 1999). Tohumları gıda olarak tüketilir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır. Çiçekleri hemoroide karşı çayı yapılarak içilir (Ertuğ, 2000). Tohumları çiğ veya pişirilerek yenilir. Olgunlaşmamış tohumlar kurutulur veya un edilerek nişasta elde edilir. Tohumlar kahve yapımında kullanılır. Gövdenin süngerimsi dokusu şeker gibi çiğnenir ve bazen şurubu yapılır. Yaprak ve kök dekoksasyonu ağırlı idrar ve basur tedavisinde kullanılır. Tohumlarından yenilebilir yağ elde edilir. Yakıt, yağ, yapıştırıcı ve kâğıt yapımında kullanılır. Tohumlar idrar arttırıcı ve hafif uyarıcıdır (Türkoğlu, 2000). İdrar zorluğu durumunda stiller oral yolla alınır. Hemoroid için stiller dekoksasyon halinde kullanılır. Boğaz ağrıları için stiller kurutularak sigara şeklinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Meyveler haşlanarak kış için çorbalık ve ekmeçlik olarak saklanır. Püskülü altını ıslatan çocuklara kaynatılarak suyu içirilir (Koca, 2003). Stillüsleri infüzyon halinde idrar yolu hastalıkları ve hemoroid tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Tohumları yenir. Ayrıca yem olarak kullanılır (Tugay ve ark., 2004; Balos, 2007; Satıl ve ark., 2008). Tohumları antiseptik olarak kullanılır (Pieroni ve ark., 2005). Bitkinin kocan püskülleri suda kaynatılıp soğutulduktan sonra elde edilen süzöntü süzülüp günde 2 su bardağı içilerek idrar yollarında iltihap söktürücü olarak ve hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır (Koyuncu, 2005). Bir yıl bekletilmiş stilüslerinden hazırlanan infüzyon dahilen böbrek taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Kurutulmuş mısır püsküllerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen prostat hastalıkları tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş mısır püsküllerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen idrar söktürücü olarak kullanılır. Stilüslerinin, *Urtica dioica* bitkisi, *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyonu, dahilen, böbrek kumunu ve taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Stilüslerinden hazırlanan infüzyon, dahilen, diüretik olarak kullanılır. Stilüslerinden hazırlanan dekoksasyonu, bir gece ayazlatıldıktan sonra, sabahları aç karnına, bir bardak dolusu içilerek, böbrek ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Stilüslerinden hazırlanan infüzyon, 15–20 gün boyunca, sabahları aç karnına, 2 bardak dolusu içilerek, nefrit tedavisinde

kullanılır. Meyveler öğütülüp, un haline getirilir. Bu un yağda kavrulup haricen kırıkların tedavisinde kullanılır. Meyveler öğütülüp un haline getirildikten sonra, ayran ilave edilip, haricen, çarpma sonucu oluşan şişliklerin giderilmesinde uygulanır (Tuzlacı, 2006). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). Meyveleri gıda olarak tüketilir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi ve yakacak olarak kullanılır. Tohumu ve yaprakları ve püskülü kaynatılarak böbrek ve idrar yolları rahatsızlıklarını gidermek amacıyla dahilen kullanılır (Gencay, 2007). İdrar yolu iltihaplarının tedavisinde püsküller sıcak suda demlenerek hazırlanan infüzyon çay olarak günde 2 ya da 3 bardak tüketilmektedir. Maydanoz yaprakları, altın otunun toprak üstü kısımları ve mısır püskülleri suda demlenerek infüzyonu hazırlanmaktadır ve rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak tüketilmektedir (Kazan, 2007). Arılar bal yapımı için bitki polenlerinden faydalanır (Karaca, 2008). Çiçekler dekoksasyon halinde idrar yolu ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılır (Çömlekçiöğlü ve Karaman, 2008; Eşen, 2008). Bitkinin Darı közlenerek ya da suda haşlanarak yenir. Haşlanmış mısır taneleri salatalara katılır, balık avcılığında yem olarak kullanılır. Tohumundan yağ çıkarılır. Mısır püskülünün kaynatılmasıyla elde edilen çayı böbrek taşı ve kum düşürmede idrar söktürücü olarak içilir (Deniz, 2008). Püskülleri idrar yolu iltihaplarının ve rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Sıcak suda demlenerek hazırlanan infüzyon veya suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince çay olarak günde 2 ya da 3 bardak tüketilmektedir. Böbrek taşı tedavisinde darı ve ayrık otunun bir miktar suda kaynatılıp hazırlanan dekoksasyonu 2-3 hafta günde 2 bardak tüketilmektedir. Kesilmelerde kanamayı durdurmak için Meyvesinin öğütülmesinden elde edilen un bölgeye doğrudan sürülmektedir (Uysal, 2008). Suda kaynatılan püsküllerden elde edilen sıvı böbrek rahatsızlıklarını gidermek için ve sakinleştirici olarak kullanılmaktadır. Kabukları soyulduktan sonra suda haşlanmakta ya da yanmış odun korunda pişirilerek yenmektedir. Tohumları tencerede bir miktar yağ ile kavrulup tuz ilave edilip patlatılarak yenmektedir. Tohumlarını tavuk, keçi ve inekler yemektirler. Dalları ve koçanları ateşi tutuşturmak ve harlı ateş gerektiğinde yakacak olarak kullanılmaktadır (Metin, 2009). Meyve yenir. Tohumlar nazar ve tütsüde kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak romatizmal hastalıklarda kullanılır (Koca ve Yıldırım, 2010).

32. PRIMULACEAE

127. *Primula auriculata* Lam.

Syn: *P. glacialis* Adam ex Roemer & Schult.

Bitkinin yöresel adı: Belsesing

Literatürdeki diğer adları: Sosun, Çuha çiçeği, Tutya

Lokalitesi: Kamışlı mezrası, nemli alan, 37° 36' 132" N, 43° 25' 192" E, 2725 m, 22.07.2010, İK180, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA2

Kullanım şekli: İlkbahar aylarında toplanan genç bitki peynire ve yemeklere katılır (Şakir DÜŞKÜN).

Literatürdeki kullanımı: Bitki peynir yapımında kullanılır (Öztürk ve ark., 2000). Ezilmiş veya kurutulmuş bitki solunumu kolaylaştırmak için buruna çekilir (Sezik ve ark., 2001).

33. RANUNCULACEAE

128. *Caltha polypetala* Hochst. ex Lorent

Bitkinin yöresel adı: Glundok

Literatürdeki diğer adları: Kral fincanı, Bataklıknergisi, Mayıs çiçeği

Lokalitesi: Kamışlı köyü mezrası (Kani Mehan), su içi, 37° 36' 132" N, 43° 25' 192" E, 2725 m, 22.07.2010, İK181.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Zehir

Kullanım kodu: VIIA1

Kullanım şekli: Hayvanlar bitkiyi yediğinde zehirlenir (Ali KURT).

Literatürdeki kullanımı: Bitki zehirlidir (Özçelik ve Sağmanlıgil, 1993). Çiçekli dallar ve kök yatıştırıcı özelliktedir. Çiçeklerinden sarı bir renk elde edilir. Zehirli bir bitkidir

(Baytop, 1999). Bitkinin insan ve hayvanlar tarafından yenildiğinde şiddetli zehirlenmelere ve ölümlere yol açtığı bilinmektedir. Yaprakları vücudun romatizmal kısmına bağlandığında deride yaralar açmakta ve açılan yaralardan çıkan sıvılar sonunda romatizmayı iyileştirmektedir (Altan ve ark., 1999). Bütün bitki yün ipliklerin boyanmasında kullanılır. İplik sarı bir renk alır (Özgökçe ve Yılmaz, 2003).

129. *Ranunculus kotschy* Boiss.

Syn: *R. calvertii* Boiss. & Huet.

Bitkinin yöresel adı: Cüngk

Literatürdeki diğer adları: Şelepuk, Sarıçiçek, Düğün çiçeği, Çünk

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, nemli alan, 37° 34' 136" N, 43° 28' 531" E, 2170 m, 14.07.2009, İK074.

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA1, IIA1

Kullanım şekli:

- Bitkinin yaprak kısmı ezilerek lapası romatizma ağrıları görülen bölgeye konur (Kadir YAMAÇ).
- Bitkinin yaprak kısmı taze veya kurutulmuş halde yemeklerde kullanılır (Hemail TEMEL).

Literatürdeki kullanımı: Romatizma ve ağrı kesici hastalıkları için çiçekler suda kaynatılır içilir (Tuzlacı ve Yazıcıoğlu, 1996). Bitki otlu peynirin hazırlanmasında kullanılır (Öztürk ve ark., 2000). Taze çiçekleri iyice ezilir ve özellikle bıçak kesiği şeklindeki yaraların üzerine bırakılır (Arık, 2003). Bitkinin deri ile temas etmesi sonucu temas ettiği bölgede irritanlara ve derin tahrişlere neden olmaktadır (Çalka ve ark., 2011)

130. *R. kochii* Ladeb.

Syn: *Ficaria fascicularis* C. Koch.

Bitkinin yöresel adı: Germuk

Literatürdeki diğer adları:

Lokalesi: Elmacık köyü mezarası, nemli alan, 37° 34' 292" N, 43° 28' 273" E, 2035 m, 13.05.2009, İK211, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA1

Kullanım şekli: Bitkinin yaprak kısmı ayran ve pilav yemeklerine atılır (Gurcé YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

34. ROSACEAE

131. *Alchemilla hessii*. Rothm.

Bitkinin yöresel adı: Gıyabirin

Literatürdeki diğer adları: Arslanayağı, Arslan pençesi

Lokalesi: Geçitli köyü mezarası, su kenarı, 37° 39' 927" N, 43° 31' 129" E, 2239 m, 08.08.2010, İK259, (VU).

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Yaprak kısmı ezilerek lapası kesilen yara üzerine konur (Ali DEMİR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

132. *Amygdalus communis* L.

Syn: *A. dulcis* Mill.

Bitkinin yöresel adı: Bahiv

Literatürdeki diğer adları: Badem, Bayi, Payam, Acı badem, Çağla, Badem yağı

Lokalesi: Elmacık köyü batısı, bahçe içleri, 37° 32' 781" N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2009, İK091.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü- Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Yakacak

Kullanım kodu: IB4, IIIB

Kullanım şekli: Meyve taze iken çiğ yenir. Olgunlaşan meyve kırılarak içindeki tohumu yenir. Ayrıca kuruyan bitki yakacak olarak değerlendirilir (Feyruz DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Badem ağacının yaprakları yün boyamada kullanılır (Eyüpoğlu ve ark. 1983). Meyvesi taze ve kuru olarak yenir. Esansı kasılmaları giderici, aromatizandır (Yıldırım, 1991). Meyveleri gıda amaçlı kullanılır (Ertuğ, 1998; Ertuğ, 2000; Arık, 2003; Ertuğ, 2004b; Balos, 2007; Saday, 2009; Cansaran ve Kaya, 2010). Badem yağı dahilen müshil, haricen yumuşatıcı ve yara iyi edici olarak kullanılır. Haricen yara ve yarıklara sürülür (Baytop, 1999). Meyveleri yenir, pestil yapımında ve şeker yapımında kullanılır (Dönmez, 2000). Taze meyve kabuğu boğaz ağrılarında iyi gelir. Tohumlarından elde edilen yağ yumuşatıcı, kurt düşürücü, müshil, yara iyi edici olarak kullanılır. Meyveleri taze ve kuru olarak yenir (Türkoğlu, 2000; Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Meyve ve tohumları yenir. Tohumlarından badem yağı elde edilir (Duran ve ark., 2001). Acı badem içi kavrulur, dövülür ve yaralara ekilir. Pişiklere de iyi gelir. Çok yakar ama yarayı çok çabuk iyileştirir (Ertuğ, 2002). Meyvesi yenir. Ayrıca tedavi amaçlı kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003). Yaprakları boya yapımında kullanılır. Kurutulmuş yapraklar suyun içinde bekletilir, daha sonra yünle birlikte kaynatılarak sarı bir renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var. Badem ağacının akması sıcak suda eritilip içilince böbrek taşı düşürür. Yemeklerden önce 1-2 tane acı badem yenirse şekeri düşürür (Ertuğ ve ark., 2004). Acı badem yağı öksürük ve ses kısıklığına çok iyi gelmektedir. Baş ağrısı, siyatik, böbrek kumu dökmede, soğuktan meydana gelen çatlaklara, yaralara, kulak mayasılına iyi gelmektedir (Malyer ve ark., 2004). Meyveleri tuzlanarak yenir. Tohumları yenilir. Düzgün dallarından baston yapılır. Düzgün ve ince dallarından örme aleti yapılır (Gencay, 2007). Tohumları doğrudan yenir. Tohumları dövülüp çeşitli tatlıların yapılmasında kullanılır. Meyve kabukları tutuşturucu olarak kullanılır. Tohumları külde yakıldıktan sonra kaş ve göze sürme çekmede yararlanır (Bulut, 2008). Tohumları, şeker hastalığı tedavisinde ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılır (Yapıcı ve ark., 2008). Meyve diyabet tedavisinde kullanılır (Çömlekçi ve Karaman, 2008). Arılar bal yapımı için bitkinin polen ve nektarından faydalanır (Karaca, 2008). Meyvesi kuruyemiş olarak yenir. Şeker hastalığında kullanılır. Acı badem ezmesi

ekmeğe sürülüp yenir. Öksürüğü keser. Balgam söker. Badem yağı kabızlığı önler. Cilde sürüldüğünde lekeleri ve çatlakları önler. Saça sürüldüğünde saç gürleştirir (Deniz, 2008). Tohumlarından elde edilen yağ, uzatıp gürleştirsin diye kaş ve kirpiklere sürülmektedir. Badem yağı kulak çınlamasında kulağa 2–3 damla damlatılmaktadır. Acı bademin kan şekerini düşürmesi için taze iken meyvesi çiğ veya çekirdeği kurutulup yenmektedir. Meyvesi taze iken çiğ yenmekte çekirdeği ise kurutulup çerez olarak yendiği gibi tatlılara da katılmaktadır (Metin, 2009).

133. *Cerasus mahaleb* (L.) Miller var. *mahaleb*

Syn: *Prunus mahaleb* L.

Bitkinin yöresel adı: Kınır

Literatürdeki diğer adları: Melem ağacı, Mahlep, İdris ağacı, Yabani kiraz, Endülüs, Delice kiraz, Cinav

Lokalitesi: Üzümcü köyü, kaya çatlağı, 37° 31' 129" N, 43° 34' 685" E, 1185 m, 07.08.2010, İK244.

Toplanma dönemleri: Ağustos

Kullanılan kısım: Dal

Kullanım amacı: El sanatları

Kullanım kodu: VA5

Kullanım şekli: Bir zamanlar bitkinin dalları baston veya pipo yapımında kullanılmış. Ancak günümüzde bu kullanım utulmuştur (Aydın ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Yetişmiş meyveleri yenir (Gümüş, 1994). Olgunlaşmamış meyvesi kuru öksürüğü giderir. Ayrıca tohumu kuvvet verici, balgam söktürücü, idrar yolları iltihabı, idrar arttırıcı ve nefes darlığına karşı kullanılır. Çayı yapılır. Kurumuş tohumları toz edilerek balla karıştırılır (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakırcıoğlu ve ark., 2007). Tohumlarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı cinsel gücü arttırıcı, solunum yolu rahatsızlıklarında rahatlatıcı, idrar arttırıcı ve şeker hastalığına karşı kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Yapraklar kaynatılarak çayı yapılır kavanoza konur ve her sabah bir çay bardağı içilir. Meyvesi çiğ olarak yenir (Akgül, 2008). Tohumlar ezilerek karın ağrısı rahatsızlıklarında yenir (Tuzlacı ve ark., 2010). Mahlep meyvelerinin tohumları halk arasında toz haline getirilerek pasta ve çöreklerde kullanılır. Meyve tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010).

134. *C. microcarpa* (C.A. Mey.) Boiss. subsp. *tortuosa* (Boiss.& Hausskn.) Browicz
Syn: *C. tortuosa* Boiss. & Hausskn.

Bitkinin yöresel adı: Helhelok

Literatürdeki diğer adları: Mahlep

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, kaya çatlağı, 37° 34' 292" N, 43° 28' 273" E, 2230 m, 13.05.2009, İK207, İK092, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA4, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Meyvesi prostat hastalığı için çiğ olarak yenir (Kadir YAMAÇ).
- b) Meyve olgunlaştıktan sonra çiğ olarak tüketilir (Salih ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

135. *Crataegus pontica* C. Koch

Bitkinin yöresel adı: Gühüj

Literatürdeki diğer adları: Çevreşk

Lokalitesi: Kaval köyü doğusu, bahçe içleri, 37° 32' 662" N, 43° 29' 793" E, 1590 m, 12.07.2009, İK053, İK093.

Toplanma dönemleri: Ağustos

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Olgun meyve çiğ olarak yenir (İsmail KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Sonbahara doğru olgunlaşan meyveler toplanıp yenir (Arık, 2003).

136. *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim

Syn: *Spiraea ulmaria* L.

Bitkinin yöresel adı: Rihana kuvi

Literatürdeki diğer adları: Keçisakalı, Çayır kraliçesi, Ergeç sakalı, Tekesakalı

Lokalitesi: Geçitli köyü mezrası yol kenarı, su içi, 37° 39' 927" N, 43° 31' 129" E, 2239 m, 08.08.2010, İK262, Eu.-Sib. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA8

Kullanım şekli: Bitki yemeklere tat vermek için kullanılır (Ali Demir).

Literatürdeki kullanımı: Çiçekli dalları idrar artırıcı, terlerici ve kabızlık tedavilerinde kullanılır (Baytop, 1999). Bitki ipliklerin boyanmasında kullanılır (Özgökçe ve Yılmaz, 2003).

137. *Malus slyvestris* Mill. subsp. *orientalis* (Uglitzk.) Browicz var. *orientalis*

Bitkinin yöresel adı: Sev

Literatürdeki diğer adları: Seb, Yabani elma, Acuk, Elma

Lokalitesi: Elmacık köyü batısı, bahçe içleri, 37° 39' 981" N, 43° 30' 829" E, 1754 m, 29.08.2010, İK291.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Meyvası yenir. Aynı zamanda meyve ufalanıp kurutulduktan sonra komposto yapılır (Feyruz DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Meyveleri yenir (Özçelik, 1991; Gümüş, 1994; Ertuğ, 2000, Duran ve ark., 2001; Mart, 2006; Cansaran ve Kaya, 2010). Yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını gidericidir. Kireçlenmeye de iyi gelir (Yıldırım, 1991). Meyvesi haşlanarak ezilir ve sıcak olarak beze sarılarak boğaz ağrılarına tatbik edilir (Vural ve ark., 1997). Yapraklar ve kuru elmalar kahverenginde boya elde etmek için kullanılır (Ertuğ, 1999). Kökler yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını giderici olarak kullanılmaktadır. Meyveleri dövülerek elde edilen lapa incinmiş ve şişmiş yerlere sarılır. Kireçlenmeye de iyi gelir. Meyvelerinden elde edilen sirke, kolesterol düşürücü ve damarların içindeki yağlanmayı giderici olarak meyve suyu, çay ve çorbalara katılarak kullanılmaktadır (Türkoğlu, 2000). Meyve bronşit ve soğuk algınlığı tedavilerinde kullanılır (Sezik ve ark., 2001).

Sonbahara doğru meyveleri olgunlaşınca yenir veya kurutulup kışın kompostosu yapılır (Arık, 2003; Gencay, 2007). Meyveleri olgunlaşmadan tuzlanarak zevk için yenir. Olgun meyveleri hazmı kolaylaştırır (Bulut, 2006).

138. *Pyrus syriaca* Boiis. var. *syriaca*

Bitkinin yöresel adı: Gırsık

Literatürdeki diğer adları: Adi armut, Şekok

Lokalitesi: Elmacık köyü batısı, bahçe içleri, 37° 39' 981" N, 43° 30' 829" E, 1754 m, 29.08.2010, İK292.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü-Meyve

Kullanım amacı: Gıda-Yakacak

Kullanım kodu: IA4, IIIA

Kullanım şekli: Olunlaşan meyve yenmektedir. Aynı zamanda ufalanıp kurutulduktan sonra kompostosu yapılır. Kuruyan bitki kışın yakacak olarak kullanılır (Şakir DÜŞKÜN).

Literatürdeki kullanımı: Meyveler infüzyon halinde balgam söktürücü ve mide ağrısı için yenir (Tuzlacı ve Doğan, 2010).

139. *Rosa canina* L.

Syn: *R. collina* Jacq.

Bitkinin yöresel adı: Şilank

Literatürdeki diğer adları: Kuşburnu, Yabani gül, Purç, İtgülü, İtburnu, Köpek gülü, Şilanik, Deli gül, Öküz gülü, Şeytan gülü, Yaban gülü, Gülburnu, Gül çalısı, İtüzümü, Çalı gülü, Köpek diken

Lokalitesi: Geçitli köyü kuzeyi, bahçe içleri, 37° 35' 343" N, 43° 33' 977" E, 1881 m, 08.08.2010, İK272.

Toplanma dönemleri: Haziran-Eylül

Kullanılan kısım: Meyve-Çiçek

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Meyve toplanıp kurutulduktan sonra soğuk algınlığı ve öksürük tedavileri için kaynatılarak içilir. Ayrıca bitkinin petalinden reçel yapılmaktadır (Sabriye KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Meyveleri kırmızı renk vermede kullanılır. Meyveler kaynatılarak suyu isha ve öksürüğü kesmete, basura ve kansere iyi gelmekte, ayrıca böbrek taşlarını düşürmektedir (Tonbul ve Altan, 1989). Meyvelerinden idrar arttırıcı olarak faydalanılır ve mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Özçelik, 1987; Vural ve ark., 1997). Yaprakları kabızlığa ve sıtmaya karşı kullanılmaktadır. Kök ve meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen hülasa şeker hastalığının tedavisinde ve kuvvet verici olarak içilmektedir. Tohumları haricindeki meyve kısımları kaynatılarak öksürüğe karşı içilmektedir. Meyve ve çiçeklerinin reçeli yapılmaktadır (Özçelik ve ark., 1990). Meyveleri C vitamini bakımından zengin olup astrenjan (anti septik) olarak kullanılır (Yıldırım, 1991). Meyveleri ve köklerinin kabukları hemoroide karşı, çocuklarda baş ağrısı ve mide ağrısına karşı kullanılır (Tabata ve ark., 1994; Fujita ve ark., 1995). Kök dekoksasyonu böbrek taşlarını düşürmede kadınların kısırlığında, meyvelerin suyu kanser için, kalp ve sedef hastalığı için, meyveler yenerek bronşitte, barsak gazı için, göğüs ağrısı için, hipertansiyon için ve soğuk algınlığı için kullanılır (Erol, 1995). Meyve ve genç filiz öksürük ve soğuk algınlığı tedavisinde dekoksasyon halinde kullanılır. Yapraklar yanık tedavisinde dahilen kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Yaprak şeker hastalığı tedavisinde kullanılır. Meyve kuvvet verici olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Meyve dekoksasyon halinde hemoroid, bronşitte ve böbrek rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Honda ve ark., 1996; Yeşilada ve ark., 1999). Köklerinden hazırlanan dekoksasyon bol miktarda içilerek taş düşürücü olarak kullanılır (Saçlı, 1996). Meyveleri, kökleri, çiçekleri ve yaprakları hemoroid, baş ağrısı, bronşit, yüksek ateşe karşı kullanılır. Meyveleri yiyecek olarak kullanılır. Meyvelerinden çay yapılır. Çayı soğuk algınlığına karşı içilir (Sezik ve ark., 1997). Meyveleri yenir (Ertuğ, 1998). Meyveleri kaynatılıp çay olarak içilir. Grip, nezle gibi rahatsızlıklara kullanılır. Meyvelerinden reçel yapılır (Duran, 1998; Duran ve ark., 2001; Doğan ve ark., 2004; Bulut, 2008; Deniz, 2008). Olgun meyvelerinin marmelatı yapıp yendiği gibi, marmelatının basuru iyileştirdiği kesin olarak bilinmektedir (Altan ve ark., 1999). Meyveleri barsak bozukluklarında kaynatılıp içilir. Meyvelerin infüzyonu şeker hastalığında içilir (Koçak, 1999). Meyvelerin infüzyonu kabız, kuvvet verici, şeker

hastalığına karşı kullanılmaktadır (Baytop, 1999; Öztürk ve Dinç, 2005). Meyveleri hayvan yemi, yiyecek ve ilaç olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Marmelatı yapılarak yenir. Çayı yapılıp içilir (Bağcı, 2000). Meyve böbrek tedavileri için dekoksasyon halinde kullanılır. Meyve kaynatılır ve lapa halinde yara olan yere konur. Dalları dekoksasyon halinde siğil tedavisinde kullanılır. Meyve bronşit, hemoroid, astım, diyabet, kanser, iç hastalıklar ve karın ağrıları tedavisi için dekoksasyon halinde kullanılır. Genç kökler romatizmal hastalıklarda kullanılır (Sezik ve ark., 2001). Meyveler dekoksasyon halinde çayı yapılıp boğaz ağrısı ve hemoroid tedavisinde kullanılır. Kökler *Tilia* ile dekoksasyon halinde boğaz ağrısı ve böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Saçlı ve Akalın, 2001). Güneşte kurutulmuş hipantiyumlardan infüzyon hazırlanır ve kullanılır (Keskin ve Alpınar, 2002) Meyveleri taze veya marmelatı yapılarak tüketilir. Meyve dekoksasyonu grip, öksürük, diyabet, böbrek iltihaplanmaları, romatizma, kalp hastalıkları, nefes darlığı, soğuk algınlığı, tansiyon, alerji, basur, öksürük, astım, hazımsızlık ve bronşit gibi rahatsızlıklar için kullanılır (Şimşek ve ark., 2002). Kökünün kabuğu kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılır ve hemoroide karşı içilir. Meyveler olgunlaştıktan sonra taze olarak yenir, reçeli yapılır. Meyveler kurutulup öğütüldükten sonra çayı yapılır. Bu çay soğuk algınlığına bağlı solunum yolu hastalıklarına karşı içilir (Arık, 2003). Meyve kabız, kuvvet verici, şeker hastalığına karşı ve idrar arttırıcı olarak kullanılır. İnfüzyon (%5) veya toz (günde 0.5-1 gr) halinde kullanılmaktadır. Meyveleri C vitamini bakımından zengindir. Soğuk algınlığı ve gripelerde çayı yapılarak içilir. Ayrıca reçeli de yapılmaktadır (Türkoğlu ve ark., 2006). Meyveler kaynatılarak hemoroid, öksürük ve karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004; Ezer ve Arısan, 2006). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var. Meyveleri karın şişliğinde ve mide ağrısında kaynatılıp içilir (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Gıda, soğuk algınlığı, grip vb. solunum yolu rahatsızlıkları için meyve dekoksasyon veya infüzyon halinde kullanılır. Hazımsızlık için marmelatı yapılıp yenir. Meyve dekoksasyon halinde diyabet tedavisinde kullanılır (Şimşek ve ark., 2004). Taze ve kurutulmuş meyve reçel ve marmelat yapılır. Bronşit, boğaz ve bademcik iltihabı, dinçlik verici, soğuk algınlıklarında böbrek kumlarını dökücü, safra arttırıcı olarak kullanılır (Malyer ve ark., 2004). Kök ve meyve dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004; Özkan ve Koyuncu, 2005). Meyve dekoksasyonu çeşitli hastalıklara karşı kullanılır (Pieroni ve ark., 2005). Meyvelerinin dekoksasyonu soğuk algınlığında

kullanılır. Reçel ve marmeladı yapılır. Dikenleri iltihaplı çıbanların iltihabını akıtmak için kullanılır (Koçyiğit, 2005). Bitkinin olgun meyveleri taze veya kuru olarak yenilmektedir. Bitkinin olgun meyvelerinden reçel yapılmaktadır. Bitkinin taze sürgünlerinden börek yapılmaktadır (Koyuncu, 2005). Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzülükten sonra, şeker katılarak dahilen sıtma tedavisinde kullanılır. Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzülükten sonra, şeker katılarak dahilen hemoroidlere karşı kullanılır. Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzülükten sonra, şeker katılarak dahilen sarılık tedavisinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen bronşit tedavisinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksasyonu dahilen ishale karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon dahilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen kalın bağırsak kanamasına karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen kabızlığa karşı kullanılır. Köklerinden hazırlanan infüzyon böbrek taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan koyu kıvamlı dekoksasyon dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, kadınlardaki kısırlığın tedavisinde 1-2 ay boyunca kullanılır. Meyvelerinin suyu, dahilen, kanser tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan koyu kıvamlı dekoksasyon, dahilen, kalp ve sedef hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Meyveleri, doğrudan yenilerek veya meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, bağırsak gazının giderilmesinde kullanılır. Meyveleri doğrudan yenilerek tansiyon düşürücü ve göğüs ağrısının giderilmesinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Kanser tedavisi, zatüre ve bronşit hastalıklarında dalın etrafından yeşilken koparılır, kahve değirmeninde çekilir, balla karıştırılarak yenir. Şeker hastalığında kök kaynatılır suyu içilir (Elçi ve Erik, 2006). Kurutulmuş meyvelerinin kış aylarında soğuk algınlığına karşı çayı kullanılır. (Kıran, 2006; Mart, 2006; Koçyiğit ve Özhatay, 2006; Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008; Yapıcı ve ark., 2009). Meyveleri ve çiçekleri bünyeyi kuvvetlendirmek amacıyla marmelatı yapıp, yenilir. Çayı öksürük, şeker hastalığı, kalp hastalıkları, böbrektaş iltihabı, romatizma ve nefes darlığına karşı bol miktarda içilir. Çayı mide rahatsızlıklarına, kemik erimesine kullanılır. Çayı kemik erimesine ve nezleye iyi gelir. C vitamini kaynağıdır (Bulut, 2006). Vücuda direnç sağlaması ve C vitamini kazanması dolayısıyla da kış hastalıklarından hızla kurtulmak amacıyla bunun yanı sıra kurt

düşürücü olarakta kullanılır (Akdoğan ve Akgün, 2006). Mide ağrısı, öksürük, kaşıntı ve boğaz ağrıları için kullanılır. Bitkinin meyveleri kaynatılarak suyu içilir. Tadını verebilmesi ve renk oluşabilmesi için fazla kaynatılmalıdır. Böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır. Bitkinin kökü temizlenip kaynatılır. Oluşan sudan içilir. Meyvelerin kaynatılıp suyunun içilmesi de böbrek taşı düşürücü etkiye sahiptir (Onar, 2006). Meyveleri kurutulduktan sonra suda kaynatılıp soğuk algnlıklarına karşı suyu içilir. Çiçek yaprakları bir şişenin içine doldurulur, üzerine su eklenir, şişe güneşte 1 gün bekletilir. Elde edilen gül aroması soğutulduktan sonra içilir. Evlerin bahçelerinde süs bitkisi olarak yetiştirilir (Gencay, 2007). Meyvelerinin infüzyonu veya dekoksyonu kadın hastalıklarına karşı sabahları içilir. Nezle, astım, bronşit ve nefes darlığına karşı kullanılır. (Oral, 2007). Meyvelerinden hazırlanan dekoksyon, dahilen soğuk algnlığı tedavisinde kullanılır. Meyveleri doğrudan mayasıl tedavisinde yenir. Köklerinden hazırlanan dekoksyon, dahilen hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Petallerinden ve olgun meyvesinden reçel yapılır. Kök kabuğu yün boyası (açık kahverengi tonları) için kullanılır. Gövdesi süpürge olarak kullanılır (Yeşil, 2007). Bitki Van ve çevresinde konut bahçelerinde kullanılır (Alp, 2007). Bitkinin meyveleri suda kaynatılır boğaz ağrısı, baş ağrısı ve soğuk algnlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden çay ve reçel yapılır. Ayrıca diabet ve sarılık tedavisinde de kullanılır (Yıldırım ve ark., 2008). Arılar bal yapımı için bitkiden faydalanır (Karaca, 2008). Meyve ve çiçekler gıda ve tıbbi amaçlı kullanılır (Satıl ve ark., 2008; Cansaran ve Kaya, 2010). Bitkinin olgunlaşmış meyveleri kaynatılır. Suyu elek ile süzülür. Şekerle kaynatılarak marmelat yapılır. Son zamanlarda kuşburnu olarak adlandırılmış olup olgun meyvelerinin çayı da içilmektedir. Bitkinin yapraklarını ve meyvelerini hayvanlar yer (Vural, 2008). Meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen çay, soğuk algnlığında boğazı yumuşatmak için, şurup ise mide ağrılarını gidermede kullanılır (Eşen, 2008). Mide ağrısı, öksürük, kaşıntı ve boğaz ağrıları için bitkinin meyveleri fazlaca kaynatılarak suyu içilir. Böbrek taşı düşürücü olarak kökü temizlenip kaynatılır. Bu sudan sabah akşam 1 bardak içilir (Uysal ve ark., 2008). Meyvelerinin infüzyonu şeker hastalığında içilir. Meyvelerinin dekoksyonu veya infüzyonu öksürük ve soğuk algnlığında içilir. Meyvelerinin infüzyonu astım tedavisinde içilir. Meyvelerinden reçel ve marmelat yapıp şeker hastalığında yenir. Meyveleri kaynatılıp özsuyu çıkarılır, meyveleri de ezilir ve hazırlanan bu meyve suyu grip tedavisinde içilir. Olgun

meyveleri yenir ve reçeli yapılır. Petalleri baharda şifa niyetine yenilir (Kızıllarslan, 2008). Tansiyon dengeleyici olarak kullanılmaktadır. Meyvenin kaynatılmasıyla hazırlanan dekoksasyon günde 1-2 bardak içilmektedir (Uysal, 2008). Meyve ve tohumları soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (). Meyve suda kaynatılarak solunum yolu, rahim içi hastalıkları, iltihaplanmalar ve bronşit tedavisinde kullanılır (Sarper ve ark, 2009). Kuşburnu meyveleri çay gibi demlenip suyu şeker hastalığı ve mide rahatsızlıklarında kullanılıyor (Saday, 2009). Meyvesi suda kaynatılır elde edilen sıvı nefes darlığı tedavisi için içilmektedir. Meyveleri su içinde haşlanıp delikliden geçirildikten sonra pekmezle kaynatılıp kavanozlarda saklanmaktadır. Elde edilen bu ürün bronşit hastaları tarafından tedavi amaçlı yenmektedir. Meyveleri sap ve çekirdeklerinden ayıklandıktan sonra yıkanıp şeker ile kaynatılmaktadır. Bir gece bu şekilde bekletilip ertesi gün tekrar kaynatılıp limon ilave edilerek reçel halini aldıktan sonra tüketilmektedir (Metin, 2009). Çiçekler infüzyon halinde damar tıkanıklığı ve baş ağrılarında, meyve ise astım ve soğuk algınlığında kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010). Meyve infüzyon halinde astım ve diabette kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010). Bitki gıda olarak kullanılır (Yaldız ve ark., 2010).

140. *R. heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crép.) Ö. Nilsson

Bitkinin yöresel adı: Şilank

Literatürdeki diğer adları: Kuşburnu

Lokalitesi: Işık köyü camii yanı, yol kenarı, 37° 37' 096" N, 43° 32' 500" E, 1688 m, 04.06.2010, İK153.

Toplanma dönemleri: Temmuz-Eylül

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Meyve toplanıp kurutulduktan sonra soğuk algınlığı ve öksürük tedavileri için kaynatılarak suyu içilir (Ömer KARA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

141. *Rubus caesius* L.

Bitkinin yöresel adı: Düdürk, Dırne, Mımırk

Literatürdeki diğer adları: Zincer üzümü, Böğürtlen, Tütürk

Lokalesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, su kenarı, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK008.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Tohum-Meyve

Kullanım amacı: Gıda- Tedavi

Kullanım kodu: IA4, IIA1

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin tohumu böbrek taşlarını düşürmek amacıyla çiğ olarak yenir (Zeynep ÇİFTÇİ).
- b) Olgun meyve yenmektedir (İsmail YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Meyve bademcik iltihabı tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Dahilen infüzyon veya dekoksasyon halinde kabız, kuvvet verici, idrar söktürücü ve şeker hastalığına karşı kullanılır. Bademcik iltihaplarında dekoksasyonu gargara halinde kullanılmaktadır. Yara iyi edici olarak kurutulmuş yaprak ince toz haline getirilir ve bu toz yara üzerine ekilir (Baytop, 1999). Meyveleri yenir (Keskin ve Alpinar, 2002). Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Bitkinin kökünün genel olarak damar açıcı, şişkinliğe karşı, iltihap kurutucu, mide rahatsızlıklarına karşı kullanıldığı söylenmiştir. Bitkinin kök kısmının önce kurutulduğu, bu işlemden sonra küçük parçalar halinde kıyılarak kullanıma hazırlandığı ifade edilmiştir. Son işlem olarak kurutulmuş ve kıyılmış bitki kökünün demlenerek içildiği söylenmiştir (Kıran, 2006).

142. *R. sanctus* Schreb.

Syn: *R. ulmifolius* Schott.

Bitkinin yöresel adı: Düdırk

Literatürdeki diğer adları: Tuntürk, Böğürtlen, Karamuk, Kızamık, Kutsal böğürtlen, Garaltı, Trureşk, Karamık, Karantı, Yabani çilek, Kara mancar, Diken başı, Diken, Mora, Börtlen, Böğürtlem, Dırri, Tre ruvi, Tilki otu, Tilki yemi

Lokalesi: Üzümcü köyü kuzeyi, su kenarı, 37° 31' 129" N, 43° 34' 685" E, 1185 m, 07.08.2010, İK241.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Olgun meyve yenir (Hamit ER).

Literatürdeki kullanımı: Bitki kökünün kaynatılması sonucunda çay renginde boya elde edilir. Tam olgunlaşmamış meyveleri ishal kesici olarak kullanılır (Tonbul ve Altan, 1989). Meyve kuvvet verici olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Kökler dekoksasyon halinde hipoglisemik tedavisinde kullanılır (Fujita ve ark., 1995). Bitkinin kök kısmı böbrek taşını düşürmek, hemoroid, boğaz ağrıları ve romatizmal hastalıkların tedavisinde dekoksasyon halinde kullanılır (Honda ve ark., 1996). Meyveleri taze halde yenir, şurubu yapılır. Taze yaprakları kaynatılıp içilerek kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak kullanılır (Duran, 1998; Ertuğ, 2000). Dahilen infüzyon veya dekoksasyon(%5) halinde kabız, kuvvet verici, idrar söktürücü ve şeker hastalığına karşı kullanılır. Bademcik iltihaplarında dekoksasyonu gargara halinde kullanılmaktadır. Yara iyi edici olarak, kurutulmuş yaprak ince toz haline getirilir ve bu toz yara üzerine ekilir. Meyvenin ezilmesi ile elde edilen usare kabız etkiye sahiptir (Baytop, 1999; Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Meyvesi yenir. Marmelat yapılır (Duran ve ark., 2001; Arık, 2003; Doğan ve ark., 2004; Koyuncu, 2005; Onar, 2006; Yeşil, 2007). Yaprakları tedavi amaçlı kullanılır. Bitkiden ip alet sapı gibi malzemeler yapılır (Ertuğ ve ark., 2003). Grip, boğaz hastalıkları ve diş ağrısı için yeni sürgün, çiçek ve köklerinden birer avuç 1 lt. suda kaynatılır, demlenir, günde 3 fincan içilir. Karın ağrısına kökü kaynatılıp içilir (Ertuğ, 2004b). Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Olgun meyveler özellikle çocuklara kemikleirnin gelişmesi için yedirilir. Ham meyvelerinden reçel ve marmelat yapılır. Yaprığı yara iyi edici olarak kullanılır. Yaprığı çiğnenir, kan durdurucu olarak yaraya bastırılır (Koçyiğit, 2005). Bu bitkinin meyveleri yeniyor ve kökleri kaynatılıp içilmek suretiyle kalp rahatsızlıklarında kullanılıyor (Mart, 2006). Soğuk algınlığı için infüzyon halinde, hemoroidde dekoksasyon halinde, diyabet için meyve çiğ yenir ve ishal için çayı yapılır (Ezer ve Arısan, 2006). Meyveler tamamen olgunlaştıkları zaman toplanır, tat ve kokuları dolayısıyla taze olarak yenilir. Meyvelerin, vücuda kuvvet ve dinçlik verdiği söylenmektedir (Balos, 2007). Taze filizleri şeker ve astım hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin genç dallarından 2-3 tanesi yarım litre sıcak suda demlenip

ve sabahları aç karnına 1 bardak içilmektedir. Kansere karşı kullanılmaktadır. Nane, maydanoz, ısırgan otu, kahve otunun yaprakları, çam kozalağı ve böğürtlen kökü kullanılarak hazırlanan dekoksion, çay olarak sabahları birer bardak içilmektedir. Mayasıl ve hemoroid hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Parmak büyüklüğünde kesilen böğürtlenin kökü yarım litre suda kaynatılmaktadır. Bu şekilde elde edilen dekoksion günde 1 bardak kadar içilmektedir (Kazan, 2007). . Arılar bal yapımı için nektar ve polenden yararlanır (Karaca, 2008). Genç yapraklı sürgünlerden hazırlanan infüzyon, dahilen, kan şekerini düşürmek amacıyla kullanılır. Yaprakları parçalanıp, haricen, yanık tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden reçel yapılır (Bulut, 2008). Bitkinin yapraklarını ve meyvelerini hayvanlar yer. Bitkinin meyveleri yenir (Vural, 2008). Bitkiden gıda ve tıbbi amaçlı yararlanır (Satıl ve ark., 2008; Cansaran ve Kaya, 2010). Taze filizleri bademcik, çocuğu olmayan kadınların tedavisinde, ateş düşürücü olarak, mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Kök sedef hastalığı, idrar yolları iltihabı, böbrek taşı, mide rahatsızlıkları, ishal, kadın hastalıkları, görme sorunlarında, kanser, şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca meyve şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Bitkinin kökleri yenir (Akgül, 2008). Yaprakları haricen yara iyi edici olarak kullanılır. Köklerinin dekoksionu deri hastalıklarını iyileştirmek için içilir. Köklerinin dekoksionu idrar yolları rahatsızlıklarında içilir. Meyveleri kuvvet verici olarak yenir. Meyvelerinin reçeli ve mermelatı yapılır Taze tepe filizlerinin gövdesi soyulup çiğ olarak yenir ve yemeklere katılır (Kızılarıslan, 2008). Kökleri böbrek taşı tedavisinde kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Meyve, yapraklar infüzyon halinde kanser ve bağırsak tedavilerinde kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

35. RUBIACEAE

143. *Galium consanguineum* Boiss.

Syn: *G. verum* L.

Bitkinin yöresel adı: Babelisk

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Kaval köyü kuzeyi yamaçları, step, 37° 32' 827" N, 43° 30' 018" E, 1600 m, 12.07.2009, İK031, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli: Bitkinin toprak üstü kısmı doğrudan vücutta basur görülen bölgeye sürülür (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

144. *Rubia tinctorum* L.

Syn: *R. tinctorum* L. var. *iberica* Fisch. ex DC.

Bitkinin yöresel adı: Rünas

Literatürdeki diğer adları: Kökboya, Bostanboyası, Boyaotu, Yapışkan ot, Boya kökü,

Lokalitesi: Kaval köyü batısı, çayırılık alan, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 27.05.2010, İK109.

Toplanma dönemleri: Nisan-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boyar madde

Kullanım kodu: VA1

Kullanım şekli: Bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılarak kırmızıya boyanması sağlanır (İsmail KAVVAL).

Literatürdeki kullanımı: Bitkinin kök kısmı suda kaynatılarak kırmızı boya elde edilir (Ertuğ, 1999; Ertuğ, 2000; Özgökçe ve Yılmaz, 2003; Karadağ, 2007; Özgen ve ark., 2004; Bulut, 2006; Mart, 2006; Çömlekcioglu ve Karaman, 2008; Bulut, 2008; Sarper ve ark., 2009). Yapraklı ve çiçekli dalları üzümle ezilerek bel ağrıları olan yere sürülür (Oral, 2007). Kök suda kaynatılarak elde edilen sıvı zatüre ve bronşit tedavisi ile öksürüğün geçmesi için kullanılır. Ayrıca kırmızı boya elde edilir (Metin, 2009). Kökler dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

36. *RHAMNACEAE*

145. *Paliurus spina-christi* Mill.

Syn: *Rhamnus paliurus* L.

Bitkinin yöresel adı: Kenari

Literatürdeki diğer adları: Karaçalı, Çatlıdikeni, Çalta üzümü, Mağaylun, Çaltı ağacı, Çaltı, Dikenliçalı, Avanaktamisi, İsadikeni, Çeşmezen, Kunar, Kızılcaltı, Karadikeni

Lokalitesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, çayırılık, 37° 29' 729" N, 43° 34' 552" E, 1161 m, 23.07.2010, İK169.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Yem

Kullanım kodu: IIA1, IVA

Kullanım şekli:

- a) Bitkinin dal kısmının yakılması sonucu bir yağ maddesi elde edilir. Bu madde mantar görülen bölgeye sürülür (Aydın ÇİFTÇİ).
- b) Bitkinin yeşil yapraklı hali hayvan yemi olarak kullanılır (Zeynep ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Meyve idrar söktürücü, taş ve kum düşürücü olarak kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Meyveleri kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak dahilen kullanılır. Ayrıca meyveleri nazar ve süs için kullanılır. Dikenlerinin sert ve kancalı özelliğinden dolayı çit yapımında kullanılır (Duran, 1998). Meyve, dahilen kabız giderici, idrar arttırıcı, taş düşürücü ve göz hastalıklarında kullanılır. Taze yaprakları çıban açıcı olarak yaranın üzerine sarılır (Baytop, 1999; Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Meyveleri taze iken yenir (Bağcı, 2000). Meyveler toz halinde ekmek yapımı için kullanılır (Saçlı ve Akalın, 2001). Bitki tıbbi amaçlı kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003). Öksürük ve bronşit için çay olarak içilmek üzere tohumları kaynatılır (Ertuğ, 2004b). Meyvelerin dekoksyonu idrar arttırıcı olarak kullanılır. Bitki avlu yapımında kullanılır. Meyve nazara karşı çocukların elbiselerine takılır. Köklerinden hazırlanan dekoksyon sabahları aç karnına dahilen idrar yolu iltihaplarında ve böbrek taşlarını dökmek için kullanılır (Koçyiğit, 2005). Dikenleri batırılarak siğil tedavisinde faydalı olduğu iddia ediliyor. Mide rahatsızlıklarında kaynatılıp içiliyor. Tohumları yeniyor. Ayrıca bölgede nazarlık olarak inançsal kullanımı da yaygındır. (Mart, 2006). Kalp, eklem romatizması ve böbrek taşı için meyve kaynatılarak suyu içilir (Elçi ve Erik 2006). Hayvanlara yedirilir. Ağaç semer yapımında üst ağaç olarak kullanılır. Tohumları kozmetikte kullanılır. Mide ağrısı için

meyvesi kaynatılıp içilir. Olgun meyve ve çiçekleri taze olarak yenilir (Bulut, 2006). Diabet ve idrar yaparken yanmayı önlemek için bitkinin yaprakları akşamdan ısıtılır ve soğutulur. Aç karınla suyu içilir (Koçyiğit ve Özhatay, 2006; Uysal ve ark., 2008; Saday, 2009). İnfüzyon halinde tohum böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2007; Kazan, 2007; Eşen, 2008). Bitki hayvan yemi olarak kullanılır (Satıl ve ark., 2008). Gövde dalları tarla çiti yapımında kullanılır (Akgül, 2008). Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dahilen, ishale karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dahilen, kalp hastalıkları tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dahilen, bronşit tedavisinde kullanılır. Meyveler eskiden (1940'lı yıllar ve öncesinde) öğütülüp ekmek yapımında kullanılmıştır. Tam olgunlaşmamış meyveler çocuklar tarafından yenilir. Yapraklı dalları hayvan (özellikle keçi) yemi olarak kullanılır. Bitki dikenli, çok dalı ve sert yapılı olması nedeniyle avlu, bahçe ve tarla kenarlarına çit olarak kullanılır. Dalları ateşte bir müddet tutulduktan sonra yanık kısımla kaş ve göze sürme çekilir. Dalları ölü defnedildikten hemen sonra toprağın üstüne konur. Böylece hayvanlar tarafından toprağın eşelenmesi engellenir. Dalları çatılara konup buralara hayvanların çıkması engellenir. Bitki yakacak olarak kullanılır. Düzgün gövdeleri baston yapımında kullanılır (Bulut, 2008). Tohum böbrek kumu ve böbrek taşını dökmek için kullanılmaktadır. Ayrıca sidik zoru (prostat) tedavisi ve şeker hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Meyveleri ve yaprakları kurutulup hazırlanan infüzyonu sabah akşam aç karnına iltihap sökücü olarak 1 bardak içilir. Meyveleri kurutularak infüzyonu zayıflamak için içilir. Meyveleri kurutularak infüzyonu bağırsakları yumuşatması için içilir. Çocuklar oyun oynarken genç meyvelerin kenarlarını (kanatlarını) yerler. Toprak üstü kısımları uzun uzun kesilip evlerin, bahçelerin önüne tavuklar girmesin diye çit yapımında kullanılır (Kızıllarslan, 2008). Meyveleri ateş düşürücü olarak kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Çiçek ve dalları nazara karşı kullanılmaktadır. Dalları ve çiçekleri kapılara evlerin girişine asılmaktadır. İnce dalları kesilip cepte taşınmakta ya da bir ucu delinerek kıyafetlere çatal iğne ile takılmaktadır. Kökü ve meyveleri kaynatılıp şeker hastaları tarafından içilmektedir. Meyveleri suda kaynatılıp elde edilen sıvı astım hastalığı ve basur tedavisi için içilmektedir (Metin, 2009). Meyveleri tıbbi amaçlı, bitki çocuk oyunları ve dekorasyonda kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Meyve dekoksasyon halinde baş

ağrısı, şeker hastalığında, böbrek taşı düşürücü ve karın ağrısında kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010).

37. SALICACEAE

146. *Populus nigra* L. subsp. *nigra*

Bitkinin yöresel adı: Spindar

Literatürdeki diğer adları: Kavak, Sultan söğütü

Lokalitesi: Olgunlar köyü, ağaçlık alan, 37° 27' 614" N, 43° 35' 129" E, 1144 m, 26.05.2010, İK119.

Toplanma dönemleri: Haziran-Eylül

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Yakacak-Elsanatu

Kullanım kodu: IIIA, VA5

Kullanım şekli: Tüm bitki yazın kesildikten sonra kurutularak kışın yakacak olarak kullanılır. Bitkinin gövdesi toprak evlerin damlarının yapımında kullanılır. Ayrıca bitkinin dallarından kar ayaklığı yapılmaktadır (Tahir ARTUŞ).

Literatürdeki kullanımı: Bütün bitki kereste ve cila olarak kullanılır (Ertuğ, 2000; Deniz, 2008). Çatı, çardak ve çit yapımında kullanılır. Yakacak olarak kullanılır. Yem olarak kullanılır (Tugay ve ark., 2004; Balos, 2007). Yaşlı gövde ve dallar yakacak olarak kullanılır (Eşen, 2008). İnce dalları uçurtma yapımında kullanılır. Gövdesi evlerin çatılarının yapımında kullanılır (Bulut, 2008). Bahçelerde rüzgar kesici ve odun hammaddesi olarak kullanılır (Saday, 2009).

147. *Salix aegyptiaca* L.

Syn: *S. phlomoides* Bieb.

Bitkinin yöresel adı: Belgebi

Literatürdeki diğer adları: Söğüt

Lokalitesi: Geçitli köyü yol kenarı, 37° 29' 911" N, 43° 35' 364" E, 1647 m, 08.08.2010, İK267, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Yakacak-El sanatı

Kullanım kodu: IIA1, IIIA, VA5

Kullanım şekli: Yaprak kısmı ezilerek sulu halde ağrıyan diş üzerine konur. Bitki yakacak olarak kullanılır. İnce dallar barınak ve sepet yapımında kullanılır (Behçet KAYA).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

148. S. alba L.

Bitkinin yöresel adı: Belgibizeri

Literatürdeki diğer adları: Söğüt ağacı, Aksöğüt, Köy söğüdü, Sorkun, Germajo

Lokalitesi: Kaval köy içleri, çayırılık, 37° 32' 781" N, 43° 29' 318" E, 1597 m, 14.05.2009, İK232.

Toplanma dönemleri: Nisan-Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Yakacak-Elsanatı

Kullanım kodu: IIA1, IIIA, VA5

Kullanım şekli: Yaprak kısmı ezilerek sulu halde ağrıyan diş üzerine konur. Bitki yakacak olarak kullanılır. İnce dallar barınak ve sepet yapımında kullanılır (Kadir YAMAÇ).

Literatürdeki kullanımı: Dahilen yatıştırıcı, kuvvet verici, ateş düşürücü, kabız ve romatizma ağrılarını giderici etkilere sahiptir (Baytop, 1994). Yaprakların dekoksyonu romatizma tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Bitkinin yaprakları hayvanların sancılanmaları durumunda kaynatılıp suyu içirilir. Genç sürgünlerinden süpürge ve sepet yapılır. Ayrıca yaprakları sarımsakla kaynatılıp lapa haline getirildikten sonra üzerine yoğurt sürülür, zayıf ve ishali çocuklar bu lapa üzerine oturtulur (Gümüş, 1994). Bitki ağrı kesici olarak kullanılır. Kabuk romatizma hastalığında kullanılır (Sayar ve ark., 1995). Kabuk dahilen yilancık tedavisinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ 1999; Dönmez, 2000; Tugay ve ark., 2004; Koyuncu, 2005; Ertuğ, 2006; Onar, 2006). Yaprakları dövülerek veya haşlandıktan sonra lapası romatizma hastalığında ağrıyan yerlere sarılır. Yaprakları ve sürgünleri kaynatılarak baş ağrısını kesmek için içilir. Yaprığı anason ile beraber çay gibi ve romatizma ağrılarına karşı içilir (Koçak 1999). Oxsiriyaz tedavisi için taze yaprakları

yenir (Yeşilada ve ark., 1999). Bitkinin toprak üstü kısımları yakacak ve el sanatları yapımında kullanılır (Ertuğ 2000; Deniz, 2008). Yakacak ve hayvan yemi olarak kullanılır. Düz dallarının kabuğu soyulup dayak, asa yapılır. Diz ağrılarında odunu yakılır, külü sıcak su ile karıştırılır, dizde ağrıyan yere bir bez içinde kısa süre sarılır (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Dal ve yapraklarından hazırlanan dekoksasyon haricen ayak mantarı tedavisinde kullanılır. Dal ve yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen öksürük kesici olarak kullanılır (Koçyiğit, 2005; Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon romatizma tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanılır. Gövde kabuklarından hazırlanan dekoksasyon haricen romatizma tedavisinde kullanılır. Gövdelerinden elde edilen kömür toz edilip hayvanların içme suyuna katılarak, hayvanların şişkinliklerinin giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon haricen saç kepeklenmesine karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon sabahları aç karnına bir bardak dolusu içilerek, kan şekerini düşürmek amacıyla kullanılır (Tuzlacı, 2006). Gövde kabuğun yakılarak oluşan kül yara üzerine konur (Ezer ve Arısan, 2006). Yaprakları migren ağrılarına iyi gelir (Bulut, 2006). Dalları sepet yapımında kullanılır. Gövdesi yakacak olarak kullanılır. Koyun ve keçiler için ağacın dallarından barınak yapılır. Dalları yapılan büyük sepetler, yiyeceklerin üzerine kapatılır ve etrafı çamurla sıvanarak uzun süre yiyeceklerin bozulmadan saklanması sağlanır (Gencay, 2007). Arılar bal yapımı için bitkinin polen ve nektarından faydalanır (Karaca, 2008). Ağacın gövdesinden ince bir boru şeklinde çıkarılan kabuk çocuklar tarafından düdük olarak kullanılır (Eşen, 2008). İnce dalları sepet yapımında kullanılır. Gövdesinden tokaç (çamaşır döveceği) yapılır. Kaz Dağı'nın Evciler Köyü üstünde Düden Mevkii'nde yer alan gölcükte boğulan bir kadının anısına Türkmenlerin her yıl ağustos ayında gelerek bu gölcük kenarında yetişen söğüde ip ve mendil bağladığı belirtilmiştir (Bulut, 2008). Dal kabukları romatizmal ağrılar için kurutularak toz haline getirilip, bir bardak suyun içerisinde bir gram kadar alınıp ağrı kesici olarak kullanılmaktadır (Saday, 2009).

38. SCROPHULARIACEAE

149. *Verbascum speciosum* Schrad.

Syn: *V. longifolium* DC.

Bitkinin yöresel adı: Masicark

Literatürdeki diğer adları: Kabalak, Ayı lahanası

Lokalitesi: Elmacık mezrasına giderken yol kenarı, su kenarı, 37° 34' 136" N, 043° 28' 531" E, 2170 m, 14.07.2009, İK 070.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi-Balık avı

Kullanım kodu: IIA1, VIA7

Kullanım şekli:

- Toprak üstü kısmı torbaya konulduktan sonra balık bulunan suya atılıp balıkların ölmesi sağlanır (Sait KAVVAL).
- Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılır ve romatizma hastalığı tedavisi için kaynayan suyun buharı üzerine oturulur (Cahit EROL).

Literatürdeki kullanımı: Çiçeklerinin infüzyonu hemoroit tedavisinde içilir. Çiçeklerinin infüzyonu öksürük kesici olarak içilir. Kökün iç kısmından ufak hap gibi küçük parçalar kopartılıp hemoroit tedavisinde günde 3 kez yutulur. Yaprakları koyun ve keçi yemliğine katılır. Kuruyunca toplanıp yakacak olarak kullanılır. Çocuklar bitki kuruduğu zaman kökünü çıkartıp gövdesiyle beraber silah şeklinde oyuncak yaparlar (Kızıllarslan, 2008).

39. THYMELACEA

150. *Daphne mucronata* Royle

Syn: *D. Angustifolia* C. Koch.

Bitkinin yöresel adı: Tevri

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrası, kaya çatlakları, 37° 34' 588" N, 43° 28' 357" E, 2183 m, 14.07.2009, İK057.

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Dal-Kabuk

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- Bitkinin dalları ufalanarak ağrıyan diş üzerine konur (Halit TUNÇ).
- Bitki kaynatılarak macun benzeri bir madde elde edilir. Bu madde romatizma ağrıları görülen bölgeye sürülür (Salih ÇAKIR).
- Kabuk kısmı suda kaynatılarak öksürük tedavisinde kullanılır (Zeynep ÇAKIR).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

40. *TYPHACEAE*

151. *Typha angustifolia* L.

Bitkinin yöresel adı: Hesil

Literatürdeki diğer adları: Papur, Hasır otu, Tülü

Lokalitesi: Cevizdibi köyü, su içi, 37° 31' 860" N, 43° 27' 382" E, 1602 m, 22.07.2010, İK206.

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: El sanatları

Kullanım kodu: VA2

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı hasır ve barınak yapımında kullanılır (Mehmet EMİN ENGİN).

Literatürdeki kullanımı: Hasır örmede kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003). Kurumuş çiçekleri kesilerek vazolara olduğu gibi ya da boyalar ile boyanarak demetler halinde konulur. Sıklıkla *Phragmites australis* ile birlikte kullanılır (Onar, 2006). Gövdelerinden koparılır, çiçek durumları vazolara süs olarak konur (Vural, 2008).

41. *ULMACEAE*

152. *Celtis glabrata* Steven ex Planch.

Syn: *C. tournefortii* Lam. var. *glabrata* (Steven ex Planch.) Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Tevk

Literatürdeki diğer adları: Kenır, Sarı meyveli çitlenbik, Gilikşeker, Çıtlık dahun

Lokalesi: Kaval köyü batısı, kaya çatlakları, 37° 32' 310" N, 43° 29' 566" E, 1612 m, 27.05.2010, İK107.

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Meyvesi yenir. Ayrıca meyve dövülerek yörede "Poğın" olarak adlandırılan bir tür helva içine katılır (Yasin KAVAL).

Literatürdeki kullanımı: Meyveleri yemiş olarak tüketilir (Duran, 1998). Olgun meyveleri dövüldükten sonra kavut olarak Konya bölgesinde yenir (Baytop, 1999). Meyveleri olgunlaşınca yenir. Bitkinin gövde kısmı yakacak olarak, evlerin üstünün kaplanmasında, hayvanlara barınak yapımında, bahçelerin etrafının kapatılmasında kullanılır (Arık, 2003).

42. URTICACEAE

153. *Urtica dioica* L.

Bitkinin yöresel adı: Dezınk, Gezınk

Literatürdeki diğer adları: Gezgezk, Isırgan, Istırgan, Cızlagan, Iskıdan, Dalağaz otu, Ağdalak, Cıncar, Cıncar, Dakırdalak, Erinç, Geznik, Gıcıkdan otu, Gidişgen, Isırgı, Sırgan otu, Yığınç, Bırkı, Dalan, Daladiken, Büyük ısırgan otu, Dızlağan, Dalağan, Bısırga, Gezik

Lokalesi: Işık köyü mezrası, su içi, 37° 39' 996" N, 43° 34' 578" E, 2492 m, 22.07.2010, İK195.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü-Tohum

Kullanım amacı: Gıda-Tedavi

Kullanım kodu: IA2, IIA1

Kullanım şekli:

- Kanser tedavisi için bitkinin tohumları balla ile karıştırılıp yenmektedir. Ayrıca bitki iyice yıkandıktan sonra sabah kahvaltısında veya yemeklerde yenir (Sait DUMAN).

- b) Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak soğuk algınlığı tedavisi için suyu içilir (Zeynep ÇİFTÇİ).
- c) Yaprak yakıcı olan özelliğinden dolayı romatizma ağrıları görülen bölgeye sürülür (Naif DİNÇER).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları kan pıhtılaştırıcı, ağrı kesici olarak bilinir. Ayrıca yaprakları romatizma ve cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Haşlanmış taze gövde ve yaprakları sebze olarak tüketilir (Özçelik, 1987; Özçelik ve ark., 1990; Öztürk ve Özçelik, 1991; Baytop, 1994; Erol, 1995). Isırgan tohumlarının yörede deniz aygırı diye adlandırılan çok küçük bir balıkla hazırlanan macunu kanser tedavisinde kullanılır (Melikoğlu, 1987). Taze bitki romatizma ağrıları için kullanılır. Kök dekoksasyon halinde bronşit tedavisinde kullanılır (Tabata ve ark., 1994). Bitki sebze olarak kullanılır (Işık ve ark., 1995; Şimşek ve ark., 2001; Abay ve Kılıç, 2001; Özgen ve ark., 2004; Koyuncu, 2005). Köklerinin dekoksyonu mayasıla karşı dahilen kullanılır (Saçlı, 1996). Toprak üstü kısmı taze olarak romatizma ve romatizmal ağrılara karşı kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Romatizma, prostat hiperplazisi, egzama, kanser, diyabet tedavisinde ve Kahramanmaraş yöresinde toprak üstü kısımları hemoroid tedavisinde yararlanılmaktadır, ancak bitkinin ödem ve enflamasyona neden olduğu da bilinmektedir (Akbay ve Başaran, 1997). Taze sürgünler pişirilip sebze olarak tüketilir. Son yıllarda tohumları kanser hastalığına karşı tedavi edici olarak kullanılmaktadır (Duran, 1998). Yaprakları ve kökleri yılan ısırıklarına karşı kullanılır (Ertuğ 1999). Mide-barsak yolundaki gaz sancısı için kaynatılıp soğutulmuş suyu içilir. İdrar yolu hastalıklarında, iltihaplanmalarda altını ıslatan çocuklarda, böbrek taşlarını düşürmede toprak üstü kısmı kaynatılarak elde edilen suyu soğutulduktan sonra içilir. Soğuk algınlığında toprak üstü kısmının dekoksyonu içilir, boğaz ağrısı için gargara yapılır. Egzamalarda toprak üstü kısmının dekoksyonu içilir. Basur için kaynatılıp içilir. Basur için bal ile macun yapıp yenir. Çocuğu olmayan kadınlar ısırganın kaynatılarak elde edilen sıcak suyun buharına oturtulur. Bu yöntem kadınlarda sistitte de kullanılır. Toprak üstü kısmı doğranır, arpa, un ve inek sütü ile pişirildikten sonra ciltte oluşan iltihaplı yaralara ve egzamaya sarılır. Toprak üstü kısmı kaynatılarak elde edilen suyu nefes darlığına karşı içilir (Koçak, 1999). Hemoroid ve mide rahatsızlıkları için tohum bal ve teryağı ile karıştırılıp her sabah aç karnına alınır. Kanser ve egzama tedavisi için böğürtlen yaprağı ile kaynatılarak sabahları içilir. Meme kanseri ve mide ağrısı

tedavileri için bitkinin kök kısmı “börtlen” (*Rubus sanctus*; kök), “kaldiri” (*Trachystemmon orientale*; kök) ile birlikte çayı yapılarak kullanılır. Hemoroid için bitki pşirilerek yenir. Kanser için taze sürgünler yenir. Böbrek taşı düşürmek için dekoksasyon halinde kullanılır. Romatizma ağrıları için taze bitki ağrıyan bölgeye sürüldüğü gibi dekoksasyon halinde de kullanılabilir (Yeşilada ve ark., 1999). Gövde ve yapraklar yiyecek olarak ve romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılır (Dönmez, 2000; Ertuğ, 2000). Yemeklik olarak kullanılır. Kaynatılarak suyu iltihaplı durumlar için içilir. Isırgan kökünün kansere iyi geldiği söyleniyor. Ayrıca mayasıl için kullanılır (Bağcı, 2000). Genç bitki ezilir iltihaplı çıban yaraları üzerine bırakılır. Bitki kesilir ve süt ile kaynatılarak kesik yaralarına sürülür. Basur ve karaciğer tedavilerinde dekoksasyon halinde kullanılır. Romatizma ağrıları için genç bitki ellere ve ayaklara sürülür. Romatizma ağrıları için bitkinin çayı yapılır. Yapraklar romatizmal hastalıklar için lapa halinde süt içinde kaynatılır, daha sonra ağrıyan kısma uygulanır. Bitki kanser tedavisi için dekoksasyon halinde kullanılır. Genç filizleri dış hastalıklarda ve egzama tedavilerinde kullanılır. Kökler çilt alerjileri durumunda infüzyon halinde kullanılır. Diabet hastalığı için bitki *Thymus sp.* ile karıştırılarak çayı yapılır. Her derdedeva olarak bilinen genç bitki yemeklerde veya kahvaltudan önce her sabah yenilmektedir. Burun kanamalarını durdurmak için dekoksasyon halinde çayı yapıp içilir (Sezik ve ark., 2001). Kökler dekoksasyon halinde hemoroide karşı alınır (Saçlı ve Akalın, 2001; Gürhan ve Ezer, 2004). Romatizma ağrıların olduğu yere sürülürse ağrıyı keser. Egzama olan bölgeye kurusu dövülüp sürülür. Haşlanıp yendiğinde şekeri düşürür ve ciltteki lekeler içinde yararlı, suyu yüze pamuklu sürülmeli (Ertuğ, 2002; Ertuğ, 2004c). Tüm bitki çiğ olarak salata şeklinde tüketilir. Tüm bitki dekoksasyonu, saç dökülmelerine, nefes darlığına, diyabete, kansere, böbrek rahatsızlıklarına, karaciğer rahatsızlıklarına, kemik erimesine, romatizmaya, damar tıkanıklarına, kadın hastalıklarına, el ve ayak parmaklarında oluşan mantarlaşmaya karşı kullanılır (Şimşek ve ark., 2002; Ertuğ, 2003a). Kanser ve tüm iç hastalıklarına karşı yaprakları ile yemeği yapılır, çayı içilir (Koca, 2003). Kadınların aybaşı kanı çok olursa yapraklar haşlanıp suyu içilir. Yaprakları iltihaplı şişkinliklere 15 dakika kadar taze ot sarılır, sarı akar ağrı ve şişkinliği geçirir (Ertuğ, 2003b). Kurutulmuş yapraklar 3 gün boyunca suyun içinde tutulur, ardından yün ile birlikte materyaller 1 saat kadar suda kaynatılarak yeşil bir renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Toprak üstü kısımları kaynatılır kanser, mide ve

iç hastalıklara karşı içilir. Kökleri yaş iken veya kurutulduktan sonra kanser hastalıklarına karşı sabah aç karnına içilir. Toprak üstü kısımları taze iken çorba yapımında kullanılır (Arık, 2003). Tüm bitki kansere ve romatizmal hastalıklara karşı kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004; Ezer ve Arısan, 2006). Yaprak ve kök dahilen kan temizleyici, idrar arttırıcı ve iştah açıcı olarak kullanılır. Taze bitki romatizma ağrılarını gidermek için ağrıyan yerlere sürülerek tahriş yapılır ve kan toplanması sağlanır. Ateş düşürücü olarak kullanılır. Yapraktan hazırlanan infüzyon (%2-5) veya kök dekoksasyonu (%3-4) , yemek aralarında 2-3 bardak içilir. Şeker hastalığına ve idrar yolu rahatsızlıklarına iyi gelir (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Kol bacak ağrıları görülen yere bitki sürülür. Tüm bitki çiğ olarak salata şeklinde tüketilir. Saç dökülmesi ve hazmı da kolaylaştırır (Şimşek ve ark., 2004). Taze ve kurutulmuş yaprakları ile meyveleri kullanılır. Kansere karşı kullanılmaktadır. Çok iyi bir idrar söktürücü ve karaciğer temizleyici olarak kullanılır (Malyer ve ark., 2004). Tüm bitki kavurma bulgur ve pilav yemeklerine katılır. Kökleri sütlü lapa içinde dahilen kas gevşetici olarak kullanılır. Tohumlarının dekoksasyonu dahilen hemoroide karşı kullanılır. Yapraklarının dekoksasyonu dahilen kadınların kısırlıklarını gidermek için kullanılır (Ezer ve Avcı, 2004). Bitki hayvanlarda zehirlenmelere neden olur (Töngel ve Ayan, 2005). Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon sabah akşam birer kahve fincanı dolusu içilerek, hemoroidlere karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen kan şekerini düşürücü olarak kullanılır, Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon yemeklerden önce içilerek, mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır. Taze meyvelerinden hazırlanan infüzyon dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Genç taze yapraklar, ufalanıp balla karıştırıldıktan sonra dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Genç taze yapraklarından hazırlanan dekoksasyon içinde vücudun ağırlı kısmı bir müddet bekletilir, bu banyodan sonra kaynatılan yapraklar, aynı ağırlı kısma bir bezle sarılarak, romatizma ve eklem ağrıları tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon dahilen kanser tedavisinde kullanılır. Yaprakları irmik ve kepekli un ile yoğrulup haricen, kırık çıkık tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon sabahları aç karnına 1 bardak dolusu içilerek, idrar söktürücü olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon günde 1-2 bardak dolusu içilerek, iltihaplı böbrek tedavisinde kullanılır. Meyveleri kurutulup toz haline getirildikten sonra bal ile karıştırılarak aç karnına 1 tatlı kaşığı kadar yutulur, kanser tedavisinde kullanılır.

Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon sabah akşam birer bardak dolusu içilerek prostat hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yaprakları haşlanarak haricen vücuttaki berelerin tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen, terleme ve egzama gibi deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısmından yapılan yemeği siyatik tedavisinde kullanılır. İlbaharda toplanan bitkinin toprak üstü kısımları soğan, yağ ve su ile pişirildikten sonra dahilen, güneş ve soğuk alerjilerine karşı kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarının suda kaynatılmasıyla oluşan buharı mayasıl tedavisinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımları bacakları kuvvetlendirmek için cilde sürülür (Tuzlacı, 2006). Bitkinin gövde ve yaprakları sulu yemek ve börek içi olarak tüketilir. Ayrıca salata içerisine çiğ olarak doğranıp tüketilir. Bunun yanında bitkinin yaprakları kıyılmak şartı ile çiğ olarak romatizmalı bölgeye sarılır (Akdoğan ve Akgün, 2006). Tüm bitki mayasıl, şeker, kanser, idrar yolları ve kadın hastalıkları gibi hastalıkları geçirmek için kullanılır. Ayrıca saç dökülmesini önlemek, romatizma ve ağrılar için ve yiyecek olarak kullanılır (Onar, 2006). Bitkinin toprak üstü kısımlarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar arttırıcı, bağırsak düzensizliği, iltihap söktürücü ve şeker hastalığının tedavisinde kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Çayı öksürük, soğuk algınlığına karşı içilir. Çayı bağırsak ağrısı, mide yanması ve böbrek sancısına karşı içilir. Haşlanarak veya kavru olarak yemeği yapılır. Kanser hastalıklarına karşı çayı içilir. Bu çay romatizma ağrılarını azaltır (Bulut, 2006). Tohum kanser, hemoroid, ülser, idrar söktürücü, prostat, üriner hastalıklar ve egzama için kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Her derde deva olarak tabir edilen bir bitkidir. Özellikle tohumları değerlidir. Karaciğer hastalıklarına iyi geldiği iddia edilmektedir. Toprak üstü kısımları kavru olarak yemeği yapılmaktadır. Ayrıca şeker hastalığı için yaprakları tohumları yenir. Bölgede rahim kanseri olan bir kadına tohumları yedirilmiş ancak etkili olmadığı söylenmektedir (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). Bitkinin tohumunun kansere ve şeker hastalığına karşı, prostat kanserine karşı yapraklarının sivilce için, kanser hastalığına karşı kullanıldığı ifade edilmiştir. Tohumları dövülerek balla karıştırılıp sabahları bir kaşık aç karnına alınmak suretiyle prostat kanserine karşı kullanıldığı söylenmiştir. Yaprakları kaynatılarak dekoksasyonu hazırlanmakta, sivilceler için haricen, kansere karşı ise dâhilen kullanıldığı ifade edilmiştir. Dioskorides, yapraklarının tuzla birlikte sürülmesiyle köpek ısırıklarına iyi geldiği ve kangrene karşı kullanıldığını ifade etmiştir. Tümör ve ülserle karşı kullanılmaktadır (Kıran, 2006). Kanser hastalığı için

çayı demlendikten 1 gün sonra içilir. Şeker hastalığı için kaynatılıp suyu içilir (Elçi ve Erik, 2006). 5. ve 6. aylarda taze bitki toplanarak yemek yapımında kullanılıyor. Yaygın olarak suyu kaynatılıp içilmekte, kalp rahatsızlıklarına ve kansere iyi geldiği iddia ediliyor. Ayrıca bitkinin kaynatılan suyuyla saçlar yıkanıyor (Mart, 2006). Genç fidanlar kurutulduktan sonra kaynatılır ve kansere karşı kaynatılmış suyu içilir. Toprak üstü kısmı kaynatılarak suyu içilir, kanı temizler. Ayrıca sedef hastalığına karşı da aynı şekilde kullanılır. Toprak üstü kısımları ilkbahar aylarında kadınlar tarafından toplanarak yağda yumurta ile birlikte yemeği yapılır (Gencay, 2007). Yaprak dekoksasyon halinde kanser tedavisinde kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2007). Direkt vücuda sürülerek romatizma tedavisinde kullanılır. Taze toprak üstü kısmı pişirilerek yemek yapılır veya az miktarda haşlanıp katmalara konur (Yeşil, 2007). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kansere karşı kullanımı yaygındır. Pişirilerek ya da doğrudan çiğ olarak yenilmektedir. Şeker hastalığı ve tansiyon rahatsızlığına karşı kullanılmaktadır. Yaprakları sıcak suda demlenip soğutulduktan sonra sabahları aç karnına 1 bardak içilmektedir (Kazan, 2007). Bitkinin kurutulmuş yaprakları, mordanlı ve direk boyama yöntemleri kullanılarak boyama yapılır (Karadağ, 2007). Ispanak gibi pişirilip yemeği yapılabildiği gibi yaprakları sarma ve börek yapımında kullanılır. Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu, vücudu kuvvetlendirici, idrar söktürücü, böbrekte kum veya küçük taşları düşürücü, saç dökülmesini önleyici ve zayıflatıcı durumlar için kullanılır. Özellikle kansere karşı, tohumları toz haline getirilir, bal ile karıştırılır ve sabah aç karna bir çay kaşığı yenir (Balos, 2007). Romatizma için mafsallarda yeşil taze bitki kurutulup dekoksasyon ve infüzyon halinde, bal ile karıştırılarak lapa halinde (ilaba) kullanılır (Oral, 2007). Düşük kolesterol, egzama ve üriner hastalıklar için yaprağın dekoksasyon halinde çayı yapılır (Sarper ve ark., 2008). Bitkiden tıbbi ve gıda amaçlı yararlanılır (Satılve ark., 2008). Kansere ve verem için genç yapraklar kaynatılır, suyu içilir (Akgül, 2008). Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çay, idrar arttırıcı, iltihap söktürücü, kan temizleyici, kan yapıcı olarak kullanılır. Ayrıca kansere karşı yaprak ve sürgünleri salata şeklinde veya pişirilerek tüketilir (Eşen, 2008). Bitkinin taze toprak üstü organları böbreklere katılır. Bitkinin taze toprak üstü organları doğranıp sade veya yumurtayla yağda kızartılarak yenir. Bitkiden koparılan bir miktar dal parçaları suya atılır. Kaynamaya başlayınca ocaktan alınıp soğumaya bırakılır. Oluşan çayı, saçı

seyrek olanlar saçlarının sıklaşması için şampuan gibi kullanır. Bitkinin toprak üstü organları toplanır. Kazana koyulup, 1/1 oranında su ilave edilip üstü kapatılır. 3-5 gün sonra suyu süzülür. Süzülen su meyve ve sebzelerdeki ‘‘Basıra’’ adı verilen zararlıya pompayla püskürtülür (Vural, 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, kanserden korunmak amacıyla kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, kaşıntılı deri hastalıkları tedavisi için kullanılır. Yaprakları tuzla ovulduktan sonra içine un ve su katılıp tavada pişirilerek ‘‘çırpma’’(bir çeşit krep) yapılır (Bulut, 2008). Yaprakları haricen romatizma ağrılarında kullanılır. Yaprakları toz haline getirilip veya tohumları balla karıştırılarak sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı guatr tedavisinde yenir. Toprak üstü kısımları kaynatılır ve suyuyla güneşten yanmamak için yüz yıkanır. Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu şeker hastalığında içilir. Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu veya infüzyonu kanserli hastalara 1 hafta boyunca içirilir, sonraki 1 hafta bırakılır. Tohumları dövülüp balla karıştırılarak öksürük kesici ve balgam sökücü olarak yenir. Tohumları kurutulup dövülerek toz haline getirilir, keçiboynuzuyla karıştırılıp macun kıvamına getirilerek bronşit ve gırtlak kanseri tedavisinde yenir. Tohumları kavrulur, ezilip balla karıştırılıp birer kaşık yemekten önce böbrek iltihabı ve böbrek taşı tedavisinde yenir. Toprak üstü kısımları haşlamp pirinçli yemeği ve börek içi yapılır (Kızılarlan, 2008). Yapraklarından yemek yapılır. Böreklerin içine konulur. Yöre halkı tarafından kanser önleyici, bağışıklık sistemini güçlendirici, olarak biliniyor. Isırgan yaprağının kaynatılmasıyla elde edilen suyu saç dökülmelerini önlemede, kepeklenmeyi gidermede, saçları güçlendirmede kullanılır. Ayrıca kan temizleyici, iştah açıcı, bedeni güçlendirici etkileri nedeniyle kullandıkları saptanmıştır (Deniz, 2008). Toprak üstü organları gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kansere karşı kullanımı yaygındır (Uysal, 2008). Börek iç malzemesi olarak kullanılması yanın da soğanla kavrulup ta tüketilmektedir. Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar arttırıcı, iltihap söktürücü, kan temizleyici, kan yaptırıcı olarak kullanılır. Ayrıca kansere karşı yaprak ve sürgünleri salata şeklinde veya pişirilerek tüketilir (Saday, 2009). Bütün bitki sabah kahvaltısından önce dekoksasyon halinde yüksek tansiyon tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısmı infüzyon halinde karın ağrısı, alerji ve el yaralarında kullanılır (Tuzlacı ve ark., 2010). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü, romatizma ve eklem

ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan, 2010). Doğal çay olarak kullanılır (Yaldız ve ark., 2010). Yaprak, çiçek ve tohum tıbbi ve gıda amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya, 2010). Yaprak ve petioller çiğ yenir ya da kaynatılarak suyu kansere karşı kullanılır (Koca ve Yıldırım, 2010).

43. VALERIANACEAE

154. *Centranthus longiflorus* Stev. subsp. *longiflorus*

Syn: *Valeriana angustifolia* Bieb.

Bitkinin yöresel adı: Soryaz

Literatürdeki diğer adları:

Lokalitesi: Elmacık köyü mezrasına giderken yol kenarı, step, 37° 34' 136" N, 43° 28' 022" E, 2170 m, 14.07.2009, İK083, Ir.-Tur. Elm.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım kodu: IA4

Kullanım şekli: Bitkinin yaprakları taze veya kurutulmuş halde ayran ve pilav yemeklerine atılır (Şefika DUMAN).

Literatürdeki kullanımı: Taranan literatürlerde herhangi bir kullanıma rastlanmadı.

44. VIOLACEAE

155. *Viola odorata* L.

Syn: *V. wiedemannii* Boiss.

Bitkinin yöresel adı: Binevşok

Literatürdeki diğer adları: Menevşe, Menekşe, Mor menekşe, Kokulu menekşe, Kır menekşesi

Lokalitesi: Kaval köyü, çayırılık alan, 37° 32' 670" N, 43° 29' 792" E, 1574 m, 27.05.2010, İK115, İK007.

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: IIA1

Kullanım şekli:

- a) Damar, mide ve böbrek ağrıları için kurutulmuş tüm bitki suda kaynatılarak içilir (Kadir YAMAÇ).
- b) Mide yarası için bitki çiçekli halde iken çiğ olarak yenir (Zeynep ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Yaprak, çiçek ve gövde kısımları koku elde etmek için kullanılır. Ayrıca bitki kaynatılarak terletici ve ateş düşürücü ve lapa veya gargara şeklinde göğüs yumuşatıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999; Bulut, 2006). Yaprak ve çiçekler hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Çiçek dekoksion halinde, solunum sistemi bozukluğunda kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2007). Yapraklar yanık tedavisinde kullanılır (Uysal ve ark., 2008). Süs amaçlı park ve bahçelerde yetiştirilmektedir (Metin, 2009).

45. VITACEAE

156. *Vitis vinifera* L.

Syn: *V. vinifera* L. var. *sativa* DC.

Bitkinin yöresel adı: Diri

Literatürdeki diğer adları: Tıriy, Asma, Koruk, Yabani asma, Çakal üzümü, Tri, Ğınıb, Üzüm, Trıh, Korık, Devek

Lokalitesi: Üzümcü köyü, bahçe içleri, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK089.

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Meyve-Yaprak

Kullanım amacı: Gıda –Ekonomik

Kullanım kodu: IA1, IA4, VIA18

Kullanım şekli: Bitki yaprağının salamurası yapılır. Olgunlaşmış meyve yenir. Bu iki amaçla tüketilen bitkinin yaprak ve meyvesi ticari amaçla satılır (Hamit ER).

Literatürdeki kullanımı: İyi bir gıda maddesi olup, tedavide idrar artırıcı, yatıştırıcı, müshil ve kuvvet verici olarak dekoksion (%5) halinde kullanılır. Kurutulmuş yapraklar dahilen infüzyon (%5) halinde kabız ve kan kesici olarak kullanılır. Asma

yaprağından sarı, sarı-yeşil renkler elde eldir (Eyüpoğlu ve ark.,1983). Meyve dahilen yanık tedavilerinde kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995). Fışkı adı verilen uç sürgünleri yenir, mayhoş tadı vardır. Pekmezide kansızlığa ve üşütmeye karşı içilir. Kuru meyve ezilerek kırıkların üzerine şişmeyi engellemek için bağlanır (Vural ve ark., 1997). Yaprak ve kuru üzümünden yeşilimsi ve kahverengi boya elde edilir (Ertuğ, 1999; Özgökçe ve Yılmaz, 2003; Karadağ, 2007). Meyveleri ve yaprakları gıda amaçlı olarak kullanılır. Gövdesi el sanatları yapımında kullanılır. Genç yapraklar ağrıları dindirmek için yenir (Ertuğ, 2000). Yaprakları sebze olarak kullanılır. Meyveleri sevilerek yenilir. Şurubu yapılıp ve kuvvet verici olarak kullanılır. Yapraklar yara iyi edici olarak da kullanılır (Türkoğlu, 2000). Meyve ve yaprakları yenir. Yaprakları kan kesici olarak kullanılmaktadır. Meyveleri kuvvet verici ve kabızlık giderici olarak kullanılır (Duran ve ark., 2001). Kuru üzüm ezilerek moraran bölge üzerine uygulanır. Meyve sirke ile birlikte vücutta güneş yanması olan bölgeye sürülür. Meyve ezilerek çıban olan yere konur. Hemoroid tedavisi için az miktarda tohum alınır (Sezik ve ark., 2001). Dallarındaki öz suyu böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Saçlı ve Akalın, 2001). Çardak yapılıp (Tütenocaklı, 2002). Gıda ve tedavi amaçlı olarak kullanılır. Yakacak olarak kullanılır. Akan su böbrek taşı için günde 1 fincan içilir. Asma budandığında akan sıvı bir şişeye toplanır. Bu su ile saçlar yıkanır. Antibakteriyal olarak kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003; Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Gıda amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004b). Meyve ve tohum dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Yaprakları ve meyvesi gıda olarak kullanılır (Tugay ve ark., 2004). Genç sürgünler böcek sokmalarına karşı kullanılır. Meyveleri anti gastrit olarak kullanılır (Pieroni ve ark., 2005). Taze yapraklı dalları, ısıtılıp, haricen, eklem ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan sirke, dahilen, zehirli ot yiyen ve vücudunda şişme görülen hayvanların tedavisinde kullanılır. Hayvanda müshil etkisi yapar ve yediklerini dışarı atması sağlar. Meyveleri, hafifçe kurutulduktan sonra, aç karnına günde 15-20 adet yenilerek, kan yapıcı olarak kullanılır. Taze yapraklar, hafifçe ezildikten sonra, haricen, çıbanların çabuk iyileşmesini sağlamak amacıyla kullanılır. Dallardan hazırlanan dekoksasyon, haricen, saçların beslenmesi, canlılık parlaklık kazanması amacıyla kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon, günde 3 kez yemeklerden sonra birer bardak dolusu içilerek, bacaklardaki şişliğin giderilmesinde kullanılır. Meyvelerinden yapılan pekmez, dahilen, nezle ve soğuk

algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden yapılan pekmez, dahilen, hayvanlardaki üşütmeğe karşı kullanılır (Tuzlacı, 2006). Meyveleri olgunlaşınca yenir. Bitki özsuyunun göze damlatılması göz ağrılarına iyi gelir (Bulut, 2006). Meyveleri ve yaprakları yiyecek olarak kullanılır. Ayrıca yakacak olarak ta kullanımı vardır (Korkut, 2006; Akan ve ark., 2008). Işkın denilen uç sürgünleri ve meyveleri taze olarak yenir. Taze meyvesinden ezilerek elde edilen pekmez üşümeye ve kansızlığa karşı kullanılır (Öztürk ve Dinç, 2005). Yaprakları sarma yemeğinde kullanılır. Bölgede yetiştiriciliği çok yaygın olan bir bitkidir. Kadınlar ve erkekler tarafından çevredeki köy ve mezralarda meyveleri Cizre pazarına getirilerek satılmaktadır (Gencay, 2007). Arılar bal yapımı için bitkiden yararlanır (Karaca, 2008). Meyveleri yenir. Meyvelerinden pekmez yapılır. Yapraklarından dolma yapılır (Satıl ve ark., 2008; Bulut, 2008). Meyvenin şurubu yapılıp kuvvetlendirici maksadıyla kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008). Meyveleri ezilerek kaynatılır pekmez ve şarap yapılır, ayrıca naylona serilerek kurutularak ya da içine ceviz konup kurutma şeklinde değişik ürünler yapılır satılır ve tüketilir. Ayrıca toprak üstü kısmı kışın odun sobalarında yakacak olarak kullanılır (Akgül, 2008). Meyvelerden elde edilen pekmez kan yapıcı olarak kullanılır, meyveler yaz aylarında taze kış aylarında ise kuru olarak tüketilirken yapraklarından çeşitli yemeklerde kullanılır (Eşen, 2008; Saday, 2009; Yüzbaşıoğlu, 2010). Bitkinin yaprağı tuzlu suda bekletildikten sonra başın ağrıyan kısmına konur (Uysal ve ark., 2008). Nisan ayında dalı kırılınca akan usare, dalın ağzına bağlanan şişelere biriktirilir. Saçları besleyip parlatması için haftada bir bu suyla saçlar yıkanır, cildi güzelleştirmesi için yüze sürülür. Meyve ve yaprakları gıda olarak kullanılır. Meyvelerinin turşusu yapılır (Kızılarıslan, 2008). Meyve öksürük, kansızlık, soğuk algınlığının tedavisinde kullanılmaktadır. Üzümünden yapılan pekmezi rahatsızlık süresince 1-2 bardak sulandırılıp içilmektedir (Uysal, 2008). Üzüm meyvesi yaş veya kuru olarak yenilir. Kuru üzüm kansızlığa karşı kullanılır. Yaş üzümünden pekmez, sirke yapılır. Tatlılarda, keklerde, kompostolarda kuru su kullanılır. Çekirdekleri çiğnendiğinde kanseri önler. Olgunlaşmamış üzümünden yapılan goruk suyu, turşuya ve ekşili yemeklere katılır. Asma yaprağı, tazeyken toplanır, haşlanır, içine etli veya zeytinyağlı harç konulup sarılarak yaprak sarması yapılır. Asma evlerin bahçesinde gölgelik oluşturur. Sarılıcı olması nedeniyle evlerin dış duvarlarını süsler (Deniz, 2008). Taze sürgünlerini kırınca akan su kanamayı durdurması için kanayan yere damlatılmaktadır. Asmanın budanan

dallarından akan su saç ı uzatması için saç diplerine sürülmektedir. Meyvesinden elde edilen pekmez ezik ve berelere sarılmaktadır. Kuru üzüm çiğnenip berenin üzerine konularak bezle kapatılıp sarılmaktadır. Kara üzümün kabuğu soyulup çekirdeği ile dövüldükten sonra, ölü hücrelerin atılması, parlaklık vermesi, ciltteki iz ve lekeleri gidermesi için cilde sürülüp en az 10 dk beklenerek ılık su ile durulanmaktadır. Meyvesinden elde edilen pekmezin üzerine kaynar su ilave edilip güneşte bekletilerek ekşimesi sağlanmakta ve turşu kururken sirke yerine kullanılmaktadır. Meyvesinden elde edilen pekmezi *gök apıt* denilen bez üzerine avkı ile beraber sürüldükten sonra ateşli çocuklar bu bez üzerine yatırılmaktadır. Doğum yapan kadınların vücudu çabuk toparlansın diye pekmezle karabiber karıştırılıp içirilmektedir. Deri kesiklerinde yara üzeri yaprağı ile kapatılarak sarılmaktadır. Yapraklar haşlanıp etli ve zeytinyağlı sarma dışı olarak kullanılmaktadırlar. Asma kökleri kuruyunca sigara gibi içilmektedir (Metin, 2009).

46. ZYGOPHYLLACEAE

157. *Tribulus terrestris* L.

Bitkinin yöresel adı: Sedıdan

Literatürdeki diğer adları: Çıban ökerten, Pıtarak, Demirdikeni, Demir pıtarak, Deve bağirtan, Pıruğacuz, Deve ökerten, Pıtrak otu, Mıtrak, oban ökerten, Köykaldıran Köygöçüren, arık diken, Demir ökerten, Dadaşotu, oban ökeleği, Kangal diken, obanökelten

Lokalesi: Üzümcü köyü çıkışı karakol yanı, step, 37° 29' 135" N, 43° 33' 625" E, 1100 m, 12.07.2009, İK001.

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım kodu: İIA1

Kullanım şekli: Toprak üstü kısmı kaynatılarak suyu böbrek taşı düşürmek için içilir (Aydın ÇİFTÇİ).

Literatürdeki kullanımı: Tohumlar dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Yeşilada ve ark., 1995; Saçlı ve Akalın, 2001). Bitki ishal tedavisinde

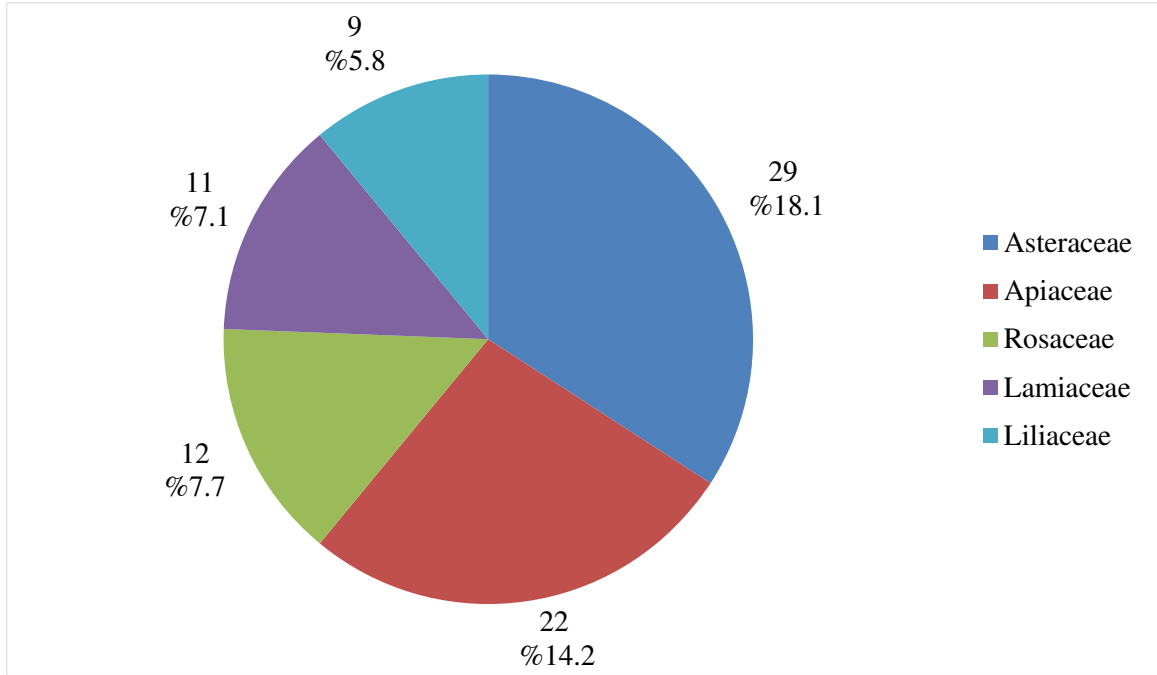
kullanılır (Sezik ve ark., 1997). Bitkinin tamamı şeker hastalığı için kaynatılarak içilir (Vural ve ark., 1997; Kıran, 2006). Kurutulmuş meyveleri infüzyon (%5) halinde taş düşürücü, idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999; Şimşek ve ark., 2004; Bulut, 2006). Bitki tedavi amaçlı kullanılır (Ertuğ ve ark., 2003; Cansaran ve Kaya, 2010). Bitki hayvanlarda zehirlenmelere neden olur (Töngel ve Ayan, 2005). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde dahilen kalp hastalıkları için kullanılır (Koçyiğit, 2005). Meyvesi infüzyon halinde (%5) taş düşürücü, idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır. Kan sıvılaştırıcı, damar açıcı, varise karşı etkilidir. Çayı yapılarak içilir (Türkoğlu ve ark., 2006; Öztürk ve Dinç, 2005; Deniz, 2008). Toprak üstü kısımları böbrek taşlarını düşürmede ve tansiyonu düşürmede kullanılır (Onar, 2006). Böbrek iltihaplarında böbrek rahatsızlıklarında kaynatılarak içilir. Çalışma alanının başka yerlerinde kalp rahatsızlığı için de aynı şekilde kullanıldığı kaydedildi (Mart, 2006). Meyve dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü, kalp kuvvetlendirici ve deri lekeleri için kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay, 2006). Dekoksasyon halinde yaprak ve gövde kalp ve kolesterol hastalıklarında kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2007). Tohumları iltihap dağıtıcı olarak, böbrek iltihabına karşı, yara ve çıbanlara karşı, kalp damarlarını açıcı olarak kullanılır. Tohumları dekoksasyon ve infüzyon şeklinde hazırlanır ve içilir. Diken yakılır tozu hayvansal yağla karıştırılıp sürülür, iltihap dağılır (Oral, 2007). Böbrek ağrılarının tedavisi için bitki kaynatılır daha sonra süzülerek suyu içilir (Akgül, 2008; Bulut, 2008). Yapraklar dekoksasyon halinde böbrek taşı, damar açıcı ve idrar yolu hastalığı için kullanılır (Uysal ve ark., 2008). Bitkinin toprak üstü organlarından alınan 1–2 tatlı kaşığı parça, suda kaynatılarak, hazırlanan çay safra ve idrar yolu taşlarına karşı her gün içilir (Vural, 2008).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Geçitli, Işık, Kamışlı, Cevzidibi, Elmacık, Kaval, Olgunlar ve Üzümcü köylerinde gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda 46 familyaya (bir mantar familyası) ait toplam 157 bitki taksonun (bir mantar türü) halk arasındaki yöresel adları, kullanım amaçları, kullanım şekilleri ve kullanılan kısımları ortaya konmuştur. Tespit edilen bitkilerin örtüşen kullanımları ile birlikte genel olarak bu bitkilerin 84'i gıda, 71'i tedavi, 13'ü yem, 11'i yakacak, 10'u el sanatları, 6'sı boyar madde, 10'u ekonomik olmak üzere toplam 7 temel başlık altında kullanımları tespit edilmiştir. Ayrıca 10 bitkinin farklı alanlardaki (süs, yapıştırıcı, sakız vb.) kullanımları belirlenmiştir

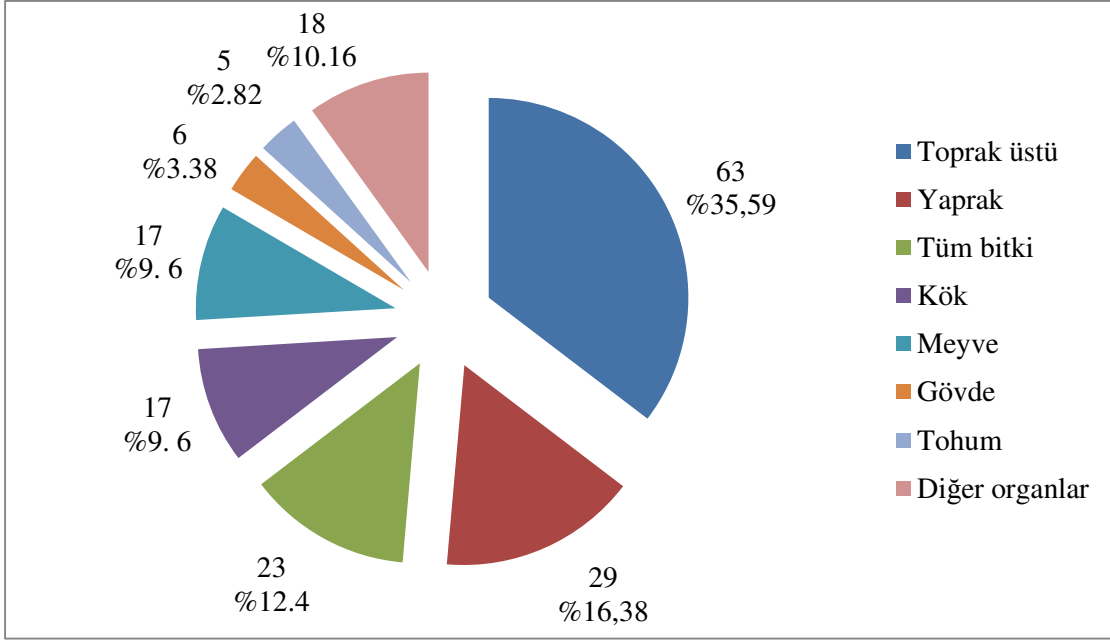
Araştırma alanında yer alan okullarda yaptığımız anketlerde ve birebir görüşmelerde en çok değinilen ilk on bitki; *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss. (Siyabu; Gıda ve Ekonomik), *Ferulago stellata* Boiss. (Büg; Gıda), *Chaerophyllum macrospermum* (Spreng.) Fisch. & C.A.Mey. (Mendi; Gıda), *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides* (Kahri; Gıda), *Pelargonium quercetorum* Agnew (Tolk; Gıda-Tedavi), *Allium giganteum* Regel (Lüş; Gıda), *Ferulago angulata* (Schlecht.) Boiss. subsp. *carduchorum* (Boiss. & Hausskn.) Chamberlain. DC. (Cevri; Gıda), *Plantago lanceolata* L. (Giyamambel; Tedavi), *Plantago major* subsp. *major* L. (Belghevizar; Tedavi), *Urtica dioica* L. (Gezink, Dezink; Gıda ve Tedavi)'dir.

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk beş familya *Asteraceae* 29 (% 18,1), *Apiaceae* 22 (%14,2), *Rosaceae* 12 (%7,7), *Lamiaceae* 11 (%7,1) ve *Liliaceae* 9 (% 5,8) olarak belirlenmiştir.

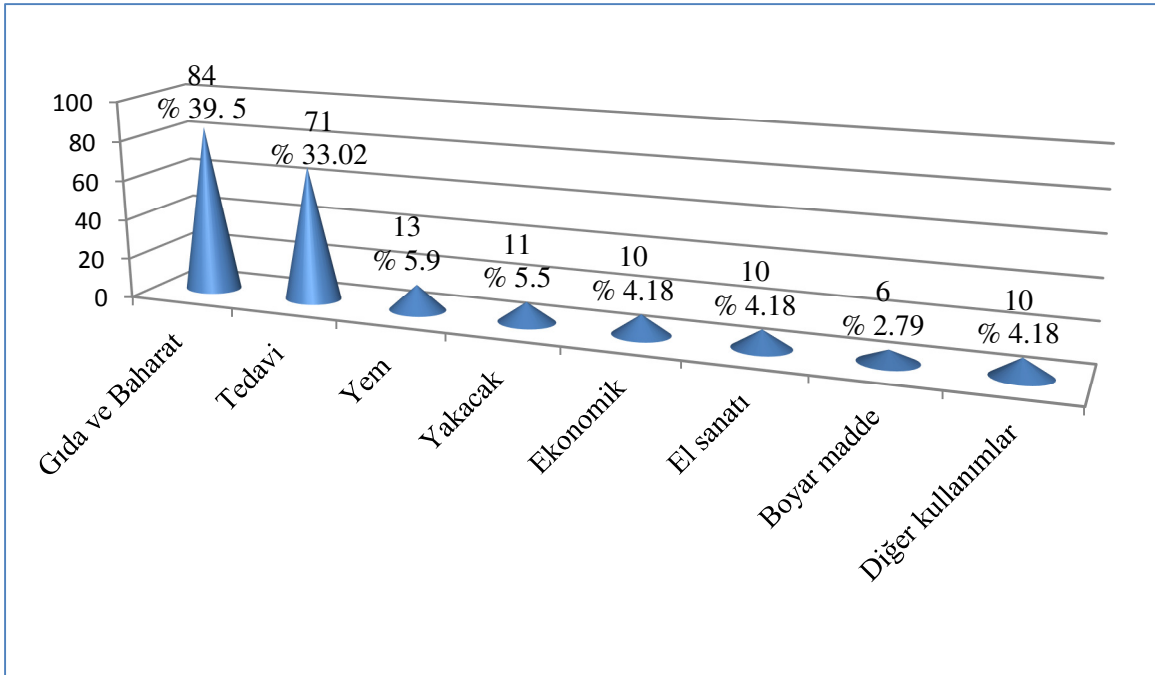
Şekil. 5.1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk beş familya.

Araştırma sahasında tespit edilmiş olan bitkilerin kullanılan organlarının büyük çoğunluğunu % 35.59 (63 tür) oranla toprak üstü kısımlar oluşturmaktadır. Bunu %16.38 (29 tür) ile yaprak, % 12.4 (23 tür) ile tüm bitki, % 9.6 (17 tür) ile kök, % 9.6 (17 tür) ile meyve, % 3.38 (6 tür) ile gövde, % 2.82 (5 tür) ile tohum ve % 10.16 (18 tür) ile diğer organlar (dal, bitki sütü, çiçek, bulb vs.) takip etmektedir (Şeki 5. 2). Bu durum bize bölgedeki insanların bitkilerin kullanımında büyük oranda bilinçli olduklarını, her organın etkisinin farklı olabileceği ve bitkiyi tüm olarak kullanmaktansa gerekli olan organın kullanımının önemini farkında olduklarını göstermektedir.

Şekil.5. 2. Kullanılan kısımlarının karşılaştırılması.

Bölgede bu bitkilerin farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. 84 bitki (% 39.5) gıda ve baharat amaçlı, 71 bitki (% 33.02) tedavi amaçlı, 13 bitki (% 5.9) yem, 11 bitki (% 5.5) yakacak amaçlı, 10 bitki (% 4.18) ekonomik amaçlı, 10 bitki (% 4.18) el sanatı, 6 bitki (%2.79) boyar madde ve 10 bitki (% 4.18) diğer kullanımlar olarak tespit edilmiştir (Şekil. 5. 3).

Şekil. 5.3. Kullanım amaçlarına göre bitki türleri.

5.1. Gıda Amaçlı Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanında gıda amaçlı olarak kullanılan bitkilerin çoğunluğu yöre halkı tarafından doğadan temin edilmektedir. Bu bitkiler yemeklerin yanında sebze olarak veya yemeklere katılarak tüketilmektedir. Bunun yanında kurutulmuş veya salamurası yapılan ve yılın diğer mevsimlerinde kullanılmak üzere saklanan bitkiler de tespit edilmiştir. Yöre halkının kullandığı doğal bitkilerinin yanında tarımı yapılan bitkisel ürünler de bulunmaktadır. Araştırma bölgesinde nohut, domates, salatalık, kabak, soğan, lahana ve fasulye gibi bitkilerin tarımı yapılırken; elma, armut, erik, dut, ceviz ve üzüm gibi meyvelerin de yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ayrıca gıda olarak tüketilen ve pişirilerek veya haşlanarak yenenler (*Diplotaenia cachrydifolia* Boiss, *Ferulago stellata* Boiss.; *Chaerophyllum macrospermum* (Sprengel) Fisch. & C.A.Mey.; *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott. var. *conophalloides*, *Pelargonium quercetorum* Agnew, *Allium giganteum* Regel) ilkbaharın ilk aylarında çevredeki yöre halkı tarafından gruplar halinde toplanmaktadır. Bunların bir kısmı hemen pişirilirken bir kısmı salamurası yapılır. Bir kısmı ise haşlandıktan sonra kurutulup kışa saklanır.

Mahalli adı Hero olarak adlandırılan *Alcea flavovirens* (Boiss. & Buhse.) Iljin, (bitkinin taze yapraklarından sarma yapılır) ile Güzrik olarak adlandırılan *Alkanna froedinii* Rech f. (bitkinin genç haldeki toprak üstü kısmı taze veya kurutulduktan sonra pilav veya ayran yemeklerine konur)'nin gıda olarak kullanımları ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir.

Allium ampeloprasum L. (Sir), taze bitki yemeklere tat vermek için kullanılır. Benzer kullanım Arık (2003), Ertuğ (2003b), Ertuğ,(2004b), Koyuncu (2005) ve Mart (2006) tarafından da belirlenmiştir.

Allium akaka S.G. Gmelin (Guhbızın), bitkinin yaprakları yemeğe atılır. Tarafımızdan belirlenen bu kullanım Özçelik (1992) tarafından belirlenen kullanım ile örtüşmektedir.

Allium giganteum Regel (Lüş), ilkbahar aylarında genç sürgünleri toplanarak peynire katılır. Ayrıca yaprak yemeklere konur. Literatürde bu bitkinin kullanımı ile ilgili herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Allium longicauspis Regel (Sirik), bitki genç halde iken yemeklerde tat verici olarak kullanılıyor.

Allium scorodoprassum L. subsp. *rotundum* (L.) Stearn (Kurat), bitki ufalanıp peynire katılır. Benzer bir kullanım Özçelik(1992) tarafından belirlenmiştir.

Allium trachycoleum Wendelb (Sirpehn), taze bitki peynire konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Amygdalus communis L. (Bahiv), taze meyve çiğ yenir ve olgunlaşan meyve kırılarak tohumu yenir. Literatürde benzer kullanımlar Yıldırım (1991), Ertuğ (1998), Dönmez (2000), Duran ve arkadaşları (2001), Arık (2003), Ertuğ ve Tümen (2004), Gencay (2007), Çakılcıoğlu ve arkadaşları (2007), Balos (2007), Deniz (2008), Saday (2009) ve Cansaran ve Kaya (2010)'nın çalışmalarında belirlenmiştir.

Anethum graveolens L. (Sıbit), toprak üstü kısmı yoğurt içine doğranıp yenmektedir. Benzer kullanım Metin (2009), Doğan ve arkadaşları (2004) ve Onar (2006)'ın yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Anchusa azurea Mill. var. *azurea* (Mijmejok), arılar bal yapımı için bitkiden faydalanır. Ayrıca çiçekteki bal özünü emilir. Benzer kullanımlar Ertuğ (2000), Arık (2003), Korkut (2006), Akan ve arkadaşları (2008), Karaca (2008) tarafından da belirlenmiştir.

Arum conophalloides Kotschy ex Schott var. *conophalloides* (Kahri), taze bitki haşlanarak acı tadı giderildikten sonra yemeklere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Campanula sclerotracha Boiss. (Nermedenk), yaprak kısımdan sarma yapılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Cardamine cf. uliginosa M. Bieb. (Püz), toprak üstü taze halde yemeklerin yanında salata olarak kullanılır. Benzer bir kullanım Ertuğ (2003a) tarafından belirlenmiştir.

Cerasus microcarpa (C.A. Mey.) Boiss. subsp. *tortuosa* (Boiss.& Hausskn.) Browicz (Helhelok), olgunlaşan meyve yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Celtis glabrata Steven ex Planch. (Tevk), meyve çiğ olarak yendiği gibi dövülerek "Poğın" denilen bir tür helvaya da katılır. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım şekli Duran (1998), Baytop (1999) ve Arık (2003) tarafından da belirlenmiştir.

Centranthus longiflorus Stev. subsp. *longiflorus* (Soryaz), yaprak ayran ve pilav yemeklerine konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Chaerophyllum macropodum Boiss. (Zirbendok), bitkinin dal kısmı soyulup çiğ olarak yenmektedir. Benzer bir kullanım Öztürk ve arkadaşları (2000)'nin yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Chaerophyllum macrospermum (Sprengel) Fisch. & C.A.Mey. (Mendi), genç olan sürgünleri ufalanıp haşlandıktan sonra peynire katıldığı gibi; yumurta ile kızartılarak da tüketilmektedir. Benzer kullanım Özçelik (1992) tarafından belirlenmiştir.

Cirsium pubigerum (Desf.) DC. var. *spinosum* Pet. (Kivariavi), bitki genç halde iken soyulup yenmektedir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Coriandrum sativum L. (Gişniş), tohumu dövülerek "Sevık" denilen bir çöreğin üzerine serpilir. Ayrıca yaprakları ayran ve pilav yemeklerine katılır. Araştırma alanında belirlenen bu kullanım Baytop (1999), Özgen ve ark., (2004), Metin (2009) ve Yüzbaşıoğlu (2010)'nun belirtmiş olduğu kullanım ile örtüşmektedir.

Convulvulus arvensis L. (Lavlavk), yaprak kurutulup yemeklere konur. Tarafımızdan belirlenen bu kullanım Özçelik, (1992) ile uyuşurken; Duran (1998), Baytop (1999), Ertuğ (2000), Türkoğlu ve ark., (2006), Tugay ve ark., (2004), Töngel ve Ayan (2005) ve Vural (2008)'ın belirtmiş olduğu kullanımlarla örtüşmektedir.

Convulvulus betonicifolius Mill. subsp. *peduncularis* (Boiss.) Parris (Lavlavk), yaprak kurutulup yemeklere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Crataegus pontica C.Koch (Gühüj), meyve olgunlaştıktan sonra yenir. Tarafımızdan belirtilmiş olan bu kullanım şekli Arık (2003) tarafından da belirlenmiştir.

Araştırma alanı ve çevre illerdeki halk tarafından yaygın olarak tüketilen ve ticari amaçla toplanıp, alınıp satılan *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss., hem araştırma bölgemizde hem de Van, Çatak çevrelerindeki halk tarafından siyabu olarak adlandırılmaktadır. Bugüne kadar *D.cachrydifolia* bitkisinin yağ içeriği ile ilgili bazı çalışmalar (Harkiss ve Surmaghy, 1987; Harkiss ve Surmaghy, 1998; Özcan ve ark., 2004; Bazgir ve ark., 2005) yapılmışsa da; kullanımı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır (Siyabu adı ile anılan bitki yıllardan beri gıda amaçlı kullanılmasına rağmen). Bazı çalışmalarda (Baytop, 1999; Yıldırım ve ark., 2008; Öztürk ve ark., 2000) *Ferula rigidula* L. bitkisinin mahalli adı siyabu olarak kullanıldığı

belirtilmektedir. Araştırma alanımızda *D. cachrydifolia* (Siyabu) bitkisinin ilkbahar aylarında toprak üstü genç sürgünleri toplanarak haşlandıktan sonra peynire katılır. Bunun yanında haşlanan bitki yağda yumurta ile birlikte kızartılarak yenmektedir. Ayrıca salamurası yapılıp kışa saklanmaktadır.

Echinops heterophyllus P.H. Davis (Bağuşe) ve *Echinops orientalis* Trautv. (Givar), bitkilerin çiçek tablası temizlendikten sonra kırılıp içi yenir. Ayrıca genç sürgünleri soyularak yenir. *Echinops orientalis* Trautv. bitkisinin benzer kullanımı Dönmez (2000) ve Yeşil (2007) tarafından verilmekte olup, *Echinops heterophyllus* P.H. Davis bitkisinin ise kullanımı ilk kez bu çalışmamızda belirlendi.

Eremurus spectabilis M.Bieb. (Sıtırk), yaprak kısmı yemeklere konur. Benzer bir kullanım Öztürk ve Özçelik (1991), Yıldırım (1991), Bağcı (2000), Türkoğlu (2000) ve Arık (2003) tarafından da belirlenmiştir.

Eryngium billardieri Delar. (Tüsü), taze kök çiğ olarak yenir. Benzer bir kullanım Yıldırım (1991), Arık (2003), Gencay (2007) ve Yeşil (2007) tarafından belirlenmiştir.

Falcaria vulgaris Bernh. (Bagelaşk, Kazayağı), toprak üstü kısmı yemeklere atılır veya tuzlanıp yenilir. Benzer kullanımlar Öztürk ve Özçelik (1991), Arık (2003), Bulut (2006), Yıldırım ve arkadaşları (2008) tarafından belirlenmiştir.

Ferula orientalis L. (Heliz, Kevk), ilkbahar aylarında toprak üstü kısmı haşlanarak kurutulduktan sonra peynir ve yemeklere katıldığı gibi bitkinin salamurası da yapılmaktadır. Benzer kullanımlar Öztürk ve Özçelik (1991), Özçelik (1994), Baytop (1999) ve Arık (2003) tarafından belirlenmiştir.

Ferulago angulata (Schlecht.) Boiss. subsp. *angulata* (Cevri), ilkbahar aylarında toplanan bitki taze iken haşlanarak veya kurutulularak peynire atılmaktadır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Ferulago angulata (Schlecht.) Boiss. subsp. *carduchorum* (Boiss. & Hausskn.) Chamberlain. (Cevri), ilkbahar aylarında toplanan bitkinin genç sürgünleri haşlanarak veya kurutulularak peynire katılmaktadır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Ferulago stellata Boiss. (Büg), ilkbahar aylarında toplanan bitki haşlandıktan sonra peynire atılır. Ayrıca yumurta ile pişirilerek yenir ve salamurası yapılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Filipendula ulmaria (L.) Maxim (Rihana kuvi), toprak üstü kısmı tat vermek maksadıyla yemeklere konur. Bitkinin gıda olarak kullanımı ilk defa tarafımızdan belirlenmiştir.

Foeniculum vulgare Mill. (Rizyane), bitki baharat olarak kullanılır. Benzer bir kullanım Ertuğ (2003b), Doğan ve ark., (2004), Koyuncu (2005), Mart (2006), Onar (2006) ve Saday (2009) tarafından belirlenmiştir.

Gundelia tournefortii L. var. *tournefortii* (Kengerzer), bitki kökündeki süten sakız elde edilir. Ayrıca toprak üstü yoğurt ve peynirin içine atılarak yenmektedir. Meyvaları dövülerek kahve yapılır. Benzer kullanımlar Özçelik ve arkadaşları (1990), Öztürk ve Özçelik (1991), Baytop (1999), Öztürk ve ark., (2000), Arık (2003), Gencay (2007) ve Metin (2009) tarafından belirlenmiştir.

Heracleum persicum Desf. (So), ilkbahar aylarında toplanan bitki ufalanarak taze veya kurutulduktan sonra peynire katılır. Benzer kullanım Öztürk ve Özçelik (1991), Özçelik (1994) ve Arık (2003) tarafından belirlenmiştir.

Helianthus annuus L. (Gülberoj), olgunlaşan tohum çerez olarak tüketilir. Benzer bir kullanım, Duran (1998), Ertuğ (2000), Türkoğlu (2000), Tugay ve ark., (2004), Gencay (2007), Deniz (2008), Cansaran ve Kaya (2010) 'nın çalışmalarında belirtilmiştir.

Helianthus tuberosus L. (Sevka ağı), bulb kısmı çiğ olarak tüketilmektedir. Benzer kullanımlar Ertuğ (2000), Tugay ve ark., (2004), Bulut (2006) ve Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

Hordeum bulbosum L. (Pivok), bitkinin bulb kısmı taze iken çiğ olarak yenir. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım Arık (2003), Gencay (2007) ve Balos (2007) tarafından da belirlenmiştir.

Juglans regia L. (Güz), meyvesi yenir. Benzer kullanım Vural ve ark., (1997), Duran (1998), Ertuğ (2000), Keskin ve Alpınar (2002), Tugay ve ark., (2004), Onar (2006), Bulut (2008) ve Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

Malus sylvestris Mill. subsp. *orientalis* (Uglitzk) Browicz var. *orientalis* (Sev), meyve çiğ yenir veya kurutulup kompostosu yapılır. Benzer kullanım Özçelik (1991), Duran (2001), Ertuğ (2000), Duran ve arkadaşları (2001), Arık (2003), Mart (2006), Gencay (2007), Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

Medicago sativa L. subsp. *sativa* (Hespist) bitki kökü peynir mayası olarak kullanılır. Gıda amaçlı kullanım şekli tarafımızdan ilk kez belirlenmiştir.

Michauxia laevigata Vent. (Şilgivir), gövde kısmı soyulup yenir. Gıda amaçlı kullanımı tarafımızdan ilk kez belirlenmiştir.

Mentha longifolia (L.) Hud. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley var. *calliantha* (Stapf) Briq. (Püngasor), toprak üstü kısmı tat vermek için yemeklere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Mentha longifolia (L.) Hud. subsp. *longifolia* (Püng) bitki yemeklerde ve salatalarda tat verici olarak kullanılır. Benzer bir kullanım Baytop (1994), Bağcı (2000), Öztürk ve ark., (2000), Arık (2003), Mart (2006), Gencay (2007), Altundağ ve Özhatay (2010) yapmış oldukları çalışmalarda belirtilmiştir.

Morus alba L. (Düreş), olgunlaşan meyve yenir. Benzer bir kullanım Ertuğ (2000), Tugay ve ark., (2004), Koyuncu (2005), Bulut (2006), Satıl ve ark., (2006), Gencay (2007), Eşen (2008), Bulut (2008), Saday (2009), Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

Nonea pulla (L.) DC. (Güzrik), yaprak taze veya kurutulduktan sonra yemeklere konur ve kök bahar aylarında çiğ yenir. Bu kullanım Öztürk ve Özçelik (1991)'in belirtmiş olduğu kullanım ile örtüşmektedir.

Ononis spinosa L. (Semisk), bitkinin yaprakları yemeğe konur. Baytop (1999) tarafından belirlenen kullanım tarafımızdan belirlenen kullanım ile örtüşmektedir.

Ocimum basilicum L. (Rıhan), bitki tat vermek amacıyla yemeklere ve salataya konur. Benzer bir kullanım Duran (1998), Kazan (2007), Eşen (2008), Deniz (2008), Uysal (2008) ve Saday (2009) tarafından belirlenmiştir.

Pelargonium quercetorum Agnew (Tolk), bitkinin yaprak kısmı çiğ yendiği gibi sarma ve yemek yapımında da kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Pimpinella anthriscoides Boiss. var. *anthriscoides* (Alo), toprak üstü kısmı yumurta ile pişirilir ve yemeklere atılır. Ayrıca peynire de katılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Pimpinella kotschyana Boiss. (Giyahevin), toprak üstü kısmı peynir mayası olarak kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Pistacia khinjuk Stocks (Gezan), bitkinin olgunlaşmamış meyveleri çiğ olarak yenirken olgun meyveler dövülerek kahve yapılmaktadır. Araştırma alanımızda belirlenen bu kullanım şekli Baytop (1999)'un belirlediği kullanım şekliyle örtüşmektedir.

Pleurotus eryngii (DC.) Quèl. var. *ferulae* (Lanzi) Sacc. (Kivark), Toprak üstü kısmı ateşte kızartılarak veya ufalanıp yağda kızartılarak yenmektedir. Literatürde benzer bir kullanım Uzun ve arkadaşları (2004) tarafından yapılmış olan çalışmada belirtilmiştir.

Portulaca oleracea L. (Porpine), bitki yemeklerde, salatalarda ve paynirde kullanılmaktadır. Benzer bir kullanım Ertuğ (1998), Bağcı (2000), Dönmez (2000), Ertuğ (2000), Baytop (1999), Duran (1998), Öztürk ve Özçelik (1991), Arık (2003), Koyuncu (2005), Onar (2006), Öztürk ve Dinç (2005), Gencay (2007), Kazan (2007), Balos (2007), Akgül (2008), Deniz (2008) ve Saday (2009) tarafından belirlenmiştir.

Primula auriculata Lam. (Belsesing), genç halde ki bitki peynire konur. Benzer bir kullanım Öztürk ve ark., (2000)'nin yapmış oldukları çalışmada belirtilmiştir.

Prunella vulgaris L. (Sosun, Belsesing), ilkbaharda toplanan bitkinin toprak üstü genç sürgünleri haşlandıktan sonra peynire konur. Tarafımızdan tespit edilmiş olan bu kullanım Bulut (2008) tarafından belirlenmiş olan kullanımla örtüşmektedir.

Pyrus syriaca Boiss. var. *syriaca* (Gırsık), olgunlaşan meyve yendiği gibi kurutularak kışın kompostosu yapılır. Literatürde benzer bir kullanım Tuzlacı ve Doğan (2010) tarafından belirtilmiştir.

Ranunculus kotschy Boiss (Cüngk), bitkinin yaprak kısmı taze veya kurutulduktan sonra yemeklere konur. Literatürde Öztürk ve ark., (2000)'nin yapmış oldukları çalışmada bitkinin otlu peynirin hazırlanmasında kullanıldığı belirtilmiştir.

Ranunculus kochii Ladeb. (Germuk), yaprak kısmı ayran ve pilav yemeklerine konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Ricinus communis L. (Kahve), bitkinin tohumunun dövülerek kahve yapıldığı söyleniyor. Ancak yapılmış olan çalışmalara (Baytop, 1999; Gönüz ve ark., 2008; Tuzlacı ve ark., 2010) göre bitki tohumlarının yüksek oranda yağ içerdiği ve tüketilmesi sonucunda müshil etkisi gösterdiği tespit edilmiştir.

Rosa canina L. (Şilank), çiçeğinden reçel yapılır. Literatürde benzer kullanım Özçelik ve arkadaşları (1990), Arık (2003) ve Yeşil (2007)'in çalışmalarında belirlenmiştir.

Rhus coriaria L. (Sımak), olgunlaşmış meyveler baharat olarak kullanılır iken olgunlaşmamış meyveler çiğ olarak yenmektedir. Benzer kullanımlar Tonbul ve Altan (1989), Duran (1998), Abay ve Kılıç (2001), Bağcı (2000), Koyuncu (2005), Mart (2006), Bulut (2006), Kazan (2007), Akgül (2008) ve Bulut (2008) tarafından belirlenmiştir.

Rheum ribes L. (Revas), gövde kısmı soyulup yenmektedir. Benzer kullanım Öztürk (1991), Baytop (1999) ve Gencay (2007) tarafından belirlenmiştir.

Rubus caesius L. (Düdürk, Dırne, Mimirk), olgunlaşan meyve yenir. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım şekli Keskin ve Alpınar (2002) tarafından da belirlenmiştir.

Rubus sanctus Schreber (Düdürk), olgunlaşan meyve yenir. Literatürde benzer bir kullanım Duran (1998), Ertuğ (2000), Duran ve arkadaşları (2001), Arık (2003), Mart (2006), Balos (2007), Yeşil (2007), Vural (2008) ve Kızıllarslan (2008) tarafından belirlenmiştir.

Rumex alpinus L. (Tırşıktırş), genç sürgün yaprakları çiğ olarak yenir, ayrıca yemeklere ekşi tadı vermek için kullanılır. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım Yıldırım ve arkadaşları (2008) tarafından belirlenen kullanım ile örtüşmektedir.

Rumex tuberosus L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech. (Tırşıkakera), yaprakları sarma olarak kullanılır. Benzer bir kullanım Abay ve Kılıç (2001), Arık (2003), Çakılıcıoğlu ve arkadaşları (2007) tarafından belirtilmiştir.

Salvia pocolata Náb (Ezmangag), yapraklarından sarma yapılır. Literatürde Gümüş (1994) tarafından yapılmış olan çalışmada genç haldeki bitkinin soyularak yendiği belirtilmiştir.

Scilla persica Hausskn. (Cavşink), bitkinin yaprak kısmı yemeklere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Scorzonera mollis M. Bieb. subsp. *mollis* (Palumink), kök soyularak yenir ve yaprak taze veya kurutulmuş halde yemeklere konur. Benzer kullanımlar Yıldırım (1991), Öztürk ve Özçelik (1991), Vural ve ark., (1997), Dönmez (2000), Arık (2003), Çakılıcıoğlu ve arkadaşları (2007) tarafından belirlenmiştir.

Sium sisarum L. var. *lancifolium* (M.Bieb.) Thell. (Bentkaavi, Serbendık), bitki peynire katılır. Belirlenen bu kullanım Mart (2006), Satıl ve arkadaşları (2008) tarafından belirlenen kullanım ile örtüşmektedir.

Smyrniium olusatrum L. (Ğelendor), bitkinin dal kısmı soyulup yenmektedir. Araştırma alanında belirlenen bu kullanım şekli, Baytop (1999)'un belirlediği kullanımla örtüşmektedir.

Symphytum kurdicum Boiss. (Ezmangag), bitkinin yapraklarından sarma yapılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Thymus kotschyanus Boiss. & Hohen var. *kotschyanus* (Çatıra küvi), taze veya kurutulmuş halde yemeklere tat vermek için baharat olarak kullanılır. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım Öztürk ve Özçelik (1991), Arık (2003) ve Yeşil (2007) tarafından belirlenmiş kullanım ile aynıdır.

Tragopogon bupthalmoides (DC.) Boiss. var. *latifolius* Boiss. (Şirinok), taze bitki çiğ halde yenir. Tarafımızdan tespit edilmiş olan bu kullanım şekli Gümüş (1994)'ün yapmış olduğu çalışmada belirtilen kullanım ile örtüşmektedir.

Tragopogon bupthalmoides (DC.) Boiss. var. *bupthalmoides* (Sıpınk), yapraklar tuzlanarak yendiği gibi salataya da konur. Literatürde benzer bir kullanım Ertuğ (2000), Vural ve arkadaşları (1997) ve Özgen ve ark., (2004) tarafından yapılmış olan çalışmalarda belirtilmiştir.

Quercus brantii Lindley (Berü), meyveleri yenir. Tarafımızdan belirlenen bu kullanım Ertuğ (2000) tarafından belirlenen kullanım ile uyurken, Tonbul ve Altan (1989), Baytop (1999), Arık (2003), Ertuğ (2006), Gencay (2007) ve Akgül (2008) tarafından belirlenen kullanım ile örtüşmektedir.

Urtica dioica L. (Dezink, Gezink), bitki yıkanıp yakıcılığı giderildikten sonra yenir. Benzer bir kullanım şekli Ertuğ (2000), Şimşek ve arkadaşları (2001), Şimşek ve arkadaşları (2002) ve Saday (2009) tarafından belirlenmiştir.

Vicia alpestris Stev subsp. *alpestris* (Gelgires), olgun meyve çiğ olarak yenmektedir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Vicia cracca L. subsp. *tenuifolia* (Roth.) Gaudin (Ğıyarok), bitkinin taze meyveleri yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Vitis vinifera L. (Diri) olgunlaşan meyve yenir ve yaprak sarma olarak kullanılır. Benzer kullanımlar Ertuğ (2000), Türkoğlu (2000), Duran ve arkadaşları (2001), Bulut

(2006), Korkut (2006), Gencay (2007), Akan ve arkadaşları (2008), Eşen (2008), Bulut (2008), Saday (2009) ve Yüzbaşıoğlu (2010) tarafından belirlenmiştir.

Zea mays L. (Germük), meyve haşlandıktan sonra yenir. Benzer kullanım Ertuğ (2000), Gencay (2007), Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

5.2. Tedavi Amaçlı Kullanılan Bitkiler

Tedavi amaçlı kullanılan bitkilere ait veriler yörede yaşayan ve değişik uğraşları olan kişilerden alınmıştır. Tedavi amaçlı kullanılan bu bitkilerin kullanım alanlarının başında mide sancısı, yara iyileştirme, şeker ve böbrek taşlarını düşürme gelir. Bunun yanı sıra basur, kanser, soğuk algınlığı, iltihaplanmalar, prostat, diş ağrısı, nefes darlığı ve yılan zehirlenmelerine karşı hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkilerde yer almaktadır. Bu bitkiler doğrudan çiğ olarak yendiği gibi çayı yapılarak ta kullanılmaktadırlar. Ayrıca tedavi amacıyla kullanılan bir bitki bazen birden çok farklı rahatsızlık için de kullanılabilir. Ayrıca tedavi amacıyla kullanılan bir bitki bazen birden çok farklı rahatsızlık için de kullanılabilir.

Alcea flavovirens (Boiss. & Buhse.) Iljin (Hero), yaprak suda kaynatılarak böbrek ve idrar iltihaplarına karşı kullanılır. Literatürde Tabata ve arkadaşları (1994) kökün dekoksilyon halinde böbrek taşı düşürmede ayrıca çıban ve kabuk bağlamış yaralarda kullanıldığı şeklinde bir kullanım belirtmiştir.

Alcea hohenackeri (Boiss. & Huet.) Boiss. (Hero), yaprak ve kök kaynatılarak böbrek ve mide iltihaplanmasına karşı kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Özçelik ve arkadaşları (1990) ve Türkoğlu (2000)'nun yapmış oldukları çalışmalarda belirtilmiştir.

Alchemilla hessii. Rothm. (Gıyabirin), yaprak ezilerek lapası yara oluşmuş yere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Alyssum pateri Nyár. subsp. *pateri* (Keselmehmut), kalp, böbrek, mide ve ishal hastalıkları tedavisinde toprak üstü kısmı kaynatılarak suyu içilir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Anethum graveolens L. (Sıbit), bitkinin toprak üstü kısmı klosteröl tedavisi için ya çiğ yenir ya da suda kaynatılıp suyu içilir. Tarafımızdan belirtilmiş olan bu kullanım Öztürk ve Dinç (2005), Onar (2006), Deniz (2008), Satıl ve ark., (2008), Metin (2009), Cansaran ve Kaya (2010)'nın yapmış olduğu çalışmada belirtilenlerle örtüşmektedir.

Anthemis austriaca Jacq. (Papatya), soğuk algınlığına karşı bitkinin çiçekli halde toprak üstü kısmının çayı yapıp içilir. Tarafımızdan tespit edilmiş olan bu kullanım şekli Gürhan ve Ezer (2004), Öztürk ve Dinç (2005) ve Onar (2006) tarafından yapılmış olan çalışmalarda belirtilmiş olan kullanım ile örtüşmektedir.

Anthemis cotula L. (Papatya), soğuk algınlığına karşı kaynatılarak suyu içilir. Benzer bir kullanım Akgül (2008) tarafından belirlenmiştir. Ancak saç dökülmesine karşı bitki suyu ile banyo yapılması ilk defa tarafımızca belirlenmiştir.

Arctium minus (Hill.) Bernh. subsp. *pubens* (Bab.) Arenes (Nuserk), yaprak taze halde iken basur görülen yerlere sürüldüğü gibi vücutta iltihap kaplamış yerlere de konur. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Aristolochia bottae Jaub. & Spach. (Guhkıtık), bitki ezilerek lapa halinde yara olan yere konur veya bal ile karıştırılıp kızaran yerlere sürülür. Ayrıca kurutulup öğütülerek toz haline getirildikten sonra hayvanlarda görülen yaraların üzerine serpilir. Benzer kullanımlar Tonbul ve Altan (1989), Öztürk ve Özçelik (1991) ve Arık (2003)'in çalışmalarında bildirilmiştir.

Artemisia absinthium L. (Bevüjana küvi), toprak üstü kısmı kaynatılarak şeker ve nefes darlığı tedavisinde kullanılır. Benzer kullanımlar Malyer ve ark., (2004), Onar (2006) ve Uysal ve ark., (2008)'in çalışmalarında bildirilmiştir.

Artemisia spicigera C.Koch (Giyabend), toprak üstü kısmı kaynatılıp içilerek karın sancısı, baş ağrısı ve öksürük için içilir. Ayrıca romatizmal hastalıklarda da kullanılıyor. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Bryonia multiflora Boiss. & Heldr. (Abdulselam, Daraling), bitkinin kök kısmı kaynatılıp suyu mide sancıları ve basur hastalıkları tedavisinde kullanıldığı gibi; dövülerek hap haline getirilip kabız tedavisinde kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Centaurea glastifolia L. (Talişk), toprak üstü kurutulduktan sonra kaynatılarak prostat tedavisinde kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Centaurea iberica Trev ex. Spreng. (Kelemebeşk), yaprak, yılan ısırıldıktan hemen sonra yenir. Benzer bir kullanım şekli Tuzlacı (2006) tarafından belirtilmiştir.

Centaurea pterocaula Trautv. (Şermnik), yaprak kaynatılıp suyu ishal tedavisi için içilir. Sezik ve ark., (1997) tarafından yaprakların yara iyi edici olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Cerasus microcarpa (C.A. Mey.) Boiss. subsp. *tortuosa* (Boiss.& Hausskn.) Browicz (Helhelok), meyvesi prostat hastalığı için çiğ olarak yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Cichorium intybus L. (Kaniş), sütü karında oluşan sancıyı kesmek için suya damlatılarak tüketilir ve ayrıca bitki kurutulup suda kaynatıldıktan sonra suyu prostat hastalığı ve tansiyon için içilir. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Cirsium pubigerum (Desf.) D.C. var. *spinosum* Pet. (Kivariavi), kök ezilerek lapa halinde vücutta şişkinlik görülen yere konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Daphne mucronata Royle (Tevri), dal ufalandıktan sonra ağrıyan diş üzerine konur. Bitki kaynatılarak macun benzeri oluşan yapı romatizma görülen yere sürülür ve ayrıca kabuk kaynatılarak öksürük için suyu içilir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Diplotaenia cachrydifolia Boiss. (Siyabu), bitkinin kök kısmı kurutulup öğütülerek toz haline getirildikten sonra şeker hastalığı tedavisinde kullanılıyor. Ayrıca kök kısmı suda kaynatılarak suyu romatizma ağrıları için içilir. Akrep ve yılan zehrine karşı genç sürgün halindeki bitki yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Eryngium billardieri Delar (Tüsü), kök kısmı mide iltihabı için kaynatılıp suyu içilir. Benzer kullanım Sezik ve ark., (1997) ve Yıldırım ve ark., (2008) tarafından belirtilmiştir. Ancak kök ve dal kısmının bronşit tedavisinde kullanımı tarafımızdan ilk defa belirtilmiştir.

Euphorbia denticulata Lam. (Hekletis), bitkinin kök kısmı ve bitkiden akan süt ishal ve karın sancısını kesmek için kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Euphorbia macrocarpa Boiss. & Buhse. (Huşil), bitkinin sütü yara oluşmuş bölgeye sürülür. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Euphorbia virgata Waldts. & Kit. Tan (Şilomali), bitkiden akan birkaç damla süt şekere damlatılarak kabızlık tedavisinde kullanılır. Literatürde Sezik ve ark., (1997) tarafından bitkinin çiçek kısımlarının egzama tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Equisetum arvense L. (Giyagezik), toprak üstü kısmı suda kaynatılır ve suyu idrar yolu rahatsızlıkları için içilir. Benzer bir kullanım Özgökçe ve Özçelik (2004)'in yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Equisetum fluviatile L. (Getgedok), toprak üstü kısmı suda kaynatılarak suyu tansiyon ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır

Foeniculum vulgare Mill. (Rizyane), bitkinin tohumu bir miktar şeker ile karıştırılıp bir beze sarılıp emzik şekline getirilerek yeni doğan çocuğa karın ağrısı için emdirilir. Literatürde benzer bir kullanım şekli Gencay (2007) ve Oral (2007) tarafından belirlenmiştir.

Ferula orientalis L. (Heliz), kökteki özsu hayvanlarda oluşan kurtlu yara bölgelerine sürülür. Benzer bir kullanım şekli Öztürk ve Özçelik (1991) ve Arık (2003)'in yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Ferula hussknechtii Wolff ex Rech f. (Kermeğ), kökteki özsu yara oluşan yerlere sürülür. Tedavi amacıyla kullanımı ilk defa tarafımızdan kayıt altına alınmıştır.

Galium consanguineum Boiss. (Babelisk), toprak üstü kısmı doğrudan vücutta basur görülen yere sürülür. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Glycyrrhiza glabra L. var. *glandulifera* (Waldst. & Kit.) Boiss. (Meyan kökü), kök kısmı kaynatılarak şeker ve kalp hastalıkları tedavisinde kullanılır. Bu kullanım şekli Vural ve ark., (1997), Sezik ve ark., (2001), Gürhan ve Ezer (2004), Gönüz ve ark., (2008) ve Vural (2008) tarafından yapılmış olan çalışmalarda belirtilen kullanım ile örtüşmektedir.

Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn. (Rizyane), toprak üstü kısmı mide sancısı için kaynatılıp suyu içilir veya çiğ yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Helianthus tuberosus L. (Sevka ağı), yumru şeker hastalığı için çiğ olarak tüketilir. Benzer bir kullanım şekli Sezik ve ark., (2001), Bulut (2006), Öztürk ve Dinç (2005), Tuzlacı ve Doğan (2010) tarafından belirtilmiştir.

Helichrysum plicatum DC. subsp. *plicatum* (Gülülga zer), toprak üstü kısmı kaynatılarak böbrek taşı düşürmek için suyu içilir. Literatürde Vural ve ark., (1997), Baytop (1999), Öztürk ve Özçelik (1991), Özgökçe ve Özçelik (2004), Yeşil (2007) ve Oral (2007) tarafından benzer bir kullanım şekli belirtilmiştir.

Inula helenium L. subsp. *vanensis* Grierson (İngüz, Peniruk), bitkinin genç toprak üstü kısmı kurutulmuş toz haline getirildikten sonra vazelinle birlikte basur memelerine sürülür. Aynı zamanda yaprak basur görülen yere sürülür. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Johrenia dichotoma DC. subsp. *sintensis* Bornm (Serzer), taze bitki kurutulup öğütülerek toz hali yaraların üzerine serpilir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Juglans regia L. (Güz), tohum ezilerek bal ile karıştırılıp ateşte eritilerek merhem halini alması sağlanır. Daha sonra bu merhem basur görülen yere sürülür. Literatürde benzer bir kullanım şekline rastlanmadı.

Juncus inflexus L. (Pizak), kök kaynatılıp böbrek taşı düşürmek için suyu içilir. Literatürde benzer bir kullanım şekli Tuzlacı (2006) tarafından belirtilmiştir.

Lactuca saligna L. (Tehlişka geva), çiçek tomurcukları tansiyonu düşürmek için çiğ olarak yenir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Malva neglecta Wallr. (Tolga badinga, Tolga küvi), yaprak ezilerek lapası yara olan yer üzerine konur. Ayrıca bitki mide ağrıları için suda kaynatılarak suyu içilir. Literatürde benzer kullanımlar Özçelik, (1987) Sezik ve ark., (1991), Tabata ve arkadaşları (1994), Koçak (1999), Özgökçe ve Özçelik (2004) ve Tuzlacı (2006) tarafından belirlenmiştir.

Medicago sativa L. subsp. *sativa* (Hespist), ezilen bitki lapa halinde kanayan yara üzerine konur. Literatürde Tugay ve ark., (2004), Balos (2007), Eşen (2008), Deniz (2008) ve Saday (2009) tarafından bitkinin hayvan yemi olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Cansaran ve Kaya (2010) 'nın çalışmasında ise bitkinin yapıştırıcı olarak kullandığı belirtmiştir.

Mentha longifolia (L.) Hud. subsp. *longifolia* (Püng), bitki limonla çayı yapılarak soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Tabata ve ark., (1994), Şimşek ve ark., (2002), Özgökçe ve Özçelik (2004), Gencay (2007), Yıldırım ve ark., (2008) tarafından belirlenmiştir.

Nonea pulla (L.) DC. (Güzrik), yaprak yılan ısırıkları durumunda yenir. Literatürde Öztürk ve Özçelik (1991) tarafından bitki kökünün haricen iltihap kurutucu olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Paliurus spina-christi Mill. (Kenari), bitkinin dal kısmı yakılarak elde edilen yağ mantar görülen yere sürülür. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Pelargonium quercetorum Agnew (Tolg), kök suda kaynatılıp suyu çocuklarda oluşan bağırsak kurtlarını düşürmek için kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Plantago lanceolata L. (Giyamambel, Gıyabirinok), yaprak mide sancıları durumunda sabahları çiğ olarak yenir. Yaprak suda kaynatılarak suyu basur ve şeker hastalığı tedavisine karşı kullanılır. Yaprak kısmının lapası insan ve hayvanlarda oluşan yara bölgelerine konur. Literatürde benzer kullanımlar tespit edilmiştir.

Plantago major subsp. *major* L. (Belghevizar), yaprak taze veya kurutulduktan sonra yara üzerine konur. Literatürde benzer bir kullanım Tabata ve ark., (1994), Vural ve ark., (1997), Özgökçe ve Özçelik (2004), Sezik ve ark., (1997), Ertuğ (2000), Arık (2003), Tuzlacı ve Doğan (2010) tarafından belirlenmiştir.

Pleurotus eryngii (DC.) Quèl. var. *ferulae* (Lanzi) Sacc. (Kivark), mantar beze konup ezilerek özsu çıkarılır. Daha sonra bu özsu göz kaşıntısını gidermek için göze damlatılır. Bu kullanım tarzı tarafımızdan ilk defa belirlenmiştir.

Pistacia khinjuk Stocks (Gezan), ağacın gövdesinden elde edilen sakız midede sancı ve yanma olduğu zaman yenir. Tarafımızdan belirlenmiş olan bu kullanım şekli Baytop (1999)'un çalışmasında belirtilmiş olan kullanım ile örtüşmektedir.

Prangos pabularia Lindl. (Kerkule), kökteki özsu yara oluşmuş yere sürülür. Literatürde (Ertuğ, 1999) tarafından yapılan çalışmada yaprak özsuyunun hayvanlarda parazit düşürücü olarak kullanıldığı; Öztürk ve ark., (2000) tarafından yapılan çalışmada ise köklerinin hayvan derilerinde antiseptik amaçlı olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Prunella vulgaris L. (Sosın, Belsesing), toprak üstü kısmı karın ağrılarını dindirmek için kaynatılarak suyu içilir. Literatürde Baytop (1999) tarafından yapılmış olan çalışmada çiçekli dallarının balgam söktürücü olarak kullanıldığı; Koyuncu ve ark., (2010) tarafından yapılan çalışmada ise yaprakların yara iyileştirici olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Yapılmış olan bazı çalışmalarda (Metin ve ark., 2001; Metin ve ark., 2005; Çalka ve ark., 2011) Ranunculaceae familyası üyelerinin (*Ceratocephalus falcatus* (L.) Pers., *Ranunculus damacenus* Boiss. & Gaill., *R. kotschy* Boiss.) genç hallerinin ezilerek lapa haline getirildikten sonra romatizma ağrıları görülen bölgeye konarak kullanıldığı belirlenmiş olup, ancak söz konusu bitkilerin deri ile yeterli konsantrasyon ve sürede bir kez teması olması halinde deride akut inflamatuvar reaksiyonların oluşmasına yol açtığı belirlenmiştir. Bu familyaya ait bitki üyelerinin ranunculin denilen bir glikozit içerdiği ve bu nedenle bitkilerin deri ile teması sonucunda uygulandığı bölgede sülfür köprülerini yıkarak subepidermal ayrışma ve içi su dolu kabarcıkların oluşmasına neden oldukları saptanmıştır. Hem araştırma sahamızda hem de çevre illerde yöre halkı bu familyaya ait bitki türlerini yoğun bir şekilde romatizma ağrıları ve kesik yaralarında kullanmaktadır. Araştırma alanımızda Ranunculaceae familyası üyesi olup “Cüngk” olarak adlandırılan *Ranunculus kotschy* Boiss. bitkisi de daha genç halde iken ezilerek lapa haline getirildikten sonra romatizma ağrıları görülen bölgeye uygulanmaktadır. Ancak bu bitkilerin kullanıldığında ağrıyan bölgeyi iyileştirmediği aksine uygulandığı bölgede tahrişlere neden olduğunun yöre halkına etraflıca anlatılması gerekir. Böylece yöre halkı bu bitkilerin neden olduğu olumsuz etkilerden bir nebze olsa sakınabilir.

Rheum ribes L. (Revas), kök şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır. Literatürde benzer bir tıbbi kullanım, Arık (2003), Özgökçe ve Özçelik (2004), Tuzlacı (2006), Gencay (2007) ve Tuzlacı ve Doğan (2010)’ın çalışmalarında belirtilmiştir.

Rosa canina L. (Şilank), meyve kurutularak çayı yapılır. Bu çay soğuk algınlığı ve öksürük tedavilerinde kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Duran (1998), Duran ve arkadaşları (2001), Şimşek ve ark.,(2002), Arık (2003), Tuzlacı (2006), Kıran (2006), Koçyiğit ve Özhatay (2006), Gencay (2007), Çömlekçioğlu ve Karaman (2008), Bulut, (2008), Yapıcı ve ark., (2009)’nın yapmış oldukları çalışmada belirtilmiştir.

Rosa heckeliana Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crép.) Ö. Nilsson (Şilank), meyve kurutularak çayı yapılır. Bu çay soğuk algınlığı ve öksürük tedavilerinde kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Rubus caesius L. (Dudirk, Dırne, Mimırk), tohum böbrek taşı düşürücü olarak kullanılıyor. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır

Rumex tuberosus L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech. (Tırşoka kera), yaprak lapası vücutta yara oluşan bölgeye konur. Literatürde benzer bir kullanım şekli Baytop (1999) tarafından yapılmış olan çalışmada belirtilmiştir.

Salix alba L. (Belgebizeri), yaprak ezilerek ağrıyan diş üzerine konur. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Salix aegyptiaca L. (Belgebi), yaprak ezilerek ağrıyan diş üzerine konur. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Scorzonera latifolia (Fisch. & C.A. Mey.) DC. (Gurutik), bitkinin kökünden akan süttten yörede “Beniştereş” olarak adlandırılan bir sakız elde edilir. Bu sakız yakı gibi vücutta ağrıyan veya sancı olan yer üzerine konur. Benzer bir kullanım şekli Yıldırım (1991) ve Baytop (1999)’un çalışmalarında belirtilmiştir.

Tanacetum argyrophyllum (C.Koch) Tsvet. var. *argyrophyllum* (Bevüjan), toprak üstü kısmı şeker hastalığı tedavisi için kaynatılıp suyu içilir. Sezik ve ark., (1997) tarafından yapılan çalışmada bitkinin uyuz tedavisinde kullandığı belirtilmiştir.

Tanacetum balsamita L. subsp. *balsamitoides* (Schultz Bip.) Grierson (Gıyageçk), yaprak lapası yara ve iltihaplı yerlere konur. Bu kullanım tarzı tarafımızdan ilk defa belirlenmiştir.

Tanacetum chilliophyllum (Fisch. & C.A.Mey) Schultz Bip. var. *chilliophyllum* (Bevüjan), toprak üstü kısmı şeker hastalığı tedavisi için kaynatılıp suyu içilir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Taraxacum montanum (C.A. Mey.) DC. (Pıtot), bitkiden akan süt göz kızarıklarına karşı kullanılır. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Teucrium polium L. (Keselmehmet), mide ve böbrek sancıları için kaynatılıp suyu içilir. Literatürde benzer bir kullanım Yıldırım (1991), Dönmez (2000), Arık (2003), Özgökçe ve Özçelik (2004), Ertuğ (2004), Onar (2006), Oral (2007), Yapıcı ve ark., (2009) tarafından belirlenmiştir.

Thymus kotschyanus Boiss. & Hohen var. *kotschyanus* (Çatıra küvi), bitki kaynatılarak nefes darlığı ve mide ağrısı tedavilerinde kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Arık (2003) ve Yeşil (2007)’in çalışmalarında belirtilmiştir.

Trifolium repens L. var. *giganteum* Lag-Foss. (Sebelk, Nefel), mide sancısını kesmek için bitki kaynatılıp suyu içilir. Literatürde bu bitkiye ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Yörede kanser tedavisinde kullanılıp kansere iyi gelindiğine inanılan bir bitki olan *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Cèlak) Rech. F. (Keselmehmut), toprak üstü kısmı suda kaynatılıp suyu zehirlenme ve mide sancılarına karşı içilir. Literatürde bitkinin dekoksasyon halinde mide ağrılarında kullanıldığı (Özgökçe ve Özçelik, 2004), İştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici, şeker hastalığında infüzyon (%1) halinde günde 2-3 bardak içildiği (Çakılcıoğlu ark., 2007), toprak üstü kısmının dekoksasyon halinde baş ağrıları tedavisinde kullanıldığı (Tuzlacı ve Doğan, 2010) tarafından yapılmış olan çalışmalarda belirtilmiştir.

Urtica dioica L. (Dezink, Gezink), tohum balla ile karıştırılıp yendiğinde kansere iyi geldiği söyleniyor. Suda kaynatılarak soğuk algınlığı için suyu içilir. Yaprak yakıcı özelliğinden dolayı romatizma görülen bölgeye sürülür. Literatürde benzer kullanımlar tespit edilmiştir.

Verbascum speciosum Schrad. (Masicark), romatizma hastalığı tedavisi için bitkinin toprak üstü kısmı suda kaynatılarak buharı üzerine oturulur. Tarafımızdan tespit edilmiş olan bu kullanım şekli Kızılarıslan (2008) tarafından belirlenmiş olan kullanım ile örtüşmektedir.

Viola odorata L. (Bınevşok), damar, mide ve böbrek ağrıları için kurutulmuş tüm bitki suda kaynatılarak suyu içildiği gibi mide yarası için bitkinin çiçekli hali çiğ olarak yenir. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarzı tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Tribulus terrestris L. (Sedıdan), toprak üstü kısmı suda kaynatılarak böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır. Literatürde benzer kullanımlar Saçlı ve Akalın (2001), Bulut (2006), Onar (2006), Koçyiğit ve Özhatay (2006), Öztürk ve Dinç (2005), Mart (2006), Bulut (2008) ve Deniz (2008)'in çalışmalarında belirtilmiştir.

5.3. Yem Bitkisi Olarak Kullanılanlar

Araştırma alanımızda halkın büyük bir geçim kaynağını oluşturan hayvancılık önemli bir yer almaktadır. İklim koşulları sebebiyle besiciliği yapılan hayvancılığın

başında ise küçükbaş hayvancılık gelmektedir. Yaz aylarında hayvanlar yaylalara çıkartılarak beslenme ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ancak çetin geçen kış şartlarında hayvanların beslenmesi konusunda yöre halkı büyük bir sıkıntı çekmektedir. Bu nedenle hayvanların besin ihtiyacını karşılamak için yöre halkı araştırma alanında yer alan bazı bitkileri yaz aylarında biçtikten sonra kurutarak kışa saklayıp hayvan yemi olarak kullanmaktadır. Ayrıca bunun yanında tarımı yapılan bazı bitkilerinde toprak üstü kısmı hayvan besiciliğinde kullanılmaktadır. Örneğin *Zea mays* L. (Mısır) meyvesi yendikten sonra toprak üstü kısmı kurutularak hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir.

Cephalaria hakkarica Matthews (Zivane), *Johrenia dichotoma* DC. subsp. *sintensisii* Bornm (Serzer), *Smyrniopsis aucheri* Boiss. (Tehlidoz) ve *Vicia cracca* L. subsp. *tenuifolia* (Roth.) Gaudin (Ğıyarok) bitkileri kurutularak hayvan yemi olarak değerlendirilir. Literatürde bu bitkilere ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Ferula orientalis L. (Helız, Kevk), toprak üstü kısmı yazın kesilip kurutulmaya bırakılıp kışın hayvanlara yem olarak verilmektedir. Literatürde benzer bir kullanım Öztürk ve Özçelik (1991), Baytop (1999), Türkoğlu ve ark., (2006), Çakılıcıoğlu ve ark., (2007) ve Yeşil (2007) 'in çalışmalarında belirtilmiştir.

Ferula hussknechtii Wolff ex Rech f. (Kermeğ), *Onobrychis cornuta* (L.) Desv. (Künk), *Prangos pabularia* Lindl. (Kerkule) ve *Quercus infectoria* Olivier subsp. *boisserii* (Reut.) O.Schwarz (Dara mazi), bitkileri kurutularak hayvan yemi olarak değerlendirilir. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Helianthus annus L. (Gülberoj) toprak üstü kısmı hayvan yemi olarak değerlendirilir. Benzer bir kullanım Tugay ve ark., (2004) ve Gencay (2007)'ın yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Medicago sativa L. subsp. *sativa* (Hespıst), hayvan yemi olarak değerlendirilir. Literatürde benzer bir kullanım Tugay ve ark., (2004), Balos (2007), Eşen (2008), Vural (2008), Deniz (2008) ve Saday (2009)'ın yapmış oldukları çalışmada belirtilmiştir.

Paliurus spina-christi Mill. (Kenari), yeşil yapraklı bitki hayvanlara yem olarak verilir. Literatürde benzer bir kullanım Bulut (2006), Satıl ve ark., (2008) ve Bulut (2008) tarafından belirtilmiştir.

Zea mays L. (Germük), kurutulmuş bitki yem olarak kullanılır. Literatürde Ertuğ (2000), Gencay (2007), Balos (2007), Satıl ve arkadaşları (2008) tarafından benzer bir kullanım belirtilmiştir.

5.4. Yakacak Olarak Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanımızdaki yöre halkı çok eski zamanlardan bu yana doğada yer alan odunsu ve bazı otsu formları yakacak olarak kullanmaktadır. Bundan dolayı alanın vejetasyonu üzerinde insan kaynaklı büyük bir tahribatın olduğu görülmüştür. Araştırma alanında yakacak olarak kullanılan bitkilerin başında ise *Quercus*, *Salix* ve *Populus* türleri gelmektedir.

Araştırma sahasında *Astragalus karabaghensis* Bunge (Güni), *A. pycnocephalus* Fisch. var. *pycnocephalus* (Güni) ve *Salix aegyptiaca* L. (Belgibi), bitkileri yakacak olarak kullanılmaktadırlar. Literatürde bu bitkilere ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Bahiv (*Amygdalus communis* L.) ve Künk (*Onobrychis cornuta* (L.). Desv.), olarak adlandırılan bitkiler alanda yakacak olarak değerlendirilirler. Literatürde bu bitkilere ait benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Morus alba L. (Düreş), kuruyan bitki dalları yakacak olarak değerlendirilir. Literatürde benzer bir kullanım Uysal (2008), Bulut (2008) ve Vural (2008)'ın yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Quercus brantii Lindley (Berü), kuruyan bitki yakacak olarak değerlendirilir. Literatürde benzer kullanım Ertuğ (2000), Arık (2003) ve Gencay (2007)'in çalışmalarında belirtilmiştir.

Quercus infectoria Olivier subsp. *boissierii* (Reut.) O. Schwarz (Dara mazi), yakacak olarak kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Vural (2008)'in çalışmasında belirtilmiştir.

Populus nigra L. subsp. *nigra* (Spindar), kurutulan bitki yakacak olarak kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Tugay ve ark., (2004), Eşen (2008) ve Saday (2009)'ın yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Pyrus syriaca Boiis. var. *syriaca* (Gırsık), kuruyan bitki yakacak olarak değerlendirilir. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmadı.

Salix alba L. (Belgibizeri), kuruyan bitkinin dalları yakacak olarak kullanılır. Literatürde benzer bir kullanım Ertuğ (2000), Ertuğ ve Tümen (2004), Gencay (2007) ve Deniz (2008) tarafından belirlenmiştir.

5.5. El Sanatlarında Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanımızda sepet, fötör, baston, pipo, hasır, çit yapımı ve ip işlevi gören bitkilerin kullanımları tespit edilmiştir. Günümüzde hala el sanatları amacıyla kullanılan bitkiler olmasına rağmen eskiden kullanılıp şu an kullanılmayıp unutulmaya yüz tutulmuş bitkiler de bulunmaktadır. Örneğin eskiden araştırma alanında yer alan bazı bitkilerden (*Juncus inflexus* L., *Typha angustifolia* L., *Acer monspessulanum* L. subsp. *cinerascens* (Boiss.) Yalt. gibi) fötör, pipo, hasır ve baston yapılmış. Ancak günümüzde bunların yapımı gerçekleştirilmemektedir.

Taranan literatürler de kullanımı ile ilgili herhangi bir kullanıma rastlanmamış olan bitkilerden *Acer monspessulanum* L. subsp. *cinerascens* (Boiss.) Yalt. (Kevut), bitkisinin dallarından baston yapılır iken, *Salix aegyptiaca* L. (Belgibi) bitkisinin ince dallarından ise barınak ve sepet yapılmaktadır.

Arundo donax L. (Kerem), bitki barınak ve çit yapımında kullanılır. Benzer bir kullanım Ertuğ (2006), Gencay (2007), Balos (2007) ve Vural (2008) tarafından belirtilmiştir.

Cerasus mahaleb (L.) Mill. var. *mahaleb* (Kınır), bitkisinin dallarından pipo ve baston yapılır iken, *Cyperus longus* L. (Şanfır), bitkisi ise ot bağlamada kullanılır. Literatürde bu bitkilere ait benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım şekilleri tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Juncus inflexus L. (Pizak), bitkiden fötör yapılır ayrıca ot bağlamada kullanılır. Benzer kullanımlar Arık (2003), Gencay (2007) ve Kızılarıslan (2008) tarafından yapılan çalışmalarda belirtilmiştir.

Populus nigra L. subsp. *nigra* (Spindar), bitki evlerin damlarının yapımında kullanılır. Ayrıca bitkinin dallarından kar ayaklığı yapılır. Literatürde benzer

kullanımlar Tugay ve ark., (2004), Balos (2007) ve Bulut (2008)'un yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Salix alba L. (Belgibizeri), ince dallarından barınak ve sepet yapılır. Literatürde benzer bir kullanım Ertuğ (1999), Koyuncu (2005), Ertuğ (2006), Onar (2006), Gencay (2007), Bulut (2008) ve Deniz (2008)'in yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Typha angustifolia L. (Hesil), bitki hasır yapımında kullanılıyor. Literatürde benzer bir kullanım Ertuğ ve ark., (2003)'nün yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Xeranthemum annuum L. (Gezi), bitki süpürge olarak kullanılmaktadır. Literatürde benzer bir kullanım Öztürk ve Özgökçe (1991), Arık (2003), Akgül (2008), Yapıcı ve ark., (2009) tarafından belirtilmiştir.

5.6. Boya Maddesi Olarak Kullanılan Bitkiler

Araştırma sahamızda boyar madde olarak kullanılan bitkilerin kök veya meyve kısımlarından siyah, kırmızı, yeşil ve kahverengi boyalar elde edilmektedir. Bitkilerin kök ve meyve kısımları suda kaynatıldıktan sonra ip veya yün bu su içine atılarak boyama işlemi gerçekleştirilir.

Juglans regia L. (Güz), meyve kabuğundan yeşil boya, kökünden ise siyah boya elde edilir. Literatürde benzer bir kullanım Eyüpoğlu ve ark., (1983), Koçak (1999), Özgökçe ve Yılmaz (2003), Ertuğ (2004), Bulut (2006), Gencay (2007), Bulut (2008), Metin (2009), Cansaran ve Kaya (2010) tarafından belirlenmiştir.

Rumex tuberosus L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech. (Tırşokakera), kökünden kahverengi boya elde edilir. Literatürde benzer bir kullanım Özgökçe ve Yılmaz (2003)'in çalışmasında belirtilmiştir.

Rubia tinctorum L. (Rüna), bitki kökünden kırmızı boya elde edilir. Literatürde benzer kullanımlar Ertuğ (1999), Ertuğ, (2000), Özgökçe ve Yılmaz (2003) Karadağ (2007) Özgen ve ark., (2004), Bulut (2006), Mart (2006), Çömlekcioğlu ve Karaman, (2008), Bulut (2008) ve Sarper ve ark., (2009)'nün yapmış oldukları çalışmada belirtilmiştir.

Araştırma alanında "Bareş" olarak adlandırılan (*Salvia verticillata* L. subsp. *verticillata* ve *Salvia virgata* Jacq.) bitkileri ile "Giyareşk" olarak adlandırılan (*Salvia verticillata* L. subsp. *amasiaca* (Feryn. & Bornm.) Bornm.) bitkisinin kök kısımlarından

siyah boya elde edilir. Literatürde bu bitkilere ait benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım şekli tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

5.7. Ekonomik Değeri Olup Piyasada Satılan Bitkiler

Araştırma sahamızda bölge halkının bir kısmı ekonomik bir kazanç elde etmek için ekonomik değeri olan bazı bitkilerin ilkbahar aylarında genç sürgünlerini toplayıp Hakkari merkezde kurulan pazar satıcılarına para karşılığı satmaktadır. Yöre halkı tarafından toplanıp satışı gerçekleştirilen bu bitkiler, *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss. (Siyabu), *Ferulago stellata* Boiss. (Büg), *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kenger zer), *Eremurus spectabilis* M.Bieb. (Sıtırk), *Portulaca oleracea* L. (Porpine), *Rheum ribes* L. (Revas), *Vitis vinifera* L. (Diri) ve *Fritillaria imperialis* L. (Alal)'dır. Yumru, soğan, rizom gibi kısımları erken dönemlerde toplanan bazı bitkilerin aşırı toplanması bu bitki türleri üzerinde biyotik bir baskı oluşturuyor. Bunun yanı sıra *Hypericum scabrum* L. ve *Orchis palustris* Jacq. (Şepirzek) bitkileri araştırma alanımızda geçmiş zamanlarda yoğun bir şekilde sökülerek aktarlara satılmaktaydı. Ancak günümüzde bu bitkilerin satışı ya yapılmamakta ya da kısmen yapılmaktadır.

5.8. Diğer Kullanımlar

Araştırma sonucunda yukarda belirtilen temel başlıklar altında verilen bitki kullanımları yanında sosyal hayatın değişik alanlarında kullanımı olan bitkilerde belirlenmiştir.

Ipomoea purpurea (L.) Roth. (Sarmaşık), *Tagetes erecta* L. (Süs) ve *Fritillaria imperialis* L. (Alal) bitkileri evlerin önünde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedirler.

Pimpinella kotschyana Boiss. (Giyahevin) ve *Trifolium repens* L. var. *giganteum* Lap-Foss. (Sebelk, Nefel) bitkileri hayvanlar tarafından yenildiğinde hayvanlarda zehirlenmeye neden olmaktadır. Literatürde bu bitkilere ait herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

Sorghum halepense (L.) Pers var. *halepense* (Gariş), bitkinin genç hali hayvan tarafından yenildiğinde hayvanın ayaklarında kan toplanmasına ve hayvanın

hastalanmasına neden olmaktadır. Literatürde Cansaran ve Kaya (2010)'nın yapmış olduğu çalışmada bütün bitkinin zehirli olduğu belirtilmiştir.

Caltha polypetala Hochst & Lorent (Glundok), bitki hayvanlarda zehirlenmeye neden olmaktadır. Benzer bir kullanım Özçelik ve Sağmanlıgil (1993)'in yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Gundelia tournefortii L. var. *tournefortii* (Kenger zer), kökten akan süt üzerine un serpilerek sakız elde edilmektedir. Literatürde benzer bir kullanım Baytop (1999), Özçelik ve ark., (1990), Öztürk ve Özçelik (1991), Koçak (1999), Öztürk ve ark., (2000), Korkut (2006), Gencay (2007) ve Yeşil (2007) tarafından belirlenmiştir.

Eremurus spectabilis M.Bieb. (Sıtırk) kök kısmı kaynatılarak yapıştırıcı maddesi elde edilir. Literatürde benzer bir kullanım Yıldırım (1991), Öztürk ve Özçelik (1991), Öztürk ve ark., (2000) tarafından belirlenmiştir.

Eryngium billardieri Delar (Tüsü), bitkinin kök kısmı sabun gibi temizlik maddesi olarak kullanılır. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamış olup bu kullanım tarafımızdan ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Arazi çalışmalarında 51 kullanıcı ile yüz yüze mülakat yapıldı. Bilgi alınan kişilerin 15'i (%29,41) bayan 36'sı (%70,58) erkek olup şahısların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve mesleği ile ilgili genel demografik özellikleri tablo 5. 1.'de verilmiştir. Kullanıcıların yaş ortalaması 52'dir. Bu durum bize genç ve orta yaş kesimini oluşturan nüfusun bitkilerin kullanımı ile ilgili bilgilere sahip olmadıklarını veya yeterince bilmediklerini gösterir. Ayrıca kullanıcıların yaş ortalamasının yüksek oluşu bu bilgilerin yavaş yavaş kaybolmaya başladığını gösterir.

Çizelge 5. 1. Bilgi alınan kullanıcıların demografik özellikleri

Demografik özellikler	Sayı	Oran(%)	
Cinsiyet	Dişi	15	29.41
	Erkek	36	70.58
Yaş	30'dan az	0	0
	31-49 arası	21	41.17
	50'nin üstü	30	58.82
Eğitim seviyesi	Okur-yazar olan	16	31.37
	Okur-yazar olmayan	35	68.62
Meslek durumu	Ev kadını	15	29.41
	Çiftçi	21	41.17
	İşsiz	9	17.64
	Bakkal	2	3.9
	Şoför	2	3.9
	Duvar ustası	1	1.9
	Madenci	1	1.9

Araştırma alanında bazı farklı türler aynı isimle bilinirler. Bu türler ve ortak yöresel isimleri şöyle sıralanabilir: *Alcea flavovirens* (Boiss. & Buhse.) Iljin, *A. hohenackeri* (Boiss. & Huet.) Boiss: **Hero**, *Anthemis cotula* L, *A. austriaca* Jacq.: **Papatya**, *Convulvulus betonicifolius* Mill. subsp. *peduncularis* (Boiss.) Parris ve *C. arvensis* L. **Lavlavk**, *Salvia verticillata* L. subsp. *verticillata*, *S. virgata* Jacq.; **Bareş**, *Ferulago angulata* (Schlecht & Boiss.) subsp. *angulata* ve *F. angulata* (Schlecht.)Boiss. subsp. *carduchorum* (Boiss. & Hausskn.) Chamberlain: **Cevri**, *Foeniculum vulgare* Mill. ve *Grammosciadium platycarpum* Boiss. & Hausskn. in. Boiss: **Rizyane**, *Rosa heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crép.) Ö. Nilsson, *R. canina* L: **Şilank**, *Rubus caesius* L., *R. sanctus* Schreber: **Düdirk**, *Tanacetum argyrophyllum* (C.Koch)Tvetz. var. *argyrophyllum* ve *T. chilliophyllum* (Fisch. & C.A.Mey) Schultz Bip. var. *chilliophyllum*: **Bevüjan**, *Alyssum pateri* Nyár. subsp. *pateri*, *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Cèlak) Rech. F. *T. polium* L: **Keselmehmut**, *Zea mays* L. ve *Ranunculus kochii* Ladeb. **Germuk**.

Bazı bitkiler ise birden fazla yöresel isimle bilinirler. Bunlar; *Falcaria vulgaris* Bernh, Üzümcü köyünde **Bagelaşk** olarak bilinmektedir. Aynı takson Kaval ve Elmacık köylerinde **Kazyacı** olarak isimlendirilmektedir. *Sium sisarum* L. var. *lancifolium* (M.Bieb.) Thell. Üzümcü köyünde **Bentkaavi**, Geçitli köyünde ise **Serbendık** olarak isimlendirilmektedir. *Bryonia multiflora* Boiss. & Heldr. Kaval ve Elmacık köylerinde **Abdulselam**, Kamışlı, Geçitli ve Işıklı köylerinde ise **Daraling** olarak isimlendirilmektedir. *Inula helenium* L. subsp. *vanensis* Grierson Geçitli köyünde **Peniruk** olarak adlandırılırken, diğer köylerde **İngüz** olarak adlandırılmaktadır. *Malva neglecta* Wallr. Üzümcü köyünde **Tolga badinga** olarak isimlendirilirken araştırma alanının diğer bölgelerinde **Tolga kuy** olarak isimlendirilir. *Rubus caesius* L. Kamışlı köyünde **Mimırk** olarak adlandırılır iken araştırma alanının diğer bölgelerinde **Düdırk** ve **Dirne**, olarak adlandırılmaktadır. *Prunella vulgaris* L. (**Sosn, Belgsesing**), *Urtica dioica* L. (**Dezınk, Gezınk**) *Ferula orientalis* L. (**Heliz, Kevk**), *Trifolium repens* L. var. *giganteum* Lap-Foss. (**Sebelk, Nefel**) ise araştırma alanındaki bütün köylerde parantez içinde yazılmış olan yöresel isimlerle bilinir.

5.9. Araştırma Alanının Floristik Yapısını Tehdit Eden Faktörler

Yapılan arazi çalışmaları sırasında edinilen gözlemler sonucunda; araştırma alanının bitki örtüsü üzerinde, aşırı otlatma, ağaç kesimi ve tarımsal faaliyetler gibi tehditlerin söz konusu olduğu görülmüştür. Bunların yanı sıra büyük bir bitki alanının yıkımına sebep olan maden ocaklarının açılması ve bunlara zamanla yenilerinin eklenmesi alandaki bitki örtüsünü tehdit eden diğer en önemli unsurlardan biridir. Ayrıca gıda olarak bazı yenilebilen türler daha ilkbahar aylarında bitki henüz çiçek açıp tohum vermeden bitkinin tüm kısımlarının sökülmesinin yoğun olması bu bitkiler için önemli bir tehdittir. Bu sebeplerden dolayı araştırma alanında ki bitki örtüsü giderek zayıflamaktadır. Çalışma alanında söz konusu faktörlerin, bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde giderek artması acil koruma önlemlerinin alınmasını gerektirmektedir.

5.10. Sonuç

Araştırma alanında saptanan bitkilerin zenginliği ve özgün oluşu yöre halkının geleneksel değerlerine bağlılığını gösterir. Araştırma alanında 51 kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda 46 familyaya ait 157 bitki taksonu (bir mantar) ve bunlara ait yerel bilgiler toplanmıştır.

Toplanan bitkilerin 84'ü gıda, 71'i tedavi, 13'ü yem, 11'i yakacak, 10'u el sanatları, 10'u ekonomik ve 6'sının boyar madde olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 10 bitkinin de farklı alanlardaki (süs, yapıştırıcı, sakız vb.) kullanımları belirlenmiştir. Taranan literatürlerde 50 taksonun faydalı kullanımı ile ilgili herhangi bir kullanıma rastlanmadı. 40 taksonun da bugüne kadar bilinen kullanımlarından tamamen veya kısmen farklı amaç veya şekilde araştırma bölgemizde kullanıldıkları belirlenmiştir. Bunun yanında bazen aynı amaç için birden çok farklı takson da kullanılmaktadır. Araştırma sahasında gıda amaçlı kullanım diğer kullanım amaçlarından öndedir. Gıda amaçlı kullanımlardan sonra tedavi ve yem alanlarındaki kullanımlar ağır basmaktadır.

Gerek mutfak kültüründe ve gerekse doğal bitkilerle tedavide oldukça değerli ve faydalı olacağına inandığımız veriler elde edilmiş olmasına rağmen bu bilgilerin özellikle orta yaş ve ileri yaştaki kaynak kişilerden toplanması, genç kuşağın çok azının bu tür kullanımlar hakkında bilgi sahibi olması da düşündürücüdür. Eski kuşaklarca bilinenler yeni kuşaklara aktarılmadığı ve bu alanda yeterli çalışma yapılmadığı için çok değerli olan bu kültürel miras yok olmaktadır. Ayrıca modern yaşamın bazı kolaylıkları ve olanakları araştırma sahamızda bulunan köylere kadar ulaşması geleneksel yaşamın değişiminde etkili olmuştur.

Ülkemizde etnobotanik konulu çalışmalara insan sağlığı ve diğer kullanım amaçları bakımından son derece ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemiz doğal bitki türleri bakımından oldukça zengindir. Bu zenginliğin farkına varılması ve ona sahip çıkılması hem bitki çeşitliliğimizin korunması adına, hem besin maddelerimizin ve doğanın kimyasal madde ve atıklardan uzak olması adına üzerinde önemle durulması gereken hassas bir konudur. Araştırma alanımızda aşırı ve bilinçsiz otlatma, kontrolsüz bitki sökümü ve yeni maden ocaklarının açılması bölgede yer alan yabani bitkilerin yetiştiği ortamı olumsuz etkileyen ve bu türlerin neredeyse tükenmesine neden olan faaliyetler

olarak görülmektedir. Yöre halkı bitkiler üzerinde olumsuz etkiler yaratan konular hakkında bilinçlendirilerek bitkiler üzerinde oluşan bu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi gerekmektedir.

Yaptığımız bu çalışma bölgenin bitki kullanım kültürü hakkında önemli bir fikir verse de daha yapılması gereken çok iş olduğunu da ortaya koymaktadır. Hakkari'nin diğer kesimleri, hatta bölgemiz ve Türkiye'nin etnobotanik açıdan teferruatlı araştırılıp bilgileri kayıt altına alınarak, toplu bir envanter haline getirilmeli ve yapılacak araştırmalar için bir müracaat kaynağı haline getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akan, H., Korkut, M.M., Balos, M.M, 2008. Arat Dağı ve Çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) Etnobotanik Bir Araştırma, *Science and Eng. J of Fırat Üniv.* 20 (1), 67-81.
- Abay, G., Kılıç, A., 2001. Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) Yörelerindeki Bazı Bitkilerin Yöresel Adları ve Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 8, (2): 97-104.
- Akbay, P., Başaran, A., 1997. *Urtica dioica* L. Üzerinde Çalışmalar. **XI. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı** (22 – 24 Mayıs 1996, Ankara), Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Bildiri kitabı, Ankara, 561.
- Akdoğan, H., Akgün, B., 2006. Göksun (Kahramanmaraş) Çevresinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bazı Bitkisel Gıdalar, *Türkiye 9. Gıda Kongresi*; 24-26 Mayıs, Bolu, 183-186.
- Akman, Y., 1990. *İklim ve Biyoiklim*. Palme Yayınları, Mühendislik Serisi No: 103, Ankara. 304s.
- Akgül, A., 2008. *Midyat (Mardin) Civarında Etnobotanik*, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 176s.
- Alp, Ş. 2007. Van Kenti ve Çevresindeki Geleneksel Konut Bahçelerinde Kullanılan Bitki Materyalinin Belirlenmesi, *Y.Y.Ü, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, (J. Agric. Sci.)*, 17 (1): 1-6.
- Altan, Y., Uğurlu, E., Gücel, S., 1999. Şenkaya (Erzurum) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. *I. International Symposium on Protection a Naturel Environment and Ehrami Karaçam*, Kütahya, 132–139.
- Altundağ, E., Özhatay, N., 2010. Iğdır İlinde Geleneksel Olarak Kullanılan Doğal Baharat Bitkileri (Doğu Anadolu Bölgesi), *20. Ulusal Biyoloji Kongresi*, 21-25 Haziran 2010, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 140-141.
- Anonim, 2010. Hakkari ili ve çevresinin jeolojisi hakkında bilgi, <http://www.mta.gov.tr> Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (Erişim tarihi: 17.10.2010.)
- Arık, M., 2003. *Korkut (Muş) İlçesi ve Köylerinin Faydalı Bitkileri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi)113s.

- Asil, E., Şar, S., 1984. Mezopotamya Uygarlıklarında Eczacılık. *Ankara Eczacı Odası Bülteni*; **6** (3):74–77.
- Bağcı, Y., 2000. Aladağlar (Yahyalı- Kayseri) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, **7** (1): 89–94.
- Balos, M.M., 2007. “*Zeytinbahçe ile Akarçay Arasında Kalan (Birecik) Bölgesinin Florası ve Etnobotanik Özellikleri*” Harran Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 204s.
- Baytop, A., 1994. Türkiye' de Kullanılan Yabani ve Yetiştirilmiş Aromatik Bitkiler. *Doğa- Tr. J. of Phannacy*, **1** (2): 76–78.
- Baytop, T., 1999. *Türkiye’ de Bitkilerle Tedavi; Geçmişte ve Bugün*, Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti, İstanbul, 480s.
- Bazgir, A., Sefidkon, F., Shaabani, A., 2005. Composition of the Essential Oil of *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss. from Iran. *Journal of Essential Oil Research*. Vol. 17 Issue 5, p525-526, 2p.
- Brummitt, R.K., Powell, C.E., 1992. *Authors of Plant Names*. Royal Botanic Gardens, Kew. 732s.
- Bulut, G.E., 2008. “*Bayramiç (Çanakkale) Yöresinde Etnobotanik Araştırmalar*” Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, (Doktora Tezi) 463s.
- Bulut, Y., 2006. “*Manavgat (Antalya) Yöresinin Faydalı Bitkileri*” Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 117s.
- Cansaran, A., Kaya, F.Ö., Contributions of the ethnobotanical investigation carried out in Amasya district of Turkey (Amasya-Center, Bağlarüstü, Boğaköy and Vermiş villages; Yassıçal and Ziyaret towns), *Biological Diversity and Conservation*, **3/2** (2010); 97-116.
- Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, İ., Kürşat, M., 2007. Harput (Elazığ) Ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları (Daum) Dergisi*. **5**(2), 22-28.
- Çalka, Ö., Akdeniz, N., Metin, A. and Behçet, L., 2005. "Phototoxic dermatitis due to *Chenopodium album* in a mother and son” *Contact Dermatitis*.**53**:58-60,

- Çalka, Ö., Akdeniz N., Özkul, U., Karadağ, A.S., Behçet, L., 2011. Irritant contact dermatitis caused by *Ranunculus kotschy* Boiss. in 6 cases. *Contact Dermatitis* **64**: 174-176.
- Çömlekçiöğlü, N., Karaman, Ş., 2008. Kahramanmaraş Şehir Merkezindeki Aktar'larda Bulunan Tıbbi Bitkiler *KSU Journal of Science and Engineering*, 11(1), 23-32.
- Cotton, C.M., 1996. *Ethnobotany Principles and Applications*, John Wiley & Sons, Chichester, 424s.
- Çubukçu, B., Özhatay, N., 1987. Anadolu Halk İlaçları Hakkında Bir Araştırma, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, (Özet Kitapçığı) 104.
- Davis, P. H. 1965-85. *Flora of Turkey and East Aegean Islands*. Vol. 1-9. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Davis, P. H., Mill, R. R., Tan, K., 1988. *Flora of Turkey and The East Aegean Islands*, Vol: 105, Supplement I, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- DMİ, 2009. *Meteoroloji Bülten*. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Demir, M., Çelik, S., Noyan, Ö.F., Türkiye'de Yetişen Bazı Önemli Boya Bitkilerinin Üretim Teknikleri Ve Elde Edilen Renklerin Haslık Dereceleri, **III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi**, 20-22 Mayıs 2010 Cilt: III Sayfa: 1187-1196.
- Deniz, L., 2008. "Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü (Uşak) Florası Ve Etnobotanik Açısından Değerlendirilmesi" Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 124s.
- Dönmez, A., 2000. An Etnobotanical Study in The Karagüney Mountain (Kırıkkale): Uses Nutritional Value and Vernacular Names, *Hacettepe Bulletin of Natural Sciences and Engineering*, Series A, (28): 22-32.
- Doğan, Y., Başlar, S., Ay, G., Mert, H.H., 2004. The Use of Wild Edible Plants in Western and Central Anatolia (Turkey), *Economic Botany* 58(4): 684-690.
- Duran, A., 1998. Akseki (Antalya) İlçesindeki Bazı Bitkilerin Yerel Adları ve Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 5: (1), 77-92.
- Duran, A., Satıl, F., Tümen, G., 2001. Balıkesir Yöresinde Yabani Meyveler ve Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 8, (1), 87-94.

- Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z. and Adıgüzel N., 2000. *Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı* Yayın no: 18, Ankara:
- Elçi, B., Erik, S., 2006. Güdül (Ankara) Ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri *Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi* Cilt 26 / Sayı 2/ ss. 57-64.
- Emberger, L., 1955. Une Classification Biogeographique Desclimats. *Rec. Trav. Lab. Bot. Fac. Sc.*, 7:3-43.
- Eşen, B., 2008. “*Aydınlar Köyü Ve Çevresinin (Erdemli/Mersin) Etnobotanik Özellikleri*” Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) 110s.
- Erol, M. K., 1995. “*Eğirdir (Isparta) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri*”, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul (Yüksek Lisans Tezi).
- Ertuğ, F., 1998. Orta Anadolu’da Bir Etnoarkeoloji ve Etnobotanik Çalışması, *Karatepe’deki Işık: Halet Çember’e Sunulan Yazılar*, Ege Yay., İstanbul.
- Ertuğ, F., 1999. Plants Used In Domestic Handicrafts In Central Turkey, *OT Sistematik Botanik Dergisi*, 6 (2):57-68.
- Ertuğ, F., 2000. An Ethnobotanical Study in Central Anatolia (Turkey), *Economic Botany*, 54 (2) : 155-182.
- Ertuğ, F., 2002. Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler, *Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiriler*, (29-31 Mayıs 2002), 76-93.
- Ertuğ, F., 2003a, Ethnobotanical Research in Friday Markets of Bodrum (Muğla, Turkey), *Delpinoa* 45: 167–172.
- Ertuğ, F., 2003b. Bodrum Mutfağında “ OT KÜLTÜRÜ”: I, Yenen Doğal Otlar, *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*, 10: 49–70.
- Ertuğ, F., 2004a. Etnobotanik Çalışmaları ve Türkiye’de Yeni Açılımlar, *Kepikeç*, 18: 181-187.
- Ertuğ, 2004b, Wild Edible Plants of Bodrum Area (Muğla, Turkey), *Türk J. Bot*, 28: 161-174.
- Ertuğ, F., 2004c. Buldan Mutfak Kültürü Üzerinde Bir Deneme, *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*; Dosya: Ot Kültürü ve Yemekler, 11: 335-370.
- Ertuğ, F., Tümen, G., Çelik, A., Dirmenci, T., 2004. Buldan (Denizli) Etnobotanik Alan Araştırması, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 2/187-218.

- Ertuğ, F. Tümen, G., 2004. Buldan (Denizli) Etnobotanik Envanter Çalışması, İstanbul.
- Ertuğ, F., 2006. An overview of the plaited crafts of Turkey (Anatolia and Thrace).
Proceedings of the *IVth International Congress of Ethnobotany*, F. Ertuğ, ed.,
297-306, Ege Yayınları, İstanbul.
- Evren, H., 1991. Elazığ Yöresinden Toplanmış *Fabaceae* ve *Asteraceae* Familyalarına
Ait Tıbbi ve Endüstriyel Bitkiler, *Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri
Sempozyumu*, Elazığ, 127-135.
- Eyüpoğlu, Ü., Okaygün, I., Yaraş, F., 1983. Doğal Boyalarla Yün Boyama, *Uygulamalı
Eğitim Vakfı Bülteni*, İstanbul.
- Ezer, N., Avcı, K., 2004. Çerkeş (Çankırı) Yöresinde Kullanılan Halk İlaçları.
Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi Cilt 24/ Sayı 2/ss. 67-80.
- Ezer, N., Arısan, Ö., 2006. Folk Medicine in Merzifon (Amasya, Turkey), *Turk. J. Bot.*
30, 223-232.
- Fujita, T., Sezik, E., Tabata, M., Yeşilada, E., Honda, G., Takeda, Y., Tanaka, T.,
Takaishi, Y., 1995. Traditional Medicine in Turkey VII. Folk Medicine in
Middle and West Black Sea Regions. *Economic Botany* 49 (4) pp. 406-422.
- Gaussen, H., 1955. *Determination des climats par la methode des courbes
ambrothermiques*. C. R. Ac., Sc. E.
- Gencay, A., 2007. “Cizre (Şırnak)’ nin Etnobotanik Özellikleri” Yüzüncü Yıl
Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) 249s.
- Gahreman, A., 1985-2005. *Flor of Iran* Vol. 5-25. Institut des Recherches des Forets et
de Paturages Department Botanique, B.P. 13-116, Teheran-Iran.
- Gönüz, A., Yağan, D. B., Hürkan, K., Ataş, S., Döver, E., Çan (Çanakkale-Türkiye)
İlçesi Bitkisel Değerleri. *Çan Değerleri Sempozyumu*, Bildiriler, (28-29
Ağostus 2008), 13-32.
- Gümüş, İ., 1994. Ağrı Yöresinde Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve
Kullanışları. *Tr. J. Of Botany*. (18), 107-112.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Başer, K.H.C. (eds.), 2000. *Flora of Turkey and
East Eagen Islands*, vol. 11, (Supplement 2) Edinburgh University Pres,
Edinburgh.
- Gürhan, G., Ezer, N., 2004. Halk Arasında Hemoroit Tedavisinde Kullanılan Bitkiler-I,
Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, Cilt 24/ Sayı 1/ ss. 37-55.

- Harkiss K.J. and Salehy Surmaghy M.H. 1987. Volatiles from the root of *D. cachrydifolia*, the first natural source of 6-camphenone. *J. Nat. Prod.*, 50, 991-4.
- Harkiss K.J. and Salehy Surmaghy M.H., 1988. Constituents of the essential oil of the fruits of *D. cachrydifolia*. *Planta Med.*, 54, 342-3.
- Honda, G., Yeşilada, E., Tabata, M., Sezik, E., Fujita, T., Takeda, Y., Takaishi, Y., Tanaka, T., 1996. Traditional Medicine in Turkey VI. Folk Medicine in West Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın provicens. *Journal of Ethnopharmacology* 53/ ss.75-87.
- Işık, S., Gönüz, A., Arslan, Ü., Öztürk, M., 1995. Afyon (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. *OT Sistemik Botanik Dergisi* 2(1): 161-166.
- IUCN, 2001. *Red List Categories*: Version 3.1. Prepared by the IUCN Species Survival Commission. Gland, Switzerland and Cambridge.
- Karaca, A., 2008. Aydın Yöresinde Bal Arılarının (*Apis mellifera* L.) Yararlanabileceği Bitkiler Ve Bazı Özellikleri, *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5(2):39-66
- Karadağ, R., 2007. *Doğal Boyamacılık*. Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar İşletme Müdürlüğü, Ankara.
- Karadaş, S., Güler,A., Şahin, M. & Behçet, L. 32 Haftalık Gebede Deli Banotu Zehirlenmesi 8. *Ulusal Jinekoloji ve Obstetrik Kongresi (TJOD 2010)* 18-23 Mayıs 2010, Antalya. Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi. Cilt :7 Kongre Özel sayısı. p.: 74.
- Kazan, D., 2007. “*Ortaca (Muğla) İlçesinin Etnobotaniği*” Muğla Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 144s.
- Keskin, M., Alpınar, K., 2002. Kışlak (Yayladağı/Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma, *OT Sistemik Botanik Dergisi* 9 (2); 91-100.
- Kıran, Ö., 2006. “*Kozan Yöresi Florasındaki Tıbbi Bitkiler Ve Bunların Halk Tıbbında Kullanışı*” Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) 56s.
- Kırbağ, S., Kürşat, M., Zengin, K.F., 2005. Elazığ’da Tıbbi Amaçlar İçin Kullanılan Bazı Bitki Ekstraktlarının Antimikrobiyal Aktiviteleri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 168-171.

- Kırbağ, S., Zengin, F., 2006. Elazığ Yöresindeki Bazı Tıbbi Bitkilerin Antimikrobiyal Aktiviteleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, *Tarım Bilimleri Dergisi, (J. Agric. Sci.)*, 16(2): 77-80.
- Kızıllarslan, Ç., 2008. “*İzmit Körfezi'nin Güney Kesiminde Etnobotanik Bir Araştırma*” İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 273s.
- Koca, A., 2003. *Flora and Ethnobotany of The Akçakoca District (Düzce)*, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).
- Koca, D.A., Yıldırım, Ş., 2010. Ethnobotanical Properties of Akçakoca District in Düzce (Turkey). *Hacettepe J. Biol. & Chem.*, 38 (1) 63-69
- Koçak, S., 1999. *Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul, (Yüksek Lisans Tezi).
- Koçyiğit, M., 2005. “*Yalova İlinde Etnobotanik Bir Araştırma*” İstanbul Üni. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) 176s.
- Koçyiğit, M., Özhatay, N., 2006. Wild Plants Used As Medicinal Purpose in Yalova (Northwest Turkey). İstanbul University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmaceutical Botany, 34416 Beyazıt-İstanbul, TURKEY *Turkish J. Pharm. Sci.* 3 (2), 91-103.
- Komarov, V.L., (ed.) 1933-1964. *Flora of the USSR*. (English translation) vols. 1-30, Moscow and Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
- Korkut, M., 2006. “*Arat Dağı (Şanlıurfa) Florası Ve Etnobotanik Özellikleri*” Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 103s.
- Koyuncu, M., Köroğlu, A., 1991. *Rhus coriaria* L. Yaprak ve Meyvelerinin Anatomik incelenmesi. *Doğa – Tr. J. of Pharmacy*, 1 (2):89-96
- Koyuncu, O., 2005. “*Geyve (Sakarya) Floristik Ve Etnobotanik Açından İncelenmesi*” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı (Doktora Tezi) 253s.

- Koyuncu, O., Yaylacı Koray, Ö., Öztürk, D., Erkara Potoğlu, İ., Savaroğlu, F., Akçoşkun, Ö., Ardiç, M., 2010. "Risk categories and ethnobotanical features of the *Lamiaceae* taxa growing naturally in Osmaneli (Bilecik/Turkey) and environs" *Biological Diversity and Conservation* 3/3, 31-45.
- Mart, S., 2006. "**Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) Halkın Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması**" Çukurova Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 70s.
- Malyer, H., Özaydın, S., Tümen, G., Er, S., 2004. Tekirdağ Ve Çevresindeki Aktarlarda Satılan Bazı Bitkiler Ve Tıbbi Kullanım Özellikleri, *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7, 103-112.
- Melikoğlu, G., 1987. *Giresun İli Halk İlaçları Üzerinde Farmakognozik Ön Araştırmalar*. İÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozik Anabilim Dalı, İstanbul (Yüksek Lisans Tezi).
- Metin, A., Çalka, Ö., Behçet, L., Yıldırım, E., 2001. Phytodermatitis from *Ranunculus damascenus*. *Contact Dermatitis*, **44**: 183.
- Metin, A., Çalka, Ö., Akdeniz, N., Behçet, L., 2005. Phytodermatitis from *Ceratocephalus falcatus*, *Contact Dermatitis*, **52**: 314-316.
- Metin, A., 2009. "**Mut Ve Çevresinde Yetişen Bitkilerin (Mersin) Etnobotanik Özellikleri**" Selçuk Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 243s.
- Onar, S., 2006. "**Bandırma (AI(A) Balıkesir) Ve Çevresinin Etnobotaniği**" Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 133s.
- Oral, D. Ç., 2007. "**Konya İlinde Kullanılan Halk İlaçları Üzerinde Etnobotanik Araştırmalar**" Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fitoterapi Programı, (Yüksek Lisans Tezi) 149s.
- Özbek, H., Ceylan, E., Kara, M., Özgökçe, F., Koyuncu, M., 2004. Hypoglycemic effect of *Rheum ribes* Roots in Alloxan Induced Diabetic and Normal Mice, *Scand J Lab Anim Sci*, 31 (2) : 113–115.
- Özcan M, Bağcı Y, Ertugrul K, Novak J., 2004. Comparison of the leaf, root and fruit oils of *Diplotaenia cachrydifolia* from Turkey. *Journal Of Essential Oil Research* 16 (3): 211-213.

- Özçelik, H., 1987. Akseki Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları, *TÜBİTAK, Doğa Türk Botanik Dergisi*, 11 (3): 316-321.
- Özçelik, H., Ay, G., Öztürk, M., 1990. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik yönden Önemli Bazı Bitkileri, *X.Ulusal Biyoloji Kongresi*, Bildirileri, (18–20 Temmuz 1990, Erzurum), 1–10.
- Özçelik, H., 1992. On The Herbal Cheese From East Anatolia (Turkey), *Journal of Economic Botany*, New York Botanical Garden, Bronx, NY 10458.
- Özçelik, H., 1994, Notes on Economic Plants. *Economic Botany*, 48 (2): 214-221.
- Özçelik, H., Sağmanlıgil, H. 1993. Van Gölü Havzasının Zehirli Bitkileri, *YYÜ Vet. Fak. Der.*, 4 (1-2) 171-189.
- Özhatay, N., Koyuncu, M., Atay, S., Byfield, A., 1997. *Türkiye'nin Doğal Tıbbi Bitkilerinin Ticareti Hakkında Bir Çalışma*, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Özhatay, N., Kültür, Ş., 2006. Check List of Additional Taxa to the Supplement Flora of Turkey III, *Tr. J. Of Botany* 30, 281–316.
- Özgen, U., Kaya, Y., Maksut, C., 2004. Etnobotanical studies in The Villages of The District of ILICA (Erzurum), Turkey, *Economic Botany* 58(4): 691-696.
- Özgökçe, F., 1999. Vangölü Havzasında Yetiştirilen Bazı Otsu Bitkilerin Yakacak Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler, *International Symposium on Protection of Natural Environment and Ehrami Karaçam* 23-25 September 1999, Kütahya, 784-791.
- Özgökçe, F., Yılmaz, İ., 2003. Dye Plants of East Anatolia Region (Turkey), *Economic Botany*, 57 (4): 454-460.
- Özgökçe, F., Özçelik H., 2004. Ethnobotanical Aspects of Some Taxa in East Anatolia (Turkey), *Economic Botany*, 58 (4): 697-704.
- Özkan Gençler, A., Koyuncu, M., 2005. Traditional Medicinal Plants Used in Pınarbaşı Area (Kayseri-Turkey). *Turkish J. Pharm. Sci.* 2(2), 63-82.
- Öztürk, M., Özçelik, H., 1991. *Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri*, Semih Ofset Basım Tesisleri, Ankara.
- Öztürk, A., Öztürk, S., Kartal, Ş., 2000. Van Otlı Peynirlerine Katılan Bitkilerin Özellikleri ve Kullanılışları, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 7 (2):167-179.

- Öztürk M., Dinç M. 2005. Nizip (Aksaray) Bölgesinin Etnobotanik Özellikleri. *OT Sistemik Botanik Dergisi*, (12)1: 93-102.
- Rechinger, K. H., 1965-1977. *Flora of Iranica*, Graz, Akademisch Druck u Verlangsanstalt. Graz-Austria.
- Saçlı, S., 1996. *Kazdağı ve Çevresinde Tıbbi Amaçla Kullanılan Bazı Bitkiler Üzerinde Morfolojik Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasotik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul, (Yüksek Lisans Tezi).
- Saçlı, S., Akalın, E., 2001. "Preliminary Ethnobotanical Study From Kaz Dağı (Balıkesir/Çanakkale) I: Uses and Vernacular Names" *İstanbul Ecz. Fak. Mec.*, 34(2).
- Saday, H., 2009. "*Güzeloluk Köyü Ve Çevresinin (Erdemli/Mersin) Etnobotanik Özellikleri*" Selçuk Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 123s.
- Sarper, F., Akaydın, G., Şimşek, I., Yeşilada, E., 2009. An Ethnobotanical Field Survey in the Haymana District of Ankara Province in Turkey, *Turk. J. Biol.* 33/ ss.79-88.
- Satıl, F., Tümen, G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y., Malyer, H., 2006. Kazdağı Milli Parkı ve Çevresinde (Balıkesir) Etnobotanik Envanter Çalışması, *Tüba Kültür Envanteri Dergisi* 5/ 171-187.
- Satıl, F., Akçiçek, E., Selvi, S., 2008. Madra Dağı (Balıkesir/İzmir) ve Çevresinde Etnobotanik Bir Çalışma. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi* 1 (1): 31-36.
- Sayar, A., Güvensen, A., Özdemir, F., Öztürk, M., 1995. Muğla (Türkiye) İlindeki Türlerin Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 2 (1): 151-160.
- Sezik, E., 1991. Türkiye'de Halk İlacı Araştırmaları ve Önemi, *IX. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiriler*, 16-19 Mayıs 1991, Eskişehir.
- Sezik, E., Tabata, M., Yeşilada, E., Honda, G., Goto, K., Ikeshiro, Y., 1991. Traditional Medicine in Turkey I. Folk Medicine in Northeast Anatolia; *Journal of Ethnopharmacology* 35/ 191-196.
- Sezik, E., Yeşilada, E., Tabata, M., Honda, G., Takaishi, Y., Fujita, T., Tanaka, T., Takeda, Y., 1997. Traditional Medicine in Turkey VII. Folk Medicine in East

- Anatolia; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır Provinces, *Economic Botany* 51 (3) pp. 195-211.
- Sezik, E., Yeşilada, E., Honda, G., Takaishi, Y., Takeda, Y., Tanaka, T., 2001. Traditional Medicine in Turkey X. Folk Medicine in Central Anatolia. *Journal of Ethnopharmacology* 75/ 95-115.
- Şimşek, İ., Aytekin, F., Yeşilada, E., Yıldırım, Ş., 2001. Ankara Gölbaşı'nda Yabancı Bitkilerin Kullanılış Amaçları ve Şekilleri Üzerinde Bir Araştırma, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, 8 (5), 15-120.
- Şimşek, İ., Aytekin, F., Yeşilada, E., Yıldırım, Ş., 2002. Anadolu'da Halk arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Araştırma, *Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler*, (29- 31 Mayıs 2002), Eskişehir.
- Şimşek, İ., Aytekin, F., Yeşilada, E., Yıldırım, Ş., 2004. Anadolu'da Halk Arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Araştırma, *14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler*, 434-457.
- Tabata, M., Honda, G., Sezik, E., Yeşilada, E., 1993. A report on Traditional Medicine and Medicinal Plants in Turkey, *J.Faculty of Pharmaceutical Sciences*, Kyoto University, Kyoto-Japan.
- Tabata, M., Sezik, E., Honda, G., Yeşilada, E., Fukui, H., Goto, K. and Ikeshiro, Y., 1994. Traditional Medicine In Turkey III. Folk Medicine in East Anatolia; Van and Bitlis Provinces, *Int. J. Pharmacog*, 32: 3-12.
- Tanker, N., 1967. Kenger Kahvesini Veren Bitki: *Gundelia tournefortii* L. *İstanbul Üniv. Ecz. Fak. Mec.*, 1967; 3 (2): 63-74
- Tonbul, S., Altan, Y., 1989. Elazığ Yöresinde Halkın Çeşitli Amaçlar için Yararlandığı Bazı Bitkiler, *Fırat Üniversitesi Dergisi* (Sosyal Bilimler), 3 (2): 267-278.
- Towsend, C.C. Guest, E., (eds.) 1966-1985. *Flora of Iraq*. Vol. 1-4;8;9. Ministry of Agriculture Republic of Iraq, Baghdad.
- Töngel, M.Ö., Ayan, İ., 2005. Samsun İli Çayır ve Meralarında Yetişen Bazı Zararlı Bitkiler ve Hayvanlar üzerindeki Etkileri, *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 20 (1): 84-93.
- Tümen, G. 1989. Labiatae Family As Medicinal Plants From Balıkesir District in Turkey, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, Cilt: IV, Sayı:2.

- Tümen, G., Sekendiz, A., 1993. Balıkesir ve Merkez Köylerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. **VIII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı**, Bildiriler, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Yayın No:64.
- Türkunal, S. 1980. **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi**. TMMOB, Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını:8.
- Türkoğlu, İ., 2000. **Elazığ İlindeki Etnobotanik Değeri Olan Taksonların Araştırılması**, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).
- Türkoğlu, İ., Civelek, Ş., Kürşat, M., 2006. Gözeli ve Kavak Ovalarında (Elazığ) Etnobotanik Bir Araştırma. PS-107, **18. Ulusal Biyoloji Kongresi**, Kuşadası/Aydın
- Türkoğlu, İ., Kürşat, M., Civelek, Ş., 2006. Karga Dağı (Elazığ) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Yöresel Adları. PS-092, **18. Ulusal Biyoloji Kongresi**, Kuşadası/Aydın
- Tütenocaklı, T., 2002. **Ayvacık (B1. Çanakkale) ve Çevresinin Etnobotaniği**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).
- Tugay, O., Ertuğrul K., Yıldızıtugay, E., 2004. Başarakavak (Konya) Kasabası Etnobotanik Alan Araştırması, **Tüba Kültür Envanteri Dergisi** 4/ 245-256.
- Tugay, O., Koçer, E., 2009. Yazır Köyü'nde (Selçuklu/Konya) Gıda ve İçecek Olarak Kullanılan Doğal Bitkiler, **S.Ü Fen Fakültesi Dergisi**, Sayı:33/ 79-84.
- Tutin, T.G., Heywood, V.H., Burges, N.A., Moore, D.M., Valentine, D.H., Walters, S.M., Webb, D.B., 1964-1981. **Flora Europaea**. Univ. Press, Cambridge, Vol. 1-5.
- Tuzlacı, E., 1985. Türkiye'de Bitkilerin Yöresel Kullanışları (I), **J.Pharm. Univ. Mar**, 1 (1-2), 101-106.
- Tuzlacı, E., Yazıcıoğlu, A. 1996. "Folk Medicinal of Trabzon (Turkey)" **Fitoterapia**, 67 (4) 307-318.
- Tuzlacı, E., 2006. **Şifa Niyetine Türkiye'nin Bitkisel Halk İlaçları**, 1. Basım, Haziran.
- Tuzlacı, E., İşbilen, D.F.A., Bulut, G., 2010, "Turkish Folk Medicinal Plants, VIII:Lalapaşa (Edirne)" **Marmara Pharmaceutical Journal** 14: 47-52.

- Tuzlacı, E., Doğan, A., 2010. Turkish Folk Medicinal Plants, IX:Ovacık (Tunceli), *Marmara Pharmaceutical Journal* 14: 136-143.
- Uysal, G., 2008. “*Köyceğiz (Muğla) İlçesinin Etnobotaniği*” Muğla Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 244s.
- Uysal, İ., Avcıoğlu, N., Karabacak, N., 2008. Çan İlçesinin Köylerinde Kullanılan Tıbbi Bitkiler, *Çan Değerleri Sempozyumu*, Bildiriler, (28-29 Ağustos 2008), 127-142.
- Uzun, Y., Atalan, E., Keleş, A., Demirel, K., 2004. Pleurotus eryngii (DC.:Fr.) Quel ve Agrocybe cylindracea (DC.:Fr.) Maire. Makrofunguslarının Antimikrobiyal Aktivitesi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 4: 125-131.
- Vural, M., Karavelioğulları, F, A., Polat, H., 1997. Çiçekdağı (Kırşehir) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri, *OT Sistematik Botanik Dergisi*, 4 (1):117–124.
- Vural, G., 2008. “*Honaz Dağı ve Çevresindeki Bazı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri*” Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 158s.
- Yaldız, G., Yüksek, T., Şekeroğlu, N., 2010. Rize İli Orman ve Kıyı Köylülerinin Kalkındırılmasında Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Önemi. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi* (20-22 Mayıs 2010). Cilt: III. Sayfa: 1176-1186
- Yapıcı, Ü. İ., Hoşgören, H., Saya, Ö., 2009. Kurtalan (Siirt) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/ 191-196.
- Yeşilada, E., Honda, G., Sezik, E., Tabata, M., Fujita, T., Tanaka, T., Takeda, Y., Takaishi, Y., 1995. Traditional Medicine In Turkey V. Folk Medicine In the Inner Taurus Mountains. *Journal of Ethnopharmacology*, 46: 133–152
- Yeşilada, E., Sezik, E., Honda, G., Takaishi, Y., Takeda, Y., Tanaka, T., 1999. Traditional Medicine In Turkey IX. Folk Medicine in north-west Anatolia. *Journal of Ethnopharmacology*, 64 /195-210.
- Yeşil, Y., 2007. “*Kürecik (Akçadağ/Malatya) Bucağında Etnobotanik Bir Araştırma*” İstanbul üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi) 275s.

- Yıldırım, Ş., 1991. Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri. *Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu*, Ankara. 83-102.
- Yıldırım, Ş., 1994. Local Names of Some Plants nom Munzur Dağları (Erzincan - Tunceli) and the Use of A Few of Them (II). *OT Sistematik Botanik Dergisi*, **1** (2):43-46.
- Yıldırım, Ş., Terzioğlu, Ö., Özgökçe, F., Türközü, D., 2008. Ethnobotanical and Pharmacological Uses of Some Plants in the Districts of Karpuzalan and Adıgüzel (Van-Turkey), *Journal of Animal and Veterinary Advances* 7 (7): 873-878.
- Yüzbaşıoğlu, E., 2010. “*Reşadiye (A6, Tokat, Türkiye) ve Çevresinin Etnobotaniği*” Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 180s.
- Zohary, M., 1966-1986. *Flora Palaestina*. Vol. 1-4, Jerusalem Acedemic Pres., Israel.

Ek.1. Araştırma Alanında Kullanımı Belirlenmiş Olan Bitkiler

No	Familya	Cins/Tür adı	Yerel adı	Kullanım kodu	Örnek no
1.	ACERACEAE	<i>Acer monspessulanum</i> L. subsp. <i>cinerascens</i> (Boiss.) Yalt.	Kevut	VA	243
2.	ANACARDIACEAE	<i>Pistacia khinjuk</i> Stocks	Gezan	IA4, IIA1	054, 094
3.		<i>Rhus coriaria</i> L.	Sımak	IA4, IA8	176
4.	APIACEAE (UMBELLIFERAE)	<i>Anethum graveolens</i> L.	Sıbit	IA2, IIA1	012
5.		<i>Chaerophyllum macropodum</i> Boiss	Zırbendok	IA2	059
6.		<i>Chaerophyllum macrospermum</i> (Sprengel) Fisch. & C.A.Mey.	Mendi	IA2	197
7.		<i>Coriandrum sativum</i> L.	Gişniş	IB1, IB4	024
8.		<i>Diplotaenia cachrydifolia</i> Boiss.	Siyabu	IA2, IIA1, VIA18	196
9.		<i>Eryngium billardieri</i> Delar.	Tüsü	IA2, IIA1, VIA12	187
10.		<i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.	Bagelaşk Kazayağı	IA1 IA2	013
11.		<i>Ferula orientalis</i> L.	Heliz, Kevk	IA2, IIA2, IVA	067, 204
12.		<i>Ferula hussknechtii</i> Wolff ex Rech. f.	Kermeğ	IIA1, IVA	054
13.		<i>Ferulago angulata</i> (Schlecht) Boiss. subsp. <i>angulata</i>	Cevir	IA2	235, 237
14.		<i>Ferulago angulata</i> (Schlecht.)Boiss. subsp.	Cevri	IA2	198

		<i>carduchorum</i> (Boiss. & Hausskn.) Chamberlain.			
15.		<i>Ferulago stellata</i> Boiss.	Büg	IA2, VIA18	205
16.		<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Rizyane	IIB1, IB2	096
17.		<i>Grammosciadium platycarpum</i> Boiss. & Hausskn.	Rizyane	IIA1	019
18.		<i>Heracleum persicum</i> Desf	So	IA2	140
19.		<i>Johrenia dichotoma</i> DC. subsp. <i>sintensisii</i> Bornm	Serzer	IIA1, IVA	234
20.		<i>Pimpinella anthriscoides</i> Boiss. var. <i>anthriscoides</i>	Alo	IA2	021
21.		<i>Pimpinella kotschyana</i> Boiss.	Giyahevin	IA9, VIIA4	238
22.		<i>Prangos pabularia</i> Lindl.	Kerkule	IIA1, IVA	185
23.		<i>Sium sisarum</i> L. var. <i>lancifolium</i> (M.Bieb.) Thell.	Bentkaavi Serbendik	IA2	015, 271
24.		<i>Smyrniolum olusatrum</i> L.	Ĝelendor	IA2	060, 100
25.		<i>Smyrniopsis aucheri</i> Boiss.	Tehlidoz	IVA	043
26.	ARACEAE	<i>Arum conophalloides</i> Kotschy ex Schott var. <i>conophalloides</i>	Kahri	IA2	125
27.	ARISTOLOCHIACEAE	<i>Aristolochia bottae</i> Jaub. & Spach.	Guhkitik	IIA1, IIA2	085
28.	ASTERACEAE (COMPOSITAE)	<i>Anthemis austriaca</i> Jacq.	Papatya	IIA1	114
29.		<i>Anthemis cotula</i> L.	Papatya	IIA1	223

30.	<i>Arctium minus</i> (Hill.) Bernh. subsp. <i>pubens</i> (Bab.) Arenes	Nuserk	IIA1	174
31.	<i>Artemisia absinthium</i> L.	Bevüjana kuvi	IIA1	157
32.	<i>Artemisia spicigera</i> C.Koch	Giyabend	IIA1	168
33.	<i>Centaurea glastifolia</i> L.	Tahlişk	IIA1	159
34.	<i>Centaurea iberica</i> Trev. ex.Spreng.	Kelembeşk	IIA1	101
35.	<i>Centaurea pterocaula</i> Trautv.	Şermnik	IIA1	251
36.	<i>Cichorium intybus</i> L.	Kaniş	IIA1	097
37.	<i>Cirsium pubigerum</i> (Desf.) DC. var. <i>spinosum</i> Pet.	Kivariavi	IIA1, IA2	139, 191
38.	<i>Echinops heterophyllus</i> P.H. Davis	Bağuşe	IA6, IA2	188
39.	<i>Echinops orientalis</i> Trautv.	Givar	IA4	044
40.	<i>Gundelia tournefortii</i> L. var. <i>tournefortii</i>	Kenger zer	IA9, IA2, VI18	040, 150
41.	<i>Helianthus annuus</i> L.	Gülberoj	IB4, IVB	288
42.	<i>Helianthus tuberosus</i> L.	Sevka ağı	IB3, IIB	110
43.	<i>Helichrysum plicatum</i> DC. subsp. <i>plicatum</i>	Gülülga zer	IIA1	264
44.	<i>Inula helenium</i> L. subsp. <i>vanensis</i> Grierson	İngüz	IIA1	203, 275
45.	<i>Lactuca saligna</i> L.	Tehlişka geva	IIA1	265
46.	<i>Scorzonera latifolia</i> (Fisch. & C.A. Mey) DC.	Gurutik	IIA1	199, 058
47.	<i>Scorzonera mollis</i> M. Bieb. subsp. <i>mollis</i>	Palumink	IA2, IA1	219
48.	<i>Tanacetum argyrophyllum</i> (C.Koch)Tvetz. var. <i>argyrophyllum</i>	Bevüjan	. IIA1	073, 183

49.		<i>Tanacetum balsamita</i> L. subsp. <i>balsamitoides</i> (Schultz Bip.) Grierson.	Gıyakeçk	IIA1	156	
50.		<i>Tanacetum chilliophyllum</i> (Fisch. & C.A.Mey.) Schultz. Bip. var. <i>chilliophyllum</i>	Bevüjan	IIA1	179	
51.		<i>Taraxacum montanum</i> (C.A. Mey.) DC.	Pitot	IIA1	069	
52.		<i>Tragopogon buphthalmoides</i> (DC.) Boiss. var. <i>latifolius</i> Boiss.	Şironuk	IA2	163	
53.		<i>Tragopogon buphthalmoides</i> (DC) Boiss. var. <i>buphthalmoides</i>	Sıpınk	IA1	112	
54.		<i>Xeranthemum annuum</i> L.	Gezi	VA4	202	
55.		<i>Tagetes erecta</i> L.	Süs	VIB8	276	224
56.	BORAGINACEAE	<i>Alkanna froedinii</i> Rech F.	Güzrik	IA1,IA2	142	
57.		<i>Anchusa azurea</i> R.Mill.var. <i>azurea</i>	Mijmejok	IA10, VIA13	044	
58.		<i>Nonea pulla</i> (L.) DC.	Guzrik	IA1 IA2, IIA1	160	
59.		<i>Symphytum kurdicum</i> Boiis.& Hausskn.	Ezmangag	IA1	135	
60.	BRASSICACEAE (CRUCIFERAE)	<i>Alyssum pateri</i> Nyár. subsp. <i>pateri</i>	Keselmehmut	IIA1	152	
61.		<i>Cardamine cf. uliginosa</i> M. Bieb.	Püz	IA2	189	
62.	CAMPANULACEAE	<i>Campanula sclerotricha</i> Boiss.	Nermedenk	IA1	170	
63.		<i>Michauxia laevigata</i> Vent.	Şilgivir	IA2	121	
64.	CONVULVULACEAE	<i>Convulvulus arvensis</i> L.	Lavlavk	IA1	047	

65.		<i>Convolvulus betonicifolius</i> Mil. subsp. <i>peduncularis</i> (Boiss.) Parris	Lavlavk	IA1	034
66.		<i>Ipomoea purpurea</i> (L.) Roth	Sarmaşık	VIB8	293
67.	<i>CUCURBITACEAE</i>	<i>Bryonia multiflora</i> Boiss. & Heldr.	Abdulselem Daraling	IIA1	162
68.	<i>CYPERACEAE</i>	<i>Cyperus longus</i> L.	Şanfır	VA8	273
69.	<i>DIPSACACEAE</i>	<i>Cephalaria hakkarica</i> Mattheews	Zivane	IVA	184
70.	<i>EUPHORBIACEAE</i>	<i>Euphorbia denticulata</i> Lam.	Hekletis	IIA1	186
71.		<i>Euphorbia macrocarpa</i> Boiss. & Buhse.	Huşil	IIA1	063
72.		<i>Euphorbia virgata</i> Waldts. & Kit. Tan	Şilomali	IIA1	209
73.		<i>Ricinus communis</i> L.	Kehve	IA4	294
74.	<i>EQUISETACEAE</i>	<i>Equisetum arvense</i> L.	Gıyagezik	IIA1	270
75.		<i>Equisetum fluviatile</i> L.	Getgedok	IIA1	103
76.	<i>FABACEAE</i> (LEGUMINOSAE)	<i>Astragalus karabaghensis</i> Bunge.	Güni	IIIA	076
77.		<i>Astragalus pycnocephalus</i> Fisch. var. <i>pycnocephalus</i>	Güni	IIIA	07
78.		<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. cf. var. <i>glandulifera</i> (Waldst. & Kit.) Boiss.	Mekik kökü	IIA1	154
79.		<i>Medicago sativa</i> L. subsp. <i>sativa</i>	Hespıst	IIA1, IVA, IA9	072
80.		<i>Onobrychis cornuta</i> (L). Desv.	Künk	IVA, IIIA	061
81.		<i>Ononis spinosa</i> L.	Semisk	IA1	035

82.		<i>Trifolium repens</i> L. var. <i>giganteum</i> Lag -Foss.	Sebelk, Nefel	IIA1, VIIA4	026
83.		<i>Vicia alpestris</i> Stev. subsp. <i>alpestris</i>	Gelgireş	IA4	256
84.		<i>Vicia cracca</i> L. subsp. <i>tenuifolia</i> (Roth.) Gaudin	Ğıyarok	IA4, IVA	095
85.	FAGACEAE	<i>Quercus brantii</i> Lindley	Berü	IA4, IIIA	242
86.		<i>Quercus infectoria</i> Olivier subsp. <i>boissierii</i> (Reut.) O. Schwarz	Dara mazi	IVA, IIIA	167, 245
87.	GERANIACEAE	<i>Pelargonium quercetorum</i> Agnew	Tolk	IA1, IIA1	151
88.	HYPERICACEAE (GUTTIFERAE)	<i>Hypericum scabrum</i> L.	Giyazer	VIA18	148
89.	JUNCACEAE	<i>Juncus inflexus</i> L.	Pizak	IIA1, VA8	252
90.	JUNGLADACEAE	<i>Juglans regia</i> L.	Güz	IB4, IIA1, VB1	143
91.	LAMIACEAE (LABIATEA)	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hud. subsp. <i>typhoides</i> . (Briq.) Harley var. <i>calliantha</i> (Stapf) Briq.	Pungasor	IA2	268
92.		<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hud. subsp. <i>longifolia</i>	Püng	IA8	138
93.		<i>Ocimum basilicum</i> L.	Rıhan	IB8	179
94.		<i>Prunella vulgaris</i> L.	Sosın, Belsesing	IIA1	274
95.		<i>Salvia poculata</i> Náb	Ezmangag	IA1	177
96.		<i>Salvia verticillata</i> L. subsp. <i>verticillata</i>	Bareş	VA1	066
97.		<i>Salvia virgata</i> Jacq.	Bareş	VA1	027
98.		<i>Salvia verticillata</i> L. subsp. <i>amasiaca</i> (Feryn	Giyareşk	VA1	003

		& Bornm) Bornm.			
99.		<i>Teucrium chamaedrys</i> L. subsp. <i>sinuatum</i> (Cèlak) Rech. F.	Keselmehmut	IIA1	130
100.		<i>Teucrium polium</i> L.	Keselmehmut	IIA1	087
101.		<i>Thymus kotschyanus</i> Boiss. & Hohen var. <i>kotschyanus</i>	Çatıra kuvi	IA8, IA2, IIA1	129, 182
102.	LILIACEAE	<i>Allium ampeloprasum</i> L.	Sir	IA2	227
103.		<i>Allium akaka</i> S.G. Gmelin	Guhbızın	IA1	212
104.		<i>Allium giganteum</i> Regel	Lüş	IA1, IA2	127, 134
105.		<i>Allium longicuspis</i> Regel	Sirik	IA2	036
106.		<i>Allium scorodoprassum</i> L. subsp. <i>rotundum</i> (L.) Stearn	Kurat	IA2	117
107.		<i>Allium trachycoleum</i> Wendelb	Sirbehn	IA2	137
108.		<i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb.	Sıtırk	IA1, VIA4, VIA18	213
109.		<i>Fritillaria imperialis</i> L.	Alal	VIA8, VIA18	123
110.		<i>Scilla persica</i> Hausskn.	Cavşink	IA1	222
111.	MALVACEAE	<i>Alcea flavovirens</i> (Boiss. & Buhse.) Iljin	Hero	IA1, IIA1	022
112.		<i>Alcea hohenackeri</i> (Boiss. & Huet.) Boiss.	Hero	IIA1	266
113.		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Tolga kuvi- Tolga badinga	IIA1	141
114.	MORACEAE	<i>Morus alba</i> L.	Düreş	IB4, IIIB	048,090

115.	<i>ORCHIDACEAE</i>	<i>Orchis palustris</i> Jacq.	Şepirzek	VIA18	146
116.	<i>PLANTAGINACEAE</i>	<i>Plantago lanceolata</i> L.	Giyamambel, Giyabironug	IIA1, IIA2	225
117.		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	Belghevizar	IIA1	277
118.	<i>PLEUROTACEAE</i>	<i>Pleurotus eryngii</i> (DC.) Quèl var. <i>ferulae</i> (Lanzi) Sacc.	Kivark	IA5, IIA1	055
119.	<i>PORTULACEAE</i>	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Porpine	IA2, VIA18	273
120.	<i>POLYGONACEAE</i>	<i>Rheum ribes</i> L.	Revas	IA2, IIA1, VIA18	214
121.		<i>Rumex alpinus</i> L.	Tırşoktırş	IA1	277
122.		<i>Rumex tuberosus</i> L. subsp. <i>horizontalis</i> (Koch.) Rech.	Tırşoka kera	IA1, IIA1, VA1	128
123.	<i>POACEAE</i>	<i>Arundo donax</i> L.	Kerem	VA5	164
124.		<i>Hordeum bulbosum</i> L.	Pivok	IA3	105
125.		<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers var. <i>halepense</i>	Gariş	VIIA4	039
126.		<i>Zea mays</i> L.	Germuk	IB4, IVB	289
127.	<i>PRIMULACEAE</i>	<i>Primula auriculata</i> Lam.	Belsesing	IA2	180
128.	<i>RANUNCULACEAE</i>	<i>Caltha polypetala</i> Hochst. & Lorent.	Glundok	VIIA1	181
129.		<i>Ranunculus kotschyi</i> Boiss.	Cüng	IA1, IIA1	074
130.		<i>Ranunculus kochii</i> Ladeb.	Germuk	IA1	211
131.	<i>ROSACEAE</i>	<i>Alchemilla hessii</i> . Rothm.	Giyabirin	IIA1	259
132.		<i>Amygdalus communis</i> L.	Bahiv	IB4, IIIB	091
133.		<i>Cerasus mahaleb</i> (L.) Miller var. <i>mahaleb</i>	Kınır	VA5	244

134.		<i>Cerasus microcarpa</i> (C.A. Mey.) Boiss. subsp. <i>tortuosa</i> (Boiss.& Hausskn.) Browicz	Helhelok	IA4, IIA1	092, 207
135.		<i>Crataegus pontica</i> C. Koch	Gühüj	IA4	093, 053
136.		<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Maxim	Rihana kuvi	IA8	262
137.		<i>Malus slyvestris</i> Mill. subsp. <i>orientalis</i> (Uglitzk) Browicz var. <i>orientalis</i>	Sev	IA4	291
138.		<i>Pyrus syriaca</i> Boiis. var. <i>syriaca</i>	Gırsık	IA4, IIIA	292
139.		<i>Rosa canina</i> L.	Şilank	IIA1	272
140.		<i>Rosa heckeliana</i> Tratt. subsp. <i>vanheurckiana</i> (Crěp.) Ö. Nilsson	Şilank	IIA1	153
141.		<i>Rubus caesius</i> L.	Düdirk, Dırne, Mimirk	IA4, IIA1	008
142.		<i>Rubus sanctus</i> Schreber	Düdirk	IA4	241
143.	RUBIACEAE	<i>Galium consanguineum</i> Boiss.	Babelisk	IIA1	031
144.		<i>Rubia tinctorum</i> L.	Rünas	VA1	109
145.	RHAMNACEAE	<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Kenari	IIA1, IVA	169
146.	SALICACEAE	<i>Populus nigra</i> L. subsp. <i>nigra</i>	Sipindar	IIIA, VA5	119
147.		<i>Salix aegyptiaca</i> L.	Bi	IIA1, IIIA, VA5	267
148.		<i>Salix alba</i> L.	Belgibizeri	IIA1, IIIA, VA5	232
149.	SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum speciosum</i> Schrad.	Masicark	IIA1, VIA7	070
150.	THYMELACEA	<i>Daphne mucronata</i> Royle	Tevri	IIA1	057
151.	TYPHACEAE	<i>Typha angustifolia</i> L.	Hesil	VA2	206

152.	<i>ULMACEAE</i>	<i>Celtis glabrata</i> Steven ex Planchon	Tevk	IA4	107
153.	<i>URTICACEAE</i>	<i>Urtica dioica</i> L.	Dezınk, Gezınk	IA2, IIA1	195
154.	<i>VALERIANACEAE</i>	<i>Centranthus longiflorus</i> Stev subsp. <i>longiflorus</i>	Soryaz	IA4	083
155.	<i>VIOLACEAE</i>	<i>Viola odorata</i> L.	Bınevşok	IIA1	007, 115
156.	<i>VITACEAE</i>	<i>Vitis vinifera</i> L.	Diri	IA4, IA1, VIA18	089
157.	<i>ZYGOPHYLLACEAE</i>	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Sedıdan	IIA1	001

Ek 2. TÜBA-TÜKSEK Veri Tabanı Bitki Kodları**YARARLI BİTKİ GRUPLARI****I. GIDA OLARAK YARARLANILANLAR****A. DOĞADAN TOPLANANLAR/ B. TARIMI YAPILANLAR**

1. Yaprakları yenilenler
2. Kök ve gövdeleri yenilenler
3. Yumrular (örn. çiğdem, orkide)
4. Meyve ve tohumlar (kahve yerine kullanılanlar da dahil)
5. Mantarlar
6. Çiçekleri yenilenler
7. Çay olarak kullanılanlar
8. Baharat olarak yararlanılanlar
9. Tomurcuk
10. Diğer (bitki özleri, sakız, maya, vb.)

II. İLAÇ OLARAK YARARLANILANLAR (ŞİFA BİTKİLERİ)**A. DOĞADAN TOPLANANLAR/ B. TARIMI YAPILANLAR**

1. İnsanların tedavisinde kullanılan bitkiler
2. Hayvanların tedavisinde kullanılan bitkiler

III. YAKACAK OLARAK YARARLANILANLAR**A. DOĞADAN TOPLANANLAR/ B. TARIMI YAPILANLAR****IV. YEM OLARAK YARARLANILANLAR****A. DOĞADAN TOPLANANLAR/ B. TARIMI YAPILANLAR****V. EL SANATLARINDA YARARLANILAN BİTKİLER****A. DOĞADAN TOPLANANLAR/ B. TARIMI YAPILANLAR**

1. Doğal boyamada kullanılan (boyar madde ve mordanlar)

2. Hasır örme
3. Sepet örme
4. Süpürge
5. Ağaç işleri (kap-kaşık, kovan, baston, oyuncak, ağızlık, müzik araçları vb)
6. Tespih yapımında (tohum, çekirdek vb)
7. Nazarlık yapımında
8. Diğer (İp, alet sapı, vb.)

VI. DİĞER YARARLI BİTKİLER

A. DOĞAL BİTKİLER / B. TARIMI YAPILANLAR

1. Çatı örtüsü/ çardak/ çit olarak kullanılanlar
2. Bitkisel yağ elde edilenler (sığıla, defne, vb)
3. Katran elde edilmesinde kullanılanlar
4. Zamk/ tutkal yapımında kullanılanlar
5. Uyuşturucu/ yatıştırıcı amaçlı kullanılanlar
6. Muska/ büyü/ tütsü gibi inanca ve öte dünyaya ilişkin uygulamalarda kullanılanlar
7. Kuş ve balık avı vb. gibi amaçlarla kullanılan bitkiler
8. Süs bitkisi olarak değerlendirilenler
9. Gölge verici olarak önem taşıyanlar
10. Böcek kovucular/ öldürücüler
11. Küf/ mantara karşı kullanılanlar
12. Sabun olarak yararlanılanlar
13. Arıların bal yapımında yararlandığı bitkiler
14. Erozyona karşı etkin bitkiler
15. Su kurutma ve temizlenmesinde kullanılanlar
16. Sosyal kullanımları olanlar (çocuk oyunları, süslenme)
17. Rüzgar kesiciler
18. Ekonomik değeri olanlar
19. Diğer (örn. kuluçka için kullanılanlar)

VII. YARARLI/ ZARARLI KABUL EDİLEN BİTKİLER

A. DOĞAL BİTKİLER / B. EKİLEN SÜS BİTKİLERİ

1. Zararlılar
2. Bir başka yararlı bitkiye işaret edenler
3. Hayvanların sevmediği/yemediği bitkiler
4. Zehirli olduğu bilinen/inanılan bitkiler
5. Güzel kokusuyla sevilenler
6. Kötü koktuğu için ad verilenler
7. Bitkinin ya da çiçeğinin dış görünüşü ile adlandırılanlar
8. Çok görüldüğü bir yere dayanarak isim verilenler
9. Diğer (Mevsimsel işaretler, vb.)

Ek 3. Araştırma alanında görüşülen kaynak kişi listesi

Adı-Soyadı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim durumu	Mesleği
Ali DEMİR	E	62	Okur-yazar değil	Yok
Ali KURT	E	56	İlkokul mezunu	Çiftçi
Aydın ÇİFTÇİ	E	37	Ortaokul mezunu	Madenci
Besime HÜSEYİN	K	47	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Behçet KAYA	E	54	Ortaokul mezunu	Duvar ustası
Cahit EROL	E	47	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Canan KOÇ	K	53	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Cevahir BERK	E	51	Okur-yazar değil	Yok
Çuli Tunç	E	62	Ortaokul mezunu	Çiftçi
Emin KAVAL	E	35	İlkokul mezunu	Çiftçi
Enter DEMİR	E	60	Okur-yazar değil	Yok
Fatma KOÇ	K	66	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Fedile KAVAL	K	61	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Fikret KOÇ	E	48	Okur-yazar değil	Çiftçi
Fethi KAVAL	E	49	Ortaokul mezunu	Şoför
Feyruz DUMAN	K	58	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Gurcé YAMAÇ	K	38	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Halit TUNÇ	E	35	İlkokul mezunu	Çiftçi
Halime KAYA	K	66	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Hamit ER	E	53	Ortaokul mezunu	Çiftçi
Hemail TEMEL	K	35	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Hüseyin KAVAL	E	58	Okur-yazar değil	Çiftçi
Hüseyin YORGU	E	66	Okur-yazar değil	Yok
İsmail YAMAÇ	E	46	İlkokul mezunu	Çiftçi
Kadir YAMAÇ	E	57	Okur-Yazar Değil	Çiftçi
Mehmet Sıddık AKDAĞ	E	48	İlkokul mezunu	Çiftçi
Mehmet DEMİR	E	47	Ortaokul mezunu	Bakkal
Mehmet Emin ENGİN	E	50	Okur-Yazar değil	Şoför

Ek 3. Araştırma alanında görüşülen kaynak kişi listesi (devamı)

Adı-Soyadı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim durumu	Mesleği
Mehmet TEKİN	E	44	Okur-yazar değil	Çiftçi
Muhammed YORGU	E	69	Okur-Yazar değil	Yok
Mustafa KANAT	E	49	Okur-yazar değil	Çiftçi
Naif DİNÇER	E	60	Okur-Yazar değil	Yok
Ömer KARA	E	48	İlkokul mezunu	Çiftçi
Pure TEMEL	K	52	Okur-Yazar değil	Ev Hanımı
Sabriye KAYA	K	51	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Sait DUMAN	E	77	Okur-yazar değil	Yok
Saime ARTUŞ	K	35	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Salih KOÇ	E	56	Okur-yazar değil	Çiftçi
Salih ÇAKIR	E	36	İlkokul mezunu	Çiftçi
Süleyman ÇİFTÇİ	E	38	İlkokul mezunu	Bakkal
Şaban TUNÇ	E	43	İlkokul mezunu	Çiftçi
Şakir DÜŞKÜN	E	75	Okur-yazar değil	Çiftçi
Şefika DUMAN	K	42	Okur-Yazar değil	Ev Hanımı
Şehmus AKDAĞ	E	60	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Şeker GÜLLÜ	E	65	Okur-yazar değil	Yok
Şükriye ARTUŞ	K	33	İlkokul mezunu	Ev hanımı
Tahir ARTUŞ	E	57	Okur-yazar değil	Yok
Yakup GÖÇEK	E	57	Okur-yazar değil	Çiftçi
Yasin KAVAL	E	59	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Zeynep ÇAKIR	K	65	Okur-Yazar değil	Ev hanımı
Zeynep ÇİFTÇİ	K	55	Oku- yazar değil	Ev hanımı

Ek 4. Öğrencilere verilen şifalı bitkiler anket formu

<p>Bilgiyi kaydeden öğrencinin adı:.....</p> <p>Sınıfı:.....</p> <p>Tarih:.....</p> <p>Konuşulan kişinin adı, soyadı:</p> <p>Yaşı :.....</p> <p>Yaşadığı yer:.....</p> <p>Adresi:.....</p> <p>Konuşulan kişiye yakınlık: (büyükanne, dede, komşu gibi).....</p>			
ŞIFALI BİTKİLERE İLİŞKİN ALINAN BİLGİLER			
Bitkinin Adı	Kullanılan Kısım	Hangi Hastalıkta Kullanılır?	Nasıl Uygulanır?

Ek 5. Öğrencilere verilen yenen bitkiler anket formu

<p>Bilgiyi kaydeden öğrencinin adı:.....</p> <p>Sınıfı:.....</p> <p>Tarih:.....</p> <p>Konuşulan kişinin adı, soyadı:</p> <p>Yaşı :.....</p> <p>Yaşadığı yer:.....</p> <p>Adresi:.....</p> <p>Konuşulan kişiye yakınlık: (büyükanne, dede, komşu gibi).....</p>			
YENEN OTLARA İLİŞKİN ALINAN BİLGİLER			
Otun Adı	Kullanılan Kısım	Neler Yapılır? (Börek, Pasta, Kavurma gibi)	Nasıl Pişirilir? İçine Neler Konur?

Ek.6. Araştırma Alanında ekilmiř Bazı Fotoğraflar

1. şine Daęından (Hakkari/Ođunlar köyü) genel bir görünüm

2. Hakkari'den genel bir görünüm

3. Zap suyundan genel bir görünüm.

4. Cemilatlı deresi

5. Geçitli köyü ve çevresinden genel bir görünüm

6. Cevzdibi köyü çevresi

7. Kaval köyü çevresi

8. Üzümcü köyü çevresi

9. Kamışlı köyü çevresi

10. Maden ocaklarının çevreye etkisi

11. Koyun kırpma ve sağma (Berî)

12. Kaynak kişilerle görüşmeler

13. Araştırma alanındaki okullarda yapılan anket çalışmaları

14. *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kenger)

15. *Pleurotus eryngii* var. *ferulae* (Lanzi) Sacc (Kivark)

16. *Fritillaria imperialis* L. (Alal)

17. *Eremurus spectabilis* M.Bieb. (Sitrk)

18. *Allium scorodoprasum* L. subsp.
var. *rotandum* (L.) Stearn (Kurat)

19. *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott
conophalloides (Kahri)

20. *Ranunculus kochii* Ladeb. (Germuk)

21. *Gundelia tournefortii* L. var.
tournefortii (Kenger)

22. *Ferula orientalis* L. (Heliz-Kevk)

23. *Ferulago stellata* Boiss. (Büg)

24. *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides* (Kahri)

25. *Malus sylvestris* Miller subsp. *orientalis* var. *orientalis* (Sev)

26a

26b

26c

26. *Salix alba* L. (Belgibizeri)'dan yapılmış süzgeç ve sepet

27. *Xeranthemum annuum* L. (Gezi)'den yapılmış bir süpürge

28. *Populus nigra* L. subsp. *nigra* (Spindar)'dan yapılmış kar ayakkabığı

29. *Arundo donax* L. (Kerem)'den yapılmış barınaklar

30. *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kenger)'nin yoğurda katılmış hali

31. Çeşitli otlar konarak yapılmış olan otlu peynir

32. Araziden izlenimler

33. *Cerasus microcarpa* (C.A. Mey.) Boiss. subsp. *tortuosa* (Boiss. & Hausskn.) Browicz (Helhelok)

34. *Plantago major* subsp. *major* L. (Belghevizar)

35. *Juglans regia* L. (Güz)

36. *Rosa heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crép.) Ö. Nilsson (Şilank)

37. *Alyssum pateri* Nyár. subsp. *pateri* (Keselmehmut)

38. *Morus alba* L. (Düreş)

39. *Ranunculus kochii* Ladeb. (Germuk)

40. *Alkanna froedinii* Rech F. (Güzrik)

41. *Echinops orientalis* Trautv. (Givar)

42. *Ferula orientalis* L. (Heliz-Kevk)

43. *Alcea flavovirens* (Boiss. & Buhse.) Iljin (Hero)

Foto: M. RÜSTEMOĞLU

44. *Plantago lanceolata* L. (Giyamambel, Giyabironuk)

45. *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kenger zer)

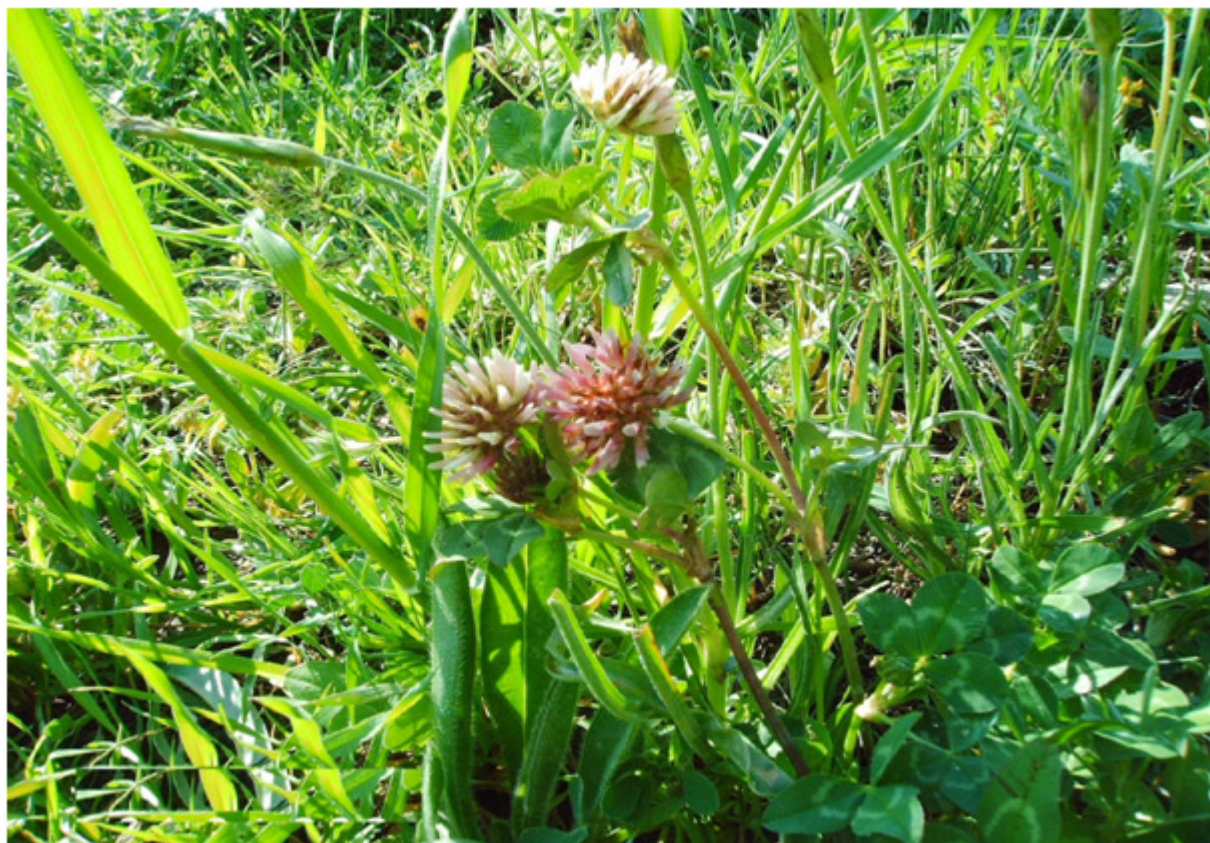
46. *Convulvulus arvensis* L. (Lavlavk)

47. *Scorzonera mollis* M. Bieb. subsp. *mollis* (Palumink)

48. *Anthemis cotula* L. (Papatya)

49. *Trifolium repens* L. var. *giganteum* Lag-Foss. (Sebelk-Nefel)

50. *Vicia cracca* L. subsp. *tenuifolia* (Roth.) Gaudin (Ġiyarok)

51. *Foeniculum vulgare* Mill. (Rizyane)

52. *Cichorium intybus* L. (Kaniş)

53. *Portulaca oleracea* L. (Porpine)

54. *Pistacia khinjuk* Stocks (Gezan)

55. *Celtis glabrata* Steven ex Planch. (Tevk)

56. *Ipomoea purpurea* (L.) Roth. (Sarmaşık)

57. *Taraxacum montanum* C.A. Mey. (Pitot)

58. *Allium trachycoleum* Wendelb (Sirpehn)

59. *Eremurus spectabilis* M.Bieb. (Sıtrık)

60. *Daphne mucronata* Royle (Tevri)

61. *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Cèlak) Rech. F. (Keselmehmut)

62. *Equisetum fluviatile* L. (Getgedok)

63. *Helichrysum plicatum* DC. subsp. *plicatum* (Gülülgazer)

64. *Pelargonium quercetorum* Agnew (Tolk)

65. *Rheum ribes* L. (Revas)

66. *Malva neglecta* Wallr. (Tolgaküvi-Tolgabadinga)

67. *Nonea pulla* (L.) DC. (Güzrik)

68. *Prunella vulgaris* L. (Sosg-Belsesing)

69. *Primula auriculata* Lam. (Belsesing)

70. *Allium akaka* S.G. Gmelin (Guhbızın)

71. *Scorzonera latifolia* (Fisch. & C.A. Mey.) DC. (Gurutik)

72. *Viola odorata* L. (Binevsok)

73. *Smyrnium olusatrum* L. (Gelendor)

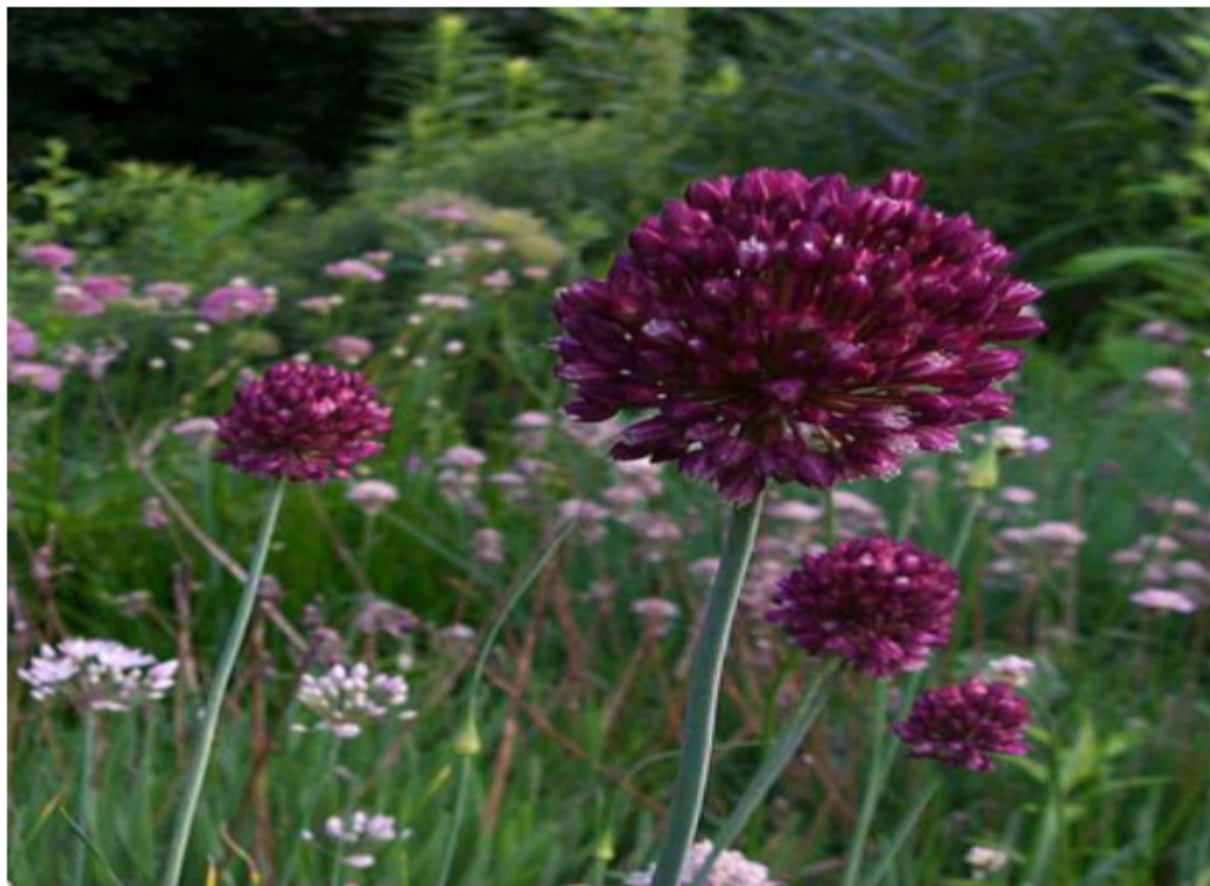
74. *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss. (Siyabu)

75. *Eryngium billardieri* Delar. (Tüsü)

76. *Symphytum kurdicum* Boiis. & Hausskn. (Ezmangag)

77. *Allium scorodoprasum* L. subsp. *rotundum* (L.) Stearn (Kurat)

78. *Arctium minus* (Hill.) Bernh. subsp. *pubens* (Bab.) Arenes (Nuserk)

79. *Urtica dioica* L. (Dezink-Gezink)

80. *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea* (Mijmejok)

81. *Allium giganteum* Regel.(Lüç)

82. *Ferulago angulata* (Schlecht) Boiss subsp. *carduchorum* (Boiss. & Hausskn.)

83. *Orchis palustris* Jacq. (Şepirzek)

ÖZGEÇMİŞ

Van İli Merkez ilçede 10.03.1986 yılında dünyaya geldi. İlkokulu ve Ortaokulu Van Şehit İbrahim Karaođlan Ođlu İlköğretim okulunda tamamladıktan sonra, Lise öğrenimini Van Mehmet Akif Ersoy Lisesinde başarıyla tamamladı. Yüksek öğrenimine 2004 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümünde başladı ve 2008 Haziran döneminde mezun oldu. 2008 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim dalında master öğrenimine başladı.

İdris KAVAL